

PRVI DIO

PRIKAZ STANJA I OCJENA ORGANIZACIJE UREĐENJA PROSTORA OPŠTINE

1. GEOGRAFSKO-SAOBRAĆAJNI POLOŽAJ

Područje opštine Žabljak nalazi se na sjeverozapadu Crne Gore i zahvata površinu od 445 km², što je 3,22% površine Crne Gore (13.812 km²). Određena je geografskim koordinatama 43° 15' 30" (najsjevernija tačka -ušće Sušice u Taru) i 43° 00' (Pločasta glava na Sinjajevini) sjeverne geografske širine, kao i najzapadnije tačke 18°59'30" (u kanjonu Sušnice) i 19° 23' 30" (lokalitet Milijića Brod u kanjonu rijeke Tare) istočne geografske dužine.

Prostor opštine Žabljak orografski predstavlja "Geografski krov" Crne Gore, jer se 30 % njene teritorije nalazi na nadmorskoj visini iznad 1.500 m. Naseobine su najvećim djelom na visinama od 1.000-1.500 m, što potvrđuje i postojeći raspored stanovništva po hipsometrijskim zonama.

Opština Žabljak se sa sjeveroistočne strane se graniči sa opštinom Pljevlja, sa južne strane opštinom Mojkovac, sa jugozapadne strane opštinom Šavnik, a sa zapadne strane opštinom Plužine. Sjeveroistočna granica ide rijekom Tarom u dužini od 46 km i zona je Nacionalnog parka Durmitor.

U *morfološkom smislu*, područje geografski pripada jugoistočnim dinaridima, planinsko-kotlinsko-dolinskom dijelu Crne Gore, sa Durmitorom kao dominantnim planinskim masivom. Sa zapadne strane je obuhvaćena je kanjonom rijeke Tare i Sušnice, a južni deo obuhvata planina Sinjajevina.

Žabljak se nalazi na sjeverozapadnoj strani jezerske površi a na sjeveroistočnoj strani Durmitora. Žabljak predstavlja najvišojie urbano naselje na Balkanu (na 1.450 m.n.v.). Okružen je sa 23 planinska vrha od preko 2.200 m.n.v., 17 planinskih jezera i kanjonom rijeke Tare koji je najdublji u Evropi. Zbog ovih jedinstvenih kompozicija prirode, upisan u svjetsku baštinu UNESCO-a 1980 godine.

Veliki deo opštine je obuhvaćen **Nacionalnim parkom "Durmitor"**: predio Durmitora i područje duž rijeke Tare tj. kanjon Tare i kanjon Sušice. Durmitorsko područje po najvažnijim geomorfološkim karakteristikama predstavlja najdinamičniji dio Dinarida. Cjelokupno područje opštine Žabljak je smješteno u durmitorskom masivu. Najviša tačka u opštini je vrh Durmitora *Bobotov kuk* (Čirova pećina, Nebeska osa) visine 2522 m, a najniža na ušću rijeke Sušice u Taru: 512 m. Durmitorski kraj svojom klimom (iznad 1200 m vlada alpska klima), omogućava da cijelog ljeta ima sniježnih nameta, a Debeli namet u Velikoj Kalici (dug 200-300 m) je pogodan za skijanje u svako doba godine.

Opština Žabljak obuhvata atare KO: Borje I, Borje II, Brajkovača, Crna Gora, Krš, Motilki Gaj I, Motički Gaj II, Novakovići I, Novakovići II, Njegovuđa, Pašina Voda I, Pašina Voda II, Tepca, Žabljak I, Žabljak II.

Grad Žabljak je opštinski centar, na koga su funkcionalno upućena svih 27 naselja opštine, ali i okolna naselja u širem gravitacionom opsegu. Ovu poziciju je stekao zbog saobraćajno-geografskog položaja, ali i položaja drugih naselja u mreži naselja. Osobito je njegov uticaj dominantan za sva naselja koja su locirana na jezerskoj površi. Žabljak je turistički, zdravstveni, trgovački, obrazovni, kulturni i administrativni centar opštine, a i glavni zimski turistički centar Crne Gore, pa samim tim, njegov značaj i centrilitet funkcionalno prevazilazi lokalni nivo. U gravitacionoj zoni Žabljaka živi 85% stanovništva opštine.

Saobraćajni položaj opštine Žabljak je određen time što je ona smještena na periferno u odnosu na najvažnije saobraćajnice, što predstavlja ozbiljan problem sa aspekta razvoja turizma.

Prema istoku je povezan relativno kvalitetnim regionalnim putem *Žabljak - Pljevlja - Prijepolje* (92 km), gdje se ovo područje vezuje za prugu Beograd - Bar i Beogradsko - Zlatiborski drum, i putnim pravcem *Žabljak -*

Djurdjevića Tara – Mojkovac (67 km) gdje se ostvaruje veza sa pomenutom prugom i Jadransko - Jonskom magistralom.

Veliki značaj za ovu opštinu ima stara saobraćajnica *Žabljak - Šavnik - Nikšić* (87 km), kao i ljetnja saobraćajnica *Žabljak - Trsa - Plužine i Žabljak - Boan – Mioska*, koje su u dosta lošem stanju.

Planovi za unapređenje (saobraćajnog) razvoja Žabljaka, će ostvariti kvalitetne pomake u povezivanju tek nakon izgradnje puta *Žabljak - Risan* i planinsko turističkog *aerodroma*. Sezonski aerodrom, mada sada van funkcije, postoji na Žabljaku.

Saobraćajno povezivanje sa opštinama Sjevernog regiona je zadovoljavajuće, a najkvalitetnije i najintenzivnije veze i odnosi uspostavljeni su sa regionalnim centrom Pljevljima, udaljenim 60 km od opštinskog centra Žabljaka (ovo posebno važi za naselja locirana uz regionalni put Žabljak-Pljevlja). Dobra je i saobraćajna povezanost s opštinom Mojkovac.

Uticaj putnih pravaca na razvoj naselja opštine Žabljak je očigledan, sa obzirom da su naselja sa najpozitivnijim trendovima kretanja upravo ona koja su formirana oslonjena na regionalne puteve Žabljak-Pljevlja i Žabljak-Šavnik i solidno infrastrukturno opremljena. U odnosu na postojeće magistralne, regionalne i lokalne puteve na teritoriji opštine, pored opštinskog centra Žabljaka, najpovoljniji geosaobraćajni položaj imaju naselja: Rasova, Vrela, Borje, Tepačko Polje na regionalnom putu Pljevlja-Žabljak, Motički Gaj, Virak, Pašina Voda, Pošćenski kraj. Ostala naselja locirana duž postojećih lokalnih i nekategorisanih puteva imaju dosta nepovoljan geosaobraćajni položaj (sa putevima loših tehničkih karakteristika).

Najveću prepreku u razvoju opštine predstavlja loša infrastruktura, i loša putna povezanost sa većim gradovima. Posljednjih godina ulažu se veliki naponi u rješavanju infrastrukturnih problema a najavljuje se i izgradnja novih saobraćajnica i djelimična rekonstrukcija postojećih. Neophodno je insistirati da ovi zadaci postanu prioriteti u regionalnim i Republičkim planovima razvoja.

Područje opštine Žabljak raspolaže vanrednim turističkim potencijalima, za čije bolje iskorišćavanje jedan rešavanje infrastrukturnih pitanja predstavlja važan preduslov. Periferan saobraćajni položaj predstavlja ograničavajući faktor i prag razvoja planski usmjerenog i organizovanog razvoja naselja opštine, ali se izgradnjom započetog putnog pravca Risan – Žabljak i dalje prema Pljevljima i Srbiji i Bosni i Hercegovini otvaraju nove perspektive bržeg turističkog i ostalog privrednog aktiviranja ovih prostora.

2. IZVOD IZ AKTUELNIH DOKUMENATA

2.1. PREGLED PLANOVA VIŠEG REDA I AKTUELNO STANJE PROSTORNO PLANSKE I URBANISTIČKE DOKUMENTACIJE

2.1.1. IZVOD IZ PROSTORNOG PLANA REPUBLIKE CRNE GORE DO 2020.GOD. (2008.)

I Osnovne postavke Prostornog plana

Osnovne postavke Prostornog plana Republike Crne Gore definišu koncept dugoročnog prostornog razvoja Republike na koji utiču brojni komplementarni procesi: globalizacija, evropske integracije, tržišna ekonomija, brz razvoj informacione tehnologije, trendovi urbanizacije, demografske promene i veća opšta ekološka svest među stanovništvom. Prostor Crne Gore predstavlja osnovu za razvoj stanovništva, osmišljeno korišćenje prostornih potencijala i očuvanje pejzažnih i bioloških raznolikosti, pri čemu regionalne posebnosti čine osnovu za postizanje lokalne, regionalne i međunarodne prepoznatljivosti Crne Gore i njenih sastavnih područja.

U Prostornom planu Republike utvrđeni su **opšti ciljevi prostornog razvoja Crne Gore do 2020. godine:**

- ublažavanje regionalnih nejednakosti u ekonomskom i društvenom razvoju;

- obezbeđenje kvaliteta života u svim delovima Crne Gore;
- razvoj urbanih i ruralnih područja u skladu sa njihovim potencijalima i ograničenjima;
- racionalno korišćenje prirodnih resursa;
- integracije Crne Gore u Evropski region;
- razvoj i institucionalizacija prekogranične saradnje sa zemljama u okruženju kroz važne oblasti kao što su: regionalni ekonomski razvoj, infrastruktura, zaštita životne sredine, i drugo.
- implementiranje postojećih zakonskih rešenja i prostornoplanskih dokumenata, kao i međunarodnih konvencija koje se odnose na prostorni razvoj Crne Gore u širem smislu.

Pravci prostornog razvoja države Crne Gore u odnosu na okruženje opredeljuju se kroz savladavanje postojećih ograničavajućih faktora i kroz mehanizme unutrašnjeg razvoja, kao i kroz budući razvoj prekogranične razvojnih zona. Prioritetni zadaci u tom smislu biće:

- poboljšanje drumske saobraćajne infrastukture koja povezuje Crnu Goru sa susednim državama;
- povećanje broja graničnih prelaza;
- rekonstrukcija i modernizacija železničkih pruga koje povezuju Crnu Goru sa susednim državama;
- usaglašavanje na međudržavnim nivoima u delu zaštite prirode i životne sredine i korišćenja prirodnih resursa sa evropskim prostornim i strukturnim politikama;
- jače uvezivanje u regionalni elektroenergetski sistem i zajedničko korišćenje raspoloživih resursa.

II Koncept organizacije uređenja i korišćenja prostora

Opšta struktura i strategija uravnoteženog prostornog razvoja Crne Gore bazira se na dva stuba koja se čine suprotstavljenim, ali u stvari definišu samo različite zahteve istog procesa: regionalizacija razvojne perspektive i dalja integracija crnogorskog prostora:

- regionalna struktura Crne Gore može se diferencirati prema geografskim karakteristikama, razmeštaju prirodnih uslova za razvoj, postojećim vezama između privrede i strukture naselja, opštem nivou razvoja i perspektiva za budući razvoj. Na osnovu ovih regionalnih homogenosti u Crnoj Gori su prepoznata tri karakteristična regiona: Primorski, Središnji i Severni region (opština Pljevlja pripada Severnom regionu). *Severni region* sastoji se od razvojnih zona formiranih u dolinama Lima, Tare i Čehotine, Pive i Ibra sa kontaktnim planinskim područjima. Poljoprivreda je, iako angažuje značajan deo stanovništva, nedovoljno razvijena, a ostali prirodni resursi još nisu dovoljno aktivirani. Koncentracije stanovništva su ostvarene u nekoliko urbanih centara formiranih u dolinama pomenutih reka. Sadašnje prostorne strukture i uslovi u Severnom regionu zahtevaju prostornu orijentaciju koja ima da ponudi razvojne inpute, koja će takođe ublažiti emigracione procese uzimajući u obzir zaštitu životne sredine.
- dalja prostorna integracija Crne Gore uspostaviće se formiranjem razvojnih koridora, razvojnih zona i prekograničnih razvojnih zona, dominantno oslonjenih na postojeću i buduću mrežu saobraćajnica. Za opštinu Žabljak od posebnog interesa su:
 - razvojni koridor: Risan-Grahovo-Nikšić-Šavnik-Žabljak-Pljevlja, pri čemu deonici ovog koridora Šavnik-Žabljak-Pljevlja je potrebno posebno definisati, imajući u vidu da prolazi kroz Nacionalni park "Durmitor" i njegov osetljivi ekosistem. Razvoj ovog dela koridora mora da se realizuje u skladu sa specifičnim potrebama i ograničenjima ovog područja.
 - Durmitorska razvojna zona, kao područje međusobno povezanih gradova i naselja u kojima su razvojne aktivnosti locirane na način da su međusobno komplementarne.

Projekcija kretanja stanovništva Crne Gore predviđa rast broja stanovnika do 687.366. Projekcija kretanja stanovništva Crne Gore po opštinama ukazuje da će se trend smanjenja broja stanovnika u većini opština Severnog regiona nastaviti ukoliko se ne preduzmu odgovarajuće razvojne mere; prema usvojenoj verziji projektovanog broja stanovnika u opštini Žabljak predviđeno je povećanje broja stanovnika (4229 stanovnika - 2021. godine, 4204 stanovnika- 2003. godine), kao i povećanje gradskog stanovništva opštine (1937 stanovnika- 2003. godine, 3190 - 2021 godine).

Koncept prostornog razvoja mreže naselja i infrastrukture opredeljuje se za dugoročnu politiku urbanizacije koja će biti zasnovana na podsticanju razvoja policentričnog sistema naselja sastavljenog od mreže centara različitih hijerarhijskih rangova i usklađenog razvoja širih gradskih područja. Prednost će imati

razvoj vitalnih i uređenih gradova i naselja i racionalno korišćenje zemljišta i objekata u naseljima. U sistemu mreže centara, Žabljak, kao *centar opštinskog značaja*, predstavlja tip razvijenog urbanog naselja koji obuhvata kompaktno područje grada i koji ima uslužne funkcije za opštinsko područje, a u pojedinim slučajevima i za uže ili ne toliko često, šire regionalno područje. Gravitaciono područje opštinskog centra obuhvata veći broj centara nižeg ranga, kao i pojedinačnih naseljenih područja. Napominje se da opštinski centar Žabljak, trenutno, ne dostiže opisane standarde koje je potrebno razviti u skladu sa mogućnostima funkcionalno-gravitacionog okruženja. U opštini Žabljak, Njegovuđa predstavlja *lokalni centar*, tj. manje naselje sa najosnovnijim snabdevanjem stanovništva, u kojima se održava tradicionalni sistem naseljenosti.

Prostorni koncept razvoja industrije i rudarstva preporučuje eksploataciju građevinskog kamena i peska u opštini Žabljak. U svim regionima je odlučujuće važno da se u rastu i razvoju industrijskih i rudarskih kapaciteta obezbedi usklađenost razvojnih potreba sa načelima i kriterijumima ekološke i prostorne zaštite.

Prostorni koncept razvoja poljoprivrede biće usmeren na proizvodnju agruma, ranog povrća, maslina i lekovitog bilja u Primorskom regionu, proizvodnju kontinentalnog voća i povrća, rasadničkog materijala i lekovitog bilja u Središnjem regionu, te proizvodnju mleka, mesa, vune, krompira, uzgoj ribe i sakupljanje šumskih plodova u Severnom regionu. U Severnom regionu za potrebe intenzivne poljoprivredne proizvodnje treba sačuvati oko 47000 ha najkvalitetnijeg zemljišta; za proizvodnju zdrave hrane na bazi organske poljoprivrede treba sačuvati i zemljište na području gornje Tare.

Prostornim konceptom razvoja šumarstva planirano je podizanje novih šuma sa prioritetom pošumljavanja obešumljenih zemljišta u većim kompleksima i sanacija previše iskorišćenih prirodno-ekonomskih šuma sa razgrađenom strukturom. Šumarstvo u severnom području mora da se bazira na održivom šumarstvu; potencijalni konflikti između komercijalnog šumarstva i budućih nacionalnih i regionalnih parkova koji se nalaze u zoni privrednih šuma moraju se razmatrati u detaljnoj definiciji granica i upravnih planova zaštićenih područja.

U **prostornom konceptu razvoja turizma** područje Durmitora istaknuto je kao je kao jedno od najvažnijih turističkih područja. Na području Durmitora i Sinjajevine treba posebno podržati razvoj sledećih segmenata turizma:

- pešačenje i planinarenje;
- skijaški turizam, sa naglaskom na padine Sljeme i Ivice (prema Bukovici), kao i na područja Mali Štuoc, Savin Kuk, Javoravača;
- mountain biking (planinski biciklizam);
- lov i ribolov;
- agroturizam;
- obilazak autentičnih prirodnih vrednosti, raznovrsnog biodiverziteta i ekoloških specifičnosti koje pružaju planinski predeli, reke, jezera u NP "Durmitor";
- "active & extreme", npr. u NP "Durmitor" i reka Tara;
- verski turizam.

Prostorni koncept razvoja društvenih delatnosti pratiće obnovu privrednog rasta na tržišnim principima, ali će u prvom periodu njihov rast biti nešto sporiji od ekonomskog, odnosno od rasta BDP-a. Ovim konceptom, u opštinskom centru (Žabljak) predviđena je distribucija sledećih objekata društvene delatnosti:

- ustanove za predškolsko obrazovanje;
- ustanove za osnovno obrazovanje, predviđene i za lokalne centre (Njegovuđa);
- srednjoškolske ustanove;
- objekti fizičke kulture;
- objekat doma zdravlja sa apotekom opremljenom skladu sa specifičnim uslovima;
- ustanove za socijalnu i dečju zaštitu.

Koncept razvoja putne mreže kao dominantne osovine u razvojnim koridorima ističe magistralne puteve na 2 transversalna i 3 longitudinalna pravca, pri čemu zapadni transversalni pravac Risan-Nikšić-Žabljak-Pljevlja

treba završiti izgradnjom nedostajućih deonica. U postojećoj strukturi magistralnih i regionalnih putnih pravaca predlažu se određene izmene:

M Priboj (granica Srbije)-Pljevlja-Žabljak-Nikšić-Boka Kotorska (novi magistralni put koji će koristiti delove postojećih magistralnih pravaca i koji će se kompletirati nedostajućim deonicama Pljevlja-Nikšić sa izgradnjom kraka od Pošćenja do Šavnika);

R-5 Đurđevića Tara-Žabljak-Šavnik-Nikšić (rekonstrukcija puta);

R-14 Virak (Žabljak)-Trsa-Plužine (rekonstrukcija puta);

R Danilovgrad-Gostilje-Semolj-Njegovuđa (novi regionalni put – obaveza detaljnijeg prostornog i projektnog istraživanja trase);

R Pljevlja-Žabljak-Nikšić-Boka Kotorska (poboljšanje do standarda magistralnog puta na celoj dužini);

Razvoj vazduhoplovne infrastrukture ističe lokacije koje se moraju sačuvati od drugih zahteva i korišćenja suprotno od predviđene upotrebe; jedna od lokacija istaknuta je i na prostoru opštine Žabljak, gde će se u slučaju izgradnje aerodroma isti koristiti za potrebe rekreativnog letenja, sportskog letenja i sezonskog (regionalnog) saobraćaja, kao i za manje poslovne avione.

Razvoj energetske infrastrukture treba da bude podređen ostvarivanju ciljeva prostornog razvoja i ekološko-prostorne zaštite Crne Gore. Elektroenergetski sistem bi trebalo razvijati, odnosno dopunjavati, tako da obezbedi sigurno i dovoljno snabdevanje električnom energijom u svim područjima i naseljima Crne Gore. Osnovna orijentacija razvoja elektroenergetike Crne Gore bazira se na racionalnom korišćenju sopstvenih energetskih potencijala, vodeći računa da se postigne što veća ekonomičnost proizvodnje u elektroenergetskom sistemu. Za vodove prenosa i distribucije potrebno je sledeće koridore i lokacije sačuvati od drugih zahteva i korišćenja koje su u suprotnosti ili ometaju predviđenu upotrebu:

- dalekovod Pljevlja-Žabljak sa lokacijom trafo-stanice Žabljak

Za izgradnju vetroelektrana, prioriteto, potrebno je sprovesti istraživanja i u okolini Žabljaka, pri čemu lokacije veće od 10 ha treba sačuvati od drugih zahteva i korišćenja koji su u suprotnosti ili ometaju predviđenu upotrebu do konačne odluke o realizaciji moguće izgradnje kapaciteta.

Prostorni koncept razvoja hidrotehničke infrastrukture utvrđuje kao jedan od osnovnih ciljeva snabdevanje kvalitetnom vodom celokupnog gradskog stanovništva i oko 90% seoskog stanovništva, putem javnih vodovoda. Do ovog cilja se dolazi smanjivanjem gubitaka i racionalizacijom potrošnje, korišćenjem lokalnih izvorišta površinskih i podzemnih voda. U oblasti zaštite voda, glavni zadatak jeste unapređenje kvaliteta površinskih i podzemnih voda, kao i njihova integralna zaštita. Otpadne vode naselja treba tretirati u zavisnosti od veličine naselja i vrste recipijenta. Potrebno je izgraditi postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u slivovima izvorišta voda za piće, kao i u područjima zaštićenih prirodnih dobara (nacionalni parkovi i rezervati prirode), pri čemu sva urbana naselja sa preko 2000 stanovnika treba da imaju uređaje za tretman otpadnih voda.

Prostornim konceptom upravljanja otpadom odgovarajućim sistemima trebalo bi obezbediti potpunu pokrivenost čitave teritorije; prioritet će imati: smanjivanje količine otpada, ponovna upotreba ("recikliranje") otpada, kontrola na izvoru potencijalno opasnog otpada i uklanjanje ("gašenje") neuređenih odlagališta. Opštine Pljevlja i Žabljak formiraće zajedničku međuopštinsku deponiju, čija će lokacija biti na teritoriji opštine Pljevlja (lokacija "Jelin potok- zapad").

Prostorni plan Republike definisao je **područja i zone od javnog interesa**, kao i **koncesiona područja**. *Područja od javnog interesa* su: nacionalni parkovi, regionalni parkovi, morsko dobro, područja pod zaštitom UNESCO, područja obuhvata urbanih naselja GUP-ova, koridori infrastrukturnih sistema (autoputevi, brze saobraćajnice, železničke pruge, dalekovodi i dr.), akumulacije, brane i prateći objekti, obale reka, jezera i mora. *Zone od javnog interesa* su: posebni prirodni predeli, rezervati prirode, spomenici prirode, zaštićeni objekti kulturnog nasleđa, rudarski reviri i ležišta (ugalj, boksit, olovo, cink...), izvorišta pitke vode, aerodromi, luke, pristaništa, slobodne carinske zone i zone za odbranu zemlje, kao i sve one u kojima se nalaze objekti od javnog interesa. Prirodni resursi i druga državna, tj. nacionalna dobra mogu biti davana na *koncesiono korišćenje* ako je to od interesa za razvoj privrede, standarda građanja ili iz nekog drugog interesa. U

pogledu uslova korišćenja prostora koncesionar ima sva prava i obaveze kao i svi ostali investitori odnosno privredni subjekti.

Koncept zaštite prirodne i kulturne baštine zasnovan je na primeni modela održivog razvoja koji u pojedinim prostorima Crne Gore mora uvek biti specifičan, usklađen sa lokalnim uslovima i zasnovan na nosivim karakteristikama prostora. Razvoj mora biti kompatibilan sa ekološkim karakteristikama prostora i mora ih unapređivati, a prostorni i urbanistički planovi na svim nivoima moraju biti zasnovani na očuvanju kvaliteta životne sredine. Koncept se zasniva na sledećim postavkama:

- potrebno je definisati granice kulturnih spomenika;
- za sve kategorije zaštite prirodne baštine potrebno je uraditi Programe zaštite sa revizijom postojećih i predlogom proglašenja budućih područja zaštite, koji bi se ugradili u prostorno-plansku dokumentaciju nižeg reda;
- postojeća mreža rezervata prirode treba da bude analizirana u skladu sa nalazima iz revizije zaštićenih područja prirode;
- pored postojećih nacionalnih parkova, predviđa se formiranje novih nacionalnih parkova: "Prokletije" i "Orjen", uz proširivanje granica Nacionalnog parka "Durmitor";
- stavljanje pod zaštitu regionalnih parkova (parkova prirode): Rumija; Komovi; Sinjajevina; Bioč, Maglić i Volujak; Ljubišnja; Turjak sa Hajlom;
- područja vodoizvorišta moraju se zaštititi i osigurati od rizika zagađenja;
- područja pod posebnom zaštitom sa statusom nacionalnih ili regionalnih parkova čine osnovne tačke mreže ekosistema u Crnoj Gori.

Konceptom zaštite od prirodnih hazarda predviđa se integralno i efikasno sprovođenje odbrane od poplava, zaštita od vodne erozije radi sprečavanja gubitaka zemljišta, kao i posebne mere za smanjenje rizika od požara i eksplozija; kontrola i smanjenje seizmičkog rizika sprovodiće se uvođenjem aseizmičkog upravljanja u standardno urbanističko planiranje, pri čemu opštine moraju da definišu procedure procene i razmatranja seizmičkog rizika prilikom izrade lokalne planske dokumentacije i urbanog razvoja.

U domenu organizovanja **sistema odbrane i zaštite**, opšti uslovi predviđaju:

- izbor i određivanje kompleksa lokacija neophodnih za funkcionisanje sistema odbrane izvršiće se na osnovu zakonskih i strateških dokumenata koji regulišu oblast odbrane Crne Gore;
- smanjiti opseg površina kompleksa za potrebe snaga bezbednosti Crne Gore i izvršiti njihovo prestruktuiranje za civilne potrebe urbanizacije;
- formiranje nacionalnog sistema zaštite koji će funkcionalno integrisati sve relevantne institucije koje su uključene u proces praćenja prirodnih i tehničko-tehnoloških nepogoda, zaštitu i spasavanje, kao i definisanje sveobuhvatnih nacionalnih akcionih planova za sve vrste vanrednih situacija odvojeno kao za bilo koju vrstu kvantificiranog hazarda;
- integralno organizovati i planski sprovesti pripreme za odbranu i civilnu zaštitu, kao celovit sistem, kako za mirnodopske, tako i za uslove ugrožene bezbednosti.

III Smernice i mere za realizaciju prostornog plana

Za **ostvarivanje razvojnih opredeljenja** koja su definisana u Prostornom planu, kao prioritetno se izdvajaju aktivnosti:

- integralni razvoj Severnog regiona, koji uključuje saobraćajno uvezivanje, razvoj energetike i omogućavanje novih, inovativnih i dugoročno perspektivnih privrednih grana u skladu sa humanim resursima;
- poboljšanje stanja životne sredine sa infrastrukturnim komunalnim opremanjem izgradnjom sistema prečišćavanja otpadnih voda, izgradnjom međuopštinskih sanitarnih deponija čvrstog otpada i smanjivanje zagađenja vazduha, od strane krupnih industrijskih sistema;
- postizanje dogovora Crne Gore sa susednim zemljama o saobraćajnim pravcima, zajedničkoj zaštiti životne sredine i izgradnji energetskog sistema;
- sprovođenje odrednica Plana sa detaljnim opredeljenjima u detaljnim prostorno-planskim dokumentima;

Za **prostor opštine Žabljak** od posebnog interesa su sledeće smernice i postavke koje se odnose na prostorni razvoj Severnog regiona Republike:

- *Intenziviranje poljoprivrede*, posebno stočarstva, treba da bude glavni pravac razvoja u Regionu, pri čemu na manjim kompleksima pašnjačkih površina (čime je obuhvaćen i prostor opštine Pljevlja) treba pospešivati razvoj malih farmi;
- Konsolidovanje šumskih kompleksa i pošumljavanje, koje ima za cilj stvaranje zaštitnih šuma, treba da budu glavni pravci razvoja u oblasti šumarstva;
- Treba dobro održavati ekološki koridor koji obuhvata zonu nacionalnih parkova *Durmitor*, Biogradska gora, Prokletije i regionalne parkove *Ljubišnja*, Sinjajevina sa Šarancima, Komovi i Visitor sa Zeletinom;
- Integralni razvoj regiona kroz korišćenje energetskih potencijala;
- Gradove oko masiva *Durmitora*, *Plužine*, *Šavnik* i *Žabljak*, treba funkcionalno integrisati. Osnovu privrednog i društvenog razvoja treba stvarati razvojem turizma na *Žabljaku*, poljoprivrede i energetike u *Šavniku* i *Plužinama*, u kombinaciji sa razvojem male privrede.
- Razvoj turizma tokom čitave godine u ovom regionu treba da bude usmeren ka osnivanju centara koji su dovoljno snažni da privuku turiste i da im pruže odgovarajući nivo usluga. Razvoj treba usmeriti na dva glavna centra, jedan na *Žabljaku*, za oblast *Durmitora*, i drugi u *Kolašinu* za oblast *Bjelasice* i *Komova*.

Uspostavljenim nivoom razvoja i konceptom organizacije i uređenja prostora Republike do 2020. godine, prepoznate su **razvojne zone** koje zahtevaju posebnu pažnju prilikom izrade opštinskih prostornih planova. Smernice za izradu prostornih planova opština proizilaze iz smernica za region kome opština pripada i odgovarajućih delova smernica iz prepoznatih razvojnih zona sa teritorije predmetne opštine.

U okviru Severnog regiona **područje Durmitora** prepoznata je kao jedna od razvojnih zona:

- *Resursi i potencijali*: Nacionalni park "Durmitor" sa kanjonom Tare; izgrađeni turistički kapaciteti, te tradicija i renome *Žabljaka* kao centra za dvosezonsko korišćenje; značajni kompleksi šuma i pašnjaka.
- *Prioriteti razvoja*: Turizam, uključujući i specifičnu ponudu seoskog turizma; poljoprivredu, orjentisanu na razvoj stočarstva; industrija prerade drveta (na postojećoj lokaciji).
- *Ograničenja*: Zabrana lociranja novih industrijskih i prerađivačkih funkcija, izuzev pogona male privrede, orjentisanih na lokalno i šire turističko tržište i potrebe stanovništva; ograničenje i stroga kontrola eksploatacije šuma, podrazumevajući apsolutnu zabranu seče u zoni Parka; ograničenje i stroga kontrola razvoja organizovanih stočarskih farmi, koje bi, lokacijom veličinom, mogle da ugroze uspostavljenu prirodnu ravnotežu zone u celini i kvalitet zone Parka posebno; ograničenje razvoja teškog i tranzitnog saobraćaja u zonama pod strogom zaštitom prirode uz obaveznu kontrolu vođenja trasa saobraćajnica i u okviru šire zaštitne zone Parka.
- *Konflikti*: Konflikt između potrebe obezbeđenja kontinuiteta linija tehničkih infrastruktura-putevi, dalekovodi i dr. i potrebe očuvanja kontinuiteta ekosistema pod zaštitom. Konflikt između pritiska turista i otpornosti ekosistema. Konflikt između "modernih" – agresivnih i neobičnih arhitektonskih oblika turističkih objekata i lepote i istančanosti pejzaža.
- *Pragovi*: Najvažniji prag predstavlja ograničena pristupačnost zoni, iz južnog (Nikšić) i zapadnog (Plužine) pravca, neodgovarajuća rešenja i nedovoljni kapaciteti sistema vodosnabdevanja.
- *Zahtevi okruženja*: Zaštita prirodne sredine zone u celini, sa naglaskom na očuvanje njenog integriteta i integriteta postojećih ekosistema.
- *Kontrola seizmičkog rizika*: Primena svih mera kod projektovanja zgrada i drugih inženjerskih objekata.
- *Preduslovi*: Funkcionalno povezivanje ove zone sa Pivskim zonom, imajući u vidu dosadašnji ukupan razvoj i postojanje šire durmitorske subregije.

Smernice za izradu planova područja od posebnog značaja:

- *Programi razvoja područja sa posebnim problemima i ograničenjima* kao što su brdsko planinska, te retko naseljena područja, treba da naglase komponente prostornog uređenja sa gledišta optimalnih kapaciteta i razmeštaja društvenih servisa, specifičnih i fleksibilnih prostornih oblika usluga i

- delatnosti, te strateških prioriteta u stvaranju uslova za podsticanje razvoja koristeći iskustva ekonomije. Na područjima sa ograničenjima u razvoju i degradirane životne sredine, jalovišta i otvorenih rudarskih kopova, treba sprovesti hitne mere zaustavljanja iseljavanja stanovništva i degradacije resursa, te osiguranje nužne infrastrukture.
- *Revitalizacija ruralnih područja* temelji se, prioritetno, na zaustavljanju procesa napuštanja sela. Sistematskim merama treba usporiti emigracije i stvarati pravno-državne povoljne uslove rada, a naročito podsticati opstanak i razvoj početno malim, ali sigurnim ulaganjima u životni standard sela, uključujući kulturne i rekreacijske potrebe stanovništva i urbane uslove življenja. Isto tako, treba promovisati osnovne vrednosti ruralnog nasleđa, duhovnih i materijalnih dobara i tradicije, te obogaćivati veze grada i sela.
 - *Planovi područja posebnih vrednosti prirode* odnose se na planski definisanu zaštitu prirodnih parkova i predela (nacionalni parkovi, regionalni parkovi, parkovi prirode i posebni prirodni predeli), rezervata prirode (opšti i posebni), spomenika prirode, memorijalnih spomenika, staništa pojedinih biljnih i životinjskih vrsta. U nacionalnim parkovima prioritet je:
 - o očuvanje prirode, razvijanje naučno-edukativnog i izletničkog turizma koji mora biti kontrolisan i organizovan;
 - o oplemenjivanje i uređivanje postojećih stacionarnih, servisnih, uslužnih i drugih kapaciteta prvenstveno u granicama postojeće zauzetosti prostora, usklađeno sa interesima zaštite prirode;
 - o uklanjanje ili promena sadržaja koji su u konfliktu sa zaštitom prirode i okolinom, a nove locirati po pravilu izvan parkova, te tako podstaći razvoj naselja izvan granica parka.

Za sva područja posebnih prirodnih vrednosti, a koja su zaštićena nacionalnim zakonodavstvom ili međunarodnim sporazumima, moraju se izraditi planovi upravljanja i formirati odgovarajuće upravljačke strukture.

2.1.2. IZVOD IZ PROSTORNOG PLANA PODRUČJA POSEBNE NAMJENE NACIONALNOG PARKA „DURMITOR“ (1997)

Prostorni plan NP Durmitor urađen je od strane Vlade Crne Gore – Ministarstva za ekonomski razvoj, 1996.godine. Obradivač ovog plana je Republički zavod za urbanizam i projektovanje – Podgorica i Centar za planiranje urbanog razvoja, Beograd.

Planom je prikazano stanje i ocjena organizuje, uređenja i korišćenja područja Nacionalnog parka. Analizirana je za taj period relevantna planska dokumentacija, ukazano je na istorijski razvoj Nacionalnog parka i dat je detaljan prikaz prirodnih karakteristika.

Prikazane su privredne djelatnosti, nivo razvijenosti okruženja, demografske karakteristike i postojeće stanje infrastrukture opremljenosti. Na osnovu svih analiza sagledani su potencijali i preduslovi razvoja kao i problemi i ograničenja u razvoju područja.

Kao ključni potencijali navode se:

- ekoprostori koji odgovaraju eko-standardima u svijetu,
- biodiverzitet prostora Nacionalnog parka,
- prirodne osobenosti, neiskorišćen potencijal, lokaliteti izuzetne vrijednosti, bogatstvo zdravom hranom i čistim vazduhom,
- specifične geomorfološke karakteristike i mnoštvo hidrografskih objekata,
- šume kao najznačajniji prirodni potencijal Nacionalnog parka,
- bogatstvo flore i faune i sl.

Kao ograničenja navode se:

- demografska erozija ruralnog područja i nepovoljna demografska struktura,
- nizak nivo razvijenosti i nizak nivo razvijenosti Opština u okruženju koje ne daju pozitivne ekonomske impulse na Nacionalni park,
- veliki dio Opštine Žabljak je u zaštitnoj zoni Nacionalnog parka i svoj razvoj bazira na resursima parka,

- privatno vlasništvo nad zemljištem u okviru granica i kontaktnim zonama parka,
- disperzna mreža naselja i prosječno mala veličina,
- neusklađenost eksploatacijskih, sanitarno-uzgajanih i zaštitnih radova u šumama,
- nekontrolisano branje dekorativnih i ljekovitih biljaka i prekomjerni lov i ribolov,
- erozija izazvana neplanskom sječom šume,
- pretvaranje pašnjaka, livada i šuma u poljoprivredno zemljište,
- uništavanje ekosistema urbanizacijom prirodnih prostora,
- nelegalna i neadekvatna izgradnja vikend kuća, privremenih objekata na prostorima pogodnim za turističku valorizaciju,
- izgradnja objekata koji nisu u skladu sa ambijentalnim vrijednostima,
- eksploatacija kamenoloma i slične aktivnosti u Nacionalnom parku,
- nepostojanje planske dokumentacije na osnovu koje bi se odredile zone sanitarne zaštite postojećih i potencijalnih izvorišta vode
- upuštanje neprečišćenih otpadnih voda u ponore i dr.

Kao ključni preduslov razvoja istaknuti su:

- dalja istraživanja Nacionalnog parka i okoline,
- uključivanje Nacionalnog parka i okoline u međunarodne programe finansiranja naučnih istraživanja,
- uključivanje područja i međunarodni sistem ekološkog razvoja i monitoringa,
- zaštita ambijentalnih i valorizacija kulturno-istorijskih vrijednosti prostora i uskladjivanje razvoja sa očuvanjem prirode i zaštite životne sredine,
- selektivno i organizovano usmjeravanje ljudskih aktivnosti u Nacionalnom parku i okolini,
- težnja ka razvoju područja sa težištem ka visokom turizmu.

Na osnovu sagledanih potencija, kao i evidentnih ograničenja data je projekcija organizacije, uređenja, korišćenja, zaštite i unapređenja Nacionalnog parka.

Planom su utvrđeni ciljevi i zadaci zaštite prirodnih vrijednosti i politike prostornog razvoja, kao i kriterijumi i koncept organizacije i uređenja korišćenja prostora.

Opšti ciljevi razvoja su:

- dalji razvoj okruženja, područja zaštitne zone i Nacionalnog parka Durmitor,
- razvoj turizma, poljoprivrede i industrije koja nije zagađivač,
- razvoj u pravcu osobenosti područja i formiranje prepoznatljive, jedinstvene ponude (zdrava hrana, ljekobilje, splavarenje),
- formiranje zadovoljavajuće mreže društvenih servisa na ruralnom području,
- izgradnja infrastrukturnih sistema,
- stvaranje imidža područja,
- određivanje lokacije i punktova od posebnog značaja,

Cilj razvoja je integracija područja durmitorskog kraja i intenzivnije uključivanje u privredni život Republike uz ekonomsko valorizovanje izuzetnih prirodnih potencijala.

Prostornim konceptom razvoja djelatnosti dat je koncept razvoja poljoprivrede, posebno na prostorima sa desne strane rijeke Tare (Lever Tara, Bobovo i Ogradjenica) i uz putni pravac Žabljak – Rasova, kao i naselja uz padine Durmitora na potezu Žabljak – Pašina voda.

Između ostalog predlaže se gajenje pčela, ljekovitog i šumskog bilja i njegova prerada, podizanje mini farmi, formiranje distributivnog centra za pakovanje zdrave hrane sa zaštitnim znakom Durmitora.

Što se tiče koncepta razvoja industrije predlaže se industrija koja nije u koliziji sa zaštitom prirode. (proizvodnja drvene galanterije, proizvodnja rekvizita za zimske sportove, sušenje i konfekcioniranje šumskih plodova, prerada i konfekcioniranje pečuraka, proizvodnja sireva i pakovanje, proizvodnja na bazi krompira.

Prostornim konceptom razvoja turizma i ugostiteljstva pošlo se od ekskluzivnih vrijednosti planine i rijeke Tare i njihovog značaja kao Svetske baštine. U tom smislu sam koncept ekoturizma i održivog razvoja može

biti prihvaćen kao privredna osnova sa brojnim dodatnim funkcijama među kojima je posebno značajna edukativna.

Nacionalni park Durmitor sa svojim potencijalima predstavlja značajan motiv za turističke posjete domaćih i stranih turista.

Ova privredna grana, imajući u vidu jedinstvenost prostora Durmitora, kanjona Tare i Sušice i okoline, može da ostvari dobre ekonomske efekte i zapošljavanje radne snage.

Predložena je koncentracija osnovnih smještajnih kapaciteta i disperzija komplementarnih. Najveći dio smještajnih kapaciteta predložen je u zaštitnoj zoni kako se u Žablaku ne bi stvorila prevelika koncentracija. Predviđen je i razvoj ostalih privrednih djelatnosti, kao i razvoj društvenih djelatnosti.

Na bazi utvrdjene strategije razvoja predložena je sledeća struktura namjene površina (33.896 ha).

Visoke šume	- 13.680 ha
Šikare	- 5.800 ha
Travnate površine	- 8.850 ha
Površine pod kršom	- 4.650 ha
Mreža puteve	- 85 ha
Naselja i obradive površine i zone alpskog skijanja	- 830 ha

Tehnološki povezane i razvojno perspektivne zone alpskog skijanja su:

- sjeverne padine Razvršja (Velika skakaonica – Razvršje i Vojno odmaralište – Razvršje, kao tehnološka veza sa Mioč poljanom) Mioč – poljana – Struga – Mala i Velika previja i Savin kuk – Šljemen – lijeva granica i Ranisava – Gornja Bukovica.

U razvoju saobraćajne i ostale infrastrukture, osnovu čini putna mreža iz PP Republike i prostornih planova Opština Žabljak, Plužine i Šavnik.

Kao okosnica razvoja putne mreže na području Nacionalnog parka i šire istaknuta je saobraćajnica Priboj – Pljevlja – Žabljak – Šavnik – Nikšić – Risan.

- Predviđena je rekonstrukcija regionalnih pravaca Žabljak – Trsa – Plužine – Djurdjevića Tara – Mojkovac.

Masiv Durmitora sa razvijenom gustom hidrografskom mrežom i brojnim jezerima i visokim godišnjim padavinama, trebalo bi da bude bogat u vodama i izvorima.

Medjutim, površina i dubinska kastifikacija na pretežnom dijelu prostora i postojanje tri duboko usječena kanjona Tare, Sušice i Pive, dobili su do izražene bezvrijednosti na većem dijelu Durmitora. Padavine najvećim dijelom poniru tamo gdje padnu. Zato na Durmitoru nema jačih vrela i postoje samo manji izvori tamo gdje su se lokalno stekli povoljni hidrogeološki uslovi (vododrživ sloj i sl.).

Predlaže se opsežnije uzimanje vode iz izdani »Mlinski potok«, iz izvora nad Modrim jezerom potrebno je:

- da se uvedu redovna mjerenja preuzetih količina vode iz Modrog jezera,
- da se pristupi hidrogeološkim istragama platoa oko Njegovudje i prema Durmitoru,
- kao potencijalna izvorista stoje izdan »Okok« i izvor Bukovice, a duboke kraške vode su nepoznate
- dovodjenje vode iz vrela pored Tare (Ljutice) smatra se neracionalnim.

Za evakuisanje otpadnih voda predlaže se da se sanira glavni i spriječi izlivanje otpadnih voda u ponor kod centra.

Predviđa se izgradnja uređaja sa dvostepenim visokokvalitetnim uređajem ispred ponora »Klještine«.

Planirano je i očuvanje i poboljšanje režima – vodostaja jezera. Posebno je naglašena potreba sanacije režima Crnog jezera. Sva jezera je potrebno uključiti u programe hidrogeoloških i hidroloških istraživanja i osmatranja.

Problem tretmana otpada i ambijentalne higijene upućuje na neophodan integralni plan upravljanja čvrstim otpadom.

Prostornim planom Nacionalnog parka Durmitor dati su režimi korišćenja i uređenja prostora i izvršeno je zoniranje Nacionalnog parka, na osnovu koga se ostvaruje zaštita prirodnih vrijednosti uz optimalno korišćenje i funkcionisanje prostora Nacionalnog parka.

I zona je zona stroge – apsolutne zaštite gdje su uključeni predjeli sa izuzetnim značajem sačuvanog prirodnog stanja i ambijentalnih i pejzažnih vrijednosti. To su prirodni rezervati prašume jele i smrče u slivu Mlinskog potoka, šuma crnog bora Crna poda, Barno jezero sa okolinom, Zabojsko jezero sa okolinom, sliv Šačkih jezera sa užom dolinom Sušice od Sušičkog jezera do kanjona Tare i speleološki rezervat Surutka – Vjetrena brda.

Pod strogom zaštitom je 3400 ha ili 10% Nacionalnog parka Durmitor. Korišćenje ove zone je u skladu sa Zakonskom regulativom.

II zona podrazumijeva posebnu zaštitu Crnog jezera i šuma u okruženju, kanjon Tare bez naselja i specijalni rezervat prirode Dragišnica sa Boljskim gredama. Osim navedenih rezervata obuhvata i područja svih spomenika prirode kao i masiv Durmitora u užem smislu sa travnatim površinama, rijektim enderičnim vrstama, šumom bora krivulja, šumske komplekse i na prelazu iz kanjona Tare u Durmitor veliki broj ledničkih cirkova i valova kao i vrhova preko 2000 mnm. Površina pod ovom zonom iznosi 25.400 ha ili 75% Nacionalnog parka. U ovoj zoni dozvoljava se ograničeno i strogo kontrolisano korišćenje koje može da omogući poboljšanje stanja.

III zona obuhvata sve preostale djelove parka van I i II zone. Ukupna površina ove zone je 5200 ha, odnosno 15% površine Nacionalnog parka. U ovoj zoni su sačuvane vrijednosti prirodnih elemenata, ali je prisutno antropogeno djelovanje (naselja, poljoprivreda, šumarstvo, turizam, saobraćajna i tehnička infrastruktura).

U ovoj zoni se dozvoljava selektivno i ograničeno korišćenje uz kontrolisane aktivnosti u prostoru ako su uskladjene sa funkcijama ili vezane za tradicionalne djelatnosti ili stanovanje, kao i ograničenu turističku izgradnju. I u ovoj zoni se štite pejzažno – ambijentalne vrijednosti.

Zaštitna zona iako izvan Nacionalnog parka čini sa njim prirodnu i organsku cjelinu, ima veliki značaj i zahtijeva određeni režim zaštite. Neposredna zona uz granicu Parka, urbano područje Žabljaka, Jezerska površ, Riblje i Vražije jezero, Zmijsko jezero, izvorište rijeke Bukovice, donji dio Komarnice sa kanjonom Nevidio, slivno područje Bistrice, Jelov panj, Kosanica.

Prostornim planom Nacionalnog parka date su sve preporuke i režimi korišćenja prostora i pravila ponašanja u svakoj zoni. Dati su režimi posebne i režimi liberalne zaštite. Takođe je predviđena zaštita i unapređenje kulturne baštine, zaštita opštih i posebnih rezervata prirode, zaštita pejzaža, speleoloških objekata i zaštiti prirodnih resursa u cjelini.

U zaključku su date smjernice za sprovođenje plana kroz razradu mjera i instrumenata za njegovu realizaciju.

2.2. IZVOD IZ RELEVANTNIH RAZVOJNIH PROGRAMA NA NIVOU REPUBLIKE

2.2.1. STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA CRNE GORE DO 2020.GOD.

Master planom - Strategija razvoja turizma Crne Gore do 2020. godine, definisani su na osnovu ranijih analiza glavnih turističkih kretanja u Republici prioritetni zadaci i mere u cilju efikasnijeg razvoja turističke privrede Crne Gore. Orijentacija turističke ponude u budućnosti oslanjaće se na uspostavljanju celogodišnje turističke sezone za potrebe zahtevnih inostranih, ali i domaćih turista, uz neophodno zadržavanje određenih turističkih kapaciteta sa prihvatljivim cenama za ostale kategorije stanovništva.

Prema principima održivog turizma neophodno je sprovoditi sledeće mere kako bi se turistička sezona produžila na sva četiri godišnja doba i ostvario prihod u iznosu od milion USD godišnje:

- renovirati hotele i povećati im standard;
- objekte manje vrednosti na izuzetnim lokacijama zameniti visokokvalitetnim objektima;

- stvoriti potrebnu infrastrukturu;
- razvijati mesta na obali i unutrašnjosti (Durmitor, Kolašin)
- specijalizovati pojedinačne ponude za različite ciljne grupe;
- osigurati razvojni potencijal (zemljište).

U kratkoročnom periodu predlaže se sprovođenje sledećih mera:

- poboljšanje sistema informisanja, načina prodaje i bukiranja;
- stvaranje vlastitog imidža uz pomoć međunarodne PR- firme;
- olakšanje dolaska i prelaska granice (kooperacija aerodrom Čilipi, saobraćajna veza preko granice, zeleni karton);
- rekonstrukcija bankarskog sistema (kreditne kartice);
- sklapanje ugovora o menadžmentu sa globalnim hotelskim lancima;
- ubrzavanje privatizacije hotela uz pomoć jednog eksperta za kategorizaciju sa međunarodnim iskustvom;
- školovanje hotelskog menadžmenta i preuzimanje međunarodnih metoda vođenja hotela;
- prenošenje markentiške odgovornosti sa države na hotelski menadžment;
- kontrola špekulacija sa zemljištem i "sivog tržišta";
- sprečavanje nekontrolisane, divlje gradnje;
- dozvola za nove objekte samo uz dokazanu tražnju ili za ponude novog tipa;
- poboljšanje prihoda koncentrisanjem na istočna tržišta i Rusiju;

Strategijom su definisani i osnovni principi razvoja turizma u Crnoj Gori:

- postojanost razvoja;
- izdvajanje od konkurentskih destinacija;
- diferenciranje regija;
- diferenciranje ponuda;
- standardizacija;
- oblikovanje predela;
- individualizacija ponuda;
- podsticanje privatne inicijative i
- uključivanje javnosti.

Broj smeštajnih kapaciteta u proteklom periodu znatno je varirao što je utvrđeno naknadnim procenama Ministarstva turizma; prema rezultatima Zavoda za statistiku 1997. godine evidentirano je 94000 ležaja, a kasnijim istraživanjima Ministarstva procenjeno je da Crna Gora raspolaže sa smeštajnim kapacitetima od 243 000 ležaja. Do 2010. godine planirano je da Crna Gora raspolaže sa 225 000 kreveta, a 2020. godine sa 280 000 kreveta. Na osnovu podataka iz 80-ih godina prošlog veka i postojećih razvojnih potencijala, jedan od ciljeva je i ostvarenje planiranog broja noćenja: 11,4 miliona noćenja 2010. godine (nivo iz 1985. godine) i 20,9 miliona noćenja 2020. godine, uz planirano povećanje broja noćenja inostranih gostiju u hotelskom smeštaju. Razvojem turističke privrede sukcesivno će se otvoriti i oko 75000 novih radnih mesta koja će biti direktno i indirektno vezana za ranovrsne turističke aktivnosti. U pogledu standarda smeštajnih kapaciteta težište će biti na međunarodnoj kategoriji sa 3-5 zvezdica, tako da će nastati kvalitetna mešovita ponude na višem nivou usluga.

U razvoju planinskog turizma ističu se njihovi prirodni i kulturno-istorijski potencijali: 4 nacionalna parka, pravoslavne manastirske crkve (Morača, Ostrog, Pivski manastir), džamija u Pljevljima, kraljevski minijaturni glavni grad Cetinje. itd. Prosperitet planinskog turizma ne zasniva se samo na atraktivnim izletištim, već i na potencijalu za promovisanje regionalnih i međunarodnih turističkih niša: planinarenje, skijanje, izleti biciklom, jahanje, kanuing, "kulturna putovanja", itd. Prezentovanje Nacionalnih parkova skromnog je obima da bi se pobudilo veće turističko interesovanje; u tom pravcu neophodno je preduzeti određene marketinške aktivnosti: postavljanje znakova i tabli, izrada ulaznica i informativnih materijala, kontrola na ulaznim punktovima u Nacionalne parkove, itd.

2.2.2 PROGRAM RAZVOJA PLANINSKOG TURIZMA CRNE GORE (2005)

Promovisanje i orijentisanost ka razvoju primorskog turizma u prethodnim decenijama negativno se odrazilo na ukupan turistički promet planinskog turizma u Crnoj Gori. Nakon dužeg perioda stagnacije, od 1998. godine broj turista na planinama centralne i severne Crne Gore konstantno se povećava; prema podacima Republičkog zavoda za statistiku (2004. god.) od ukupnog broja turista koji su posetili Crnu Goru njih 10% posetili su njen severni i centralni deo. Za Crnu Goru je turizam i njegov razvoj jedna od prioritarnih privrednih i društvenih aktivnosti. Prihodi od turizma omogućiće održavanje i dalji razvoj prirodnih bogatstava i nacionalnih parkova, kulturne, istorijske i etnografske baštine i ljudske tradicije.

Osnovni kvantitativni ciljevi razvoja turizma u periodu do 2010. i 2020. godine su:

- porast broja noćenja svih turista sa sadašnjih 160.000 na 1.380.000 u 2010. i na 4.200.000 u 2020. godini;
- porast broja turističkih ležišta sa sadašnjih 3.500 na 11.500 u 2010. i 35.500 u 2020. godini sa preovlađujućim smeštajem u porodičnim hotelima i pansionima, privatnim apartmanima i sobama, seoskom turizmu i katunima, te u kampovima;
- porast prihoda od turizma sa sadašnjih 4,5 miliona EUR na najmanje 65,1 miliona EUR u 2010. i na 185,4 miliona EUR u 2020. godini;
- porast broja zaposlenih sa sadašnjih 1.500 na 3.750 osoba u 2010. i na 11.100 osoba u 2020. godini.

Razvoj turističkih kapaciteta i programa u planinskim turističkim destinacijama Crne Gore baziran je na nekoliko principa i usmerenja:

- turistički smeštajni kapaciteti, objekti sportsko rekreativnog, kulturnog, zabavnog i trgovačkog značaja koncentrisaće se u gradovima i drugim urbanim centrima, gde postoji infrastruktura, radna snaga i gde se mogu koristiti i neke druge usluge kao na primer lekarska pomoć, bankarstvo, osiguranje, upravne usluge, itd.;
- razvoj turizma u ovim krajevima i dalje će zahtevati funkcionisanje manjih i prostorno disperzovanih turističkih kapaciteta (manji porodični hoteli, pansioni, apartmani, privatne kuće, itd.);
- revitalizacija sela može se bazirati na razvoju seoskog turizma u ekološki netaknutoj prirodi, prirodnoj ishrani i piću, aktivnostima u prirodi i tradicionalnom gostoprimstvu. Poseban vid seoskog turizma je razvoj katuna koji mogu da se razviju u specifična turistička sela;
- u razvoju smeštajnih kapaciteta treba dati odgovarajuće mesto i razvoju kampova za specifične tržišne grupe: planinare, omladinu, istraživače prirode, kajakaše, splavare, bicikliste i dr.;
- u funkciju turizma treba uključiti i planinske kuće, kuće šumara i cestara, jer ti već postojeći objekti uz male investicije i kvalitativnu standardizaciju mogu dati dodatne smeštajne kapacitete kojih iotad nema dovoljno na severu Crne Gore.

Na osnovu inventarizacije i ocene turističke ponude definisane su **3 makrozone i 6 mikrozona** turističkih destinacija u centralnoj i severnoj Crnoj Gori:

- **Makrozone:** Durmitor, Bjelasica i Prokletije;
- **Mikrozone:** Lovćen, Orjen, Rumija, Vučje, Kosanica i Veruša;

Prema svim merilima, **turistička destinacija Durmitor** ima najveći potencijal da se razvije u vodeću planinsku turističku destinaciju na Balkanu sa letnjim i zimskim programima. Područje Durmitora i Sinjajevine sa vrhovima do 2522 m, Tara, reka Piva, mala jezera na užem području i veliko Pivsko jezero, zelena planinska visoravan na prosečnoj visini od 1500 m, pružaju sve mogućnosti za razvoj:

- turističkih programa otkrivanja prirode, rekreacionih aktivnosti pešačenja, planinarenja, odmaranja u prirodi, biciklizma, otkrivanja prirode konjima, rekreacionim vodenim programima na Pivskom jezeru- veslanje, kajak, vožnja brodićem i čamcima i dr.;
- planinskih wellness programa u lekovitoj planinskoj klimi sa prirodnom zdravom ishranom i rekreacionim aktivnostima za zdravi život;
- aktivnih sportskih sadržaja zimi: alpsko skijanje, nordijsko skijanje, biatlon, splavarenje Tarom, alpinizam, sportski avio programi, golf, vođeni sportovi- veslanje, kajak i kanu, pripreme sportista i dr.;
- kongresnih-poslovnih programa u kombinaciji sa wellness programima, golfom i drugim pratećim poslovnim i društveno-zabavnim programima i primedbama.

Iako postoje brojne procene o razvoju turističkih kapaciteta smatra se da je 15.000 ležaja u hotelskom i komplementarnom smeštaju gornja granica koju ova destinacija može da ponudi turistima. Razvoj skijaških programa u prvoj fazi mora uključiti modernizovanje sadašnje opreme i povezivanje Žabljaka sa Savinim kukom, kako bi moglo pod optimalnim uslovima skijati oko 7000 skijaša, dok bi u drugoj fazi do 2020. godine bilo omogućeno skijanje za 10 do 12 hiljada skijaša.

Na osnovu analize postojećeg stanja žičarske i skijaške infrastrukture, planirani razvoj skijališkog centra Durmitor može se temeljiti na sledećim elementima:

- skijalište Štuoc: prvo je potrebno urediti vlasničke odnose, a treba imati u vidu i ograničenje potencijala za dalje širenje;
- skijalište Savin kuk potrebno je što pre povezati sa Žabljakom;
- bilo bi potrebno da se razvoj centra planira po fazama u skladu sa razvojem tražnje; u prvoj fazi realno je razvoj koncentrisati do naselja Pašina voda;
- dalji razvojni put ići će po severnim padinama Durmitora.

Skijaške terene potrebno je što pre opremiti potrebnim žičarskim napravama. Sistemi za dodatno zasnežavanje zbog povoljnog i visinskog položaja nisu potrebni, sem ako se detaljnom analizom pokaže drugačije; takođe, potrebno je nabaviti dodatnu opremu za uređenje skijaških staza (tzv. tabači snega).

2.2.3. STRATEGIJA RAZVOJA POLJOPRIVREDE CRNE GORE: „CRNOGORSKA POLJOPRIVREDA I EU – STRATEGIJA PROIZVODNJE HRANE I RAZVOJA RURALNIH PODRUČJA“ (2006.)

Proizvodnja hrane i poljoprivreda imaju značajnu ulogu u privrednom razvoju Crne Gore. Učešće poljoprivrede, lova i šumarstva u BDP Crne Gore, prema podacima zvanične statistike, iznosi 11,3% (2004. god.). Poljoprivredne u ukupnim površinama Crne Gore zauzimaju 38%. Fond poljoprivrednog zemljišta od oko 0,84 ha po stanovniku predstavlja značajan resurs; prema ovom pokazatelju Crna Gora je među vodećim zemljama u Evropi. Međutim u strukturi zemljišta dominiraju pašnjaci i livade koji se značajnim delom ne koriste; na oranice, bašte, voćnjake i vinograde otpada svega 12% ukupne poljoprivredne površine. U vremenu izraženih ekonomskih promena tokom poslednje decenije prošlog veka, poljoprivreda je bila jedan od sigurnijih načina za ekonomsko održavanje gazdinstava. Pojava povećanog bavljenja poljoprivredom, kao socijalnim stabilizatorom, prisutna je pogotovo u područjima gde su druge mogućnosti zapošljavanja veoma sužene.

Trenutna pozicija crnogorske poljoprivrede zahteva da se, idući u susret integracionim procesima, otvaranju domaćeg tržišta i dr., merama agrarne politike radi na što boljoj valorizaciji i pospešivanju njenih prednosti, i to kroz:

- bolju iskorišćenost trenutne cenovne konkurentnosti i povećanje izvoza određenog broja proizvoda;
- stvaranje uslova za razvoj ekološke proizvodnje;
- naglasak na tradicionalnom aspektu i pozitivnim promenama koje su se desile poslednjih nekoliko godina, a na osnovu kojih je vraćeno dostojanstvo poljoprivrednim proizvođačima;
- doprinos daljem razvoju prerađivačkih kapaciteta;
- uvođenje savremenih tehnologija, povećanje znanja i veština poljoprivrednih proizvođača (veća primena mehanizacije, veći obim proizvodnje, snižavanje troškova);
- bolju povezanost proizvođača i prerađivača koja bi rezultirala većim udelom tržišne proizvodnje (stabilnije snabdevanje prerađivačke industrije u pogledu obima i kvaliteta) i dr.

U proteklih nekoliko godina promovisano je **pet glavnih ciljeva razvoja poljoprivrede**:

- obezbeđivanje prehrambene sigurnosti, uključujući potrebe stanovništva Crne Gore i turističke potrošnje;
- povećanje konkurentnosti proizvođača hrane na domaćem i inostranom tržištu;
- podrška izvozu specifičnih crnogorskih proizvoda (rano povrće, vino, jagnjeće i jareće meso, njeguški pršut, sir, riba, med, lekobilje, šumski plodovi, kao i drugi finalni proizvodi prerađivačke industrije);
- uravnotežen regionalni razvoj CG i stvaranje boljih uslova za život na selu;

- uključivanje u regionalne, evropske i međunarodne integracione procese;

Rešavanje razvojnih, strukturnih i opštih problema ruralnog i razvoja poljoprivrede moguće je ostvarivanjem sledećih **osnovnih ciljeva održivog razvoja poljoprivrede**:

- gazdovanje resursima na dugoročno održiv način uz promociju poljoprivrede koja je maksimalno usklađena sa očuvanjem životne sredine (*održivo gazdovanje resursima*);
- obezbeđenje stabilne i prihvatljive ponude bezbedne hrane u pogledu kvaliteta i cena (*bezbednost hrane*);
- obezbeđivanje primerenog životnog standarda za seosko stanovništvo i celovitog ruralnog razvoja uz očuvanje tradicionalnih vrednosti ruralnih područja (*primereni životni standard i ruralni razvoj*);
- stalno podizanje konkurentnosti proizvođača hrane na domaćem i inostranom tržištu (*podizanje konkurentnosti*);

Ravnomernim ostvarivanjem navedena četiri cilja realizovaće se i peti **najopštiji cilj: obezbeđivanje prehrambene sigurnosti stanovništva**.

U konceptu održive poljoprivrede za koji se Crna Gora opredelila, najvažnije mesto imaće **politika ruralnog razvoja**. Crna Gora je i do sada, sprovodeći reforme u agrarnoj politici, nastojala da podršku od proizvodnje ili pojedinačnih proizvoda usmerava ka seoskom stanovništvu. U budućem periodu potrebno je nastaviti podršku razvoju seoskih sredina i znatno povećati visinu ulaganja u najvažnije programe koji će biti usklađeni sa principima EU. Politika treba da se temelji na tri najvažnije osovine ruralnog razvoja:

- podizanje konkurentnosti kroz različite vidove podrške primarnoj poljoprivredi i prerađivačkoj industriji;
- bolje upravljanje resursima životne sredine;
- stvaranje preduslova (zajedno sa drugim programima Vlade Crne Gore) za podizanje životnog standarda seoskog stanovništva i širenje ekonomskih aktivnosti u seoskim sredinama;

U pogledu **budžetske podrške politici ruralnog razvoja** kao obaveza nameće se usvajanje koncepta održivog razvoja poljoprivrede. S obzirom na velike razvojne zahteve i potrebe prestrukturiranja najvažnijih sektora, neophodno je do pristupa EU postojeću budžetsku podršku ruralnom razvoju povećati najmanje tri puta koja bi bila usmerena na nove investicije i tehnološke inovacije u sektoru primarne proizvodnje i prerađivačke industrije. Značajnu komponentu politike ruralnog razvoja treba da predstavlja set mera za podršku manje povoljnim područjima (*Less favoured areas*). Sa takvim mestom i značajem politike ruralnog razvoja u agrarnom budžetu, Crna Gora bi imala moderan koncept agrarne politike, gde bi tržišno-cenovna politika bila samo korektiv za stabilizovanje dohotka i tržišnih uslova.

Nova politika ruralnog razvoja EU za period 2007-2013 ruralni razvoj sagledava u znatno širem okviru, budući da mere definisane tom politikom ravnopravno posmatraju i podržavaju sva tri najvažnija stuba održivosti: ekonomski razvoj, zaštita životne sredine i socijalni aspekt održivosti. Ovaj dokument, ukazujući na osnovne principe politike ruralnog razvoja EU, može da bude osnova za izradu Strategije ruralnog razvoja Crne Gore koja će detaljno razraditi sve njegove neophodne aktivnosti. U budućem trogodišnjem periodu (2007-2009) potrebno je izraditi Strategiju ruralnog razvoja Crne Gore, a paralelno koristiti sredstva donacija i domaćeg budžeta za uvođenje onih mera za koje postoje realni uslovi; to posebno važi za podršku investicijama, strukturne promene, podizanje kvaliteta proizvoda i stvaranje boljih uslova za život na selu. Taj trogodišnji period treba iskoristiti i za prilagođavanje ili postepeno gašenje mera koje nisu u skladu sa politikom EU. Istovremeno će se stvarati institucionalne pretpostavke, kako bi se od 2010. prešlo na programiranje, kada se očekuje korišćenje fondova EU za pretprijetupnu pomoć (IPARD). Kroz jačanje administrativnih kapaciteta i reformu Ministarstva, potrebno je formirati jedinicu za ruralni razvoj i uvoditi elemente monitoringa i ocene efekata projekata ruralnog razvoja. Prema tome, podrška ruralnog razvoja usmeravaće se kroz tri osnovna vida:

- podizanje konkurentnosti;
- održivo gazdovanje resursima;
- programi razvoja sela koji uključuju i tzv. lider projekte.

2.2.4. NACIONALNA STRATEGIJA ODRŽIVOG RAZVOJA CRNE GORE (2007)

Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore (NSOR) definiše vizije i postavlja dugoročne smernice održivog razvoja Crne Gore, dok je vremenski horizont Akcionog plana NSOR period 2007-2012. godina.

Priprema NSOR CG je prvi korak dugoročnog procesa koji podrazumeva kontinuirano praćenje i periodičnu reviziju dokumenta (identifikovanih problema, postavljenih ciljeva i predloženih mera).

Polazeći od vizija održivog razvoja Crne Gore i identifikacije problema i izazova u oblastima zaštite životne sredine i upravljanja resursima, ekonomskog i društvenog razvoja, definisani su sledeći **opšti ciljevi NSOR CG**:

1. Ubrzati ekonomski rast i razvoj i smanjiti regionalne razvojne nejednakosti;
2. Smanjiti siromaštvo; obezbediti jednakost u pristupu uslugama i resursima;
3. Osigurati efikasnu kontrolu i smanjenje zagađenja i održivo upravljanje prirodnim resursima;
4. Poboljšati sistem upravljanja i učešća javnosti; mobilisati sve aktore, uz izgradnju kapaciteta na svim nivoima;
5. Očuvati kulturnu raznolikost i identitete.

Ekonomski razvoj, životna sredina i prirodni resursi i društveni razvoj predstavljaju tri stuba održivog razvoja; u okviru Strategije definisani su specifični ciljevi, odnosno *prioritetni zadaci* za sve konkretne sektore osnovnih elemenata održivog razvoja:

I Ekonomski razvoj:

- makroekonomski razvoj: podsticanje razvoja uslužne ekonomije, turizma, pomorstva i dr., kao strateških razvojnih grana.
- regionalni razvoj i zaposlenost: razvoj malih i srednjih preduzeća i povećanje zaposlenosti (prioritet severnom regionu, odnosno planinskom i eko-turizmu, proizvodnji zdrave hrane i održivom turizmu); poboljšanje infrastrukture kao preduslova razvoja.
- saobraćaj: poboljšanje saobraćajne povezanosti, posebno severnog regiona, kroz bolje održavanje postojeće i izgradnju nove infrastrukture, i razvoj kombinovanog transporta; puna integracija zaštite životne sredine prilikom izrade infrastukturnih projekata i donošenja propisa iz oblasti saobraćaja; smanjenje zagađenja od saobraćaja i povećanje bezbednosti u saobraćaju.
- turizam: stvaranje raznovrsnije turističke ponude (razvoj seoskog, agro, eko, planinskog, kulturnog, sportskog i drugih vidova turizma, posebno na severu Republike) u funkciji produženja sezone, kvalitetnije ponude i privlačenja gostiju veće platežne moći; integrisanje kriterijuma održivosti kod odobravanja razvojnih turističkih projekata (odnosno kod donošenja i ocena planova), posebno kod primorskog i zimskog planinskog turizma.
- poljoprivreda i ruralni razvoj: obezbeđivanje stabilne i kvalitetne ponude hrane kroz podizanje konkurentnosti domaćih proizvođača i održivo gazdovanje resursima; ruralni razvoj i obezbeđivanje primerenog životnog standarda za seosko stanovništvo.
- energetika: racionalna potrošnja električne energije uz povećanje energetske efikasnosti do 2010. godine za najmanje 10% u odnosu na 2005. godinu; smanjenje energetske uvozne zavisnosti uz optimalno korišćenje raspoloživih domaćih resursa i davanje prioriteta obnovljivim izvorima energije.
- industrija: nastavak privatizacije i restrukturiranja; stvaranje zakonskih uslova za liberalizaciju tržišta industrijskih proizvoda i razvoj malih i srednjih preduzeća u industriji.
- nove tehnologije: podsticanje istraživanja, razvoja i inovacija.

II Životna sredina i prirodni resursi:

- zaštita biodiverziteta i očuvanje prirodnih vrednosti: povećati nacionalno zaštićena područja na 10% teritorije i zaštititi najmanje 10% obalnog područja do 2009. godine; uspostaviti efikasan sistem upravljanja zaštićenim područjima prirode; unaprediti zakonski okvir za zaštitu biodiverziteta, jačati kadrovske kapacitete i izgraditi delotvoran sistem za monitoring biodiverziteta.
- vode: obezbediti dovoljne količine ispravne vode za piće; uvođenje integralnog upravljanja slivnim područjima uz neophodne pravne i institucionalne promene i unapređenje kontrole kvaliteta i monitoringa voda.
- vazduh: očuvanje i poboljšanje kvaliteta vazduha, naročito u urbanim područjima.
- zemljište: unapređenje upravljanja zemljišnim resursom i prevencija uzroka degradacija i oštećenja zemljišta.
- šume: dobijanje sertifikata o održivom šumarstvu (po FSC metodologiji); obnavljanje i sanacija degradiranih šuma.

- sistem upravljanja životnom sredinom: uspostavljanje efikasnog zakonskog i institucionalnog okvira zaštite životne sredine (posebno vezano za slobodan pristup informacijama, sprovođenje EIA, SEA i IPPC zakona i jačanje ostalih regulatornih i tržišnih instrumenata upravljanja životnom sredinom).
- prostorno planiranje: donošenje novih i ažuriranje postojećih prostornih planova na svim nivoima (od Prostornog plana Republike do opštinskih planova) i integracija zahteva održivosti u prostorno plansku dokumentaciju, kao i zaštita prirodnog i kulturnog pejzaža.
- more i obalno područje: uvođenje integralnog upravljanja obalnim područjem; smanjenje izvora zagađenja mora i obalnog područja.
- klimatske promene i zaštita ozonskog omotača: ispunjavanje preuzetih obaveza po međunarodnim konvencijama vezano za klimatske promene i smanjenje upotrebe supstanci koji oštećuju ozonski omotač.
- otpad: dalje usklađivanje regulative sa propisima EU uz jačanje kapaciteta za pravilno postupanje sa otpadom i jačanje baze podataka.

III Društveni razvoj:

- upravljanje i učešće javnosti u donošenju odluka: unaprediti sprovođenje zakona, strateških dokumenata, planova i programa; osigurati adekvatno učešće javnosti u procesu njihove pripreme; sprovođenje decentralizacije i suzbijanje korupcije.
- obrazovanje: postizanje kvalitetnog obrazovanja za svu decu; ostvarivanje Milenijumskih razvojnih ciljeva i ciljeva Nacionalnog akcionog plana za decu; povećanje tematskih sadržaja održivog razvoja u nastavnim programima od predškolskog do univerzitetskog nivoa.
- zdravstvo: poboljšati kvalitet života u vezi sa zdravljem (uz promovisanje zdravih stilova života); očuvanje i unapređenje zdravlja stanovništva sa posebnim osvrtom na posebno osjetljive kategorije stanovništva.
- ravnopravnost i socijalna zaštita: povećanje kvaliteta usluge socijalne zaštite i ekonomsko osnaživanje lica u stanju socijalne potrebe; jačanje rodne ravnopravnosti.
- kultura i mediji: očuvanje kulturnih dobara i kulturne raznolikosti; profesionalizacija medija i ostvarivanje značajnijeg doprinosa medija podizanju svesti o održivom razvoju i slobodnom pristupu informacijama.
- urbani razvoj: zaustavljanje nelegalne gradnje i legalizacija objekata uz poštovanje principa i ciljeva Bečke deklaracije; poboljšanje kvaliteta života i bezbednosti u urbanim sredinama, sa posebnim osvrtom na uslove života specifičnih ciljnih grupa; uspostavljanje odgovornog odnosa građana prema urbanoj sredini.

2.2.5. STRATEGIJA RAZVOJA ENERGETIKE U CRNOJ GORI DO 2025.GOD.

U elektroenergetskom sistemu Crne Gore nalaze se u pogonu tri veće proizvodne jedinice: HE Perućica i HE Piva, te TE Pljevlja. Pored njih u sistemu se nalazi i 7 malih HE, ali je njihov doprinos u pogledu kapaciteta i proizvodnje relativno mali. Ukupna instalisana snaga elektrana u sistemu iznosi 868 MW, dok je snaga na pragu 849 MW. Udeo HE u instalisanoj snazi elektrana je 76%, dok u proizvedenoj energiji učestvuju sa 61% (prosek za period 2002-2004), uz očekivane oscilacije zavisno od hidroloških prilika. Prenosna mreža (na koju su priključene tri elektrane) unutar elektroenergetskog sistema Crne Gore sastoji se od vodova, transformatorskih stanica i ostale opreme naponskih nivoa 400 kV, 200 kV i 110 kV. Prenosna mreža je karakteristična po uglavnom radijalnoj strukturi na sva tri naponska nivoa i dobroj povezanosti sa susednim elektroenergetskim sistemima: Srbije, Bosne i Hercegovine i Albanije. Distributivna mreža u sistemu Elektroprivrede Crne Gore obuhvata vodove 35 kV, transformatorske stanice 35/10 kV, postrojenja 10 kV u TS stanicama 110/10 kV, vodove 10 kV, TS stanice 10/0,4 kV i vodove niskog napona. Razvoj mreže zasnovan je na dva stepena transformacije 110/35 kV i 35/10 kV.

U cilju povećanja energetske efikasnosti Crne Gore predviđena je izgradnja više HE koje predstavljaju solidan energetski potencijal; između ostalog, planirana je izgradnja **HE Ljutica** koja bi se nalazila na toku reke Tare nizvodno od Mojkovca, zahvatajući delimično i prostor opštine Žabljak. Ovaj energetski objekat zapremine 316,3 hm³ i instalisane snage 250 MW, proizvodio bi godišnje 533,6 GWh.

Nezavisno od scenarija izgradnje novih elektrana, na teritoriji opštine Žabljak biće potrebno na odgovarajući način priključiti nove TS 110/35 kV i 110/10 kV na 110 kV mrežu, te izgraditi nove 110 kV vodove (Brezna-Žabljak).

2.2.6. STRATEGIJA RAZVOJA MALIH HIDROELEKTRANA (2006)

Osnovni cilj ove Strategije, odnosno dugoročne politike razvoja i izgradnje malih hidroelektrana u Crnoj Gori, je omogućavanje povoljnih uslova za razvoj i izgradnju objekata, plansko i organizovano racionalno rentabilno, dugoročno energetske korišćenje hidropotencijala malih vodotoka preko malih hidroelektrana, kao i višenamensko korišćenje u cilju ukupnog bržeg razvoja.

Razvoj malih hidroelektrana u Crnoj gori baziraće se na sledećim **glavnim strateškim opredeljenjima**:

1. **Hidroenergetski potencijal mHE**: Ukupni tehnički hidroenergetski potencijal mHE u RCG (bez rijeka Tare, Čehotine i Ibra) procijenjen je na približno 800 -1000 GWh/god, a studijski je procijenjen na 231MW i 644 GWh/god, na 70 lokacija. Pošto za većinu razmatranih vodotoka ne postoje višegodišnja mjerenja protoka, procjenu potencijala potrebno je, kako inovirati do sada projektovana rješenja, tako i sprovesti istraživanja na svim vodotocima, prema određenoj dinamici i utvrđenoj zajedničkoj metodologiji, na osnovu kvalitetno sprovedenih mjerenja i to u skladu sa svim uslovima prostornog planiranja, gazdovanja vodama, kriterijumima zaštite životne sredine i dr.

2. **Udio obnovljivih izvora energije (OIE) u potrošnji energije**: Uvažavajući razvoj cjelokupne energetike RCG prema dugoročnoj nacionalnoj energetske strategiji (priprema u toku) procjenjuje se da udio svih OIE (ne samo mHE) u 2010/2015. godini može biti ostvaren u opsegu od 3-5 % od ukupnih energetske potreba. Procjenjuje se da proizvodnja mHE u nacionalnom elektroenergetskom bilansu može dostići udio od približno 2,5 % u 2015. godini.

3. **Realan obim novih mHE do 2010/2015. godine**: Prema Referentnom scenariju, u razdoblju do 2010. godine predviđena je izgradnja određenog broja mHE s ukupnom instalisanom snagom od 5 MW, te izgradnja dodatnih 15 MW na odgovarajućem broju lokacija u razdoblju do 2015. godine. Drugim riječima, u razdoblju od 10 godina predviđeno je povećanje instalisanih kapaciteta i proizvodnje mHE za 3 puta u odnosu na postojeće stanje krajem 2005. godine. Prema Višem scenariju, u razdoblju do 2010. godine predviđena je izgradnja mHE s ukupnom instalisanom snagom od 10 MW, te izgradnja dodatnih 20 MW na odgovarajućem broju lokacija u razdoblju do 2015. godine. Drugim riječima, u periodu od 10 godina predviđeno je povećanje instalisanih kapaciteta i proizvodnje mHE za više od 4 puta u odnosu na sadašnje stanje.

4. **Udio instalisane snage i proizvodnje iz mHE u ukupnoj snazi/proizvodnji**: Udio snage u 2015. godini iznosio bi 3,3 % (za Referentni scenario), odnosno 4,4 % (za Viši scenario), uz pretpostavku da nema nove izgradnje ostalih proizvodnih kapaciteta. Udio proizvodnje svih mHE u ukupnoj proizvodnji električne energije (bez valorizacije ugovora za HE Piva) u 2015. godini iznosio bi 2,5 % (Referentni scenario), odnosno 4,2 % (Viši scenario). Ako se posmatra i uvoz električne energije, mogući udio proizvodnje mHE u zadovoljenju potreba za električnom energijom u Crnoj Gori u 2015. godini kretao bi se u rasponu od 1,5-3 %.

5. **Problem uključivanja u elektroenergetski sistem (EES)**: Nove mHE s navedenim procijenjenim nivoom snage i proizvodnje mogu biti integrisane u EES Crne Gore bez pojave tehničkih ograničenja sa stanovišta vođenja pogona sistema, ako su zadovoljeni svi standardni uslovi priključenja na mrežu.

6. **Zakonski okvir**: Postojeći zakonski okvir za pripremu i izgradnju mHE čine propisi iz područja energetike, prostornog uređenja i građevinarstva, imovinsko pravnih poslova, upravljanja vodama, privatnog ulaganja u javni sektor, zaštite okoline i prava privrednih društava. Normativna rješenja sadržana u navedenim aktima, uz određene intervencije zakonodavca, pružaju realnu osnovu za realizaciju projekata gradnje mHE.

7. **Proces sprovođenja propisane procedure i ključni subjekti**: Proces sprovođenja propisanih procedura je podijeljen u 5 faza. Ključni subjekti koji učestvuju u samom procesu su: investitor, Vlada Republike Crne Gore, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Uprava za vode, Hidrometeorološki zavod Crne Gore, Regulatorna agencija za energetiku, Ministarstvo zaštite životne sredine i uređenja prostora, EPCG AD Nikšić (operator mreže, snabdjevač) i ovlaštena tijela lokalne uprave.

8. **Prepreke za razvoj mHE** su brojne: političke, pravne i administrativne, organizacione, finansijske i stručno-tehničke.

9. **Angažovanje države u razvoju mHE**: Zbog nepostojanja pouzdanih podataka, ulaganje države u razvoj i istraživanje energetske potencijala OIE, pa tako i mHE, od opšteg je društvenog i privrednog značaja.

10. Angažovanje lokalnih zajednica u razvoju mHE: Lokalne zajednice treba da dobiju veći značaj, odgovornosti i nadležnosti u ostvarivanju strateških dugoročnih nacionalnih ciljeva i usmjerenja ka racionalnom i rentabilnom energetsom iskorišćavanju bogatog hidropotencijala malih vodotoka Republike Crne Gore.

11. Metodologija za određivanje realno ostvarivog potencijala mHE: Predlaže se pristup koji se sastoji od (16) aktivnosti: (1) definisati potencijalne lokacije, (2) načelno definisati ekološke prihvatljivosti lokacija, (3) ispitati uticaj međunarodnih obaveza za pogranične vodotoke, (4) detektovati konflikte s postojećim ili potencijalnim korisnicima istog prostora, (5) uspostaviti mjerenja na vodotocima, (6) izraditi katastar mHE – GIS za mHE (nivo načelnog tehničkog rješenja), (7) sprovesti osnovne analize isplativosti projekata, (8) uvrstiti lokacije u prostorne planove i vodoprivredne planove i programe, (9) izvesti terenske obilaskе – projektovanje, (10) usvojiti prostorno-planska ograničenja, (11) usvojiti ekološka ograničenja, (12) usvojiti ograničenja zaštite kulturne baštine, (13) usvojiti ograničenja raspoloživosti vode, (14) sprovesti analizu prethodne studije opravdanosti projekata, (15) definisati realno ostvarive projekte, i (16) izraditi idejne projekte.

12. Model otkupa električne energije iz mHE: međunarodno iskustvo pokazuje da sistem garantovanih fiksnih cijena ili sistem fiksnih podsticaja (tj. neki od *Feed-In Tariff* modela) imaju najbolje rezultate. Osnovne osobine ovog modela su:

- jednostavnija administracija, primjena i kontrola sistema podsticaja,
- stvaranje pozitivne investicione klime.

Model garantovanih fiksnih cijena (podsticaja) procjenjuje se pogodnim za primjenu u Crnoj Gori, pa se preporučuje njegovo uvođenje, zbog značajnog doprinosa podsticanju investiranja u OIE kao primarnom cilju.

13. Naknade za korišćenje voda i koncesiona naknada: Za korišćenje vode u Crnoj Gori predviđene su dvije naknade za korišćenje vode u svrhu proizvodnje električne energije (naknada za korišćenje vode i koncesiona naknada). Ovakav pristup nije u skladu s praksom zemalja članica EU, pa će se kroz nova zakonska rješenja predložiti jedostavniji pristup u određivanju veličine iznosa naknada.

14. Propisane procedure za izgradnju mHE: Zakon o učešću privatnog sektora u vršenju javnih usluga, odnosno Uredba donesena na osnovu istoga zakona (Uredba o načinu i uslovima za dodjelu koncesije za korišćenje voda za piće, poljoprivredu, industriju, komunalne potrebe i slične namjene) uspješno su primijenjeni u području komercijalnog iskorišćavanja voda, dok u području izgradnje novih energetskih objekata primjena istih nailazi na poteškoće.

15. Kako je u postupku donošenje novih zakona o vodama i učešću privatnog sektora u vršenju javnih usluga, doći će do određenih korekcija u ovom pristupu i pojednostavljenju postupaka i prenošenju ovlaštenja na operativne organe, a sve u cilju podsticanja izgradnje i jednostavnijih procedura.

16. Organizacija programa razvoja mHE: U skladu sa predviđenim obavezama i aktivnostima nadležnog ministarstva za energetiku, prema Zakonu o energetici, potrebno je organizovati Centralnu jedinicu za mHE (CJmHE) sa mandatom ukupne koordinacije aktivnosti programa razvoja mHE u RCG. Kao krajnji cilj formiranja i djelovanja CJmHE je stvaranje "one-stop-shop" agencije, u kojoj će investitor/preduzetnik moći dobiti sve relevantne informacije na jednom mjestu i putem CJmHE pribaviti potrebne dozvole za realizaciju projekta mHE. Na taj način će se moći ostvarivati prihodi za finansiranje dijela troškova rada CJmHE izvan budžetskih sredstava.

17. Investicioni podsticaji za izgradnju mHE: U Crnoj Gori se predlaže (i) stvaranje optimalnog sistema podsticanja investicija na kreditima s povoljnim uslovima otplate te (ii) državnim garancijama npr. prema modelu:

- subvencionisanje dijela kamate – nakon što je investitor dobio komercijalni bankarski kredit, subvencionise se iznos kamate koji je jednak razlici između kamatne stope koju je zainteresovani investitor dobio i kamatne stope koja bi projekat učinila rentabilnim i prihvatljivim za investitora. Prethodno je nužno da Vlada RCG i Regulatorna agencija za energetiku usvoje opšte kriterijume „rentabilnosti“ projekata mHE (npr. IRR, vrijeme vraćanja investicije, uslove koncesija i dr.),
- davanje garancija – garancija se daje za investitora koji uzima kredit od domaćih i/ili stranih banaka, pa se sa tim smanjuje rizik odobravanja kredita i troškovi kredita na strani investitora.

18. Nadležnost institucija za izdavanje koncesija: Nadležnost za izdavanje koncesije za korišćenje vode (i za proizvodnju električne energije) je Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede. Budući da je u slučaju mHE riječ o specifičnom načinu korišćenja vodotoka koji je usko povezan s energetskim sektorom, potrebno je da Ministarstvo ekonomije (kao ministarstvo nadležno za energetiku) u proces dodjele

koncesije za mHE vrši sve prethodne pripremne aktivnosti, radi stvaranja uslova za raspisivanje tendera, kao i sami postupak vođenja tenderskog postupka.

19. Podsticanje domaćih preduzetnika i lokalnih zajednica: Na nivou realizacije projekta potrebno je predvidjeti i konkretne podsticajne mjere kao npr. finansijske i poreske olakšice, bespovratna sredstva države, povoljne kredite, izgradnju pomoćne infrastrukture i vršenje usluga od strane države i slično. Ovo je posebno važno u slučaju kada je investitor lokalna zajednica, koja najčešće ne raspolaže dovoljnim sredstvima i garancijama kojima bi projekat sama realizovala.

20. Revitalizacija postojećih mHE: Kako su postojeće male hidroelektrane već duže vremena u pogonu (neke i preko 40 godina), sve izraženiji problemi u njihovom radu sa tendencijom rasta, kao i starost opreme, ukazuju da se bez neophodnih zahvata na njima ne može računati na visok nivo njihove pogonske spremnosti, raspoloživosti i sigurnosti u radu. Stoga je nužno preduzimanje adekvatnih mjera i aktivnosti na revitalizaciji, modernizaciji ili rekonstrukciji ovih objekata. U ovom dokumentu se stalo na stanovište da će ove mjere biti obuhvaćene kroz postupak privatizacije ovih objekata.

Strategija razvoja malih hidroelektrana u Crnoj Gori svojim glavnim strateškim opredeljenjima i pravcima razvoja nije usredređena na prostore pojedinih opština Crne Gore; u tom smislu strateška opredeljenja ove Strategije ne odnose se konkretno ni na prostor opštine Žabljak.

2.2.7. PROGRAM INTEGRALNOG RAZVOJA DURMITORSKOG PODRUČJA (inovacija projekta), (2001.)

I OCJENA OSTVARIVANJA PROGRAMA I DOSTIGNUTOG STEPENA RAZVIJENOSTI

Program je usvojen od strane Vlade Crne Gore 1992. godine.

Najvažniji cilj Programa je *iznalaženje kratkoročne i dugoročne koncepcije integralnog razvoja*, koja će dovesti do oživljavanja i dinamiziranja ekonomskog, socijalnog i demografskog razvoja, uz racionalno korišćenje potencijala Područja, tajno očuvanje ekološke ravnoteže i zaštite izuzetnih prirodnih vrijednosti.

- **Ciljevi ekonomskog razvoja** su: revitalizacija, privatizacija i proizvodno-tehnološka i tržišna transformacija postojeće privrede; diferenciranje i odgovarajuća razrada novih i profitabilnih programa i projekata razvoja, utemeljenih prije svega na bazi lokalnih resursa interesantnih za ulaganje inostranog kapitala, a koji će istovremeno otvoriti procese revitalizacije seoskih područja i individualnih poljoprivrednih gazdinstava, poboljšanje asortimana i kvaliteta proizvoda i usluga, kao i unapređenje tehničke, saobraćajne i komunalne infrastrukture; definisanje kratkoročnih i dugoročnih mjera ekonomske politike, koje treba da podstaknu realizaciju inoviranog Programa razvoja;

- **Ciljevi socio-demografskog razvoja** su: zaustavljanje depopulacije i degradacije seoskih naselja i obezbjeđivanje savremenog ekonomskog, zdravstvenog i kulturnog načina života u njima; stalna privredno-sistemska, finansijska, stručno-tehnička, informatička i promotivna podrška seoskim gazdinstvima i njihovo uključivanje u cjelovit i djelotvoran sistem strukturnog i tržišnog prilagođavanja, kao osnovnog nosioca budućeg razvoja Područja; stvaranje neophodnih uslova za ubrzano zapošljavanje i samozapošljavanje i stimulisanje povratka odseljenih stanovnika, posebno mladih i lica koja su stekla poslovni i stručni ugled i mogu dati značajan doprinos razvoju preduzetništva i ubrzavanju razvojnih procesa.

- **Ciljevi prostornog i ekološkog razvoja** su: iznalaženje optimalnih rješenja organizacije i namjene prostora i adekvatne matrice razmeštaja naselja privrednih aktivnosti, infrastrukture i zaštite postora i zagađivanja vode, vazduha i zemljišta; strogo poštovanje zona zaštite, posebno Nacionalnog parka "Durmitor" i kanjona rijeke Tare; usklađeno i namensko korišćenje poljoprivrednog, šumskog, građevinskog i turistički atraktivnog prostora.

II PROGRAMSKO – RAZVOJNA OPREDELJENJA

Dominantna privredna struktura temelji se, prvenstveno, na resursima *turizmu i poljoprivredi*, kao i razvoju malih i srednjih preduzeća (na domaćim resursima i savremenoj tehnologiji). Radi toga, neophodna je izgradnja infrastrukture, kao i svojinska i poslovna transformacija, čime će se ojačati interna povezanost opštinskih centara područja Durmitora, kao i centara u okruženju i širim područjima.

Razvoj durmitorskog područja će se ostvariti kroz regulisanje sledećih elemenata i konkretnih zadataka:

- Razvojem saobraćajne infrastrukture unutar područja kao i saobraćajne povezanosti sa okruženjem
- Razvojem poljoprivrede i revitalizacije sela
- Revitalizacijom turističke ponude i stvaranjem dugoročne koncepcije razvoja turizma
- Revitalizacijom i razvojem mreže društvenih službi i servisa
- Sprovođenjem oblika proizvodnog organizovanja i primjenom kriterijuma o kvalitetu proizvoda
- Organizacijom i zaštitom prostora i naselja i kulturno-istorijskog nasljeđa
- Privatizacijom privrede durmitorskog područja kroz neposredne zadatke

III PREDLOG MJERA ZA REALIZACIJU PROGRAMA RAZVOJA

U implementaciji Programa razvoja, a u sklopu regionalne politike ekonomska politika će imati dominantnu poziciju. Sa obzirom na ograničenu domaću akumulaciju i štednju, uz domaći budžet i druge izvore, glavno uporište biće različiti inostrani izvori finansiranja i tehničke pomoći (fondovi EU i UN, drugi međunarodni fondovi, nevladine organizacije i sl.). Uz adekvatnu finansijsko-kreditnu politiku, saradnju sa inostranstvom, razvojem mreža institucija i profila kadrova mogu se postići dobri rezultati. Neophodno je uraditi preliminarnu projekciju investicione (razvojne) politike za Durmitorsko područje za narednih 5-10 godina.

Tekuća ekonomska politika treba da utvrđenim planom, utvrdi i upotrebi podsticajne mjere i sredstva u svrhu razvoja Područja (kroz arsenal poreskih olakšica i oslobađanja od poreza delatnosti i aktivnosti na ovom području, kao i stimulativnih politika i strategija razvoja i sl.). Sve to u cilju revitalizacije sela i poljoprivrede, uređenja prostora, komunalnih delatnosti, menadžmenta i dr.

Međunarodna saradnja i promotivne aktivnosti podrazumeva afirmaciju svih vrednosti ovoga Područja kao i pristup međunarodnim organizacijama i fondovima. Razvijanjem ove saradnje i podrškom na realizaciji projekata raspoloživi potencijal NP i Durmitorskog područja bi ubrzo stekao međunarodni status i ugled. U tom kontekstu, imidž koji Žabljak ima kao ekološka oaza i centar projekta "Etno-domaćinstvo", plasirao bi ga kao turistički centar očuvanja ekoloških i prirodnih vrednosti područja i arhitektonске autentičnosti.

I V SCENARIJI RAZVOJA, DIFERENCIRANI PROGRAMI I PROJEKTI I PODSTICAJNE MJERE ZA RAZVOJ

SCENARIJI RAZVOJA

Dalji razvoj Durmitorskog područja zavisi od više faktora, a najviše od celokupnog razvoja zemlje, njenog pravca u ekonomskom i tržišnom pozicioniranju, kao i od međunarodnih tokova. Sa obzirom sva ta kretanja koja direktno i indirektno utiču na razvoj područja, može se diferencirati više mogućih razvojnih scenarija :

- **Nulti scenario** ili scenario opadajućih performansi koji vodi daljem zaostajanju ovog kraja. Bazira se na zadržavanju postojećih karakteristika nerazvijenosti tj. stagnaciju postojeće neefikasne privredne strukture, što bi vodilo u dalju sveopštui degradaciju područja sa posljedicama:
 - depopulacije, pogoršanje starosne strukture; nastavak prirodne poljoprivredne proizvodnje i ekstenzivnog turizma; degradacije zemljišta i šuma; nizak životni i društveni standard stanovništva i sl.
- **Scenario konsolidacije** polazi od zadržavanja jednog broja unutrašnjih i spoljašnjih ograničenja u razvoju i sporog prevladavanja političke i ekonomske krize, sa aktiviranjem instrumentarija i mogućnosti tranzicije politike. Ovaj scenario bi karakterisale pojave:
 - odsustvo ozbiljnih domaćih i stranih sredstava za finansiranje investicija u neophodne infrastrukturne projekte; usporeni rast tražnje usljed otežanog privređivanja i socijalnih ograničenja (siromaštvo, ograničeni kapacitet budžeta, visoka nezaposlenost); vlasničko i organizaciono prestruktuiranje preduzeća i ustanova uz skromna strana ulaganja; otklanjanje određenih manjih infrastrukturnih smetnji i ograničenja; aktiviranje marketinga i ofanzivnog menadžmenta; održavanje i poboljšanje zaštitnih funkcija elemenata životne sredine; djelovanje Centra za razvoj Durmitorskog područja kao informativnog servisa i organizacionog punkta zaduženog za koordinaciju aktivnosti na realizaciji programa integralnog razvoja Područja (uz podršku državnih Agencija i institucija, koje se bave prestruktuiranjem privrede, stranim ulaganjima i preduzećima).
- **Scenario aktivnog razvoja** ili scenario revitalizacije prostora i vrednovanja ekoloških potencijala i kulturno-istorijskog nasljeđa sa otvaranjem Područja i njegovo efikasno uključivanje u domaće i međunarodno okruženje. Ostvarljiv je u uslovima veće društveno-političko-ekonomske stabilizacije i razvoja tržišne ekonomije kao i saradnje sa inostranstvom. Polazi od sledećih pretpostavki:

- učešće kapitala je veće (i domaćeg i stranog, kao i investiciona podrška državnih fondova); transformacija (vlasnička, organizaciona, proizvodno-finansijska i dr.) je ubrzana uz aktivno zalaganje državnih agencija i institucija; konstituisanje Durmitorskog područja kao bio-ekološkog centra i njegovog uključivanja u međunarodne vode; razvoj agro-turizma kroz pilot-projekte i proizvodno-promotivne centre; vrednovanje ekoloških potencijala i NP "Durmitor".

- **Scenario visokog rasta** ili scenario dugoročnog i kompleksnog ostvarivanja programa integralnog razvoja, uz intenzivnu investicionu aktivnost i prerastanje Durmitorskog područja u priznati evropski centar najviših ekoloških, uslužnih i proizvodnih performansi. Ima ciljeve i postavke kao scenario aktivnog razvoja, ali uz visokokvalitetna ulaganja domaćeg i stranog kapitala i podršku države. On bi doveo do najdinamičnijeg razvoja, visoke stope zaposlenosti i otvaranja pozitivnih trendova u demografskom kretanju.

Na kraju je izvršeno opredeljenje za scenario aktivnog razvoja, jer je on u ovom trenutku najoptimalniji. Uz postojeće (još kratkoročno) trendove iz scenarija konsolidacije, nakon kojih će započeti dugoročni trendovi razvoja karakteristični za scenario aktivnog razvoja. Scenario visokog razvoja ostaje kao najpoželjnija alternativa, do koje će doći nakon proteka dugog vremenskog intervala.

PROGRAMI PROJEKTI RAZVOJA DIFERENCIRANI PO PRIORITETU

Prioritetni programi i projekti razvoja Durmitorskog područja po oblastima jesu:

PROGRAMI I PROJEKTI SAOBRAĆAJNE INFRASTRUKTURE:

- **Izgradnja magistralnog puta Žabljak-Nikšić-Risan** (sa priključkom za Šavnik). Treba utvrditi optimalnu trasu na relaciji Jasenovo Polje-Žabljak, a varijantu ulaska ovog puta u NP izbjeći.
- **Modernizacija i rekonstrukcija regionalnih puteva:**
 - a) modernizacija regionalnog puta Žabljak-Šavnik-Jasenovo Polje
 - b) modernizacija puta Žabljak-Plužine-Ravno
- **Izgradnja aerodroma i heliodroma na Žabljaku**
- **Izgradnja programa i projekata za pokrivanje čitavog područja mobilnom i ruralnom telefonijom**
- **Projekat modernizacije PTT saobraćaja**- smještajni prostor pošte u Žabljku

PROGRAMI I PROJEKTI IZGRADNJE KOMUNALNE INFRASTRUKTURE:

- **Projekti trajnog vodosnabdevanja Žabljaka i Šavnika pitkom vodom**- rešiti vodosnabdevanje
- **Projekat trajnog rešenja kanaliziranja i prečišćavanja otpadnih voda gradskih naselja Žabljaka, Šavnika i Plužina**
- **Program kompleksnog razvoja i modernizacije lokalne putne mreže**
- **Projekat određivanja trajnih lokacija za odlaganje smeća**- oprema komunalnih službi u Žabljaku
- **Izrada programa za uređenje naselja u opštinskim centrima i izgradnja komunalnih objekata**
- **Projekti o podizanju sportsko-rekreativnih objekata** - u Žabljaku višenamenska dvorana i bazen

PROGRAMI I PROJEKTI ZA KORIŠĆENJE PRIRODNIH RESURSA :

- **Izrada programa o potencijalima površinskih i podzemnih voda**
- **Izrada programa racionalnog korišćenja šumskog bogatstva**
- **Izrada projekta o Durmitorskom području kao zoni eko-biološkog sistema proizvodnje hrane**

PROGRAMI I PROJEKTI EKONOMSKOG I DEMOGRAFSKOG RAZVOJA :

- **Projekti o formiranju proizvodno-promotivnih centara** – za Njegovuđe, Pošćenje
- **Izrada projekata za proizvode sa oznakom geografskog porijekla** (biološki visokokvalitetne hrane)
- **Izrada studije o sirovinskoj osnovi** (sakupljanje i plantažna proizvodnja) i izrada projekta o mogućnosti prerade ljekovitog bilja i šumskih plodova
- **Izrada projekata o podizanju mini-mlekara** i modernizacija jednog broja farmi za otkup mlijeka
- **Izrada projekata o mogućnostima proizvodnje na bazi aluminijuma i čelika**
- **Projekat o problemima demografskih kretanja na Durmitorskom području**

TURIZAM I UGOSTITELJSTVO:

- **Program revitalizacije objekata** – unapređenja postojećih i izgradnja novih
- **Program izgradnje novih turističkih objekata**

- **Organizovanje stručno-naučnog skupa o urbanističko-arhitektonskom oblikovanju uređenju Žabljaka** kao razvijenog turističkog centra
- **Izrada programa uređenja skijališta** – prvenstveno na Žabljku
- **Izrada idejnog projekta selektivne turističke ponude korišćenjem rečnih tokova** Durmitorskog područja i Pivskog jezera

ZAŠTITA PEJZAŽNO-AMBIJENTALNIH I KULTURNO-ISTORIJSKIH VREDNOSTI:

- **Izraditi projekat opravdanosti proširenja Nacionalnog parka "Durmitor"**
- **Izrada studije o tradicionalnom graditeljstvu** i raspisivanje konkursa za projekat "Durmutorska kuća"
- **Izrada idejnog projekta "Eko-domaćinstvo"**
- **Izraditi projekat zaštite i valorizacije kulturno-istorijskih spomenika**

DRUŠTVENE SLUŽBE I SERVISI:

- **Program unapređenja materijalnog i kadrovskog položaja srednjih škola** - u Žabljaku prioritet ima dovršetak radova na đачkim domovima i izgradnja stanova za nastavno osoblje.
- **Program unapređenja zdravstva**, uključuje otvaranje porodilišta u Žabljaku.
- **Program materijalnog i kadrovskog jačanja i tehničke opremljenosti veterinarske službe**, uključuje i otvaranje poljoprivrednih apoteka u opštinskim centrima.
- **Programi razvoja i unapređenja servisa** (bankarske usluge, usluge osiguranja, tehničkih servisa i dr.)

MEĐUNARODNA SARADNJA:

- **Izraditi okvirni program promotivne aktivnosti i program saradnje sa inostranim partnerima** na pitanjima realizacije "Programa integralnog razvoja Durmitorskog područja", a u saradnji sa republičkim institucijama i organizacijama
- **Izraditi program aktivnosti za razradu i realizaciju projekta "Eko-razvojna inicijativa Durmitorskog područja"**, u okviru koga će se odvijati saradnja Centra za razvoj Durmitorskog područja, Biroa UNDP u Podgorici i nadležnih republičkih institucija. Ovaj projekat se zasniva na Programu, a otvara mogućnost saradnje sa širokim krugom međunarodnih institucija i organizacija.

PRIORITETNI PROGRAMI I PROJEKTI RAZVOJA

- (1) Projekat kanaliziranja i prečišćavanja otpadnih voda gradskih naselja Žabljaka, Plužina i Šavnika.
- (2) Projekat opremanja komunalnih službi u Žabljaku, Šavniku i Plužinama za prikupljanje i odlaganje otpada, sa trajnim lokacijama u posljednja dva mesta.
- (3) Izrada i realizacija projekta o proizvodima geografskog porijekla na bazi resursa Durmitorskog područja: "Durmitorski sir", "Durmitorski med" i proizvodnja ribe.
- (4) Projekat izrade studije o aktuelnim demografskim kretanjima i mjerama za zaustavljanje procesa depopulacije.
- (5) Program revitalizacije, svojinske transformacije i marketinško-proizvodnog inoviranja turističke ponude u Žabljaku, Šavniku i Plužinama, kao i renoviranje i reaktiviranje objekata koji se sada ne koriste.
- (6) Izrada programa uređenja skijališta na području Žabljaka uz učešće međunarodnih eksperata.
- (7) Izrada projekata o formiranju proizvodno-promotivnih centara kao baze za razvoj agro-turizma.
- (8) Program izgradnje mini-mlekara i modernizacija stočarskih farmi.
- (9) Program unapređenja materijalnog i kadrovskog položaja srednjih škola u Žabljaku, Plužinama i Šavniku.
- (10) Razrada i realizacija projekta "Eko-razvojna inicijativa Durmitorskog područja" u saradnji sa UNDP.

PODSTICAJNE MJERE ZA REALIZACIJU RAZVOJA

Ostvarivanje predloženog koncepta razvoja Durmitorskog područja podrazumeva integralni pristup u upravljanju razvojem, što uključuje i dobro razrađeni kompleks mjera na svom nivoima odlučivanja (od državnog i opštinskog, i nadležnih institucija do zainteresovanih preduzeća i preduzetnika), kao i povezivanjem i koordiniranjem aktivnosti svih aktera u procesu razvoja.

Predlaže se preduzimanje slijedećih **mjera**:

- I. Neophodno je da Vlada Crne Gore utvrdi konkretne mjere:

- da utvrdi program i dinamiku izgradnje neophodnih zadatih infrastrukturnih objekata, kako bi pospješila razvoj i sprečila negativne pojave (depopulacije, deagrarizacije, devastacije i dr.);
- da direktivama kao i preko ministarstava, institucija i javnih preduzeća usmjeri svoje programe na realizaciju Programa razvoja ovog Područja;
- da donese odluku koji objekti (naročito u domenu infrastrukture) mogu da se podižu na osnovu koncesija, kao i da utvrdi mjere za stimulisanje stranih ulaganja;
- da preko nadležnih organa predloži međunarodnim institucijama (UNESCO, FAO, Svjetska zdravstvena organizacija i Svjetska meteorološka služba) da se Durmitorsko područje proglasi za nulto područje ekološke i prirodne sredine;
- da usvoji paket dugoročnih i kratkoročnih podsticajnih mjera (olakšice i stimulacije u domenu poreske politike, kratkoročnih kredita za ulaganje u proizvodnju Područja, bankarskih olakšica i beneficiranih kamata za poželjne i prioritetne projekte razvoja, renti, favorizovanje poljoprivredne proizvodnje sa istog i sl.) koje bi za cilj imale ulaganje u razvoj Područja i realizaciju projekata.

II. Neophodno je da lokalne samouprave, opštine durmitorskog kraja preuzmu mjere:

- izradu regulacionih planova za pojedine centre i naselja;
- definisanje adekvatne zemljišne politike;
- preduzimanje drugih stimulativnih mjera za ulaganja sredstava u investicione objekte i aktivnosti, radi realizacije tržišno održivih programa i projekata razvoja (malih i srednjih preduzeća);
- pojednostavljivanje sve administracije vezane za privredne i investicione aktivnosti područja;
- pružanje podrške privrednim organizacijama i pojedincima u rješavanju komunalnih pitanja (infrastrukture, komunikacija, društvenih djelatnosti, operativni plan za rješavanje problema vodosnabdijevanja, i dr.)

III. Potrebno je ojačati poziciju Centra za razvoj Durmitorskog područja, i obezbjediti mu:

- ovlaštenja, finansijsku i kadrovsku podršku kako bi mogao da formira banku podataka, da bude punkt za informisanje o mogućnostima razvoja, da radi na izradi fizibiliti studija, programa i projekata razvoja, da obavlja promotivnu aktivnost i razvija međunarodnu saradnju.

IV. Potrebno je razraditi opravdanost izrade pilot-projekata za podizanje proizvodno-promotivnih centara u Njegovući u domenu poljoprivrede, turizma i kućne radinosti.

V. Neophodno je omogućiti osposobljenost, poslovnost i aktivnost privrednih subjekata, seoskih gazdinstava i privatnih preduzetnika radi zasnivanja i ostvarivanja poslovne aktivnosti.

2.2.8. STRATEGIJA ODBRANE CRNE GORE (2007)

Odbrambeni ciljevi, interesi i opredjeljenja Crne Gore

Strateški odbrambeni cilj Crne Gore je odbrana njene nezavisnosti, suverenosti i državne teritorije od svih vidova konvencionalnih i asimetričnih opasnosti, posebno opasnosti od terorizma. U realizaciji takvog cilja, Crna Gora će razvijati i održavati svoju sposobnost da odbrani nezavisnost, suverenost, teritoriju, stanovništvo i materijalna dobra od pretnji i korišćenja sile strateških razmera.

Osnovni odbrambeni interesi Crne Gore su:

- odbrana nezavisnosti, suverenosti i državne teritorije od svih vidova konvencionalnih i nekonvencionalnih pretnji;
- saradnja i pristupanje evropskim i evroatlantskim integracijama;
- izgradnja poverenja, bezbednosti i stabilnosti u regionu i svetu;

Osnovna opredjeljenja Crne Gore u oblasti odbrane su:

- podrška pozitivnim procesima u savremenom svetu, posebno zalaganjima za mir i smanjenje opasnosti od svih vrsta sukoba;
- odlučnost da poštuje principe međunarodnog prava i ispunji obaveze koje proizilaze iz Povelje UN, Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i drugih međunarodnih ugovora i sporazuma;

- privrženost Završnom aktu iz Helsinkija i ostalim dokumentima OEBS-a, posebno u vezi sa nemanjanjem granica, razoružanjem i kontrolom oružja;
- zalaganje za jačanje uloge UN, OEBS-a, UN i NATO za stvaranje sigurnih mehanizama univerzalne bezbednosti, uz uvažavanje interesa svih država, nacija i etničkih grupa;
- uverenje da se stabilnost i bezbednost evroatlantskog regiona može ostvariti samo na osnovu saradnje i zajedničke akcije;
- rešenost da jača unutrašnju stabilnost i aktivno doprinosi bezbednosti i stabilnosti u regionu Jugoistočne Evrope;
- mogućnost tranzita i privremenog boravka stranih oružanih snaga na teritoriji Crne Gore u okviru mirovnih misija koje se izvode na osnovu odluka UN i utvrđenih bilateralnih i multilateralnih sporazuma;
- učešće delova Snaga bezbednosti Crne Gore u okviru misija pod mandatom međunarodnih organizacija na principima dobrovoljnosti i profesionalnosti i na osnovu utvrđenih sporazuma i odluka Skupštine Crne Gore;
- odlučnost da se suprotstavlja terorizmu i da ne poseduje i ne razvija oružje za masovno uništavanje i da aktivno učestvuje u sprečavanju njegovog širenja;

Politika odbrane i strategijski koncept odbrane Crne Gore

Politika odbrane Crne Gore je usredsređena na odbranu njenih državnih interesa zasnovanih na principima razvijene demokratije, vladavine prava i njene orijentacije prema evropskim i evroatlantskim integracijama. Politika odbrane će sa posebnom pažnjom biti usmerena na razvijanje dobrih odnosa sa susedima i jačanje regionalne saradnje u cilju uspostavljanja poverenja i promovisanja mira u Jugoistočnoj Evropi.

Strategijski koncept odbrane predstavlja okvir na osnovu kojeg Crna Gora ostvaruje funkciju odbrane. Utvrđuje se na osnovu procene rizika, izazova i pretnji po nacionalnu bezbednost, a razvija se prema realnim mogućnostima Crne Gore i stepenu njene uključenosti u evropske i evroatlantske integracije.

Politiku odbrane i strategijski koncept odbrane Crna Gora će sprovoditi poštujući međunarodno pravo, principe o mirnom rešavanju sporova i saradnjom sa drugim državama i organizacijama.

Sistem odbrane Crne Gore

Sistem odbrane čine međusobno povezani elementi koji se angažuju radi odbrane državnih interesa. Elemente sistema odbrane čine međusobno povezane institucije koje organizovano, planski i efikasno realizuju politiku odbrane. Upravljanjem sistemom odbrane obezbeđuje se kontinuirano delovanje i efikasno reagovanje svih elemenata sistema odbrane na sve nivoe i vrste izazova, rizika i pretnji nacionalnoj bezbednosti Crne Gore. Efikasan sistem odbrane predstavlja značajan spoljnopolitički potencijal Crne Gore. Opređenost za međunarodne integracije bitno utiče na funkcionisanje sistema odbrane.

Pravci razvoja sistema odbrane su:

- normativno uređenje sistema odbrane;
- uspostavljanje partnerstva i saradnje u procesu razvoja međunarodnih sistema kooperativne bezbednosti i kolektivne odbrane;
- utvrđivanje organizacije i veličina Vojske;
- obezbeđenje profesionalnog kadra i njegovo osposobljavanje za potrebe efikasnog i inetroperabilnog funkcionisanja sistema odbrane;
- prilagođavanje sistema obuke pripadnika, komandi i jedinica Vojske uslovima u kojima se izvode oružani sukobi;
- modernizacija institucija sistema odbrane, odnosno njihovo opremanje savremenim naoružanjem i opremom;
- novi pristup naučno-tehnološkim dostignućima u oblasti odbrane u cilju razvijanja sposobnosti za upotrebu savremenih borbenih i telekomunikaciono-informacionih sistema modularnog tipa u mobilnoj i stacionarnoj komponenti i
- programski sadržaji koji se realizuju po prioritetu u oblasti odbrane.

Implementacija sadržaja razvoja sistema odbrane ostvaruje se integracijom napora svih elemenata u sistemu odbrane uz odgovarajuću podršku nadležnih institucija sistema države Crne Gore.

2.2.9. STRATEŠKA PROCJENA UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU NACRTA PP R CRNE GORE (2007)

Izveštaj o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu (u daljem tekstu: SPU) razmatra sve glavne komponente Nacrta Prostornog plana i donosi zaključke o mogućim područjima uticaja na životnu sredinu i o tome u kojoj će meri Nacrt plana moći da sprovede principe održivog razvoja koji su postavljeni u Nacionalnoj strategiji održivog razvoja. Primarna svrha SPU jeste poboljšanje politika, planiranja i programa kroz:

- pružanje nezavisne procene opcija i alternativa tamo gde one postoje,
- informisanje i uključivanje javnosti u pravljenje plana,
- pružanje saveta onima koji donose odluke i
- pružanje osnova za praćenje efekata politika, planiranja i programa.

SPU razmatra sve aspekte Nacrta Prostornog plana u okviru vremenskog ograničenja i raspoloživog budžeta, a ovaj izveštaj daje i komentare na većinu ključnih komponenti Nacrta plana:

- *vizija održivog razvoja*: neophodno efikasnije povezivanje preporuka Nacionalne strategije održivog razvoja sa prostornim ishodima predloženim u Nacrtu prostornog plana;
- *zaštita ekološkog i kulturnog nasleđa*: planovi koji se pripremaju za svaku zaštićenu prirodnu oblast i za najznačajnije oblasti kulturološkog nasleđa često ne mogu biti implementirani zbog nedostatka finansijske podrške ili neadekvatnog stručnog osoblja;
- *socijalni i ekonomski razvoj*: ukoliko se ne ostvari godišnja stopa rasta od 6,5% BDP-a (jedan od ciljeva ekonomskog razvoja Prostornog plana Republike), moguće su negativne posledice na ispunjavanje ostalih ciljeva Plana;
- *mreža naselja i javne infrastrukture*: analize podele na regionalne, opštinske i lokalne centre potvrđuju da postoje određeni delovi Crne Gore koji nemaju koristi od policentričnog razvoja; ovo se uglavnom odnosi na planinske oblasti centralnih istočnih i centralnih severnih zona, koje su udaljene od saobraćajnih koridora; predlozi Nacrta plana za policentrična naselja povezani su sa promovisanjem "razvojnih koridora", kako u okviru zemlje, tako i sa uporišnim gradovima u susednim zemljama. U Nacrtu Plana neophodno je dalje objašnjenje koje se odnosi na dogovor o saradnji između relevantnih lokalnih vlasti nadležnih za planiranje u susednim zemljama;
- *zone razvoja*: u konceptu zona razvoja posvetiti punu pažnju svim ekološkim problemima sa kojima su zone razvoja povezane- uključujući zaštitu i poboljšanje prirodnih oblasti u koje spadaju i nacionalni parkovi;
- *industrija i rudarstvo*: treba napraviti detaljne smernice o tome gde bi trebalo locirati različite tipove industrija i kako bi se obezbedila sigurnost za životnu sredinu; zaključeno je da budući planovi koji se odnose na tešku industriju treba da uključe šeme oporavka kako bi se umanjila količina zemljišta neophodna za odlaganje otpada, obezbedilo prečišćavanje vode i poboljšala kontrola kvaliteta vazduha. Uбудuće, biće od ključnog značaja da novi rudnici i industrijska postrojenja treba da se projektuju i vode tako da se izbegne trajno ogoljavanje zemljišta i da se troškovi zaštite životne sredine učine internom obavezom;
- *razvoj energetskog sektora*: koncept koji je sastavni deo Nacrta plana a kojim se predviđa izgradnja kapaciteta kako bi se iskoristio puni potencijal crnogorskih rečnih sistema za generisanje hidro-električne energije nosi sa sobom širok spektar rizika vezano za životnu sredinu i fundamentalno je u suprotnosti sa ciljevima zaštite životne sredine i održivog razvoja koji su postavljeni Nacrtom plana; ovo se odnosi kako na korišćenje pojedinih rečnih sistema kao što su Tara i Morača tako i na prevođenje vode iz jednog rečnog basena u drugi;
- *transport*: Ciljevi održavanja biodiverziteta i prirodne lepote Severne regije Crne Gore i razvijanje lokalne privrede njenih glavnih centara su međusobno suprotstavljeni; Prostorni plan treba da preispita kompatibilnost između različitih oblika ekonomskog razvoja i nakon toga utvdi optimalni nivo prometa za putnički i teretni saobraćaj između prepoznatih policentričnih čvorova;
- *razvoj turizma*: u Severnoj regiji postoje velike mogućnosti za promovisanje zimskog aktivnog odmora, uključujući i skijanje, a postojeći nivo turizma može biti značajno proširen (oko 20 000 novih kreveta za 14 godina). U SPU izražene su snažne rezerve u pogledu rizika razvoja velikih skijaških centara u ovoj regiji (neadekvatna infrastruktura, klimatske promene, visoki troškovi investiranja);

- *poljoprivreda*: neophodno uspostavljanje ravnoteže koja se mora postići između očuvanja zemljišta koje je pogodno za poljoprivredu i oslobađanje zemljišta za druge vidove razvoja; lokalne vlasti bi trebalo da preuzmu kontrolu nad odlukama o korišćenju zemljišta i da spreče kontinuirani neovlašćeni razvoj poljoprivrednog i drugog zemljišta; jedan od glavnih principa bi trebalo da bude da se u okviru opštinskog područja sačuva poljoprivredno zemljište koje ima najbolje predispozicije za gajenje najboljih i najraznovrsnijih useva ili za stočarstvo;
- *šumarstvo*: zaštita životne sredine je ključni uslov kod Nacionalnog plana za menadžment šumarstvom, ali treba uložiti veće napore kako bi se sprečila protivpravna seča šume i neodrživa praksa eksploatacije šume. Imajući u vidu teške ekonomske prilike koje postoje u udaljenim seoskim oblastima od ključnog značaja je da se zaštita životne sredine promoviše uz održivu upotrebu šumskih resursa;
- *ribarstvo*: riblji fond potencijalno je ugrožen prekomernim ribolovom, kao i zagađenim rečnim tokovima;
- *hidrotehnička infrastruktura*: Nacrt plana stavlja naglasak na značaj razvoja hidrotehničke infrastrukture ali ne raspravlja o načinima implementacije ili odgovornosti za taj posao, na način koji bi obezbedio da se postojeća ograničenja (nepouzdanost snabdevanja vodom, pogoršan standard kvaliteta voda u nekim područjima) pravilno procene, onda kada se pojedinačni razvojni planovi budu sačinjavali u lokalnim sredinama;
- *upravljanje otpadom*: procentualno mali deo stanovništva bio je uključen u sistem organizovanog odlaganja i tretman otpada, što je dovelo do povećanja broja neovlašćenih smetlišta; neovlašćena smetlišta uzrokuju znatnu ekološku štetu i Plan, stoga, stavlja prioritete za njihovo unapređenje, kao glavni razvojni cilj koji bi ukoliko se postigao, verovatno doneo koristi čitavom spektru kriterijuma održivosti;
- *oblasti koncesije*: preporučuje se da Procena uticaja na životnu sredinu bude preduzeta za svaku veću koncesiju koja uključuje ekološki osetljive oblasti;
- *socijalne službe*: očekuje se da će doći do velikih promena i poboljšanja socijalnih aktivnosti kao rezultat ostvarenja ciljeva razvoja socijalnih službi i potrebe usklađivanjem sa zakonodavstvom EU;
- *kontrola i smanjenje seizmičkih rizika, prirodnih katastrofa i industrijske štete*: visok rizik seizmičke aktivnosti bi trebalo da bude u potpunosti procenjen u svim infrastrukturnim i razvojnim strategijama, planovima i programima.

2.2.10. OSTALI STRATEŠKI DOKUMENTI I PROGRAMI RAZVOJA

Analiza predloženih strateških i programskih rešenja ostalih strategija i programa razvoja donetih za potrebe sagledavanja i planiranja razvoja i zaštite u pojedinim oblastima i aspektima koji mogu biti od uticaja na planiranje donetih za potrebe sagledavanja i planiranja razvoja i zaštite u pojedinim oblastima i aspektima koji mogu biti od uticaja na planiranje prostornog razvoja opštine Žabljak dati su kroz pojedine sektorske izveštaje obrađene u segmentima ovog PUP opštine Žabljak. Ovde se, prvenstveno misli na Strategiju razvoja saobraćaja Crne Gore, Nacionalnu strategiju za vanredne situacije, Strateški master plan za upravljanje otpadom na republičkom nivou i dr.

2.3. AKTUELNA PLANSKA DOKUMENTA OPŠTINE ŽABLJAK I SUSJEDNIH OPŠTINA I MOGUĆE IMPLIKACIJE NJIHOVIH PLANSKIH RJEŠENJA NA PLANIRANJE PROSTORA OPŠTINE ŽABLJAK

2.3.1. PLANSKA I PROJEKTNJA DOKUMENTACIJA OPŠTINE ŽABLJAK

Za plansko područje je 1989. godine usvojen Prostorni plan opštine, a za područje samog Žabljak je 1988. godine urađen Generalni urbanistički plan Žabljaka (obrađivač oba plana je bio Republički zavod za urbanizam i projektovanje, Titograd). Na području PPO realizacija planskih rešenja je tekla veoma sporo, takoreći je nije ni bilo u značajnijoj mjeri, osim u zoni koja je pokrivena i PPPN NP "Durmitor" i to u područjima bliže Žabljaku. Grad Žabljak se razvijao najvećim dijelom prema GUP-u, a naročito prema DUP-ovima koji su urađeni za pojedine zone u okviru planskog područja GUP-a.

Za područje opštine Žabljak poslednjih decenija je urađen niz planskih dokumenata (pored GUP-a Žabljaka urađena je i njegova razrada i izmjene na detaljnom nivou u vidu DUP-a Žabljaka,) i tehničke dokumentacije

(pogotovo za put Risan – Žabljak i putne pravce na seoskom području, pojedine objekte, rješenja za hidrotehnički ufrasturkturu i objekte i dr.). Kao veoma važan, ističe se i Prostorni plan za područje Nacionalnog parka "Durmitor" (koji je detaljnije analiziran u materijalu ovog PUP), kao i pojedinačni idejni projekti za aktiviranje različitih zona u opštini, u prvom redu vezani za područje ekosela Podgora kao i pojedinačne privatne inicijative za izgradnju uglavnom turističkih kapaciteta i specifični projekti (npr. Pilot projekat za uvođenje kajakaštva na Tari i sl.).

Pri izradi PUP opštine Žabljak navedeni i drugi materijali su detaljno korišćeni i analizirani, a njihova rješenja su inkorporirana u koncepte razvoja pojedinih segmenata ovog PUP-a (putna, hidrotehnička, telekomunikacijska i druga infrastruktura, razvoj turizma i ostalih privrednih grana, sanacija degradiranih prostora i tako dalje). Ovde se ne daje prezentacija rješenja svakog od ovih dokumenata, ali su oni, kao izvori, u odgovarajućim poglavljima precizno navedeni.

2.3.2. PLANSKA DOKUMENTA SUSJEDNIH OPŠTINA

Prostorni razvoj susjednih crnogorskih opština sagledavan je i planiran različito:

- Opština Plužine ima PPO kojem je važnost istekla. Planska rješenja u ovom planu zasnivala su se na starim prostornim planovima za razvoj Crne Gore i prostora SFRJ. S obzirom da predstoji izrada novog PUP-a opštine Plužine koji će biti usaglašen sa PP Crne Gore, rješenja data u republičkom PP smatraju se validnijim od onih u PPO Plužine. U toku je izrada Prostorno urbanističkog plana opštine Plužine.
- Opština Pljevlja ima PPO usvojen 2001.godine, a izrada Izmjena i dopuna ovog plana je u toku. I za ovaj plan je potrebno usaglašavanje planskih rješenja sa republičkim PP, te važi ista konstatacija kao i za Plužine. U toku je izrada Prostorno urbanističkog plana opštine Pljevlja.
- Opština Mojkovac nikada nije zvanično usvojila prostorni plan, a trenutno je u toku izrada izrada Prostorno urbanističkog plana opštine.
- Opština Šavnik ima nedavno urađen PPO koji je usvojen 2005.godine, koji je razvoj pogotovo sjevernih dijelova opštine Šavnik usko povezao sa razvojem Žabljaka, naročito u pogledu razvoja turizma i poljoprivrede, pri čemu se režimi korišćenja prostora NP javljaju kao vodeće smjernice za područja obe opštine. Žabljak i Šavnik (iako nerazvijen lokalni centar) su potencijalno neposredno funkcionalno najtešnje povezane opštine, u pogledu prostora, resursa, saobraćajne i funkcionalne i, uopšte, povezanosti u svakom pogledu.
- Sa druge strane, povezanost Žabljaka i Pljevalja je trenutno intenzivnija zbog razvijenosti regionalnog centra Pljevalja ka kojem je u pogledu različitih potreba orijentisano stanovništvo opštine Žabljak. Zona budućeg regionalnog parka Sinjajevina sa Šarancima je planirana PP Crne Gore kao prostor koji obuhvata dijelove opština Žabljak, Šavnik i Mojkovac je posebno će se planski tretirati u budućnosti u skladu sa Državnim prostornim planom, pri čemu će se sagledati ova zajednička interesna cjelina, čiji će se razvoj integralno sagledati i propisati režimi korišćenja prostora u skladu sa vrijednostima čije je očuvanje i razvoj prioritet.
- Zona Durmitora, tj nacionalnog parka je zajednička za opštine Žabljak, Plužine i Šavnik, dok je zona kanjona Tare kao dela NP "Durmitor" je područje čiji je razvoj planiran PPPPN NP "Durmitor" i koja se sagledava i razvija kao zajednička interesna celina opština Žabljak, Pljevlja i Mojkovac i Crne Gore čiji se razvoj i zaštita zasnivaju na principima očuvanja vrijednosti ovog prostora i na principima komplementarnosti razvoja pojedinih aktivnosti koje je propisao PPPPN za ovaj prostor.
- Opštine Žabljak, Pljevlja, ali i Plužine i Mojkovac direktno ili indirektno povezuje putni pravac Žabljak – Pljevlja koji se nastavlja na planirani i delimično izvedeni magistralni put Risan – Žabljak, sa priključenjima iz pravca Mojkovca, odnosno Plužina.

3. PRIRODNA OSNOVA PODRUČJA

3.1. GEOLOŠKI SASTAV I TEKTONIKA TERENA

Pod geološkim sastavom određene teritorije u užem smislu podrazumijevaju se vrste stijena, njihov sastav, starost i prostorni položaj. Na području Žabljačke opštine najviše su zastupljene karbonatne, zatim glacijalne stijene, dok su klastične sedimentne i vulkanske stijene samo mjestimično razvijene. Po vremenu nastanka pripadaju geološkoj eri Mezozoika (period vremena u istoriji planete Zemlje od 251 do 65 miliona godina) odnosno geološkim periodama: trijas, jura i kreda i geološkoj eri Kenozoik (poslednjih 65 miliona godina), odnosno geološkim periodima paleogen i kvartar.

3.1.1 TRIJAS

Stijene trijaske starosti imaju najveće rasprostranjenje na teritoriji opštine Žabljak. Izgradjuju skoro čitav planinski masiv Durmitora, najveći dio područja Šaranaca i jugozapadni obod planine Sinjavine. Razvijena su sva tri odjeljka trijasa: donji, srednji i gornji.

U toku donjeg trijasa obrazovana je **formacija klastita i karbonata (T_1)**, u čijem sastavu su najviše zastupljeni sivi i rumenkasti pješčari, alevroliti, laporci i glinci, a manje dolomiti i krečnjaci. Najveće rasprostranjenje imaju u širem prostoru Pašine vode i u Tepcima, dok su na malim površinama otkriveni u Mlinskom potoku (od Crnog jezera do Crvene grede), u Đurđevića Tari, Rasovu i na nekoliko lokaliteta u Šarancima.

Stijene srednjeg trijasa imaju, u odnosu na donjotrijaske, znatno veće rasprostranjenje. Na geološkim kartama obično se izdvajaju kao anizijski karbonati, vulkanske stijene, ladinski sedimenti i karbonati srednjeg i gornjeg trijasa.

Anizijski krečnjaci i dolomiti (T_2^1), slojevite i masivne tekture, najviše su rasprostranjeni u Šarancima, zatim u okolini Tepaca i Crnog jezera, kao i na prostorima Kovčice i Virka. Najčešće su u donjem dijelu ove formacije zastupljeni kristalasti slojeviti dolomiti koji naviše prelaze u dolomitične krečnjake i krečnjake sparitskog tipa. Rijetko su razvijeni i rumeni krečnjaci hambuloškog tipa.

Vulkanske stijene (α , v) srednjeg trijasa uglavnom su predstavljene andezitima i nešto manje tufovima. Imaju malo rasprostranjenje oko Crnog jezera, na Pitominama, Bosači, ispod Crvene grede i u ataru Nadgore. To su kompaktne stijene sive, sivozelene, rumenkaste do ljubičaste boje. Tufovi su, za razliku od andezita, skloni raspadanju.

Ladinski krečnjaci sa rožnacima (T_2^2) otkriveni su na malim površinama, i to: na padinama Savina kuka, na zapadnim padinama Medjeda, na Pitominama, Bosači, Nadgori, a najveće rasprostranjenje imaju u Šarancima (Javorovača, Šljivansko, Brajkovača).

Sprudni krečnjaci ($T_{2,3}$) srednjeg i gornjeg trijasa izdvojeni su kao jedinstvena geološka formacija. Izgradjuju najveći dio masiva Durmitora, između Male Crne Gore na sjeverozapadu pa sve do izvorišta rijeke Bukovice na jugoistoku. Takođe su otkriveni u ataru sela Merulje i na malim površinama Jezerske visoravni gdje su maskirani glacijalnim sedimentima.

Krečnjaci i dolomiti gornjeg trijasa (T_3) predstavljaju moćnu seriju uslojenih karbonata, debljine oko 500 m, koja je otkrivena na jugozapadnim i južnim padinama Sinjavine, zatim u predjelu Jeline gore. Sa lijeve strane rijeke Tare ova geološka formacija je razvijena u kanjonskom dijelu rijeke uzvodno od Tepaca, zatim u predjelu Štuoca i Male Crne Gore.

3.1.2. JURA

Jurske geološke formacije imaju veliko rasprostranjenje na teritoriji opštine Žabljak. Izgradjuju centralne dijelove Sinjavine i najveći dio Jezerske površi sve do Čurovca iznad Tepaca i korita rijeke Tare do Levera. Za vrijeme ove geološke periode obrazovane su različite po sastavu i načinu postanka geološke formacije, koje pripadaju donjoj, srednjoj i gornjoj juri.

Slojeviti krečnjaci donje jure (J₁) predstavljaju karakterističnu geološku formaciju laporovitih sivih i rumenih krečnjaka, koji se u vidu uskih zona, debljine od 20 do 40 m, mjestimično javljaju preko gornjotrijaskih krečnjaka. Na maloj površini otkriveni su u predjelu Jeline gore i Rudinaca u Šarancima, zatim na sjevernim (kanjonskim) stranama Tmore (sa lijeve strane Tare), na JZ padinama najvišočijih dijelova Durmitora i na vrlo malom prostoru u Merulji.

Krečnjaci sa rožnacima srednje jure (J₂) razvijeni su u istim područjima i lokalitetima gdje i donjojurski krečnjaci. To su, u stvari, uslojeni sivi krečnjaci sa muglama sivih i mrkih rožnaca, čija je debljina do 30 m. Javljaju se u vidu uske i isprekidane zone.

Krečnjačka facija gornje jure (J₃) ima daleko najveće rasprostranjenje od ostalih jurskih formacija. Upravo ovi karbonatni sedimenti izgradjuju najveći dio Sinjavine i Jezerske površi – sve do rijeke Tare. Predstavljani su karakterističnim organogeno-sprudnim, kao i stratifikovanim krečnjacima, čija je debljina oko 400 m. Na prostoru Jezera značajne površine ovih krečnjaka pokrivene su (maskirane) sa glacijalnim sedimentima.

Dijabaz – rožnačka formacija (J₃) ima vrlo malo rasprostranjenja na nekoliko lokaliteta na području Šljivanska i Brajkovače. U njenom sastavu učestvuju pješčari, alevroliti, glinci i rožnaci.

Jursko-kredni fliš (J, K) na području opštine Žabljak javlja se u vidu uske zone, u bazi navlake Čehotine. Pruža se od Lever Tare, preko Vrela, Njegovudje, Zaugline, Zakrajaca i Studenaca – sve do Jeline Gore. Na terenima Jezera i Šaranaca ova geološka formacija je najčešće maskirana sa glacijalnim sedimentima. Jursko-kredni fliš izgradjuju bazalne krečnjačke breče i konglomerati, pješčari, alevroliti, laporci, laporoviti krečnjaci, rožnaci i komadi pretaloženih spilita, dijabaza i serpentinita. Debljina ovih sedimenata je do 90 m.

Durmitorski fliš (K, Pg). Ova geološka formacija na teritoriji opštine Žabljak, izgradjuje samo terene istočno od granice Vjetrena brda – Sedlo – Ranisava, odnosno prostor Pošćenskog katuna, sa glečerskim jezerima: Srablje, Modro, Valovito i Suva lokva. Najveći dio ove geološke formacije čine bankovite i slojevite krečnjačke breče, slojeviti pjeskoviti i laporoviti krečnjaci sa rožnacima i pločasti laporci. Ovu formaciju posebno karakteriše jasno izražena ritmičnost sedimentacije, sa vrlo izraženim naborima – što takvim terenima daje posebnu pejzažnu arhitekturu. Debljina sedimenata ove formacije je preko 500 m.

3.1.3 KVARTAR

Od kvartarnih tvorevina najveće rasprostranjenje imaju glacijalne naslage – morene i glaciofluvijalni sedimenti, zatim deluvijum i aluvijum.

Morene (gl) pokrivaju velike površine na Jezerskoj visoravni, na Sinjavini i na padinama Durmitora. Sastoje se od lednicima zdrobljenog materijala, pjeskovito-glinovitog i šljunkovitog, haotično izmiješanog, u kojem se nalaze mjestimično i blokovi od više desetina kubika kao i poluzaobljeni komadi prečnika od 0,1 do 1,0 m. Morene mjestimično predstavljaju tzv. «bedeme» (čeone i bočne morene) sa debljinom morenskih naslaga od 50 do 100 m. Morenski materijal, dakle, potiče sa terena koji je glečerima (lednicima) erodovan.

Glaciofluvijalni sedimenti (glf) nastaju od pretaloženog morenskog materijala. To je sediment pjeskovito-šljunkovite gradje, u različitom stepenu sortiran i stratifikovan. Najviše rasprostranjenje imaju na prostoru Njegovudje, zatim Ninkovića i Vrela. Od glaciofluvijalnih slabo vezanih šljunkova i konglomerata izgradjene su terase u dolini rijeke Tare (Donja i Gornja Dobrilovina i dr.).

Deluvijum (d). Na blažim padinama Durmitora i kanjonskih strana rijeke Tare nagomilavaju se komadi otknutih krečnjačkih i dr. vrsta stijena, koje se vremenom djelimično konsoliduju formirajući padinske breče. Na nešto strmijim padinama formiraju se **sipari (s)** ili točila.

Aluvijum (al). Na području Jezerske površi, u dolini pojedinih tokova, dejstvom površinskih voda obrazovani su pjeskovito-šljunkoviti talozi, čija debljina rijetko prelazi nekoliko metara.

3.2. TEKTONIKA

Područje opštine Žabljak najvećim dijelom pripada Durmitorskoj tektonskoj jedinici, zatim tektonskoj jedinici Čehotine, a samo na površini od oko 6 km, istočno od Sedlene grede i Ranisave – zahvata i Kučku tektonsku jedinicu (M. Mirković i P. Vujisić, 1989).

Durmitorskoj tektonskoj jedinici pripadaju centralni i istočni djelovi masiva Durmitora, Jezerska površ, centralni i zapadni djelovi Sinjavine. Ova jedinica je sa jugozapadne strane odvojena regionalnom dislokacijom – navlakom koja je u isto vrijeme tektonska granica između Unutrašnjih i Spoljašnjih Dinarida. Duž ove dislokacije navučeni su trijaski i jurski karbonatni sedimenti na regionalnu geološku formaciju «Durmitorski fliš».

Razlika u geološkom sastavu ovih jedinica lako je prepoznatljiva u morfologiji i pejzažnim karakteristikama. U okviru ove jedinice nalazi se Bukovička kraljušt koja se od Tušnje pruža dolinom rijeke Bukovice i preko Pošćenskog jezera, Motičkog gaja, Crnog jezera i Mlinskog potoka, odakle povija ispod Crvene grede na sjeverozapad. Duž ove dislokacije uglavnom su navučeni donjotrijaski klastični (vodonepropusni) sedimenti na mlađe trijaskе stijene pretežno karbonatnog sastava.

Površ Jezerske visoravni je na znatnom prostoru maskirana glacijalnim tvorevinama, zbog čega su različiti tektonski oblici – rasjedi u tim terenima najčešće pretpostavljeni. U području Sinjavine, međutim, izražena su dva sistema rasjeda, pravcem SZ-JI i pravcem SI-JZ. To su uglavnom rasjedi gravitacionog tipa, sa «skokovima» pojedinih blokova i do 200 m.

Na Durmitorsku tektonsku jedinicu sa sjeveroistočne strane je navučena **tektonska jedinica Čehotine**, čije se čelo navlake pruža od Glibača preko Lever Tare, Njegovudje, Zaugline i Studenaca u pravcu Jeline gore – gdje se gubi, odnosno gdje prelazi u vrlo složen sistem rasjeda različite orijentacije. Dakle, najveći dio Šaranaca pripadaju ovoj tektonskoj jedinici. U terenima ove jedinice izrazito je ispoljena mreža rasjeda različite orijentacije, česte rasjedne zone i polomljenost stijena, što se posebno ispoljava u trijaskim krečnjacima i dolomitima.

Unutrašnja tektonska struktura Durmitorske i Čehotinske jedinice razlikuje se bitno od **Kučke tektonske jedinice**, koja je na terenima Žabljačke opštine predstavljena samo Durmitorskim flišem, u okviru kojeg se ispoljavaju naborne – antiklinalne i sinklinalne strukture generalnog pravca pružanja SZ – JI, kao što su antiklinala Uvite grede, prevrnuća antiklinala Stožine i dr. strukture.

3.2. GEOMORFOLOŠKE ODLIKE TERENA

Geomorfološke odlike terena su direktna posledica litostratigrafskog sastava, tektonskog sklopa, istorije stvaranja terena i klimatskih odlika regiona gledano u geološkom vremenu. One su od uticaja na hidrogeološke i inženjerskegeološke odlike, koje u geološkom vremenu imaju povratni uticaj na te geomorfološke odlike. Ova međusobna zavisnost između geomorfoloških, hidrogeoloških i inženjerskegeoloških odlika terena u najširem smislu tih pojmova, uslovljava neke pojave u terenu koje su jednovremeno manje ili više geomorfološke, hidrogeološke ili inženjerskegeološke. Često jedna ista pojava različitih oblika i dimenzija, ili jedan isti proces u terenu uslovljava i karakteriše geomorfološke, hidrogeološke ili inženjerskegeološke odlike ili sve njih jednovremeno. Za sve ovo ima lijepih primjera u terenima opštine Žabljak.

Reljefni oblici na području opštine su stvoreni prije svega tektonskim procesima u vrijeme oticanja Panonskog jezera kroz Đerdap, pa je Drina, kao njegova pritoka, morala da usaglasi profil svog korita sa povlačenjem Panonskog jezera. Ovaj proces se uzvodno prenio i na njene sastavnice Pivu i Taru i njihove pritoke. U vrijeme najjačeg izdizanja, ali i uravnjavanja površi u eocenu i oligocenu vršilo se i snažno usijecanje kanjona u krečnjačkom masivu. sa ovim procesima odvijala se i karstifikacija koja je bitno doprinijela izgledu reljefa i stvorila svojevrstne kraške oblike reljefa i krašku hidrografiju. Zato što su vode brzo ponirale nije došlo do spiranja i uobličavanja strana, koje su ostale strme, a doline uske. Izdizanja je bilo i kasnije, u miocenu i pliocenu, ali se odvijalo postupno i u tom periodu su stvorene osnovne konture jezerske površi.

Osnovna geomorfološka podjela područja opštine podrazumijeva četiri specifične prostorne cjeline sa naglašenom fizionomijom: masiv Durmitora, kanjon rijeke Tare, površ Jezera i masiv Sinjajevine.

Masiv Durmitora predstavlja markantnu reljefnu cjelinu koja je ispresijecana mnogobrojnim kanjonima rijeka i potoka, sa velikim brojem vrtača, uvala, zaravni, planinskih oka i drugih karstnih tvorevina; kao poseban fenomen prirode, iz njegovog planinskog masiva izbija veliki broj posebno interesantnih vrhova grebena i prevoja sa različitim oblicima. Tako greben Durmitora čini pet uporednih planinskih lanaca različite širine i visine, pri čemu su tri planinska lanca na području opštine Žabljak. Njihovo mjestimično dodirivanje i sučeljavanje uslođnjava morfologiju Durmitora, a posljedica je tektonskih pokreta, koji su masivu dali osnovne oblike kasnije oblikovane spoljnim uticajima:

- najseverniji planinski niz masiva Durmitora čine: Pirlitor (Crni vrh) visine 1635 m, Ćurevac (1625 m), Mali Štuoc (1953 m), Veliki Štuoc (2104 m) i Crvena greda (2200 m), a svojim pružanjem prati kanjon Tare sa kojim je saglasan;
- srednji niz, koji je i najviši u masivu Durmitora, čine: Savin kuk (2313 m), Šjeme (2455 m), Minin bogaz (2387 m), Bobotov kuk (2522 m), Bezimeni vrh (2487 m) i Planinica (2330 m), a ogranci su mu niz Međeda (2287 m) i Terzinog bogaza (2303 m), niz Čvorovog bogaza (2152 m), Obale glave (2303 m) i Rbatine (2401 m). Ovaj niz se sa najsjevernijim dodiruje i čini amfiteatar sa brojnim udubljenjima formiranim između navedenih ograna. Udubljenja su: Ališnica, Crepulj poljana, Valoviti do, Lokvice i Kalica;
- niz "durmitorskog fliša" čine: Ranisava (2081 m), Sedlena greda (2227 m), Uvita greda (2199 m), Vjetrena brda (2231 m), Štit (2236 m), Prutaš (2394 m) i pivska Planinica (2159 m) – posljednja četiri vrha pripadaju teritoriji opštine Plužine. Ovaj niz se sa srednjim dodiruje u predjelu Zubaca, sa kojim zatvara dva udubljenja dinarskog pravca pružanja: Pošćensku i Škrke.

Na Durmitoru je nekoliko desetina vrhova viših od 2000 m, od kojih je najviši Bobotov kuk sa 2522 metara, a najniži teren je nizvodno od ušća Sušice u Taru, gdje je nadmorska visina oko 515 m, tako da je visinska razlika na prostoru NP "Durmitor" preko 2000 metara.

Kanjon Tare, kao jedinstvena pojava po svojoj dubini, od 1000 m, a mjestimično i 1300 m, svrstava se odmah iza Velikog kanjona rijeke Kolorado (SAD). Kanjon Tare se prostire od ušća Bistrice do Šćepan polja (opština Plužine) i ima dužinu od 78 km. Kanjon je usječen u trijaskim i jurskim krečnjacima, čija se moćnost povećava u donjem dijelu rijeke Tare. U samom kanjonu je vrlo malo proširenja i ona se javljaju na mjestima gdje su u podini trijaskih krečnjaka škriljci i pješčari donjeg trijasa; na području opštine Žabljak evidentirano je samo jedno proširenje kod naselja Tepca. U proširenjima i na mjestima ušća pritoka nalaze se erozivne terase i one se pojavljuju uslijed različitosti stijenskog sastava zemljišta kojim je Tara prosijecala svoj tok i kao razlika erozivne snage rijeka tokom vremena.

Pored kanjona Tare, po svojoj prepoznatljivosti ističe se i *rijeka Sušica*, čiji je kanjon usječen u sprudnim mezozojskim krečnjacima. Smješten je između Durmitora i Pivske planine, dug je 15 km i dubok 700 m. Kanjon Sušice se u svom gornjem dijelu preko krečnjačkog odseka Skakala nastavlja u uvalu Dolovi, a poslije nje u uvalu Škrke.

Površ Jezera predstavlja zaravnen plato nadmorske visine od 1300 do 1500 m koji prostorno objedinjava područje opštine i vezuje planinske lance Durmitora sa kanjonskom dolinom Tare. Formirana je u poremećenim trijaskim i jurskim krečnjacima, a manjim dijelom u flišolikim gornjojurskim naslagama. Prekrivena je glacijalnim akumulacijama različite debljine, što reljefu daje blago talasast izgled u kome se

ističu kupasti brežuljci. Na pojedinim ravnijim dijelovima površi su formirane plitke vrtače i uvale, kao i nekoliko plitkih visećih dolina. Fluvijalnim pregibom kod Vrtoč polja površ Jezera se vezuje za Drobnyačku površ čijem najvišem dijelu je i pandan.

Sinjajevina je prostrana planinska visoravan, duga oko 40km i široka oko 15 km, koja leži u polukrugu dubokog kanjona Tare. Ona je najveća krečnjačka zaravan – površ u Crnoj Gori, a zajedno sa Durmitorom predstavlja najveću morfološku jedinicu Sjeverozapadne Crne Gore.

Prema proučavanjima N. Lipovca¹, B. Radojičića² i D. Medojevića³ reljef planine Sinjajevine je dosta složen i raznovrstan. U njemu su prisutni tektonski oblici, odnosno crte geotekture. Na njih su nakalemjeni erozivno-akumulacioni oblici fluvijalne, kraške i glacijalne erozije i akumulacije, zatim oblici raspadanja stijena i oblici nastali stalno ili povremeno zamrznutim zemljištem. Teško je reći, izuzimajući tektonske oblike, koji reljef, nastao djelovanjem spoljašnjih sila, preovlađuje na Sinjajevini. Čini se da u cjelini dominiraju poligenetski oblici nastali djelovanjem fluvijalne, kraške i glacijalne erozije. Najbrojniji površinski kraški oblici – vrtače – najčešće su vezane za stare skrašćene doline koje su djelimično modelirane radom ledničke erozije. Njima se pridružuju i uvale koje ponegdje imaju izgled manjih polja. U graničnim područjima gdje se smjenjuju krečnjačke i flišne stijene, u reljefu dominiraju oblici selektivne erozije. Na zaravnjenim tjemenu i blagim nagibima, zapažaju se oblici soliflukcije, dok se na strmim odsjecima pokazuju brojna točila u čijim se podnožjima javljaju moćne kupaste naslage siparskog materijala. Površ planine Sinjajevine, u cjelini uzev, blago je nagnuta ka sjeveroistoku. Međutim, pad terena je uočljiv i u svim ostalim pravcima. Iz ovoga se vidi da je reljef Sinjajevine veoma složen i raznovrstan.

Opšti izgled reljefa Sinjajevine jeste pitomost. Oko 90 % prostora pokriveno je travnom vegetacijom, tj. livadama i pašnjacima. Stalna naselja su u nižim udolinama i u rječnim dolinama, a oko polja, uvala, vrtača, podova i vlaka su katuni.

U masiv Sinjajevine duboko se iz pravca doline Tare zavlaze rečne doline njenih pritoka. Od navedenih oblika Sinjajevinu najviše karakterišu uvale, zaobljeni vrhovi i polja. Uvale i zaobljeni vrhovi nalaze se na visinama od 1.500 do 2.203m (Jablanov vrh – najveći vrh Sinjajevine). U opštini Žabljak najznačajniji vrhovi Sinjajevine su: Veliki kurozeb (1886 m), Mali kurozeb (1812 m), Mališića kurozeb (1845 m), Velika Stražnica (1816 m) i Mala Stražnica (1750 m).

Na području opštine Žabljak djelovali su i djeluju gotovo **svi oblici stvaranja reljefa** osim vulkanskih. Proces i oblici su erozioni i akumulacioni. Proces i agensi djeluju kombinovano, a vrlo rijetko pojedinačno, uz nezaobilazni vremenski faktor i faktor stijenske podloge, na koje agensi i procesi djeluju.

Gravitacioni, odnosno padinski oblici reljefa su vrlo karakteristični na području opštine. Erozioni procesi na padinama Sedlene grede, Ranisave, Bobotovog kuka, Šljemena, Savinog kuka i na kanjonskim stranama rijeka stalno formiraju usove čija masa svači podlogu na strmim stranama. Na ovaj način nastaju točila (riže, usovi). Na njihovom dnu akumulirani odronjeni materijal stvara sipare (koluvijalne kupe) koji su jedan od najdominantnijih oblika reljefa i pejzaža Durmitora. Njihovim spajanjem formiraju se siparski plazevi, a jedan od najslikovitijih je na desnoj strani podnožja kanjona Sušice čija je dužina preko 10m (zapaženi u Pošćenskoj dolini ispod Sedlene grede i u Lomnom dolu).

Oblici reljefa vezani za raspadanje i razaranje stijena su još jedna od karakteristika reljefa, a nastali su pretežno mehaničkim razaranjem stijena. Blokovi stijena i drošina često prekrivaju znatne površine na pojedinim lokalitetima, a naročito u zoni "durmitorskog fliša". U Pošćenskoj dolini kameni blokovi i drošina ostavljaju utisak "kamenog mora". veliki kameni blokovi nagomilani pri dnu padina su karakteristični za Valoviti i Lomni do i za obje strane Sedlene grede. Evidentirano je i više upečatljivih prozoraca: onaj na Previji ima visinu od oko 50 m, a prečnik elipsastog oblika je 35 m, Šupljika na Savinom kuku je nešto manjih dimenzija od prethodnog, a interesantna je i Šupljaja prozorac iznad Ališnice.

Denudacioni oblici reljefa su prisutni na području Tepaca, gdje ima rastresitog materijala na strmijim padinama, a javljaju se u obliku jaruga, a ponegdje i u obliku bedlenda.

1 Dr Nikola Lipovac: Planina Sinjajevina, Naučna knjiga, Beograd, 1987.

2 Dr Branko Radojičić: Geografija Crne Gore, prirodna osnova, UNIREKS, Nikšić, 1996.

3 Dejan Medojević: Regionalno – geografske karakteristike planine Sinjajevine, diplomski rad, Nikšić, 2005.

Kriogeni oblici reljefa u obliku bugorki, malih kupa od istisnutih manjih ili većih komada drobine, najizrazitije su oko Suve lokve i Modrog jezera. Ova pojava je karakteristična za zonu "durmitorskog fliša", gdje se na karbonatnoj podlozi formirao zemljišni supstrat koji je redak i plitak. Pored bugorki, nailazi se i na kamene poligone na terenima iznad 2000 m, kao i soliflukcioni bedemi i soliflukcioni jezici, kao oblici mikro reljefa.

Nivalni oblici reljefa se pojavljuju u vidu erozionih i akumulacionih elemenata. Snijeg se na Durmitoru dugo zadržava, a ponegdje i preko cijele godine, i najpoznatiji takav oblik je Debeli namet, kao i snježanici u Ledenom i Valovitom dolu. Kretanjem snježanika podloga se eroduje, pa se na podnožju Šljemena u Kalici, u Pleču ispod Bandijerne, u podnožju Bobotovog kuka i Mininog bogaza nailazi na polirane površine. Snježanički cirkovi kao udubljenja na stranama fosilnih glacialnih cirkova su uočeni u skoro svakom od velikih cirkova, a posebno su izraženi u Kalici, Gornjoj Ališnici i Zelenom viru. Snježaničke morene kao srpasti bedemi na kraju snježaničkog jezika zabilježene su na dnu Debelog nameta. Konstatovane su 4 generacije snježaničkih morena.

Lednički oblici reljefa izuzetno su na brojni na ovom području; zapažene su pojave cirkova, valova, mutoniranih stijena, morena i drugih tragova pleistocene glacijacije. Sa Durmitora, sa granice gñvećitog snijega i leda, koja je tada bila na potezu Prutaš-Bobotov kuk-Šljeme, lednici su se kretali u svim pravcima, pri čemu su uočena dva tipa glacijacije, i to platoski i dolinski tip glacijacije.

Cjelokupnu površ Jezera je zahvatao platoski lednik površine oko 140 km², a prihranjivala su ga tri durmitorska dolinska lednika iz Ališnice, Lokvice i Kalice, a sa Sinjajevine je dolazio zminički lednik koji se u platoski ulivao u predjelu Njegovuđe. Iz platoskog lednika su virili vrhovi: Javorovača, Kovačev panj i drugi. Kako je ovaj lednik imao malu brzinu kretanja navedeni vrhovi imaju blag nagib strana i minimalno su deformisani, što se uočava u njihovoj izduženosti u pravcu prema Alugama niz koje se lednik kretao i u pravcu juga niz Bukovicu; ovim lednikom nisu bili zahvaćeni prostori Čurevca i Štuoca, pa je na njima razvijen duboki kras.

Iz cirka Gornje Ališnice, polazio je dolinski lednik i kretao se preko Donje Ališnice do Crepulj poljane gdje se lomio i nastavljao niz sadašnju dolinu Mlinskog potoka, da bi se kod Pitomina ulio u platoski lednik. Jedan ogranak ovog lednika se kod Barnog jezera odvajao od ališničkog lednika, a kod Kovačke doline se ulivao u platoski lednik.

U cirku Kalica formirao se dolinski lednik koji je preko Struge i Orinog katuna silazio do Mioč poljane ispod koje se spajao sa platoskim lednikom. Sa Savinog kuka, iz Mlječnog dola i Korita kraći viseći lednici su na mjestu gdje su se lomili i obrušavali formirali udubljenje Vodeni do.

Cirk Lokvice je predstavljao početnu tačku dolinskog lednika koga je činilo i nekoliko visećih lednika kopji su se formirali u cirkovima: Ledeni do, Valoviti i Biljegov do. Preko Brojišta lokvički lednik je išao do Kamenjače niz koju se lomio. Ovo obrušavanje je bilo sa velike visine uslijed čega se ispod odsjeka formirao basen sadašnjeg Crnog jezera.

U cirku Valovitog jezera formirao se poščenski dolinski lednik iznad koga je prema Šljemenu postojalo nekoliko visećih cirkova: Surutka, Valoviti do, Mali lomni do, Velika korita. Iz debele mase lednika iz Valovitog dola izvirivalo je uzvišenje Stožina. Glavni dio poščenskog lednika se preko Suve lokve spuštao do današnjeg Poščenskog jezera gdje se ulivao u platoski lednik. U nekoliko čeonih morena iz faze povlačenja lednika formirala su se jezera Poščenske doline.

Na višim, nekadašnjim gornjim dijelovima lednika ostali su pokrenuti krečnjački blokovi na dnu i obodu cirkova i dolina. Poslednji ostatak leda na Durmitoru je Debeli namet u Velikoj kalici sa malom čeonom morenom koju i danas potiskuje. Lednici su doprinijeli i formiranju brojnih durmitorskih jezera, dok su na nekim mjestima nepropusne stijene kao podloga krečnjaka ogoljene ledničkom erozijom.

Od *fluvijalnih oblika reljefa* ističe se pre svega, rečna dolina rijeke Tare, kao i reprezentativni primjeri terasa na ušćima i sastavcima bočnih dolina. Fluvioglacijalni i fluvijalni šljunkovi i konglomerati izgrađuju najniže terase. Najveću površinu imaju terase u onim dolinama kod kojih je u gornjem dijelu bio izražen proces

glacijacije. Konstatovano je šest nivoa rječnih terasa, pri čemu najniži ima relativnu visinu od 2-7 m, a najviši 450-480 m.

Rasprostranjenje krečnjačke i dolomitne stijenske mase je omogućilo razvijanje *kraškog procesa i oblika* koji ga prate. Pored ovog uslova ispunjeni su bili i drugi: značajne količine vode koje vrše proces karstifikacije, velika vertikalna raščlanjenost terena i velika ispucalost stijenskih masa.

Nadzemni kraški oblici su razvijeni, od najmanjih do najvećih oblika, od kamenica i škrapa, preko vrtača različitih oblika i dimenzija, pa do uvala, dolina i polja.

Kamenice kao produkt karstifikacije u visokogorskim uslovima su česte, jer su uslovi optimalni: horizontalni slojevi čistog krečnjaka i dugotrajno zadržavanje snijega.

Škrape su zastupljene sa svim oblicima: meandarske, potkovičaste, olučaste, rebraste, mrežaste, korozivne niše i dr. Stalno prisutno vlaženje čiste krečnjačke podloge omogućuje razvijenu krašku eroziju i stvaranje različitih oblika škrapa.

Vrtače kao oblik površinske kraške erozije značajno su zastupljene na ovom području, prevashodno na onim lokalitetima koji nisu bili zahvaćeni procesom glacijacije. Vrtače su karakteristične za prostor oko sela Mala Crna Gora, okolinu Nadgore, Podgore i gornje Bosače. Na platou oko sela Mala Crna Gora bili su praktično idealni uslovi za njihovo stvaranje, i tu se nailazi na duboke ljevkaste vrtače. Prostor oko Nadgore i Podgore karakterišu karličaste i tanjiraste vrtače, a ljevkaste su ređe. Na Štuocu gustina vrtača je preko 120 km², a oko sela Mala Crna Gora i preko 150 km². U ataru sela Bosače, na lokalitetu Dolovi, nalazi se Veliki do, jedna od najvećih vrtača sa dužinom od 400m, širinom 200 i dubinom od 80-90 metara.

Karstne doline su ostatak prijašnjih dolina kada su one bile doline glavnih pritoka Tare, Sušice i drugih rječnih tokova, a javljaju se u vidu slijepih, visećih, saglasnih bez vrtača i kombinovanih dolina; karakteristična je dolina Žabljačke rijeke (Otoke, Jezerštica, Jezerske rijeke). Na dijelu od Crnog jezera do Žabljaka ona je slijepa i u njoj se srijeću raniji fluvijalni oblici: aluvijalne i erozione terase, široka aluvijalna ravan, te klisurasti djelovi i proširenja doline. Od prečage iz ponora u Žabljaku nastavlja se dolina Klještine sa strmim žljebastim stranama koje su u vrijeme glacijacije izgrađene radom vodenog toka formiranog na kraju lednika. Dalje se ova dolina širi i prelazi u zaravan poslije koje sledi viseća klisura Alušskog potoka. Dolinu odlikuje velika izlomljenost i neusaglaženost podužnog profila.

Na području opštine zapaža se nekoliko vrtača od koji se izdvajaju Njegovuđa i Žugića bare. Neke od uvala imaju i svoje kratke ponornice.

Veoma moćne i prostrane krečnjačke mase Sinjajevine, iako ne pripadaju tipičnom holokrastu, su, gledano u cjelini, vrlo pogodne za razvoj tipične karstne erozije. Tome su naročito doprinijeli: debljina krečnjačkog stuba, relativna čistoća krečnjaka, bogatstvo vodenim talogom i prisustvo velikog broja pukotina koje u raznim pravcima presijecaju cijelu krečnjačku masu. Intezivnim karstnim procesom formirali su se u starom prekraškom reljefu mnogobrojni kraški oblici. Naročito je brojno prisustvo vrtača i uvala različitog izgleda i položaja. Sve su one međusobno izdijeljene brojnim kosama i povijucima, različitih visina sa skoro uvijek blago nagnutim stranama. Ovdje je prisutna još jedna specifičnost: 90 % terena je prekriveno travnom vegetacijom.⁴

Na površi Sinjajevine, u kontaktnim zonama krečnjaka i dolomita, nastale su brojne uvale. Ovdje su one najčešće izduženog oblika. Veće uvale se ovdje nazivaju poljima. U Šarancima je prostrana uvala Pogrižde, vezana prema zapadu na Jablan polje, a ka istoku na Đedovo polje. U Šarancima je i velika uvala zvana Gomile. Vrtače su na Sinjajevini najizraženiji kraški oblik, tako da se stiče utisak da je sav teren njima pokriven. Vrtače na Sinjajevini su obično karličaste i plitke. Udoline, uvale i vrtače su sekundarni oblici reljefa na Sinjajevini formirane na staroj zaravni vjerovatno u pliocenu, a dosta preoblikovane u pleistocenu.⁵

⁴ Dr Nikola Lipovac, Isto djelo, str. 39.

⁵ Dr Branko Radojičić, Isto djelo, str. 74/75.

Podzemni kraški oblici su jedna od važnih karakteristika ovog područja. Posebnost jednog broja speleoloških objekata je što su izgrađeni u tzv. "durmitorskom flišu". Na širem prostoru Durmitora je registrovano ili ispitano preko 300 pećina i jama. U kanjonu Tare je preko 100 speleoloških objekata, na površima preko 40, a na planinskim grebenima preko 150 jama i pećina. U kanjonu Tare preovlađuju pećine, na površi Jezera sifonske pećine, a na području Male Crne Gore, Crvene grede, Štuoca, Lokvice, Mininog bogaza, Bobotovog kuka, Velikog lomnog dola, Malog lomnog dola i Međeda preovlađuju jame. Prostor Sinjajevine je speleološki nedovoljno istražen. Posebno se ističe Jama u Malom lomnom dolu dubine 605 m i dužine 1870 metara.

3.3. HIDROGEOLOŠKE ODLIKE TERENA

3.3.1. HIDROGEOLOŠKA SVOJSTVA I FUNKCIJE STIJENSKIH MASA

Hidrogeološka svojstva i funkcije stijenskih masa, strukturnog tipa poroznosti i prostornog položaja hidrogeoloških pojava, na teritoriji Opštine Žabljak mogu se izdvojiti:

- **Slabo do dobro propusne stijene intergranularne poroznosti** u koje spadaju kvartarni glacijalni, glaciofluvijalni, deluvijalni i aluvijalni sedimenti, koji su zastupljeni na Jezerskoj visoravni, dolini Tare i na padinama Durmitora. Promjenljivih su filtracionih karakteristika, sa koeficijentom filtracije najčešće u granicama $K_f = 1,0 \times 10^{-1} - 1,0 \times 10^{-5}$ cm/s.

U okviru kvartarnih sedimenata zastupljen je zbijeni tip izdani sa slobodnim nivoom i pod pritiskom, najčešće ograničenog rasprostranjenje i izdašnosti.

Izdašnost glacijalnih sedimenata Jezerske visoravni je u direktnoj zavisnosti od hidrogeoloških funkcija stijenskih masa paleoreljefa, debljine kvartarnih sedimenata i filtracionih karakteristika vodonosne sredine.

Najpovoljniji hidrogeološki uslovi za formiranje značajnijih akumulacija podzemnih voda u okviru zbijenog tipa izdani su u glaciofluvijalnoj intergranularnoj vodonosnoj sredini, na prostorima Jezera (Njegovudja, Vrela, Podgora i td.) i u terasnim sedimentima vodotoka Tare.

- **Dobro propusne stijene pukotinsko-kavernozne poroznosti** u koje spadaju: slojeviti i masivni anizijski krečnjaci i dolomiti (T_2^1), sprudni krečnjaci srednjeg i gornjeg trijasa ($T_{2,3}$), krečnjaci i dolomiti gornjeg trijasa (T_3) i organogeno-sprudni krečnjaci gornje jure (J_3).

U okviru ovih stijenskih masa zastupljen je karstni tip izdani, koji se najvećim dijelom prazni preko brojnih izdašnih izvora u kanjonu Tare, manjih izvora po jugozapadnom i zapadnom obodu Jezerske visoravni, odnosno na kontaktu sa sedimentima fliša kredno-paleogene starosti, kakav je slučaj na području Valovitog jezera, Modrog jezera i Dobrog dola (izvori Komarnice, Šarban, Sopot i dr.).

- **Slabo propusne stijene** pretežno pukotinske poroznosti u koje spadaju: vulkanske stijene predstavljene andezitima, ladinski krečnjaci sa rožnacima (T_2^2), laporoviti slojeviti krečnjaci donje jure (J_1), dijabaz-rožnačka formacija (J_3) predstavljeni pješčarima, alevrolitima, glincima i rožnacima.

U okviru ovih stijenskih masa zastupljen je mjestimično pukotinski tip izdani ograničenog rasprostranjenja, sa izvorima minimalne izdašnosti najčešće u granicama do 0,1 l/s.

- **Pretežno nepropusne stijene** u koje spadaju formacija klastita donjotrijaske starosti (T_1), flišni sedimenti jursko, kredne (J, K) i kredno-paleogene starosti (K, Pg) koji su predstavljeni pješčarima, alevrolitima, laporcima, pjeskovitim i laporovitim krečnjacima sa rožnacima. Ove stijenske mase imaju funkciju podinskih, povlatnih i bočnih hidrogeoloških barijera za podzemne i površinske vode.

U okviru ove geološke formacije, odnosno pjeskovito-laporovitih krečnjaka zastupljen je pukotinski i rjeđe pukotinsko-karstni tip izdani koji se prazni preko izvora male izdašnosti na kontaktu sa nepropusnim glincima i laporcima.

3.3.2. Kanjon Tare i dreniranje izdanskih voda

Gorostasni kanjon Tare, usječen je preko 1.000 m u Jezersku visoravan, (koja je sa kotama od 1.400 – 1.500 m) i masiv planine Sinjavine, koji su izgradjeni od krečnjaka, dolomitičnih krečnjaka, dolomita i vulkanskih stijena trijase i jurske starosti, sa kojih se najvećim dijelom u rijeku Taru dreniraju površinske i podzemne vode, a manjim dijelom i u sliv Komarnice, odnosno rijeke Pive.

J. Cvijić (1899, str. 160), smatra da su nekoliko činjenica uticale na stvaranje kanjona Tare. Ova rijeka dolazila je iz mekih flišnih terena i ulazila u karstni prostor sa jakim vodama, imala je znatan pad, što joj je dalo veliku erozionu snagu. Zbog toga je u krečnjačkoj visoravni Jezera i Sinjavine urezala svoje uzano korito, pri čemu je rječna erozija bila nešto jača od karstifikacije, što nije slučaj sa nekim pritokama Tare. Karstna erozija dezintegrirala je njihova korita i spuštila njihove vode u podzemlje. (Sušica i dr.). Najvjerovatnije da je formiranje kanjona Tare otpočelo krajem miocena i trajalo kroz cio pliocen i kvartar, što znači da je kanjon star preko 11 miliona godina.

Z. Bešić (1969) ističe: «Sigurno je da su kanjoni Pive i Tare bili sasvim formirani, kada je nastupila hladna pleistocenska perioda, jer su u najdubljim djelovima kanjona formirale šljunkovito-glacialne terase i morenski bedemi.

O stalnom djelovanju rječne erozije i procesa karstifikacije i evolucije karstne izdani svjedoče brojna karstna vrela duž kanjona vodotoka.

Na potezu od Dobrilovine do ušća Sušice, najizdašniji izvori u kanjonu Tare su:

- **Ćorbudžak** ($Q_{\min}$ oko 50 l/s), drenira sjeverne dijelove Sinjavine.
- **Ljutica** ($Q_{\min} > 1000$ l/s) koja se nalazi 2 km uzvodno od mosta na Đurđevića Tari, a ističe na kontaktu klastičnih sedimenata donjeg trijasa i krečnjaka srednje trijase starosti. Drenira kraški teren Kučajevice i Zmijničkog jezera.
- **Mušovi bukovi** i **Bijela vrela** na području Lever Tare, nizvodno od mosta ($Q_{\min} = 100 - 1000$ l/s). Bojenjem Žabljačkog ponora i ponora u Marića bare utvrđena je hidrološka povezanost sa izvorom Bijela vrela, koji se nalazi sa desne strane korita Tare.
- **Lazin Kamen** ($Q_{\min} = 100$ l/s), koji se nalazi ispod Ninkovića, drenira terene sjeverno od Tepačkog polja.
- **Izvor Kaludjerovača** ($Q_{\min} > 1000$ l/s) ispod Tepaca, koji ističe iz krečnjačke drobine. Drenira karstne terene Male Crne Gore i Sušice.
- **Izvor Nozdruć** ($Q_{\min} = 100$ l/s) koji ističe iz krečnjaka trijase starosti. Drenira istočne dijelove Pivske planine.

3.3.3. Izvori na višim kotama u terenu

Pored navedenih izvora u kanjonu Tare na širem prostoru Jezerske visoravni, Durmitora i Sinjavine (na području Šaranaca) postoji niz većih i manjih izvora. Najznačajnije izvoriste je Bukovičko vrelo ($Q_{\min}$ oko 60 l/s) koje se nalazi na teritoriji Opštine Šavnik, oko 11 km južno od Žabljaka, na koti 1350 mnm. Ovo vrelo najvećim dijelom drenira karstni planinski prostor Ivce – jugoistočnog ogranka Durmitora. Na prostoru Šavničke opštine, u Dobrom dolu, nalaze se i izvori rijeke Komarnice – Šarban i Sopot.

Na prostoru Jezera u okviru teritorije Opštine Žabljak najznačajnija su izvorista u prostoru Modrog i Valovitog jezera, koja se javljaju na kontaktu propustnih i vodonepropustnih flišnih stijena (dio ovih voda je kaptiran i služi za vodosnabdijevanje sela ispod Durmitora i Novakovića). Kontaktnog tipa su i izvori na području Pašine vode i Virka, kao i manji izvori u predjelu Mlinskog potoka, Tepaca i Šaranaca. U okviru terena

izgrađenih od glacijalnih (morenskih) i glaciofluvijalnih sedimenata najznačajniji su izvori «Rosatovac» i «Oko» u Njegovudji i «Srndanjica» ispod sela Novakovića.

3.3.4. Pravci kretanja izdanskih voda

Pravci kretanja podzemnih voda na području Žabljačke opštine su različiti i dijelom su utvrđeni metodom bojenja ponora natrijum fluoresceinom.

Najvećim dijelom karstne izdanske vode sa prostora Jezerske visoravni gravitiraju prema izvorima u kanjonu Tare, a manjim dijelom prema kanjonu Komarnice.

3.3.4.1. Utvrđene veze bojenjem podzemnih voda

U sklopu do sada izvedenih regionalnih hidrogeoloških istraživanja metodom obeležavanja podzemnih voda utvrđene su sledeće hidrauličke veze između ponora i izvora:

- bojenjem Žabljačkih ponora (8.07.1963) utvrđena je veza sa Bijelim vrelima koja se nalaze s desne strane Tare (podzemne vode cirkulišu ispod korita vodotoka i sifonalno se pojavljuju s desne strane vodotoka);
- bojenjem ponora Malog Crnog jezera (5.09.1963) utvrđena je veza sa Dubrovskim vrelima u kanjonu Komarnice;
- bojenjem ponora Borove glave u Barama Marića (26.08.1969) utvrđena je veza sa Bijelim vrelima;
- bojenjem ponora Branova u Barama Žugića (12.11.1975) utvrđena je veza sa izvorom Ljutice.

3.3.5. Kvalitet izdanskih voda

Karstne izdanske vode na području opštine Žabljak su veoma dobrog kvaliteta u pogledu hemijskog i bakteriološkog sastava.

Povremeno se bakteriološki zagađuju samo neki od izvora u kanjonu Tare, kakav je slučaj sa Bijelim vrelima, koji najveći dio voda dobijaju od Žabljačkih ponora.

To su uglavnom hladne, malo mineralizovane vode čija se mineralizacija kreće najčešće u granicama od 200-300 mg/l a temperatura u ljetnjem periodu godine od 5 – 8° C.

PH vrijednost analiziranih voda je najčešće u granicama od 7-8, što govori da se radi o neutralnim do slabo alkalnim vodama.

Prema tvrdoći koja se najčešće kreće u granicama od 7-12° dH, to su uglavnom umjereno tvrde vode.

Sa hidrohemijaskog aspekta po klasifikaciji Alekina to su uglavnom vode hidrokarbonatne klase, kalcijске grupe gdje je od katjona dominantan sadržaj Ca, potom Mg a od anjona sadržaj HCO₃ a potom Cl jona.

Većina izvora u slivu Tare kao i na širem području Žabljaka u pogledu kvaliteta ispunjavaju povećane zahtjeve, svjetskih standarda kvalitetne pijaće vode i mogu biti korišćene za piće putem flaširanja.

3.3.6. Resursi i potencijali

3.3.6.1. Pijaće vode

Postojeća izvorišta koja se koriste za vodosnabdijevanje Žabljaka i okolnih naselja su:

- izvor Oko, koje se prihranjuje iz Zminjeg jezera, minimalne izdašnosti oko 7 l/s odnosno maksimalna oko 40 l/s;

- eksploatacioni bunari u aluvionu Mlinskog potoka minimalne izdašnosti 15-17 l/s;
- izvorište u Pošćenskom katunu, u zaledju Modrog jezera, minimalne izdašnosti oko 3 l/s.

Ukupno raspoložive količine svih izvorišta uključenih u vodovodni sistem Žabljaka iznose u granicama od 25 – 35 l/s. Ukoliko se imaju u vidu gubici u mreži koji su značajni, već sada nedostajuće količine za Žabljak i okolna naselja iznose preko 20 l/s.

Područje Njegovudje snabdijeva se odvojenim vodovodom sa karstnih izvora Rosatovac i Oko, čija je minimalna izdašnost 3 – 4 l/s.

Potrebne količine vode mogu se obezbijediti:

- kaptiranjem dijela voda Bukovičkih vrela u količinama od 30 – 40 l/s;
- rekonstrukcijom i proširenjem postojeće kaptaže kod Modrog jezera, u Pošćenskom katunu, ili izgradnjom akumulacionog basena u tom prostoru;
- rekonstrukcijom kaptaže izvora Oko kod Zminjeg jezera;
- revitalizacijom postojećih i izvođenjem novih bunara u aluvionu Mlinskog potoka, uz prethodna detaljna izučavanja mogućeg negativnog uticaja ovog rješenja na režim vodostaja Crnog jezera;
- regulacijom izdani u okviru glacijalnih sedimenata u bližoj zoni Velikog potoka i Srndaljice,
- korišćenjem voda Malog (Crnog) jezera,
- zahvatanjem podzemnih voda karstne izdani Čelina.

Prije donošenja konačnih odluka o izboru izvorišta, neophodno je sprovesti detaljna hidrogeološka istraživanja terena šireg područja opštine Žabljak, definisati rezerve i kvalitet izdanskih voda i mogućnost njihovog zahvatanja i uključivanja u vodovodni sistem.

Svakako, posebnu pažnju treba posvetiti boljem kaptiranju postojećeg izvorišta Oko i smanjenju gubitaka u vodovodnoj mreži.

3.4. INŽENJERSKO-GEOLOŠKA KLASIFIKACIJA STIJENA

Sa inženjersko-geološkog aspekta na teritoriji opštine Žabljak mogu se generalno izdvojiti sledeće grupe stijena: vezane (dobro okamenjene, slabo okamenjene) i nevezane.

3.4.1. VEZANE STIJENE

U grupu vezanih dobrookamenjenih stijena mogu se uvrstiti: karbonatne i silicijske stijenske mase predstavljene slojevitim i masivnim krečnjacima, dolomitima, krečnjacima sa rožnacima, laporovitim krečnjacima trijaske i jurske starosti, vulkanske stijene predstavljene andezitima trijaske starosti i dijabaz rožnačke formacije jurske starosti. Ove stijenske mase, prema geotehničkim karakteristikama i fizičko-mehaničkim svojstvima odlikuju se relativno povoljnim inženjersko-geološkim svojstvima sa aspekta prostornog planiranja i izgradnje.

Ove stijenske mase izgradjuju uglavnom dobro nosive i stabilne terene, izuzev duž kanjanskog dijela Tare gdje su moguće pojave nestabilnosti u vidu odrona.

Ograničavajući faktori za gradnju na dijelu terena izgradjenom od ovih stijenskih masa su nagib terena i skaršćenost karbonatnih stijenskih masa.

Procijenjene vrijednosti parametara fizičko-mehaničkih svojstava za vezane dobrookamenjene stijenske mase (krečnjaci, dolomiti, vulkanske stijene) su u rasponima:

• zapreminska težina	$\gamma = 25 - 26 \text{ kN/m}^3$
• ugao unutrašnjeg trenja	$\varphi = 35 - 45^\circ$
• kohezija	$c = 0,5 - 0,8 \text{ MN/m}^2$

• statički modul deformacije	$D = 3000 \text{ MN/m}^2$
• statički modul elastičnosti	$E = 4500 \text{ MN/m}^2$
• jednoaksijalna čvrstoća na pritisak	$q_u = 20 - 40 \text{ MN/m}^2$
• zatezna čvrstoća	$\delta_z = 2 - 4 \text{ MN/m}^2$
• Poasanov broj	$\nu = 0,24$

Prema građevinskim normama GN-200 pripadaju VI kategoriji iskopa.

U grupu vezanih slabookamenjenih stijena mogu se uvrstiti klastični glinovito-laporoviti sedimenti donjeg trijasa, flišni sedimenti jursko-kredne i kredno-paleogene starosti. Takve vrste stijena izgrađuju terene Rasova, Selina i Tepaca, zatim prostor Mlinskog potoka i sela Pašina voda.

Procijenjene vrijednosti parametara fizičko-mehaničkih svojstava za degradirane flišne sedimente su:

• zapreminska težina	$\gamma = 25 - 24,0 \text{ kN/m}^3$
• ugao unutrašnjeg trenja	$\varphi = 28 - 30^\circ$
• kohezija	$c = 0,10 - 0,250 \text{ MN/m}^2$
• statički modul deformacije	$D = 200 - 500 \text{ MN/m}^2$
• statički modul elastičnosti	$E = 300 - 750 \text{ MN/m}^2$
• jednoaksijalna čvrstoća na pritisak	$q_u = 5 - 10 \text{ MN/m}^2$
• zatezna čvrstoća	$\delta_z = 0,06 - 0,1 \text{ MN/m}^2$
• Poasanov broj	$\nu = 0,32 - 0,34$

3.4.2. NEVEZANE STIJENE

U grupu nevezanih stijena mogu se uvrstiti glacijalni, glaciofluvijalni, deluvijalni i aluvijalni sedimenti.

Procijenjene vrijednosti morenskih sedimenata na prostoru jezerske visoravni su u granicama:

• zapreminska težina	$\gamma = 18,5 \text{ kN/m}^3$
• ugao unutrašnjeg trenja	$\varphi = 26 - 32^\circ$
• kohezija	$c = 0,00 - 15,0 \text{ kN/m}^2$
• stišljivost (za $\delta = 100 - 200 \text{ kN/m}^2$)	$M_s = 15.000 - 30.000 \text{ kN/m}^2$

3.4.3. SAVREMENI GEODINAMIČKI PROCESI I POJAVE

Od savremenih egzogenih procesa na ovom dijelu terena zastupljeni su:

- proces fizičko-hemijskog raspadanja i rastvaranja stijena, koji je posebno ispoljen duž kanjonskih strana Tare i njenih pritoka, izgrađenih od ispucalih karbonatnih stijenskih masa (krečnjaka i dolomita) i vulkanskih stijena, odnosno u zoni ponora na prostoru Jezerske visoravni;
- procesi karstifikacije koji su vezani za karbonatne stijenske mase (krečnjake i dolomite) u kojima su razvijeni brojni površinski i podzemni karstni oblici. Posebno su od podzemnih karstnih oblika zastupljenih na širem području Durmitora, karakteristične duboke jame (jama na Vjetrenim brdima, 897 m; Todorova jama, 316 m i dr.), kao i brojni ponori na prostoru Jezerske visoravni između kojih je utvrđena povezanost sa izvorima u kanjonima Tare i Komarnice (Bijela vrela, Ljutica, Dubrovska vrela);
- procesi odronjavanja i formiranja sipara, koji se ispoljavaju u kanjonskom dijelu Tare izgrađenim od ispucalih karbonatnih stijenskih masa i vulkanskih stijena. U zoni kanjona Tare na potezu od Crnih poda do Dobrilovine veoma su česte pojave odrona, što je posljedica složene geološke gradje terena, fizičko-hemijskog raspadanja stijena i fluvijalne erozije vodotoka. Jedan takav odron koji se dogodio 23.11.2006. godine, s njene lijeve strane na lokalitetu Crna Poda, pregradio je vodotok Tare, uzvodno od buka Žuta Prla.

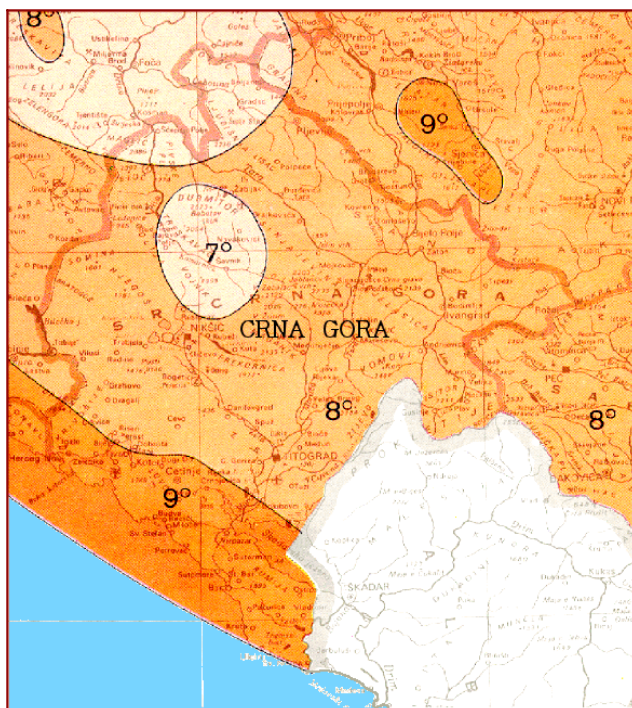
3.4.4. STABILNOST TERENA

Sa aspekta stabilnosti na teritoriji Opštine Žabljak mogu se izdvojiti:

- stabilni tereni izgrađeni od karbonatnih stijena trijasko i jurske starosti koji su zastupljeni na širem prostoru Sinjajevine i Jezerske visoravni, kao i relativno zaravnjeni platoi izgrađeni od glacijalnih sedimenata;
- uslovno stabilni tereni u koje su uvršćena područja od glinovito-laporovitih sedimenata donjeg trijasa, i flišnih sedimenata jursko-kredne i paleogene starosti. To su tereni koji su stabilni u prirodnim uslovima, međutim u uslovima izvođenja građevinskih objekata, odnosno nekontrolisanog zasijecanja padina, kao i u dinamičkim uslovima moguće su određene pojave nestabilnosti. Iz tih razloga prilikom izvođenja saobraćajnica na ovom dijelu terena, posebnu pažnju treba posvetiti pravilnom formiranju i oblikovanju kosina uz blagovremeno izvođenje odgovarajućih zaštitnih konstrukcija. To se u prvom redu odnosi na terene Rasove (od Đurđevića Tare do Aluga), zatim Selina i na područje Tepaca;
- nestabilni tereni u koje su uvršćeni kanjonski djelovi Tare i Sušice u kojima se događaju odroni i sipari, kao i uvale na padinama Durmitora koje su većinom pokrivene naslagama slabo vezanih osulina i siparima.

3.5. MAKROSEIZMOLOŠKE ODLIKE REGIONA I ODNOSNA ZAKONSKA REGULATIVA

Dejstvo zemljotresa na površini terena, osim magnitude i mehanizma žarišta, udaljenosti od žarišta i svojstava sredine kroz koju se prostiru seizmički talasi, zavisi od seizmogeoloških karakteristika lokalne geotehničke sredine, koja se nalazi iznad osnovne stijene ili odgovarajuće dovoljno čvrste stijenske mase. Posle Skopskog zemljotresa 1963. godine i niza kasnijih zemljotresa koji su zahvatili teritoriju SFR Jugoslavije a naročito zemljotrese iz 1979. godine koji je zahvatio teritoriju Crne Gore (odnosno njen primorski deo) bilo je kompleksnih seizmoloških istraživanja koji su pored ostalog imali cilj izradu Seizmološke karte Jugoslavije. To je i urađeno u Zajednici za seizmologiju SFR Jugoslavije od brojne ekipe pa su i izdate štampane Seizmološke karte 1:1.000.000 i to i sa povratnim periodima za 50 godine, 100 godina, 200 godina, 500 godina, 1. 000 godina i Karta maksimalnih očekivanih intenziteta a za povratnu periodu od 10.000 godina (1987. godina).

Slika : Privremena seizmološka karta teritorije SFRJ (dio za Crnu Goru) sa elementima očekivanog maksimalnog intenziteta zemljotresa, za povratni period od 500 godina (1987. godina).

(Izvor: Sektorska studija za potrebe izrade PP R C SS-AE 4.12 ELEMENTARNE NEPOGODE I RIZIK OD TEHNIČKIH AKCIDENTATA, GTZ, Vlada RCG, RZUP, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, april 2005)

Šire posmatrano, seizmičku aktivnost Crne Gore definišu pojedinačna seizmogene žarišta i brojne seizmogene zone neposrednog okruženja (južna i jugoistočna Srbija, jugoistočna Hrvatska, istočna Hercegovina, sjeverna Albanija). Seizmička aktivnost sjevernog regiona Crne Gore (kome pripada područje opštine Žabljak) umjerenog je intenziteta (registrovani zemljotresi do 7°MCS skale), za razliku od seizmički izuzetno aktivnih zona u središnjem i Južnom regionu Crne Gore (primorski region, tj. područja Ulcinja, Bara, Budve i Boke Kotorske, odnosno Podgoričko-danilovgradski pojas u kojima su mogući maksimalni intenziteti zemljotresa do 9° MCS skale).

Na osnovu geološkog sastava i tektonskog sklopa ovog terena kao i poznavanja geomorfološke građe, vršena su makro i mikrosezmička istraživanja šireg i užeg područja Žabljaka, na osnovu čega je urađena karta mikrosezmičke rejonizacije na području GUP-a Žabljak. Na bazi navedenih istraživanja i naznačene karte, ovaj teren pripada zoni 7° i 8° MCS skale, što znači da je relativno stabilan i pogodan za gradnju skoro svih vrsta objekata (na području opštine zemljotresi sedmog stepena mogu se očekivati u zapadnom i jugozapadnom dijelu opštine – u naseljima Pošćensko-komarskog kraja, dok se seizmički potresi osmog stepena mogu očekivati u ostalom dijelu opštine – područje Sinjajevine, Šaranaca i kanjonske doline rijeke Tare). Najbliža seizmogene zona ovom području nalazi se u neposrednoj okolini Berana koja može generisati zemljotrese sa maksimalnim intenzitetom do 8° MCS skale.

Za očekivane maksimalne intenzitete zemljotresa postoji čitav niz uputstava i standarda koji se primjenjuju pri projektovanju, građenju i održavanju konkretnih građevinskih objekata, u skladu sa stepenom seizmičnosti terena.

3.6. KLIMA

Klima područja opštine Žabljak definisana je geografskim položajem i konfiguracijom terena. Žabljački kraj se nalazi u zoni planinskog kontinentalnog klimatskog pojasa, položajem doline Tare i smerom pružanja planinskih venaca (koji dosežu i visine preko 2200 m n.v. na Durmitoru) koji je okružuju, dok rečne doline (rijeka Tara u prvom redu) deluju kao modifikatori klime na pojedinim delovima opštine Žabljak.

Naselje Žabljak neznatno osjeća primorski klimatski uticaj i uglavnom ima umjereno - kontinentalne klimatske odlike, modificirane reljefom koji *klimu planinske okoline Žabljaka čini kontinentalno-planinskom i subplaninskom*. Pored geografskog položaja i rasporeda planinskih masiva u okruženju, na klimu bitno utiču i nagibi i ekspozicija terena tako da morfologija rečne doline Tare pogoduje stvaranju "jezera" hladnog vazduha u zimskim mjesecima, kada se temperature spuštaju i ispod -10 °C.

Od klimatskih elemenata najvažniji su temperatura vazduha, ekstremne temperature, relativna vlažnost vazduha, količina padavina, maksimalne količine padavina, oblačnost, insolacija, a od pojava: magla, snijeg, jaki vjetar, olujni vjetar.

Za potrebe sagledavanja klimatskih karakteristika na području opštine korišćeni su raspoloživi podaci sa meteorološke stanice u Žabljaku, i to za period osmatranja od 1961-1990. godine.

Temperatura vazduha

Podaci za Meteorološke stanice Žabljak pokazuju da je u periodu 1961.-1990.god.:

- Srednja godišnja temperatura iznosi 4,6 °C;
- Najtopliji mjesec je juli sa srednjom temperaturom 17,9 °C, a najhladniji januar sa -8,3 °C;
- Srednji datum prvog i poslednjeg mraza je 30. IX i 23 IV (205 mraznih dana). U dolini Tare moguća pojava mraza je 188 dana godišnje, od 12.X - 18.IV.
- Vegetacioni period u dolini Tare traje od 60 - 160 dana (planinski-dolinski pojas).
- Apsolutni minimum zabeležen je 26.1 1953. godine - 29,4 °C, a apsolutni maksimum 36,0 °C 29.VIII 1956. godine.
- Srednje termičko kolebanje je na području Žabljaka je oko 40,0 °C;
- Godišnje ima prosječno 167 mraznih dana na Žabljaku (u istom periodu kada je temperatura niska zbog velike nadmorske visine).
- Na Žabljaku se ne beleže tropski dani, jer je nadmorska visina velika.
- Mjerenja temperature vazduha na širem prostoru teritorije opštine nijesu vršena, ali se zapaža da su zimi, u isto vrijeme kada su u dolini Tare mrazevi, na okolnim planinama česte pojave sunčanog i toplog vremena. Mrazevi uglavnom prestaju do kraja aprila, te je zima u Žabljaku dva meseca duža od ljeta.

Na području opštine srednja godišnja temperatura vazduha ima zonalni raspored, tako da je moguće izdvojiti četiri termičke zone:

- dolina Tare sa prosječnom godišnjom temperaturom od oko 8-10 °C
- kanjon Tare sa prosječnom godišnjom temperaturom od oko 6-8 °C
- planinski dio područja sa prosječnom godišnjom temperaturom od oko 2-4 °C
- planinski vrhovi sa prosječnom godišnjom temperaturom od oko 0 °C

U vegetacionom periodu (april-septembar) i u okviru već definisane četiri zone srednja temperatura vazduha iznosi u:

- dolini Tare oko 12-14 °C
- kanjonu Tare oko 10-12 °C
- planinskom dijelu opštine oko 6-10 °C
- planinskim vrhovima oko 4 °C

Srednja maksimalna temperatura u julu, a što je od značaja za ljetnji dio turističke sezone iznosi u:

- dolini Tare oko 26-28 °C

- kanjonu Tare oko 22-26 °C
- planinskim dijelovima oko 14-16 °C
- planinskim vrhovima Nacionalnog parka oko 12 °C

U decembru mjesecu (početak zimskog dijela turističke sezone) srednja temperatura vazduha iznosi u:

- dolini Tare oko 0 °C
- kanjonu Tare oko -2 °C
- planinskim dijelu oko -4 °C
- planinskim vrhovima oko -6 °C

Srednji godišnji broj ljetnjih dana (sa temperaturom većom od 25 °C) je po zonama sledeći:

- dolina Tare sa oko 60-80 ljetnjih dana
- kanjon Tare sa oko 40-60 ljetnjih dana
- planinski dio područja sa oko 20 ljetnjih dana
- planinski vrhovi sa nijednim danom

Tabela: Temperatura vazduha

Srednja mjesečna temperatura vazduha – Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GOD
srv	-4.5	-3.7	-1.0	3.0	8.4	11.9	13.9	13.5	10.1	5.6	1.2	-2.6	4.6
max	-1.1	1.2	2.4	5.8	11.6	14.1	17.9	16.0	13.7	8.9	5.1	-0.1	17.9
min	-8.3	-10.1	-6.3	-0.6	5.5	10.0	12.0	9.8	7.3	1.8	-4.2	-5.4	-10.1
std	2.0	2.3	2.1	1.6	1.5	1.1	1.2	1.4	1.4	1.5	1.9	1.4	1.6
Srednja maksimalna temperatura vazduha – Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GOD
srv	0.3	0.8	3.7	7.8	13.4	16.7	19.4	19.6	16.3	11.4	6.1	1.9	9.8
max	4.5	7.2	9.4	12.0	17.4	19.0	24.0	23.7	20.8	15.3	9.9	5.2	24.0
min	-4.6	-4.8	-2.3	4.4	9.4	14.7	17.2	14.8	12.2	6.0	1.9	-1.4	-4.8
std	2.2	2.5	2.6	2.0	1.9	1.3	1.5	2.1	2.1	1.9	1.7	1.6	2.0
Srednja minimalna temperatura vazduha – Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GOD
srv	-8.7	-7.9	-5.2	-1.2	3.3	6.6	8.1	7.9	5.2	1.5	-2.5	-6.1	0.1
max	-4.4	-3.0	-2.0	1.2	6.4	8.2	10.2	9.3	8.4	4.9	1.2	6.2	10.2
min	-13.1	-14.5	-10.7	-4.0	1.2	5.0	6.6	5.4	2.9	-1.9	-8.1	-11.2	-14.5
std	2.3	2.6	2.1	1.1	1.3	0.9	0.9	0.8	1.3	1.5	2.1	2.8	1.6
Prosječni broj tropskih dana (Tmax>30 C) – Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GODsum
srv	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
max	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.0
min	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
std	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.5	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1

Prosječni broj dana sa mrazom (Tmin<0 C) - Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GODsu m
srp	29.0	26.0	27.0	19.0	4.0	0.0	0.0	0.0	2.0	11.0	21.0	27.0	167.0
max	31.0	29.0	31.0	27.0	12.0	4.0	0.0	0.0	8.0	23.0	29.0	31.0	31.0
min	24.0	20.0	17.0	10.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	3.0	13.0	24.0	0.0
std	1.8	2.3	3.1	4.3	3.0	0.8	0.0	0.0	2.0	4.6	4.8	2.0	2.4

(Izvor: Sektorska studija za potrebe izrade PP R C SS-AE 4.1 PRIRODNE KARAKTERISTIKE, GTZ, Vlada RCG, RZUP, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, april 2005)

Vertikalni termički gradijent (opadanje temperature na svakih 100 metara visine) zavisi od nadmorske visine, rasporeda vegetacije, ekspozicije i izraženiji je zimi nego ljeti, kao i u zonama prema Durmitoru. Ljetnji mjeseci su doba godine kada je vertikalni termički gradijent izraženiji (1,34-1,5°C) i tada se najviše osećaju maritimni uticaji Jadrana na ovom području. Ostali pravci od Žabljaka ka Nikšiću i ka Pljevljima potvrđuju prethodnu konstataciju, jer je između Žabljaka i Nikšića termički gradijent dosta ujednačen tokom cijele godine, uz lagano povećanje u toku ljetnjih mjeseci (juli 0,83°C). Na relaciji Žabljak - Pljevlja najniži je termički gradijent zimi (januar 0,28°C), a najveći u aprilu (0,75°C) i maju (0,63°C). Upoređivanjem profila Žabljak-Nikšić i Žabljak-Pljevlja vidi se da je vertikalni termički gradijent, u svim mjesecima, veći kod prvog profila, što potvrđuje uticaj mediterana u klimi područja koja su bliže Nikšiću.

Tabela: Vertikalni termički gradijent

mjesto	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	God
Žabljak-Pljevlja	0,28	0,50	0,65	0,75	0,63	0,54	0,53	0,53	0,54	0,47	0,44	0,25	0,51

Izvori:

Studija – kvalitet sredine i zaštita prirodnih vrijednosti reke Tare – zavod za sprovođenje revizije GUP-a Kolašina i Mojkovca, IAUS i ZUKD, Beograd, Kolašin, 1984.

Dejan Medojević: Regionalno – geografske karakteristike planine Sinjajevine, diplomski rad, Nikšić, 2005.

Vlažnost vazduha, oblačnost i pojava magle i smoga

Područje Žabljaka spada u područja *velike oblačnosti*, posebno povećana u hladnom dijelu godine.

Relativna vlažnost se poklapa sa oblačnošću područja i u granicama je od 70-80%. Oskudnost u padavinama pored visoke relativne vlažnosti je posljedica nepostojanja uslova u većem dijelu godine da se postigne nivo kondenzacije.

- Srednja mjesječna oblačnost je 5,8 na Žabljaku, maksimalna je u februaru i iznosi 6,7 desetina na Žabljaku, a minimalna u julu i avgustu i iznosi 4,5 desetina na Žabljaku. Oblačnost je povećana u hladnom dijelu godine, dok u ljetnjem periodu dostiže minimum. Jesen u odnosu na proljeće ima u prosjeku manju oblačnost;
- Srednja višegodišnja vrijednost relativne vlažnosti je 76,7% na Žabljaku (najvlažnije je zimi 81,8% i u jesen 72,1%, dok je proleće manje vlažno 74,1%, a leto je najsušnije 72,7%). U predjelima na nižim nadmorskim visinama vlažnost je manja, izuzev u samoj dolini Tare gde su česte magle. Tako je na Žabljaku je minimalna vlažnost u julu (71,8%), a maksimalna u decembru (82,7%).
- Srednja godišnja vrijednost insolacije - suma osunčavanja je 1925,9 na Žabljaku, mjesječni max je u julu 366,0 časova na Žabljaku i avgustu 294,0 časa na Žabljaku, a min u januaru 42,0 časova; razlike su uslovljene i morfologijom terena oko Žabljaka, pri čemu Žabljak ima veću otvorenost horizonta i manju zaklonjenost od sunca okolnim uzvišenjima.
- Vedrih dana ima najviše u ljetnjem periodu godine, dok su tmurni veoma česti u periodu od decembra do marta.

- Okolni planinski krajevi imaju, zbog veće nadmorske visine, povećanu oblačnost, ali i više vedrih dana, jer je na njima zadržavanje magle kraće. Zbog toga su masivi Durmitora i Sinjajevine često osunčani u vrijeme kada je u dolini Tare vrijeme tmurno i maglovito.

Tabela: Osunčanost i oblačnost

Srednja mjesječna oblačnost (desetine) - Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GOD
srv	6.3	6.7	6.4	6.2	6.0	5.8	4.7	4.5	4.8	5.3	6.1	6.3	5.8
max	8.4	8.8	8.3	7.9	7.2	7.8	6.4	6.5	6.3	7.7	8.2	8.6	8.8
min	2.9	4.8	4.5	4.7	4.3	3.8	3.0	2.7	2.2	2.1	3.7	3.2	2.1
std	1.4	1.1	1.0	0.7	0.8	0.9	0.8	0.9	1.1	1.2	1.2	1.1	0.2
Prosječno trajanje sijanja sunca (sat) – Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GODsum
srv	89.7	96.8	140.0	159.9	188.2	204.6	257.7	236.1	195.3	162.1	106.5	89.0	1925.9
max	187.0	202.0	210.0	243.0	241.0	272.0	366.0	294.0	267.0	260.0	170.0	147.0	366.0
min	42.0	47.0	74.0	83.0	118.0	139.0	175.0	162.0	138.0	96.0	40.0	46.0	40.0
std	36.9	33.4	37.6	35.3	32.4	37.2	43.9	40.3	32.6	31.7	33.0	26.8	35.1
Prosječni broj vedrih dana (srednja dnevna oblačnost<2/10) – Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GODsum
srv	5.0	3.0	4.0	3.0	2.0	3.0	6.0	7.0	8.0	8.0	5.0	5.0	61.0
max	18.0	15.0	11.0	8.0	8.0	6.0	12.0	15.0	18.0	18.0	14.0	13.0	18.0
min	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	2.0	0.0	0.0	0.0	0.0
std	4.6	3.5	2.9	2.1	2.3	1.8	2.8	3.5	3.6	4.4	3.8	3.1	3.2
Prosječni broj tmurnih dana (srednja dnevna oblačnost>8/10) - Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GODsum
srv	12.0	13.0	13.0	11.0	8.0	7.0	5.0	5.0	6.0	9.0	12.0	13.0	114.0
max	9.0	23.0	23.0	20.0	14.0	14.0	10.0	10.0	10.0	16.0	20.0	23.0	23.0
min	3.0	5.0	6.0	6.0	4.0	2.0	0.0	1.0	0.0	0.0	5.0	4.0	0.0
std	4.6	4.4	4.2	3.6	2.9	3.2	2.9	2.6	2.7	3.8	3.8	4.3	3.6

(Izvor: Sektorska studija za potrebe izrade PP R C SS-AE 4.1 PRIRODNE KARAKTERISTIKE, GTZ, Vlada RCG, RZUP, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, april 2005)

Padavine

Žabljačko područje prima godišnje prosječno do 2200mm padavina, Padavine su ravnomjerno raspoređene tokom godine, izraženije su zimi nego ljeti, dok su jul i avgust najsušniji mjeseci. Zimi se padavine uglavnom izlučuju u vidu snijega u visoko-planinskim zonama. U pogledu režima padavina mog uše locirati dvije pblasti, i to: kanjon Tare sa okolinom (prosječno od 1250-1500 mm) i planinska područja Durmitora i Sinjajevine (prosječno od 1500-2000 mm padavina).

- Srednja godišnja količina padavina je 1460,0 mm na Žabljaku; razlika je uslovljena povoljnijim uslovima za kondenzaciju i većom vlažnošću vazduha u dolini Tare nego na Žabljaku;

- Prosječne najveće padavine su u mjesecu novembru i iznose 214,5 mm na Žabljaku, a najmanje u mjesecu julu i avgustu 77,4 mm na Žabljaku;
- Sneg čini 1/3 ukupnog broja dana sa padavinama (do 83,4 dana) Visina snežnog pokrivača ide i do 3 m a na pojedinim mestima i više uz pomoć vjetra i mikro reljefa). Pojava usova je moguća lokalno na strmim prisojnim padinama.
- Srednja maksimalna visina snega iznosi 60-150 cm. Sneg debljine 30 cm održava se 100 (Žabljak) dana godišnje. Za zimske sportove sneg je dobar od polovine novembra do aprila.

Tabela Padavine

Prosječne mjesečne sume padavina i standardna devijacija - Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GODsum
srv	111.8	101.9	107.3	124.7	106.1	101.9	83.2	77.4	108.1	164.7	214.5	158.5	1460.1
max	294.0	267.0	168.0	304.0	226.0	240.0	224.0	184.0	301.0	616.0	517.0	307.0	616.0
min	3.0	11.0	21.0	36.0	37.5	27.8	4.0	16.9	16.0	3.0	39.0	13.0	3.0
std	72.0	59.6	41.3	62.3	50.2	48.8	49.6	43.6	72.3	122.5	116.8	86.2	68.8
Broj dana sa količinom padavina > 0.1 lit/m2 - Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GODsum
srv	15	15	16	16	15	16	12	10	11	12	15	16	170
max	24	24	23	24	23	24	24	18	17	21	24	24	24
min	4	7	7	11	5	9	1	5	2	0	4	5	0
std	5.3	4.9	4.2	3.3	4.1	3.7	4.5	4.0	4.2	5.2	5.8	4.7	4.5
Broj dana sa količinom padavina > 1 lit/m2 - Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GODsum
srv	11	12	12	12	13	12	9	9	9	9	12	13	134
max	20	20	22	21	20	22	19	15	17	21	23	20	23
min	1	4	5	6	4	6	1	2	1	1	4	3	1
std	5.0	4.4	3.6	3.1	3.9	3.7	3.8	3.8	3.6	4.7	4.8	4.7	4.1
Broj dana sa količinom padavina > 10.0 lit/m2 - Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GODsum
srv	4	3	3	4	3	3	3	3	4	4	6	5	44
max	9	9	7	10	9	7	6	8	8	14	11	11	14
min	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0
std	2.7	2.2	1.8	2.3	1.8	1.7	1.6	2.0	2.3	3.0	2.7	2.9	2.3
Maksimalna visina sniježnog pokrivača (cm) - Žabljak													
period: 1961-1990.godina													
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GODsum
srv	94.0	111.6	110.5	62.2	8.6	0.2	0.0	0.0	1.4	9.2	32.1	57.2	133.9
max	209.0	189.0	196.0	124.0	42.0	6.0	0.0	0.0	15.0	100.0	114.0	149.0	209.0
min	15.0	18.0	15.0	9.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	6.0	0.0
std	53.0	44.9	49.2	32.9	13.2	1.1	0.0	0.0	3.8	20.1	25.6	31.5	22.9

Prosječni broj dana sa sniježnim pokrivačem>=>30 cm – Žabljak														
period: 1961-1990.godina														
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GODsum	
srv	20.7	23.7	24.5	11.8	0.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2	3.6	14.1	98.9	
max	31.0	29.0	31.0	30.0	5.0	0.0	0.0	0.0	0.0	3.0	13.0	31.0	31.0	
min	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	
std	11.7	8.8	10.6	10.2	1.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.6	4.9	11.0	49.0	
Prosječni broj dana sa sniježnim pokrivačem>=>50 cm – Žabljak														
period: 1961-1990.godina														
	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	oct	nov	dec	GODsum	
srv	16.9	20.7	22.2	6.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.4	8.2	75.9	
max	31.0	29.0	31.0	29.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	12.0	31.0	31.0	
min	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	
std	12.5	10.2	11.7	8.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	3.0	10.2	4.7	
Verovatnoće jednodnevnih maksimalnih padavina (%)														
Stanica			1%		2%		5%		10%		20%		50%	
Period 1954-1996.														
Žabljak			199		180		153		133		111		80	

(Izvor: Sektorska studija za potrebe izrade PP R C SS-AE 4.1 PRIRODNE KARAKTERISTIKE, GTZ, Vlada RCG, RZUP, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, april 2005)

Vjetrovitost

Raspored vazdušnih strujanja pored opšte cirkulacije modificiran je lokalnim uslovima.

- Najučestaliji vjetrovi su iz južnog kvadranta (22,6 %,) i sjeverni, pogotovo na području Žabljaka (25,4%). Na Žabljačkog područja su česti i zapadni i severozapadni vjetrovi (22,6%), a ostali duvaju znatno ređe.
- Južni vjetar prodire u jesen dolinom i Tare snižava temperaturu i donosi padavine.
- Sjeverni vjetrovi (SZ pravac) donose snižavanje temperature, manje padavina, uglavnom u vidu slabog snijega, i niske temperature. Južni vjetar, kao jedan od najizraženijih vjetrova ima veliki uticaj na klimu Žabljaka: kada on duva dolazi do naglog otapanja snijega i porasta temperature.
- Morfologija doline i pravci duvanja vjetrova i pojave tišina uslovljavaju da se najveća koncentracija zagađenja zadržava upravo na gradskom području Žabljaka. Veliki broj individualnih ložišta i zapašenost i zagađujuće materije poreklom od saobraćaja, dodatno povećavaju količinu aerogagađenja, a čestice aerosedimenata u vazduhu javljaju se kao jezgra kondenzacije vlage, čime se dodatno povećavaju vlažnost i maglovitost atmosfere grada.
- U pojedinim zonama, pogotovo na visovima Durmitora i Sinjajevine vetrovitost je jače izražena.
- U dolini Tare i selima koja se nalaze u zonama ušća pritoka u Taru česti su vjetrovi koji se spuštaju sa okolnih planinskih zona, kao i dnevni vjetrovi iz dolina ka planinskim vrhovima, pri čemu neki od ovih imaju lokalne nazive: tepac, krivac, gačanič, šikeljica, đorbuđak i dr.

Tabela: Vjetrovitost

Raspodjela prosječne maksimalne i prosječne srednje brzine vjetra i njegove čestine po pravcima - v _{max} (m/s), v _{sr} (m/s), čestina (%) – Žabljak																	
smjer	N	NNE	NE	ENE	E	ESE	SE	SSE	S	SSW	SW	WSW	W	WNW	NW	NNW	C
v _{max}	25,4	6,7	15,5	4,4	9,3	9,3	18,9	22,6	22,6	22,6	22,6	22,6	18,9	12,0	18,9	15,5	
v _{sr}	2,9	2,5	2,1	1,9	2,0	2,4	3,2	3,9	4,1	4,6	3,4	3,1	2,3	2,9	3,1	3,2	
čest.	8,3	1,3	5,6	1,6	7,0	2,1	8,5	2,8	8,4	1,5	6,3	1,0	5,9	1,9	7,1	1,6	28,9

(Izvor: Sektorska studija za potrebe izrade PP R C SS-AE 4.1 PRIRODNE KARAKTERISTIKE, GTZ, Vlada RCG, RZUP, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, april 2005)

3.7. HIDROGRAFSKO - HIDROLOŠKE ODLIKE

Područje opštine Žabljak karakterišu sljedeći hidrografski objekti: pišteline, izvori, vrela, estavele, ponori i ponornice, stalni i povremeni vodotokovi, bukovi i vodopadi, stalna i povremena jezera, bare i lokve. Svi zajedno imaju izuzetan značaj za vodosnabdijevanje naselja, turističke i sportsko-rekreativne aktivnosti, uzgoj ribe, napajanje stoke, za kvalitetne pašnjake i livade na svojim obalama, održavanje specifičnih i zaštićenih ekosistema i dr.

Na razmještaj i karakteristike hidrografskih objekata pored klimatskih prilika utiču i hidrogeološki uslovi. Veliko rasprostranjenje krečnjackih stijena na prostoru opštine uz druge faktore prouzrokovalo je pojavu tipične hidrografije karsta: izvori i vrela, odnosno ponore na kontaktu krečnjačkih stijena sa vododrživima, shodno tome vrlo razvijeno podzemno oticanje vode.

Na morenskim nanosima kao manje više vododrživoj podlozi formirali su se kraći stalni i povremeni vodotokovi, uglavnom potoci.

U najvišoj zoni planskog područja, iznad 1700 m visine najmanja je koncentracija, a i izdašnost stalnih i povremenih izvora. Ovu zonu karakteriše i manji broj jezera, bara i lokvi. U pojasu između 1300 i 1700 m nadmorske visine broj stalnih i povremenih izvora i vrela, kao i stalnih i povremenih jezera, bara i lokvi je daleko veći. Izvori i vrela pojavljuju se na obodu valova, a naročito na istočnom, jugoistočnom i južnom obodu Durmitora u pojasu morenskih naslaga. Izvori u istočnom dijelu formiraju kraće vodotoke u vidu potoka koji nestaju u ponorima na lokalitetima: Ponori i Klještina u Žabljaku, Paripovo i Čukovo polje, Marića i Žugića bare, sjeverno od Pošćenskog jezera i dr. U najnižoj zoni, koju čine kanjoni Tare i Sušice, broj izvora, vrela i njihova izdašnost su najveći, što za posljedicu ima i pojavu većih stalnih i povremenih vodotokova. Preko vrela i izvora drenira se najveći dio voda Durmitora, površi Jezera i Sinjavine.

Izvori, vrela, pišteline i estavele

U okviru teritorije opštine evidentirano je više stotina ovih hidrografskih objekata, od kojih više desetina ima minimalnu izdašnost veću od 100 l/sec. Po svojoj funkciji u značajnije spadaju oni koji svojim vodama prihranjuju brojna jezera, bare i lokve, kao i oni koji služe za vodosnabdijevanje stanovništva i za pojenje stoke.

Po izdašnosti su najznačajniji sljedeća karstna vrela i izvori u kanjonu Tare, a u okviru NP "Durmitor":

- Corbudžak (Česma), vrela izdašnosti oko 500 l/sec u ljetnjem periodu koje se nalazi na lijevoj obali Tare ispod Selišta
- Ljutica, vrela sa ljetnjom izdašnošću preko 1000 l/sec, nalazi se 2 km uzvodno od mosta na Đurdevića Tari
- Bijela vrela, minimalne izdašnosti od 100 do 1000 l/sec sifonski izbijaju na desnoj obali Tare oko 1,5 km nizvodno od Mušovih vrela, dreniraju vode koje poniru u okolini Žabljaka, dakle, sa druge obale rijeke, što znači da vode prolaze ispod korita Tare
- Lazin kamen, jače vrela ispod Ninkovića
- Luke Ninkovića - kraški izvor koji vjerovatno drenira vode sa prostora Bobova
- Sige, vrela na desnoj obali Tare na oko 1,5 km uzvodno od Luke Ninkovića

- Lizavičko vrelo (Suva vrela, Bijela vrela), na lijevoj obali Tare, njegove vode se kaskadno spuštaju u Taru
- Kaluđerovača, sekundarni izvor sa minimalnom izdašnošću od preko 1000 l/sec, nalazi se nizvodno od Tepaca, a drenira prostor sjeveroistočno od sela Crna Gora
- Bailovića sige, snažan izvor na lijevoj obali Tare 1,5 km nizvodno od Kaluđerovače, izdašnosti više stotina litara u sekundi, kod koga se voda koja izvire iz jezera u pećini Bucavica stropoštava u Taru sa visine od preko 30 metara i na dužini od oko 150 metara; drenira teren zapadno od Ograđenice i Slatine
- Markovića mlin, jak izvor na desnoj obali Tare, odmah iza ušća Sušice
- Nozdruć, vrelo koje ljeti ima izdašnost veću od 100 l/sec, čije vode sa visine od 10 m padaju pravo u Taru, a nalazi se na lijevoj obali; drenira teren oko Nikovića

Pored ovih vrela i izvora u kanjonu Tare, zbog svoje izdašnosti i položaja značajna su i sljedeća vrela i izvori na ostalom području opštine:

- Čelina, sistem povremenih vrela ispod Međeda, a iznad Malog Crnog jezera, koji se prostire u zoni širine 150 m, a visine od 25 m iznad površine jezera, pri čemu su najniži dijelovi Čeline ispod jezerske površine
- Točak, povremeni izvor na padini jugoistočno iznad Velikog Crnog jezera, koji zajedno sa Čelinom, Mlinskim potokom i ostalim povremenim izvorima i potocima doprinosi vodnom bilansu Crnog jezera
- Oko, izvor ispod Zminjeg jezera, minimalne i izdašnosti 12 l/sec, koji drenira vode iz ponora u Zminjem jezeru i služi za snabdijevanje Žabljaka
- Studenac, izvor ispod Jablan bara, kaptiran za vodosnabdijevanje Bosače i Pitomina
 - Varezina voda, izvor u samom centra Žabljaka
 - Savina voda ispod Savina kuka
- Vodeni do, Virak i Vulova poljana u blizini sela Virak
- Piljevac i Močila u selu Javorje
- Sandaljevac, Krvavac, Katunište, Zbornik i Bašovića česma u selu Pošćenski Kraj
- Pašinac i Toplik u selu Pašina Voda
- Studenac, Kamenica, Radača, izvori kod Modrog jezera i Sopot u Pošćenskoj dolini, s tim da su izvori kod Modrog jezera iskorišćeni za žabljački vodovod
- izvor u Ledenoj pećini, izvor pod pločom u Valovitom dolu, svi u masivu Durmitora
- Studenac, Srndaljica i Krstov izvor u selu Novakovici
- Ublovi u Dobrom Nugu
- više izvora u selima Vrelo i Jezerac, Ivova vodica u Podgori i izvor kod Crnog jezera u Nadgori, kao i niz drugih izvora, s tim da treba izdvojiti Glavu Bukovice u Gornjoj Bukovici (u opštini Šavnik), kraški izvor minimalne izdašnosti 60 l/sec koji vjerovatno drenira vode Modrog i Valovitog jezera.

Na području Sinjajevine, Prva zona, koja se još zove i šaranskom Sinjajevinom, nije bezvodna i na njoj nijesu rijetki ni stalni površinski vodotoci, kao što je Mjesni potok, koji teče kroz Šljivansko i Donju Bogomolju i sliva se niz Surdup Bojovića u Taru.

U šaranskoj Sinjajevini javljaju se sljedeći izvori:

- Dva izvora u Rasovi, koje su mještani zajazili drvenom česmom i koriste ih za piće.
- Izvor Vodice između zaseoka Javorovače i sela Bogomolje, koji se nastavlja u potok Bojovića i uliva u Taru.
- Na zaravni Ponor, ispod sela Đedova gora, nalazi se nekoliko izvora koji sačinjavaju potok Ponor.
- Izvor Rodov do ispod zaseoka Ljuljaška zasušio ponekad za vrijeme suša.
- Izvor Pribranci iznad sela Pogrižđa nikad ne presuši.
- Izvorčić Obrenova voda na zaravni Pogrižđa.
- Izvorčić u zaseoku Jablan bara takođe ne presuši.
- Na Njegovuđskom polju ima dovoljno lokava – vodopoja, a sretaju se izvori: Malo i Veliko oko i grupa izvora Vruljci.

Pišteline (pišteti, pištaline) su mjesta gdje voda u vrlo malim količinama izvire na dnu uvala i dolina i one imaju značaj što je na tim mjestima u ljetnjem periodu trava vrlo bujna, naročito kod onih koje u to vrijeme presušuju pa zemljište nije zamočvareno i moguće je košenje trave. Često su pišteline uz izvjesne

hidrotehnicke radove koji su na njim izvedeni i jedini izvori iz kojih se snabdijeva stanovništvo kraških prostora.

Na obodu i dnu Crnog jezera (Malog) su hidrografski objekti koji su u vlažnom dijelu godine funkcioniraju kao izvori, a u sušnom kao ponori, što znači da su oni estavele.

Ponori i ponornice

Zbog velike rasprostranjenosti krečnjaka i njegove ispucalosti postoje brojni ponori u kojima nestaju površinske vode stalnih i povremenih vodotoka. Najpoznatiji su: Ponori i Klještina u Žabljaku, ponori na dnu durmitorskih jezera i ponor Simina pećina u Barama Žugića.

Najveći dio voda u Masivu Durmitora i na okolnim površinama otiče podzemnim tokovima. Prema dosadašnjim saznanjima na ovom prostoru postoji nekoliko značajnih podzemnih tokova - ponornica, odnosno pravaca podzemnog oticanja voda:

- dio voda Crnog jezera (Velikog), prostori oko Žabljaka, vode iz Marića Bara i dio površi Jezera odvodnjava se podzemnim tokom koji izbija na Bijelim vrelima u kanjonu Tare ispod LeverTare, dok sa druge strane
- dio voda koji ponire u Crnom jezeru (Malom) izbija na Dubrovskim vrelima ispod sela Dubrovsko u kanjonu Komarnice, što znači da postoji podzemna bifurkacija
- vode iz jezera u Pošćenskoj dolini izvire na Glavi Bukovice i vjerovatno na Šavničkoj glavi
- u vrelu Ljutica u kanjonu Tare izlaze vode koje poniru u ponoru Simina pećina u Barama Žugića
- vode iz Škrčkih jezera izbijaju na vrelu Sušice, dok u vrijeme hidroloških maksimuma vode izbijaju u Suvim vrelima u kanjonu Tare
- vode iz Sušice na svom toku više puta poniru i ponovo izbijaju na površinu, pa tako vode iz Sušičkog jezera se pojavljuju na vrelu Javor u koritu Sušice u Pivi ispod Plužina (sada pod vodom akumulacije HE "Mratinje")
- vode iz Jezera pod gredom (Jablan jezero, Malo jezero), Jablan bare se dreniraju preko izvora Studenac i izvora Oko

Može se reci da je podzemna hidrografija Durmitora, Sinjavine i površi Jezera izuzetno složena i da su neophodna dalja ispitivanja kako bi se dobilo sto više podataka o kraškoj hidrografiji ovog prostora.

Stalni i povremeni vodotokovi

U ovu grupu hidrografskih objekata spadaju potoci i rijeke. Povremeni vodotokovi se javljaju u vrijeme kiša i otapanja snijega. Oni na strmijim stranama imaju bujični karakter i imaju veliku energiju na svom kratkom toku do poniranja.

Najvažniji povremeni vodotokovi su:

- Otoka (Žabljak, Žabljačka rijeka, Jezerštica, Jezerska rijeka) kojom otiče Crno jezero u vrijeme hidrološkog maksimuma i koja ponire u brojnim ponorima u svom koritu; najvažniji ponori su Ponori u Žabljaku i Klještina nizvodnije od Žabljaka; u vrijeme visokih voda ponori ne mogu da prime svu vodu pa se Otoka ujezeri na dužini i širini od 500 m od ponora; svoje korito je usjekla u morenskim nanosima
- Sušica kao lijeva pritoka Tare nastaje iz vrela i Skakala i više puta ponire i izvire na svom toku do ušća u Taru i samo u kratkom dijelu donjeg toka predstavlja stalni vodotok, a posljedica je toga što Sušica nije uspjela da prati izrazito spuštanje korita Tare; Sušica teče kroz uzak kanjon dužine oko 15 km i dubine 600-800 m
- nekoliko potoka koji izvire na istočnom obodu Durmitora (Motički potoci, Veliki i Bijeli potok i Velika bara) teku povremeno na prostoru od Pašine Vode i Vražjeg jezera do ponora Marića bare ispod Borove glave
- potoci Suvi do i Jerinića do u Tepačkom polju povremeno teku od Poda preko Međužvalja i Pirlitora do Tare
- povremeni potoci u Pošćenskoj dolini teku od izvora i kao otoke jezera do Pošćenskog jezera

Stalni vodotokovi u vidu potoka su formirani na morenskim nanosima u vidu potoka, a jedina stalna rijeka na području opštine je rijeka Tara:

- Tara, koja na svom kraju sa Pivom čini sastavnicu Drine, ima tok dug 150 km i najduža je rijeka Crne Gore; kroz Nacionalni park protiče u dužini od 59 km na dijelu od Crnih poda do 1.3 km nizvodno od ušća Sušice; na ovom dijelu Tara ima prosječan pad od 3,6 m/km, uslijed čega postoje brojni bukovi i

brzaci, kao i gazovi, odnosno brodovi ili luke na kojima je pri minimalnom vodostaju vode moguće bezbjedno preći na drugu obalu, kanjona Tare koji je mjestimično dubok 1300 m i predstavlja najdublji kanjon u Evropi; srednji godišnji proticaj kod Trebaljeva je 26m³/sec, a kod Ščepan Polja 83 m³/sec, što znači da na dijelu Nacionalnog parka dobija značajne količine voda od brojnih vrela i nekoliko pritoka; zbog kvaliteta voda i jedinstvenog eko-sistema je uvršćena u program "Čovjek i biosfera; u erozionim proširenjima na riječnim terasama su formirana naselja i obradive površine

- Mliniski potok je najznačajniji stalni potok, jer svojim vodama prihranjuje, ali i zasipa nanosom Crno jezero (Veliko); nastaje od izvora koji vjerovatno otiču iz Jablan bare, Jezera pod gredom i Zminjeg jezera
- Ljutica se može ubrojati u ovu grupu, jer ima snažan tok dužine preko 50 m, koji skoro da presijeca Taru na mjestu ulivanja Ljutice

Bukovi i vodopadi

Stalni i povremeni tokovi u svom koritu imaju kaskadne skokove preko kojih se voda prelijeva u vidu bukova i vodopada, a kod mnogih vrela i izvora voda se stropoštava sa strmih strana uvala, dolina, cirkova, valova i kanjona.

Najpoznatiji su bukovi na Tari. Huk nekih većih bukova se čuje i na ivicama kanjona. Kaskadno u vidu bukova teku vode vrela: Čelina, ali i niza potoka, rječica, vrela i izvora u kanjonu Tare (Ljutica, Bijela vrelav Lizavica i dr.),

Stalna i povremena jezera, bare i lokve

Jezera su jedno od nekoliko najvažnijih obilježja teritorije opštine Žabljak.

Zbog brojnih jezera, lokvi i bara jedan dio durmitorskog kraja je nazvan Jezera. Durmitorska jezera i jezera Sinjavine po porijeklu su poligenetska, što znači da su na njihov nastanak uticali geološka građa, procesi glacijacije, fluvijalne i karstne erozije.

Osnovna karakteristika im je da imaju vrlo složen vodni režim, zbog čega im nivo vode oscilira, a najveći broj je u fazi odumiranja, koja se odvija kroz procese smanjenja vodnog bilansa, zatravljanja, pa i zasipanja. Brojna jezera, bare i lokve su na ovaj način pretvoreni u tresave.

Jezera kao i vodotokove karakterišu i relativno niske temperature vode u ljetnjem periodu, što ograničava njihovo korišćenje za kupanje i negativno utiče na reprodukciju introdukovanih ribljih vrsta. Tokom zime jezera, lokve i bare se na površini lede, a ledeni pokrivač se zadržava u dužini od preko 60 dana. Jezera imaju čistu vodu i veliku providnost. Pojedina jezera tokom ljeta presušuju, što je posljedica njihove veličine, odnosno zapremine vodene mase, malog priliva vode i velikih gubitaka vode, prije svega oticanjem i poniranjem. Stoga ta jezera postaju povremena. Slična pojava je i kod lokvi. Na teritoriji opštine Žabljak nalaze se sledeća jezera: Crno, Zmijanje (Zminje), Jablan, Barno, Modro, Valovito, Srablje, Pošćensko, Vir u Lokvicama, Zminičko, Vražje, Riblje i Goveđe jezero.

Lokve su brojnije od jezera i prostiru se od najnižih predjela pa do samih vrhova. Miloševa lokva je najviša i nalazi se između najvišeg vrha Šljemena i Miloševog toka, na nadmorskoj visini od 2362 m. Pored navedenih, u Ališnici se nalazi desetak, i po nekoliko u Lokvicama, Crepuljinoj poljani i Tepcima.

Bare se formiraju u depresijama, a i na mjestima na kojima ponori ne mogu da prime sve vode u vrijeme hidroloških maksimuma i u takve spadaju: jezero u Žabljaku, Žugića Bare, Marića bare, bare i lokvi u depresijama Pošćenske doline, na prostoru od Motičkog Gaja do Banskih Kuća, u Nadgori i Rakitovim barama, sjeverno od Žabljaka. Njihov vijek je uglavnom sezonski, žive u vrijeme povodnja, a dužina njihovog postojanja zavisi od načina i obima gubitaka vode.

U mnogim jezerima se, i pored grešaka sa poribljavanjem alohtonim vrstama, sačuvala specifična fauna. Jezera i lokve izrazito doprinose ljepoti i kvalitetu pejzaža durmitorskog i sinjavinskog kraja.

3.8. PEDOLOŠKE KARAKTERISTIKE

Zemljište na području opštine Žabljak je formirano na osnovu pedogenetskih činilaca, a najviše pod uticajem geološke podloge, reljefa, klime i vegetacije, što je uslovalo pojavu različitih tipova zemljišta po tipovima, osobinama i svojstvima.

Na Žabljačkom području izdvojeno je 14 sistematskih jedinica koje se mogu svrstati u dvije grupe:

- cmice (buavice) na krečnjacima i krečnjačkim drobinama
- smeđa zemljišta na silikatnim podlogama i mješavini silikata i krečnjaka.

Crnice na ovom prostoru su formirane na krečnjačkom materijalu i njegovim hemijskim raspadanjem i pod uticajima hladne klime, kao i oskudne travnate i šumske vegetacije. To su vrlo plitka i izrazito humusna zemljišta, koja su zbog: stjenovitosti podloge, nagiba terena, stalne erozije, prisustva skeleta u sloju zemljišta, većih količina padavina, posebnih hidroloških uslova na karstnim terenima podložna spiranju sa izraženijih oblika reljefa u niže i blaže.

Opšte karakteristike buavica su: visok sadržaj humusa, slabo kisjela do neutralna reakcija, odsustvo krečnjaka, vrlo dobre fizičke, pa i hemijske osobine, ali im je zbog male dubine slaba plodnost. To su meka, trošna, rastresita zemljišta praškaste strukture i smeđe boje.

U zajednicama smrče, jele, i različitih vrsta borova organogeni dio zemljišta ima veću kisjelost. Buavice u šumama imaju veću vlažnost i povećan sadržaj glinene frakcije koja se stvara mineralizacijom organske materije, a u uvalama i vrtačama se susreću prelazni oblici u vidu posmeđene i pretaložene buavice što prouzrokuje drugacije fizičke i hemijske osobine.

Posmeđivanje buavica se odvija na terenima gde u krečnjacima ima proslojaka silikatnog materijala, što prouzrokuje mrku boju posmeđenih buavica. Kod ovih buavica je manji procenat stjenovitosti, sadrže više glinene, tj. mineralne frakcije, a ovo uzrokuje i bolju vododržljivost. Sadržaj humusa je i dalje vrlo visok u površinskom sloju.

Rendzine se formiraju na morenskim i fluvijalnim nanosima, na siparima i točilima.

Od crnica se razlikuju što ne leže na stjenovitom materijalu već na rastresitoj podlozi od drobine. Dubina im je veća na blažim oblicima reljefa, u uvalama, vrtačama i dolovima, dok je manja na brežuljcima, stranama i grebenima. Na siparima i točilima dubina rendzina je neznatna. Stjenovitost površine je mala ili je nema. Veća je na brežuljcima, stranama i grebenima, i obratno. Rendzine koje su pokrivene šumama imaju veći procenat humusa koji potice od šumske prostirke.

Smeđa zemljišta na žabljačkom području obrazovana su na pješčarima, škriljcima, flišu i na miješanom supstratu od krečnjaka sa proslojcima roznaca na dodiru krečnjaka i silikatnih stijena. Ova zemljišta se prostiru na daleko manjim površinama nego buavice. Sistematske jedinice su određene na osnovu matičnog supstrata i vegetacije, jer isti imaju najviše uticaja na obrazovanje zemljišta.

Opšte osobine smeđih zemljišta su da je površinski sloj tamnosmeđe boje, trošan i rastresit, mrvičaste strukture, ilovastog sastava i u njemu se nalazi humus. Dublji horizont je smeđe boje, sa više gline i krupnijim strukturnim agregatima, a sloj zemljišta prelazi u trošnu podlogu sa dosta zemljastog materijala. Trošnost i meka struktura omogućuju dobru vododržljivost i pojavu izvora. Pješčari i škriljci u odlomcima prožimaju sloj zemljišta u vidu skeleta, s tim da stjenovitost nije tako izrazita kao kod krečnjaka, jer se škriljci i pješčari dobro i fizički i hemijski raspadaju. Smeđa zemljišta na škriljcima i pješčarima su izrazito kisjela, uslijed nedostatka krečnjaka i njegovog ispiranja, naročito u uslovima planinske klime. U šumskim pojasevima sadržaj humusa u površinskom sloju se povećava. Smeđa zemljišta na flišu imaju građu i fizičko-hemijske karakteristike kao i ona na pješčarima. Dubine smeđih zemljišta su od 25 do 60 cm i uslovljene su istim činiocima kao i kod buavica. Na dodirima krečnjaka i silikata ova zemljišta su manje kisjela zbog prisustva krečnjaka. Količina silikatnog skeleta, koji je najčešće oštih ivica, utiče na povećanje kisjelosti i daje lakši mehanički sastav, a tamo gdje ga ima manje, a više je krečnjaka u podlozi, u dubljem sloju zemljišta je veći sadržaj gline. Stjenovitost površine je manja ili je uopšte nema, pa je ovo zemljište najčešće obrađeno. Ako je pokriveno četinarskom šumom čime se povećava kisjelost, a korijenje drveća rastresa sloj zemljišta i podlogu.

Jezerska površ, okoline sela Pitomine, Bosača, Nadgora, Podgora i dijelom Crna Gora su pod morenskim nanosima, odnosno zemljištima koja se na njima formiraju, Pošćenska dolina i Dobri do su pod izmiješanim

krečnjacima i škriljcima, a Lokvice i dio atara Bosače pod škriljcima. Tepačko proširenje je pod pješčarima i magmatskim stijenama.

Od drugih vrsta zemljišta su uočene pojave **deluvijuma** u dolini Mlinskog potoka, a naročito pri njegovom ušću u Crno jezero. Crvenice se pojavljuju na dnu vrtača. Močvarno zemljište je konstatovano na obalama nekih jezera.

U okviru područja opštine Žabljak postoje zemljišta od IV do VIII bonitetne klase.

- IV klasa je vrlo malo zastupljena i ovo zemljište se nalazi u: Tepcima, Motičkom Gaju, Virku, Pašinoj Vodi i oko Žabljaka i Pitomina.
- V klasa zemljišta takođe ima malu rasprostranjenost i nalazi se na istim lokalitetima kao i četvrta klasa, a najveće površine se nalaze oko Pasine Vode i Poščenskog jezera.
- VI klasa ima nesto veću rasprostranjenost nego prethodne, a nalazi se u Tepcima, od Čurevca do Crnog jezera, u Poščenskom kraju, u Maloj Crnoj Gori.
- VII klasa zauzima najveće površine i to su pašnjački tereni Durmitora i nižih delova NP. Izrazita je stjenovitost i kamenitost površine. Zemljište ove klase nalazi se na istim terenima kao i ono pete i šeste klase kao i neke površine pod šumom u Tepcima i kanjonu Tare.
- VIII klasa obuhvata kanjonske strane, stjenovite litice i najveći dio planinskih vrhova Durmitora.

3.9. BIOGEOGRAFSKE ODLIKE (FLORA I FAUNA) I ZAŠTITA PRIRODE

Durmitor sa područjem Sinjajevine je najimpozantniji planinski prostor Dinarida i predstavlja jedan od centara razvoja balkanske, a posebno dinarske flore.

Opasan je impozantnim kanjonima Pive i Tare, koji se karakterišu mnogim florističkim specifičnostima u prvom redu kao refugijumi endemične flore. Na Durmitoru se nalazi veliki broj endemita pa i alpskih i alpsko-arktičkih flornih elemenata. Često se na južnim padinama Durmitora, a naročito u kanjonskim dolinama sretnu čak i mediteranski florni elementi.

Na ovom području izdvaja se više tipova staništa (visokoplaninski pašnjaci i kamenari, stijene i litice, četinarske šume, listopadne šume, vodena staništa) sa karakterističnim živim svetom i uslovima za njegov opstanak. Detaljni prikaz flore i faune prostora dat je u poglavlju 4.8. Stanje i zaštita životne sredine, Knjiga 1. Analiza i ocena postojećeg stanja urađena za Prostorno – urbanistički plan opštine Žabljak, mart 2009.)

3.10. PEJZAŽNE VRIJEDNOSTI

Nesumnjivo je da je veoma dinamičan i složen pejzaž visoke estetske vrijednosti bipo jedan od odlučujućih kriterijuma prilikom vrednovanja ovog prostora i donošenje odluke o upisu Nacionalnog parka "Durmitor" u Listu svjetske prirodne i kulturne baštine.

Pejzaž durmitorskog područja, odnosno, slika predjela, odraz je složenosti, raznovrsnosti i kvaliteta dominantnih prirodnih elemenata. U formiranju karakteristične slike predjela najveći značaj imaju geomorfološke, hidrografske, klimatske i vegetacijske karakteristike.

Glavne reljefne cjeline na prostoru opštine Žabljak su: masivi Durmitora i Sinjajevine, zaravan Jezera i kanjoni Tare i Sušice. Cijelo područje karakteriše velika složenost i raznovrsnost reljefa, sa izraženim visinskim razlikama između pojedinih reljefnih oblika na relativno maloj udaljenosti. Od hidrografske objekte najveći uticaj na karakteristike pejzaža imaju glečerska jezera, kojih je na području opštine ukupno 13.

Raznolikost vegetacije u horizontalnom i vertikalnom pravcu, bogatstvo biljnih vrsta i brojne florističke specifičnosti takođe su utkane u morfologiju pejzaža.

U bogatom pejzažu Žabljakog područja, moguće je izdvojiti (prema B. Atanackoviću i M. Vučkoviću) šest tipova pejzaža:

- močvarni tip (karakterističan za priobalne dijelove planinskih jezera, naročito u ljetnjem periodu zbog poniranja njihovih voda i vremenski smanjenog dotoka; kod pojedinih jezera usled procesa eutrofikacije dolazi do bujanja močvarne vegetacije i postepenog pretvaranja u močvare – npr. Barno i Pošćensko jezero; proces erozije i zasipanje sedimentnim materijalima takođe ugrožava jezera – naročito Modro jezero);
- brdski tip (obuhvata prostor blažih padina i terasa u kanjonu Tare sa termofilnom vegetacijom grabića; tu su krčenjem šiblja nastale manje poljoprivredne površine, a prisutna su i manja naselja);
- mezofilni tip (obuhvata zone pod brdskom i subalpskom vegetacijom, odnosno pod livadama i pašnjacima; ovo je najkarakterističniji tip pejzaža na području opštine);
- planinski tip (obuhvata više subalpske zone široko rasprostranjenih livada kosanica, pašnjaka, mozaično raspoređenih šumskih kompleksa četinarske vegetacije, kao i stočarske katune);
- visokoplaninski tip (obuhvata prostore planinskih vrhova i litica i uglavnom se poklapa sa zonom gornje šumske granice – bor krivulji);
- antropogeni tip (rezultat antropogenih zahvata u prirodi, kao što su manja naselja razbijenog tipa, putevi, staze, žičare, planinski domovi, odmarališta, vidikovci);

3.11. RESURSI I POTENCIJALI – OCJENA RASPOLOŽIVIH POTENCIJALA I MOGUĆNOSTI NJIHOVOG KORIŠĆENJA

3.11.1. GEOMORFOLOŠKE VRIJEDNOSTI PROSTORA

Područje opštine Žabljak pripada Sjevernom regionu Crne Gore, izrazito visoko-planinskom dijelu teritorije, diseciranom riječnim dolinama, koji predstavlja "zeleni" prostor Republike, i koji, po karakteristikama reljefa, u mnogim svojim djelovima ima izgled i oblike predjela alpskog tipa. Karakteriše ga prostor visokih planinskih masiva sa dubokim kanjonima, vrlo izrađenom fluvijalnom, tj. rečnom erozijom i oblicima karstne i glacijalne (ledničke) erozije. U klastičnim i flišnim zonama česti su oblici spiranja, jaružanja i dr.. Obradive poljoprivredne površine u dolinama, prostrani pašnjaci, veliki kompleksi kvalitetnih šuma, značajne rezerve uglja, olova i cinka (ali ne i na teritoriji opštine Žabljak), značajan dio hidropotencijala i na nekim lokalitetima, veoma povoljni uslovi za razvoj turizma, najznačajniji su prirodni resursi Regiona. Ovi predjeli, sa geomorfološkog stanovišta definisani su i izdvojeni u Oblast visokih planina i površi, kojoj pripada i žabljaksko područje, a karakterišu je duboke rečne doline sa planinskim masivima između njih.

Oblasti visokih planina i površi koja obuhvata najveći dio sjevernog područja Crne Gore, i koja je po mnogim karakteristikama jedan od najtipičnijih prostora Dinarida u cjelini. Ova geomorfološka cjelina u reljefu Crne Gore ima dominantan izgled. Čine je više planinskih lanaca, dinarskog pravca pružanja, između kojih su planinske površi i duboki kanjoni.

Medju najznačajnije visoke planine i površi na području žabljake opštine spadaju:

- *Durmitor* predstavlja prostranu planinsku oblast između dubokih kanjonskih dolina Tare, Pive, Komarnice i planine Sinjajevine, koju čine Pivska planina na jugozapadu, masiv Durmitora sa preko 30 vrhova iznad 2000 m, u sredini i drobnjačka Jezera na sjeveroistoku. Odlikuje ga velika raščlanjenost reljefa i izdiferenciranost terena kao i velika visinska razlika na malom rastojanju.
- *Sinjajevina* je prostrana i visoka planina, duga 40km, široka 15 km. Nastavlja se prema jugoistoku od Jezera drobnjačkih, ograničena sa druge strane dubokim dolinama Tare, Bukovice, Tušine i Morače. Predstavlja najvišu planinsku zaravan u Crnoj Gori, prosječne visine 1600 – 1900 m. Izgrađena, pretežno od trijanskih i jurskih krečnjaka i dolomita, čija je debljina preko 1000 m. Na Sinjajevini su brojne vrtače i uvale. Opšti izgled Sinjajevine jeste njena zatalasanost i pokrivenost prostora pašnjacima i livadama.
- *Jezera drobnjačka* je prostrana krečnjačka zaravan prosječne visine 1450 m. Veći dio masiva Durmitora izgrađen je od krečnjaka trijasko starosti, a zaravan Jezera drobnjačkih od jurskih krečnjaka.

Jezerska površ formirana je korozijom i denudacijom, a oblikovana ledničkom erozijom.

U oblasti visokih planina i površi geomorfološku specifičnost čine kanjonske doline, od kojih se kanjonska dolina Tare pruža od Bistrice i Dobrilovine ka severozapadu.

- Dolina Tare je usječena kroz najviše djelove Dinarida i najduža je rijeka u Crnoj Gori. Kanjon Tare je, kako geomorfološki tako i drugim prirodnim odlikama jedinstven u svijetu. Dubina kanjona, usječenog u krečnjacima, između ušća Bistrice i Tepaca je oko 1000 m, a nizvodno dostiže i do 1300 m. Proširenja u kanjonu su formirana na mjestima gdje je rijeka usječena do klastičnih i paleozojskih stijena. Takva proširenja su: Dobrilovina, Premčani, Djurdjevića Tara, Lever Tara i Tepca, koja se nalaze na sjevernom dijelu žabljačke opštine (Tepačko proširenje) ili u njoj neposrednoj blizini.

Geomorfološke vrijednosti prostora prvenstveno se odnose na:

- odlike reljefa koji utiču na mogućnosti za naseljavanje (izgradnje naselja, saobraćajnica, privrednih zona, kao i mogućnosti za proizvodnju hrane, tj. bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom zasnovane na organski i ekološki zdravoj hrani). U tom smislu, potrebno je spomenuti nepovoljnost morfoloških odlika na području opštine u pogledu mogućnosti za stanovanje, rad i izgradnju krupnih infrastrukturnih objekata i mreža. Na ovakvu činjenicu jasno ukazuje podatak da je najveći deo teritorije iznad 1000 m.n.v, a sam grad Žabljak na 1450 metara predstavlja najviše gradsko naselje na balkanskom poluostrvu. Nešto povoljniji geomorfološki uslovi za obavljanje različitih vrsta djelatnosti zapažaju se u kontaktnoj zoni kanjona rijeke Tare (sela Šljivansko, Budečevica, Tepca), kao i na prostoru Jezerske površi gdje je skoncentrisan najveći broj naselja na području opštine (duž postojećih regionalnih puteva ka Pljevljima i Šavniku), kao i zaravljenih polja (Njegovuđsko i Tepačko polje). Izgradnja naselja i industrijskih i drugih objekata je u ovim zonama najlakše izvodljiva, a morfološki uslovi: blaži nagibi, povoljna eksponiranost i povoljna klima u ovim visinskim zonama (u sprezi sa pedološkim, hidrološkim i klimatskim uslovima) su ovde najpovoljniji. Zbog toga su ovo prioritarna područja za stanovanje, rad i uspostavljanje eventualno novih saobraćajnica.
- oblike reljefa koji utiču na mogućnosti razvoja turističke privrede u ovoj planinskoj oblasti Crne Gore: visoke šumovite planine sa izuzetnim uslovima za razvoj komplementarne turističke ponude na bazi prirodnih pogodnosti (jezera, prirodne staze, vidikovci, nagibi terena koji su pogodni za skijaške staze, itd.), posebno u zimskom periodu godine (pre svega Durmitor, kao i Sinjajevina), ogranci planina koji nadvisuju kanjonsku dolinu Tare, kao i sama kanjonska dolina i kanjon Tare predstavljaju najinteresantnija turistička područja (izuzetni turistički potencijali rijeke Tare valorizuju se kroz raznovrsne programe obilaska ove rijeke i rafting tura kajacima, čamcima i splavovima). Ograničenja razvoja u ovim zonama su velike nadmorske visine, strmi nagibi i diseciran reljef koji otežavaju izgradnju saobraćajnica i organizaciju saobraćaja, kao i poljoprivrednu proizvodnju, izuzev stočarske, što je u dosadašnjem periodu rezultiralo populacionim praznjenjem ovih krajeva. U pojedinim zonama (dijelovi Durmitora i Sinjajevine) zbog bezvodnosti terena otežano je obezbeđenje neophodnih količina vode za piće.

3.11.2. KLIMATSKE SPECIFIČNOSTI KAO POTENCIJALI I OGRANIČENJA

Na osnovu klimatskih karakteristika opštine mogu se pretpostaviti neke mikroklimatske odlike pojedinih zona u žabljačkom području:

- s obzirom na morfološke karakteristike područja i određene prirodne zakonomernosti (opadanje temperature vazduha sa porastom nadmorske visine) klimatske karakteristike na području opštine predstavljaju istovremeno i potencijal i ograničenje razvoja ovog područja;
- veliki broj dana u toku godine sa snježnim pokrivačem, koji često prelazi debljinu i od 1m, potencijal je za razvoj zimskog skijališkog turizma na Durmitoru;
- klimatski uslovi u kanjonskoj dolini rijeke Tare i njenim prisojnim stranama najpovoljniji su tereni za razvoj poljoprivredne proizvodnje, s obzirom na nešto blaže klimatske uslove koji vladaju u ovim

predelima (veća srednja godišnja temperatura vazduha nego na planinskim masivima Durmitora i Sinjajevine);

- Nepovoljni klimatski uslovi tokom zimskog i proljećnog perioda godine (izuzetno niske temperature vazduha sa pojavom mrazeva, velika oblačnost, snežni nameti, otapanje snježnog pokrivača u proljećnim mjesecima) utiču na dostupnost pojedinih zona (planinski masivi Durmitora i Sinjajevine, naročito naselje Mala Crna Gora i naselja šaranskog dijela Sinjajevine – Gomile, Rudanci, Studenci, Brajkovača) i otežano funkcionisanje normalnih aktivnosti stanovnika stalno nastanjenih u ovim nepristupačnim područjima;
- Povoljniji klimatski uslovi koji vladaju tokom ljetnjih mjeseci u kanjonu rijeke Tare u odnosu na ostali dio opštine, utiču na mogućnost odvijanja raznovrsnih turističkih programa na rijeci Tari;
- Problemi u skladnom organizovanju naseljskih struktura i stvaranju interaktivnih funkcionalnih veza među njima, značajno su povezani sa karakteristikama saobraćajne mreže na teritoriji opštine, a u čemu posebnu ulogu imaju nepovoljni klimatski uslovi, tj. formiranje snježnog pokrivača velike debljine na regionalnim i lokalnim putnim pravcima.

3.11.3. POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE I STVORENI KAPACITETI

Poljoprivreda je jedna od ključnih djelatnosti ruralnog prostora i osnovni oblik aktivnosti njegovih stanovnika, te veoma bitan faktor ukupnog razvoja opštine Žabljak. Međutim, ona se danas u Crnoj Gori suočava sa efektima tranzicionih promena, nedovoljnih finansijskih ulaganja u agrarni razvoj i orijentacije ka tržišnom obliku privredivanja. Poljoprivreda je u najvećem broju domaćinstava još uvijek samo osnovni način života, a malom broju gazdinstava aktivnost kojom obezbeđuju lični dohodak. Dosadašnji razvoj poljoprivrede ovog područja ispoljavao se kroz nekoliko opštih tendencija:

- stalno smanjivanje društvenog proizvoda poljoprivrede u društvenom proizvodu ukupne privrede;
- smanjivanje udjela poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu;
- smanjivanje poljoprivrednih zemljišta na račun građevinskog zemljišta;
- stagniranje brojnog stanja stočnog fonda;
- izražene godišnje oscilacije ratarske proizvodnje zbog nepovoljnih agrometeoroloških uslova, kao i usled ekonomske nemotivisanosti poljoprivrednih proizvođača zbog nerentabilnih cijena poljoprivrednih proizvoda;
- nepovoljne tendencije u stočarstvu, naročito proizvodnog, tehnološkog, ekonomskog i organizacionog karaktera;
- nedovoljna iskorišćenost prerađivačkih kapaciteta uglavnom zbog neusklađenosti proizvodnje sirovina i instalisanih kapaciteta;
- odsustvo ekonomske politike koja bi podržavala razvoj poljoprivrede u brdsko-planinskim područjima; stihijska i masovna deagrarizacija;
- neizgrađena infrastruktura, zastarela poljoprivredna mehanizacija, itd.

U razvoju poljoprivrede Crne Gore, Sjeverni region, kome pripada i opština Žabljak predstavlja značajan potencijal za proizvodnju ekološki zdrave hrane zasnovane na tzv. organskoj poljoprivredi. Na osnovu zajedničkih obilježja kao što su: klimatski uslovi, struktura poljoprivredne proizvodnje, obradive i oranične površine, visina prinosa, zastupljenost stočnog fonda i drugo, za potrebe izrade Strategije „Crnogorska poljoprivreda i Evropska unija“, teritorija Crne Gore uslovno je podjeljena na 5 poljoprivrednih rejona. Područje opštine Žabljak na osnovu ove kategorizacije pripada Sjeverno-planinskom rejonu, karakterističnom po velikom procjentu pašnjačkih i livadskih površina (pogodnih za ljetnju ispašu stoke), zemljištima pogodnih za gajenje strnih žita, krompira i ostalih povrtarskih kultura, uz napomenu kratkog vegetacionog perioda, sa velikim brojem dana pod snježnim pokrivačem, oštrim zimama i mrazovima tokom jeseni i proljeća koje se nepovoljno odražavaju na godišnje prinose u poljoprivredi.

Poljoprivredna proizvodnja opštine Žabljak zbog specifičnih prirodnih uslova (najveći deo opštine je brdsko-planinskog karaktera) usmjerena je prije svega na razvoj stočarstva, a u okviru toga na govedarstvo i ovčarstvo; ograničavajući faktor agrarnog razvoja područja jeste mali procjenat zemljišta visokih bonitetnih klasa (pretežno u dolini rijeke Tare), pretežno zauzetog stambenim, privrednim i ostalim infrastrukturnim objektima.

Poljoprivrednog zemljišta u opštini Žabljak ima 22.021 ha, što je oko 49,5% od ukupne teritorije opštine. Bonitet zemljišta je slab – uglavnom se radi o kategorijama IV i više bonitetne klase. Daleko najveći deo zauzimaju pašnjaci (15.660ha) koji su uglavnom na plitkim i kamenitim zemljištem. Površine pod livadama koje su na 6.1780ha su na nešto povoljnijim terenima. Oraničnih i površina pod baštama ima vrlo malo (svega 183 ha) i karakteriše ih ekstenzivna upotreba. U poslednjih dvadesetak godina poljoprivredne površine su nešto uvećane (za oko 50ha). U tom periodu smanjene su oranične površine u korist livada.

Kretanje poljoprivrednog zemljišta i strukture korišćenja

Godina	Ukupno polj.zem.	Obradiva površina					Pašnjaci	Bare, ribnjaci i trstici
		Svega	Oranice i bašte	Voćnjaci	Vinog.	Livade		
2001.	22.050	6.362	463	-	-	5.899	15.688	-
2002.	22.050	6.390	491	-	-	5.899	15.660	-
2003.	22.050	6.390	410	-	-	5.980	15.660	-
2004.	22.066	6.406	197	-	-	6.209	15.660	-
2005.	22.021	6.361	183	-	-	6.178	15.660	-

Prirodne predispozicije na području opštine, tj. visoke nadmorske visine i sastav tla (gdje preovlađuju krečnjaci i gdje su formirana uglavnom plitka zemljišta) odredile su i dominantnu vrstu djelatnosti na planskom području. U tom smislu, najveći dio zemljišta koristi se za stočarstvo tradicionalnog katunskog tipa, a zbog kratkog vegetacionog perioda sužena je mogućnost gajenja određenih poljoprivrednih kultura. Iako se procenat poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu, kao i ukupne poljoprivredne površine uglavnom smanjuju u većini opština Crne Gore, žabljačko područje se ipak definiše kao poljoprivredno značajna zona.

Struktura zasijanih površina na raspoloživim poljoprivrednim zemljištima odgovara klimatskim i pedološkim karakteristikama ovog područja. Od žitarica najviše se gaji ječam, a od povrća krompir. Poljoprivredna proizvodnja naturalnog je karaktera, dok je tehnološki nivo obrade poljoprivrednih proizvoda još uvijek na niskom nivou.

Stočarstvo je najvažnija grana poljoprivrede. Prirodni travnjaci su osnovni izvor ishrane goveda, ovaca i konja. Nalaze se uglavnom na plitkim i kamenitim zemljištima, pa je i proizvodnja zelene travne mase niska, što se ispoljava kao problem za obezbjeđenje dovoljno hrane za stoku. Tržni viškovi se ostvaruju isključivo od ove poljoprivredne grane.

Brojno najjače su dvije grane stočarstva: govedarstvo i ovčarstvo. Ovčarstvo je razvijenije u priplaninskim područjima, sa više pašnjaka na plitkim zemljištima. U prostornom smislu, ovčarstvo je najrazvijenije u sljedećim naseljima: Brajkovača, Gomile, Novakovići, Mala Crna Gora, Tepca i Šumanovac. Govedarstvo se razvija bliže Žabljaku i većim, prigradskim naseljima, kao i na područjima bliže saobraćajnicama. Najkvalitetniji stočarski prostori su područja Borja, Novakovića, Pošćensko-komarskog kraja i Šumanovca. Rasni sastav stoke trenutno nije na zadovoljavajućem nivou; kod goveda se stalno mijenjao na bolje, tako da danas uglavnom nema vrste buše, dok je u ovčarstvu zasupljena pretežno autohtona pramenka.

Stočni fond je značajno smanjen. Ovčarstvo je osnovna grana najvažnije poljoprivredne djelatnosti ovoga područja, a fond je prepolovljen, dok je fond goveda smanjen za četvrtinu. Na veliki pad brojnosti ovaca prije svega utiče smanjeni ljudski potencijali na području opštine. Ova grana, za razliku od govedarstva, zahtijeva veći radni angažman i veća radna ulaganja, za šta očigledno nema posebnog interesa. U prostornom pogledu najveći pad stočarske proizvodnje je na sinjavinjskom području i na udaljenijim područjima od komunikacija i opštinskog centra Žabljaka.

Osim stočarske i ratarske poljoprivredne proizvodnje, koja se zasniva na proizvodnji kabaste stočne hrane, sijena prirodnih i veštačkih livada i stočne hrane (pre svega ječam, ovas, raž), na području opštine u malom

obimu zastupljeno je i voćarstvo, s obzirom na veoma mali broj zasijanih voćnjaka, tj. voće se uglavnom gaji u vidu pojedinačnih stabala na imanjima vlasnika. Kao najzastupljenije sorte izdvajaju se šljiva, jabuka, kruška, drenjina i jagoda (pretežno na nižim nadmorskim visinama, u kanjonskoj dolini Tare). Takođe, sakupljanje šumskih plodova sa Durmitora i Sinjajevine (kupina, malina, borovnica) odvija se stihijno i bez organizovanog otkupa ovih proizvoda, iako su oni izuzetno cijenjeni, posebno kod stranih turista kao autohtoni domaći proizvod visokog ekološkog kvaliteta.

Posebnu prepreku u boljoj organizovanosti predstavlja usitnjenost i razbacanost posijeda zemljoradnika i njihova neorganizovanost, a oni su vlasnici poljoprivrednih površina i stoke preko 99%, zbog čega teško prodiru savremena naučna dostignuća i moderna tehnologija, bez čega nema tržišne poljoprivredne proizvodnje.

Polazeći od prirodnih uslova, poljoprivrednih kapaciteta, sadašnjeg nivoa razvoja poljoprivrede, nivoa agrotehnike, imajući u vidu opštu ekonomsko socijalnu situaciju u opštini i Republici u ovom periodu pratećom zatvaranjem privrednih pogona i ozbiljnom nezaposlenošću, *poljoprivredna proizvodnja zaslužuje povoljniji tretman i mora biti među najznačajnijim oblastima ukupnog razvoja opštine.*

Posebno se naglašava potreba kompatibilnog razvoja poljoprivrede i šumarstva, a naročito poljoprivrede i turizma, posebno u delovima opštine koji imaju potencijale za eko – etno –turizam (južni i sjeverni dijelovi opštinske teritorije).

3.11.4. ŠUME I ŠUMSKO ZEMLJIŠTE

3.11.4.1. Flora i fauna šuma na teritoriji opštine Žabljak

- Sastav i prostorni raspored flore i vegetacije

Geografski položaj, geološki sastav, reljef, klima i hidrografija opštine Žabljak glavni su faktori formiranja raznovrsne flore i vegetacije.

Kanjon Tare i Sušice i planinski masiv Durmitora s visinskom razlikom oko 2 000 metara značajno utiču na visinsku zonalnost vegetacije.

U kanjonima Sušice i Tare pojavljuje se šumska zajednica crnog graba i bukve (Ostryio-Fagetum moesiaceae). Na pukotinama kanjorskih stijena fragmentarno se javljaju šume crnog bora (Pinetum nigrae). Bukova šuma (Fagetum moesiaceae) se javlja na blažim nagibima i u vidu klinova u kanjonima i iznad kanjona.

Iznad pojasa bukovih šuma javlja se manji pojas šuma jele i bukve (Abieti-Fagetum).

Šume jele i smrče (Abieti- Piceetum) prostiru se na zaravni Tepačke šume i u užoj zoni Crnog jezera.

Pojas šuma smrče (Piceetum excelsae) javlja se u užoj zoni Crnog jezera iznad pojasa šume smrče i jele i na Sinjajevini u Šaranskim šumama. Na ovom prostoru javljaju se i zajednice smrče i bijelog bora (Piceo-Pinetum silvestris).

Iznad pojasa smrče pojavljuju se šume subalpijske smrče (P.excelsae subalpinum) u Šaranskim šumama, a na masivu Durmitora šume subalpijske bukve (Fagetum subalpinum).

Najviši šumski pojas na Durmitoru čini šumska zajednica bora krivulja (Pinetum mugho).

Površine pod travnom vegetacijom zauzimaju značajne površine. Najrasprostanjenije livadsko-pašnjačke zajednice su : zajednica ovsika i bokvice (Bromo-Plantaginetum) koja se javlja na terenima krečnjačke podloge, zajednica vlasulje i crnogrive (Festuco-Agrostidetum) na površina, zajednica vlasulje (Festucetum-pseudoxanthynae), zajednica žutilovke i makalja (Genisto-Festucetum spadiceae) i najviši pojas rudine sa dinarskom oštricom (Oxytropidion dinaricae).

Na ovom prostoru nalazi se veliki broj flornih crnogorskih (7) i balkanskih endemita (18): Gentiana laeviscalyx (vrsta lincure), Verbascum durmitoreum (durmitorska divizma), Daphne blagayana (jeremičak), Acer heldreichii (planinski javor), Pinus heldreichii (munika), Moltkea petraea (modro lasinje) i druge.

Na ovom prostoru nalazi se 30 biljnih vrsta koje su dosta rijetke i prorijeđene te su zaštićene zakonom o zaštiti prirode: *Daphne blagayana*, *Daphne malayana*, *Leontopodium alpinum*, *Gentiana lutea* ssp. *Symphandra*, *Trollius europeae*, *Taxus baccata* i druge.

U vodenim ekosistemima koji čine brojna jezera, lokve i bare zastupljena je brojna higrofilna i hidrofilna flora. Livade i pašnjaci obiluju brojnim vrstama medonosnih, ljekovitih i aromatičnih biljaka.

- Sastav i prostorni raspored faune i lovna divljač

Planine Durmitor i Sinjajevina sa površi Jezera imaju odlike planinskog tipa stanište-biotopa. Na vertikalnom profilu od Durmitora do kanjona Tare izdvojeno je pet osnovnih biotopa.

Biotop visokoplaninskih pašnjaka i kamenjara, obuhvata planinske vrhove Durmitora koji se nalaze iznad gornje granice šumske vegetacije kao i livade i pašnjake na jezerskoj površi.

Fauna sisara u ovom biotopu zastupljena je sa divokozom, zecom, krticom, više vrsta miševa i rovnica, a pristuno je i veoma rijetko slijepo kuće.

Fauna ptica čine glacijalne vrste i grabljivice. Glacijalne vrste su: sniježne zebe, ušata ševa, obična crvenorepka, obična bijelka, planinski popić i dr. Od grabljivica pristune su obična vjetruška i suri orao.

Iz faune gmizavaca pristuni su planinski gušteri i mosorski gušter, a od vodozemaca planinski mrmoljak u lokvama i jezerima visokoplaninske zone.

Biotop stijena i litica čine krupne stijene i litice Durmitora i kanjona Sušice i Tare.

U ovom biotopu jedino su prisutne ptice, koje se tu gnijezde: suri orao, obična vjetruška, gavran, obična čavka, žutokljuna galica i puzgavac.

Biotop četinarskih šuma čine kompleksi šuma smrčice i jele koji se nalaze u Šaranskim šumama, Tepačkim šumama i oko Crnog jezera. U ovom biotopu predstavnici faune su ptice: tetreb, lještarka, djetlići, sjenice, zebe i druge, dok krupniji sisari gravitiraju lišćarskim sastojinama.

Biotop listopadnih šuma javlja se na nižim položajima. Fauna listopadnih i mješovitih šuma pripadaju: srna, medvjed, divlja svinja, vuk, lisica, zec, lasica, kuna, vjeverica i razne vrste miševa.

Fauna ptica je bogata vrstama: mišar, jastreb, kobac, sjenice, zeba, strnadica, djetlići, razne grmuše i drozdovi. Od gmizavaca javljaju se obični smuk, šarka, poskok, zidni gušter, a od vodozemaca: daždevnjak, mrmoljci i žabe.

Vodeni biotop čine visokoplaninska jezera i rijeka Tara.

Od ihtio faune u jezerima se nalaze četiri vrste riba koje su ubačene, a u Tari živi osam autohtonih vrsta riba.

3.11.4.2. Karakteristike šuma i šumskog zemljišta

Šume i šumsko zemljište opštine Žabljak imaju površinu od 17 500 ha, obraslo šumom je 16420 ha ili 37% površine opštine. Step en šumovitosti je manji od step ena šumovitosti Crne Gore, ali je zadovoljavajući s obzirom na značajno učešće površina na kojima ne postoje povoljni ekološki uslovi za razvoj šumske vegetacije (masiv Durmitora, kanjonske stijene, planinske suvati na Sinjajevini).

Struktura površine šuma prema osnovnoj namjeni:

- privredne šume 8 364 ha ili 51%
- zaštitne šume 272 ha ili 1,6%
- šume posebne namjene 7 784 ha ili 47,4%

Osnovna namjena privrednih šuma je maksimalna i trajna proizvodnja drveta i drugih šumskih proizvoda: šumski plodovi, ljekovito bilje, pečurke i dr. uz očuvanje stabilnosti i produktivnosti staništa.

Zaštitne šume imaju niz izuzetno značajnih zaštitnih funkcija: zaštita zemljišta od erozije i degradacije, zaštita izvorišta vodosnadbijevanja, zaštita od usova i sipara i pojas šuma na gornjoj granici šumske vegetacije.

U šume posebne namjene izdvojene su šume koje predstavljaju prirodne rezervate, šumske zajednice rijetkih i ugroženih vrsta značajnih za očuvanje biodiverziteta i genofonda i park šume za odmor i rekreaciju. Šume posebne namjene izdvojene su u Nacionalni park Durmitor.

Drvena zapremina šuma (bez šuma posebne namjene u kojima nije procjenjivana drvena zapremina) iznosi 2.271.000 m³, a godišnji zapreminski prirast 55.480 m³.

Prosječna drvena zapremina je 263 m³/ha, a prosječni zapreminski prirast 6,4 m³/ha. Prema učešću u drvnj zapremini zastupljenost vrsta drveća je sledeća: smrča 41%, jela 28%, bijeli bor 16%, crni bor 5%, bukva 5% i ostali lišćari 5%. Dominantno je učešće četinarara 94% od drvene zapremine.

Struktura šuma prema vlasništvu: državne šume 15 664 ha ili 95% i privatne šume 756 ha ili 5%.

Prema uzgojnom obliku dominiraju visoke šume. U manjem obliku zastupljeno je žbunje kleke, uglavnom na masivu Durmitora.

Neobraslo šumsko zemljište u arealu šume (državno vlasništvo) van zone nacionalnog parka ima površinu 1 080 ha od koje je 290 ha pogodno za pošumljavanje, a ostale površine čine neplodna zemljišta (kamenjari) i za druge namjene (pašnjaci, manje čistine i progale u šumi).

Tabela ...: Šumski fond opštine Žabljak

Kategorija šuma	Površina ha	Drvena zapremina (m ³)			Godišnji prirast (m ³)		
		četinari	lišćari	svega	četinari	lišćari	svega
A. Državne šume	15664	2007140	134610	2141750	48640	3380	52020
1. Privredne šume	7608	1973285	117160	2090445	47955	3050	51005
2. Zaštitne šume	272	33855	17450	51305	685	330	1015
3. Šume posebne namjene	7784						
B. Privatne šume	756	121210	8040	129250	3290	170	3460
C. Svega šume i šum. zemlj.	16420	2128350	142650	2271000	51930	3550	55480
1. Šume neob. zem	1080						
2. Šume ukupno	17500						

3.11.4.3. Zdravstveno stanje šuma i zaštita životne sredine i šume

Šumski ekosistemi predstavljaju osnov zdrave životne sredine i ključni faktor njenog očuvanja i unapređenja. Uvažavajući potrebu za zadovoljavanje ekoloških, socijalnih i kulturoloških funkcija šuma na području opštine Žabljak izdvojeni su šumski kompleksi površine 7 784 ha ili 47,4 % od površine šuma u Nacionalni park „Durmitor“.

U zaštitne šume sa primarnim ekološkim funkcijama: zaštita od erozije i lavina, zaštita voda, očuvanje biodiverziteta i dr. izdvojeno je 272 ha šuma ili 1,6 % od površine šume.

Privredne šume sem ekonomske funkcije značajne su u održavanju i unapređenju životne sredine kroz ispunjenje zaštitnih i regulatornih funkcija šume (u odnosu na vodu, vazduh, zemljište, klimu) kao i socijalnih funkcija.

Šume ove funkcije mogu uspješno ostvariti (zadovoljiti) samo ako se njima gazduje na principima održivog gazdovanja.

Prema istraživanjima procesa sušenja šuma, zabljačke šume su među najugroženijim šumama u Crnoj Gori, a posebno su ugoržene vrste jela i smrča.

3.11.4.4. Privredni značaj šuma i šumskog zemljišta kao osnove za šumarstvo i lovnu privredu

- Šumarstvo

Privredna djelatnost šumarstva obuhvata uzgoj i zaštitu šuma, podizanje novih šuma, otvaranje šuma i korišćenje šuma.

Privrednu osnovu čine 8 364 ha šuma sa prioriternom privrednom namjenom, odnosno 51% površine pod šumom.

Struktura privrednih šuma prema uzgojnom obliku je veoma povoljna: visoke prirodne šume 8 217 ha ili 98%, i šumske kulture 147 ha ili 2%.

Stanje privrednih šuma prema vlasništvu: državne šume 7 608 ha ili 91% i privatne šume 756 ha ili 9%.

Ukupna zapremina privrednih šuma iznosi 2.219.695 m³, od čega četinara 2.094.495 m³ ili 94%, a lišćara 125.200 m³ ili 6%. Prosječna drvena zapremina je 265 m³/ha (u državnim šumama 275 m³/ha, u privatnim šumama 171 m³/ha).

Tekući godišnji zapreminski prirast je 54 465 m³, prosječno 6,5 m³/ha (državne šume 6,7 m³/ha, privatne šume 4,6 m³/ha).

Drvena zapremina i zapreminski prirast iznose oko 80% od optimalne zapremine i prirasta koji se mogu postići na ovim staništima.

Privredne šume opštine Žabljak su najočuvanije šume u Crnoj Gori i optimalno stanje se može postići stručnim gazdovanjem u toku naredne dvije decenije.

Privredne šume sa povoljnom strukturom i optimalnom drvnom zapreminom istovremeno zadovoljavaju ekološke, socijalne i druge ekološke funkcije.

U državnim šumama izgrađeno je 126 km šumskih puteva. Stepenn otvorenosti šuma putevima od 15 m/ha je veoma dobar i otvaranjem manjih kompleksa šuma biće postignuta optimalna otvorenost. Konstrukcioni elementi šumskih puteva su neodgovarajući za korišćenje transportnih sredstava veće nosivosti i brže odvijanje saobraćaja.

Godišnji planirani obim sječa u privrednim šumama je oko 27 000 m³, od čega 25 000 m³ u državnim i 2000 m³ u privatnim šumama. Od planiranog obima sječe 95% su četinari i 5% lišćari.

Od zapreminskog prirasta planirana je sječa oko 50% u cilju što bržeg postizanja optimalnog stanja šume. Od planiranog obima sječe godišnje se može dobiti oko 18 000 m³ tehničke oblovine za primarnu preradu i oko 3 500 m³ ogrevnog drveta. Skoro jedini izvor energije za grijanje u domaćinstvima, posebno na selu je drvo. Prema procjeni godišnje je potrebno oko 10 000 m³ ogrevnog drveta, te je snadbijevanje sa lokalnog područja nedovoljno.

Tabela Privredne šume opštine Žabljak

Kategorija šume	Državne šume			Privatne šume			Ukupno		
	P(ha)	Zap(m³)	Prir(m³)	P(ha)	Zap(m³)	Prir(m³)	P(ha)	Zap(m³)	Prir(m³)
Šume smrče	1208	302680	7500	183	28910	730	1391	331590	8230
Šume jele-smrče-bukve	1047	314435	7300	64	16165	380	1111	330600	7680
Šume jele-smrče	2205	761480	20005	114	30910	820	2319	792390	20825
Šume bijelog bora	619	115615	2470	207	27745	800	826	143360	3270
Šume bijelog bora-smrče	1803	455310	10385	158	20640	610	1961	475950	10995
Šume crnog bora	289	55540	1340	30	4880	120	319	60420	1460
Šume crnog bora i smrče	255	67580	1470				255	67580	1470
Kulture smrče	101	2405	30				101	2405	30
Kulture bijelog bora	46	7250	200				46	7250	200
Šume bukve	35	8150	305				35	8150	305
SVEGA:	7608	2090445	51005	756	129250	3460	8364	2219695	54465

– Lovna privreda

Lov u Nacionalnom parku Durmitor je zabranjen. Međutim, šumski i livadsko pašnjački ekosistemi van Nacionalnog parka značajan su resurs za gajenje lovne divljači planinskih regiona.

Prema podacima Lovačkog društva „Durmitor“ koje gazduje lovištem brojnost populacije divljači je sledeća: srna 580, zec 3000, veliki tetrijeb 750, poljska jarebica 30, lještarka 500, vuk 50, jazavac 20, kuna 100, lisica 100 i divlja svinja 50 komada.

Prema prirodnim uslovima u lovištu kapacitet lovišta je znatno veći te je sadašnje stanje manje od potencijalnog.

– Ostali vidovi korišćenja šume

3.11.5. TURISTIČKI RESURSI

Severozapadni deo Crne Gore, ima relativno povoljan turističko - geografski položaj, koji je u mnogome tranzitnog karaktera, jer je najveći deo turističkih kretanja usmeren prema primorju. Međutim, najpovoljniji položaj turističkih centara severne i severozapadne Crne Gore je, prema izvorima turističke tražnje sa

prostora Srbije i istočnog dela Bosne i Hercegovine. Međutim, ono što je izuzetno povoljno za područje opštine Žabljak je i mogućnost razvoja komplementarnog turizma sa centrima na obali Jadrana. To se može videti kroz prostornu udaljenost Žabljaka od ovih centara.

Tabela: Udaljenost pojedinih mesta kontinentalnih i primorskih mesta u Crnoj Gori

Planinska mesta	Žabljak		Kolašin		Plav		Rožaje	
	udaljenost u km							
Primorska mesta	Vazdušna drumska		Vazdušna drumska		Vazdušna drumska		Vazdušna drumska	
Budva	100	183	77	143	96	197	127	219
Petrovac	107	166	76	126	91	180	123	201
Herceg Novi	93	180	88	206	116	260	140	282

Očigledno je, da prostorna razdvojenost navedenih mesta otkriva mogućnost razvoja komplementarnih turističkih kretanja (planinskom i primorskom turizmu).

Turistički potencijali Žabljaka

Durmitor sa Žabljakom poseduje najveće planinske turističke potencijale u Crnoj Gori. Tu su: Durmitor (2.522 m), sa 20 vrhova iznad 2.000m, NP Durmitor, glečerska jezera - gorske oči, pitoma jezerska površina, bogata flora i fauna, planinska sela, solidne skijaške terene - potencijalne i uradjene, sa trajanjem snega i do 365 dana (Debeli namet u Kalici) i urbano naselje Žabljak, na visini od 1.450 m. Međutim, ovo područje ima veoma nepovoljnu saobraćajnu poziciju, pogotovo zimi, što predstavlja ograničavajući faktor za budući razvoj.

U sledećoj tabeli možemo sagledati mogućnosti za razvoj skijaških terena na užem području Durmitora –

							skijaša	dana
1	G.Bukovica	G.Bukovica	Idejni projekti	21	68	23.735	14.260	120
2	Zabljak	Savin Kuk	Idejni projekti+glavni projekti + izvedeno stanje	5	9	9.691	3.664	100
3	Zabljak	Razvršje-Kalica	Idejni projekti	11	17	11.061	3.232	130
4	Zabljak	Lokvice	Idejni projekti	6	7	7.190	2.273	150
5	Zabljak	Zmijanje jezero	Idejni projekti	9	9	13.398	3.007	120
6	Zabljak	Stuoc	Idejni projekti+izvedeno stanje	6	9	8.633	2.850	120
Svega 1-6				58	119	73.708	29.298	

Izvor: Za zonu Gornja Bukovica: R.Nikčević i M.Radović, Mogućnosti razvoja planinskog turizma u opštini Savnik, Institut za društveno-ekonomska istraživanja Titograd, Titograd 1982.
Za zonu Zabljak: R. Nikčević, Skijališta Crne Gore kao faktor turističkog razvoja, 1994.

Žabljaka.

Zona Razvršje - Kalica je najperspektivnija. Izgradnjom skijaških sadržaja ove zone (staze i žičare) rešavaju se osnovne sanaciono-razvojne pretpostavke Žabljaka, kao perspektivne planinske turističke destinacije. Na taj način se:

- Žabljak tehnološki, skijaški povezuje sa svojim skijalištima;
- Žabljak postaje, značajni skijački centar. Iz Žabljaka će turisti ići na skijanje žičarom a što predstavlja osnovni skijaški standard;

- Žabljak dobija šansu da postane jedina turistička destinacija u Evropi, južno od Alpa, koja će imati i letnje skijanje (glečeri - Debeli namet u Kalici).

Na čitavoj jezerskoj površini, od Gornje Bukovice do Podgore i od Žabljaka do Sinjajevine, ima dovoljno prostora za skijanje, i ostale zimske aktivnosti. Zbog toga bi na prostoru samog Žabljaka ili Mioč Poljane, trebalo napraviti poligon - trkačku stazu koja bi se kategorisala i za FIS takmičenja. Ovakav objekat bio bi važan, jer se radi o idealnoj nadmorskoj visini (1.400 do 1.600 m) na kojoj se može obavljati trening vrhunskih takmičara.

Posebno naglašeni su i potencijali za razvoj ruralnog turizma. Tu se mogu uključiti: Junčev do, Razvršje, Motički gaj, Virak, Javorje, Poščanski kraj, Pašina voda, Kovčica i Gornja Bukovica. Sva ova pod Durmitorska sela je dosta lako uključiti u integralni turistički razvoj. Zima bi bila rezervisana za zimske sportove a ljeti bi se boravilo i išlo na dnevne izlete - na vrhove Durmitora, durmitorska jezera, kanjon Tare, kanjon Male Komarnice, Pivsko jezero i letnje skijanje u Kalici (Debeli namet).

Pri sagledavanju i proceni osnovnih karakteristika opštine Žabljak moramo imati u vidu sve one karakteristike koje su pozitivne ali i negativne za razvoj turizma. Ocenjujući prednosti, jake, slabe tačke i mogućnosti razvoja turizma Opštine, doći ćemo do pravaca razvoja turizma.

Ukoliko ove ocene klasifikujemo po lestvici od 5 do 10 onda su rezultati sledeći:

- Veoma niske ocene za saobraćajnu infrastrukturu i turističku organizaciju prouzrokovale su donekle nisku srednju ocenu za opšte karakteristike opštine Žabljak, kao turističke destinacije.
- Znamenitosti su ocenjene prilično visoko, sa 8. Za tako visoku ocenu zaslužne su, pre svega, prirodne znamenitosti Nacionalnog parka «Durmitor» i reke Tare, koje su turističke atrakcije na nacionalnom i međunarodnom nivou i podjednako atraktivne za domaće i strane turiste.

- Turistički kapaciteti (smeštaj, dostupnost turističkih informacija, turističke usluge, šoping itd.) i turistički programi (sport i rekreacija, zdravstvo, zabava i slobodno vrijeme, hrana i piće, duhovna relaksacija itd.) ocenjeni su sa 4 od 10. Smeštajni kapaciteti su u lošem stanju i ne mogu zadovoljavati očekivanja turista. U hotele nije ulagano u poslednjih 15 godina, što je ostavilo vidan trag. Ostale turističke usluge (pošta, parking, banka itd.) postoje, ali bi njihove usluge mogle biti poboljšane.

- Turistički programi nisu dovoljno organizovani za turiste i ne prodaju se na pravi način. Izuzetak je organizacija splavarenja Tarom. Ostali turistički sportsko-rekreativni programi (zimski sportovi, planinarenje, biciklizam, golf i programi razvoja turizma, za koje postoje prirodni potencijali, mogli bi se dalje razvijati. Programi kongresne delatnosti, igraonice, programi za relaksaciju, za duhovnu relaksaciju i zdravstveni programi ne postoje. Ponuda hrane i pića ocijenjena je jako dobro, zbog njihove autohtonosti.

- Manifestacije, koje su takođe deo turističke ponude budući da su zanimljive kako za domaćine tako i za turiste, ocijenjene su nisko, jer ih ima samo nekoliko, pa i one su lokalnog karaktera. Za opštinu Žabljak vezane su sledeće manifestacije:

1. Dani planinskog cveća,
2. Konjičke trke u Njegovući,
3. Memorijal «Danilo Jauković», sa usponom na Bobotov kuk

U cilju proširenja turističke ponude potrebno je organizovati što više manifestacija na ovom području, koji bi privlačile različite segmente tržišta (dani reke Tare - za ljubitelje Tare itd.).

Inventarizacija kapaciteta za skijanje u centrima Durmitora

Ski centar Durmitor nalazi se u opštini Žabljak, koja leži pod masivom Durmitora na 1453 mnnv, gde je i Nacionalni park Durmitor, koji je ujedno zaštićeno područje. Skijališta nalaze se na nadmorskoj visini do 2.120 m. Skijaški centar, čine dva skijaška područja, i to: Savin Kuk i Štuoc. Zbog nerešenih vlasničkih pitanja, skijalište Štuoc nije u funkciji.

Stanje infrastrukture žičara možemo oceniti kao solidno, mada zbog malog broja turista i nedovoljnih finansijskih sredstava, žičare nisu u stanju u kome bi bile kada bi bile optimalno održavane.

Tabela: Inventarizacija postojećih žičara

Naziv	Tip naprave	Dužina (m)	Nad. vis. d. stanice (m)	Nad. visina g. stanice (m)	Visinska razlika	Kapaciteti
Savin kuk I	2 S	1.450	1.505	1.900	395	1.000
Savin kuk II	2 S	580	1.900	2.180	280	1.000
Pitomine	2 S	550	1.426	1.530	104	1.000
Stuoc	2 S	1.529	1.470	1.770	300	1.000
Snow board	VL 2	673	1.500	1.621	121	600
Dernek I	VL 2	605	1.515	1.620	105	600
Dernek II	VL 2	420	1.550	1.620	70	600
Ukupno		5.807				5.800

Izvor: Međunarodni institut za turizam, Ljubljana, 2004.

Legenda: 2 S žičara sa dva sedišta

VL 2 žičara za dve osobe

Tabela: Skijaška infrastruktura Ski centra «Durmitor»

Ime skijaške pruge	Dužina skijaške pruge (m)	Površina skijaške pruge u ha	Stepen težine	Kapacitet pruge (osoba)
Savin kuk	1.773	7,09	crna/crvena	570
Dernek	1.054	4,21	plava	105
Snow board	673	2,6	plava	121
Stuoc	1.760	8,8	crvena/plava	500
Javorovača	400	2	plava	200
Sve skupa	5.660	24,7		1.496

Izvor: Međunarodni institut za turizam, Ljubljana, 2004

Skijalište Savin kuk

Skijalište je udaljeno 4,5 km od Žabljaka. Prevoz do njega moguć je automobilom i skijaškim autobusima, koji su u vlasništvu Ski centra "Durmitor". U ski centru postoje sledeće skijaške staze: Durmitor (veleslalom staza) i dve staze Jezero (slalom staze) koje imaju FIS sertifikat. Od opreme za uređenje staza ski centar raspolaže sa tri tabača snijega

Tabela Struktura skijaša Ski centra Durmitor

Struktura skijaša (u procentima)	
Jako dobri skijaši (dobri rekreativci, učitelji, takmičari):	5%
Dobri skijaši (rekreativci):	45%
Slabi skijaši (osobe na odmoru, familije):	50%
Stacionarni turisti (sa više od tri noćenja)	70%
Dnevni turisti	30%

SWOT analiza planinskog turizma u Crnoj Gori

Koncipiranje strateškog razvoja turizma ne može mimoći analizu prednosti i nedostataka, te prilika i opasnosti. SWOT analiza je delom rezultat primarne kvalitativne analize kao i sekundarni podaci sadržani u brojnoj literaturi.

Ukratko se može zaključiti da je politička situacija ostavila značajne negativne posledice na crnogorski turizam, a pogotovo u planinskom i centralnom regionu. Ovi uticaji iz okruženja razlog su za većinu nedostataka, koji utiču na razvoj turizma, pri čemu treba imati u vidu i ostale negativne faktore kao što su: loša saobraćajna i druga infrastruktura, kupovna moć domaćeg stanovništva, kao i gubitak stranog tržišta. Vlada Crne Gore podržava, finansira i promoviše razvoj turizma ceneći, prije svega, prirodne potencijale, a zatim i ekonomsku dobit koja proističe iz razvoja turizma. Iz toga proizilazi ocena razvojnih mogućnosti, usvajanje principa održivog razvoja turizma, integralnog pristupa razvoju turističkih makro zona - destinacija u kojima je turizam generator i razvoja drugih delatnosti.

U okviru SWOT analize ističu se generalno zajedničke prednosti, nedostaci, prilike i opasnosti za sve centre odnosno turističke destinacije na severu i u centralnom delu Crne Gore a i za svaku destinaciju pojedinačno.

PREDNOSTI	NEDOSTACI
- bogati i raznoliki prirodni resursi: priroda, planine, reke i jezera, fauna, flora, pokrivenost snijegom, klimatski uslovi itd. - neotkrivene prirodne atrakcije - velika koncentracija prirodnih atrakcija na malom prostoru - veliki potencijal radne snage - otvorenost i gostoprimstvo stanovništva visoka očekivanja od turizma	- nerazvijen i donekle loš odnos prema prirodnoj okolini - loša i neravnomjerna privredna razvijenost - odliv radne snage u gradove, slaba demografska struktura - visoka stopa nezaposlenosti - relativno neobrazovan kadar - nepostojanje prostornih i urbanističkih planova, posebno na lokalnom nivou - loša saobraćajna, komunalna (deficit energije) i opšta infrastruktura - loša dostupnost ski terenima - nezavršena privatizacija - ne postojanje TIC servisa na severu

SWOT analiza DURMITORA

Durmitor sa Žabljakom je poznata planinska turistička destinacija Crne Gore. U SWOT analizi ovoga područja potencirane su samo specifične prednosti i nedostaci, te prilike i opasnosti za to područje, s obzirom da smo prethodno videli sve zajedničke karakteristike.

PREDNOSTI I SLABOSTI PLANINSKOG TURIZMA NA PODRUČJU DURMITORA

MAKRO OKRUŽENJE I PRIRODNI RESURSI	
PREDNOSTI	NEDOSTACI
- Nacionalni park Durmitor, upisan u baštinu UNESCO - prostorne mogućnosti za integralan turistički razvoj zimi i ljeti - veoma povoljni uslovi za razvoj skijaškog turizma - mali aerodrom na Žabljaku	- teška saobraćajna dostupnost - pogotovo zimi - BDP po stanovniku daleko je ispod proseka za Crnu Goru - mali broj stanovnika - nepovezanost opština i nedostatak programa zajedničkog razvoja područja - urbanistički problemi prostornog uređenja Žabljaka

TURISTIČKA PONUDA	
PRILIKE	OPASNOSTI
- neiskorišteni prirodni potencijali - zaštićena priroda i nacionalni parkovi - veliki potencijal radne snage - razvoj školskog, obrazovnog sistema i sistema permanentnog osposobljavanja za potrebe turizma - izgradnja saobraćajne mreže - razvoj i izgradnja po usvojenim prostornim i urbanističkim planovima - povezivanje i saradnja sa državama na području JI Europe - povezivanje i saradnja sa državama EU - sprovođenje postulata iz Deklaracije o ekološkoj državi kao zelenoj neotkrivenoj oazi Europe - blizina razvijenih turističkih zemalja -Hrvatske, Grčke i Italije - poboljšanje dostupnosti drumskog, željezničkog, avio i morskog saobraćaja - brojni sporedni i šumski putevi za radoznale turiste - otvaranje novih puteva i graničnih prelaza u cilju što efikasnije komunikacije sa određenim razvijenim regionima - razvoj preduzetništva (sektora malih i srednjih preduzeća) - povećanje životnog standarda stanovništva - razvoj i saradnja javnog i privatnog sektora, kao i civilnog društva u turizmu	- politička nestabilnost u širem regionu - nedovoljno razvijene zemlje u okruženju - slabo funkcionisanje pravnog sistema i u pojedinim sferama nedovoljno definisani pravni propisi - predugo trajanje procesa privatizacije - ekološka zagađenja i opasnosti od ekoloških katastrofa - prirodne (elementarne) nepogode (vatra u šumama, odroni na putevima, itd.) - saobraćajna izolovanost ove regije od ostatka republike i šireg regiona - neprihvatanje turizma, rada u turizmu i turista od strane stanovništva - slaba percepcija planinskog turizma u Crnoj Gori i pojedinim turističkim destinacijama u očima inostranih turista, doživljava se kao destinacija u zemlji koja ima viši politički rizik
TURISTIČKA DESTINACIJA	
PREDNOSTI	SALABOSTI
integralan razvoj turističke zimskim i ljetnjim programima, - povezivanje u cilju dopunjavanja turističkih programa Žabljaka i Plužina - povezivanje skijaških terena Žabljak i Savin kuk ski liftovima u jedinstveni centar - razvoj turističkih programa baziranih na Nacionalnom parku, prirodi, rekreativnim aktivnostima i tematskim sadržajima	- razvoj wellness programa baziranih na prirodnom faktoru klime, zdrave ishrane i zdravog načina života - pretjeran razvoj skijaških kapaciteta, dupliranje turističkih programa u turističkoj destinaciji - razvoj konkurentskih cenNP Durmitor u BiH i Srbiji te široj okolini JI Europe

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Turizam je vodeća privredna delatnost nacionalnog parka i opštine Žabljak što utiče na razvoj svih ostalih komplementarnih delatnosti. Sve su ređe oaze netaknute prirode kao što je NP Durmitor. Iako je čovek već vekovima prisutan na ovim prostorima, sačuvana je priroda u celini. Nije se mnogo gradilo i uništavalo, urbanizacija nije pustila svoje korene, pa i danas postoje dobri uslovi za zdrav život. Zbog toga, ali i prisustva reliktnih i endemičnih biljnih vrsta, retkih životinjskih vrsta, Durmitor je proglašena za Nacionalni park. NP Durmitor nudi mogućnost za razvoj zimskog i letnjeg turizma, stacionarskog, sportsko-rekreativnog, izletničkog, lovskog i ribolovnog.

Glavni razlozi zaostajanja razvoja turizma u opštini Žabljak su:

- Zastarelost turističkog proizvoda, i potreba za njegovim inoviranjem
- Nedovoljna ulaganja u smeštajne kapacitete,
- Smanjena produktivnost poslovanja
- Nerazvijena svest o značaju valorizacije postojećih resursa kroz turizam
- Nedovoljna zainteresovanost lokalnog stanovništva za razvoj turizma

Osnovne prednosti turističkog proizvoda Durmitora i opštine Žabljak su:

- Očuvana priroda i postojanje reliktnih i endemičnih primeraka flore i faune
- Nezagađena priroda
- Planinski pejzaži i vizure
- Geomorfološki oblici reljefa
- Divlja priroda
- Jezera
- Antropogeni turistički resursi
- Očuvanost lokalnih običaja, gastronomije i arhitekture
- Postojanje različitih oblika turizma
- Razvoj manifestacionog turizma
- Mogućnost povezivanja sa susednim regijama (primorje)
- Blizina inostranog tržišta (Srbija, hrvatska, Republika Srpska, Makedonija, Albanija)

Ova regija ima vrlo dobre preduslove za razvoj profitabilnih turističkih aktivnosti. Turistička valorizacija postojećih resursa može doprineti stvaranju centra turističkog razvoja čitavog regiona. Međutim, da bi se to ostvarilo moraju se savladati određeni nedostaci trenutno prisutni (kvalitet smeštajnih objekata, saobraćajna povezanost lokacija, poboljšanje kvaliteta turističkih usluga, stvaranje modernog turističkog proizvoda, poboljšanje promocije i propagande, nedostatak finansijskih redstava...).

Osnovni nedostaci su:

- Nepotpuna iskorišćenost prirodnih i antropogenih potencijala
- Nerazvijenost turističkih objekata
- Nedovoljna zaštita pojedinih delova Nacionalnog parka
- Pojava zagađenosti voda u području jezera
- Zastarelost smeštajnih kapaciteta
- Nedovoljna kontrola gradnje vikendica
- Neuređenost vidikovaca
- Loša signalizacija
- Nedostatak identiteta
- Kvalitet zaposlenog osoblja
- Slab marketing i menadžment

Potrebe sektora su realizacija postojeće strategije razvoja turizma, kompletiranje turističke ponude kroz stvaranje prepoznatljivih turističkih proizvoda, trajno ulaganje i osmišljavanje strategije razvoja i promocije turističke destinacije. Osim toga mora se voditi računa i o edukaciji lokalnog stanovništva i zaposlenih u turizmu kao i o unapređenju smeštajnih i ugostiteljskih kapaciteta.

3.11.6. HIDROPOTENCIJALI

Na potezu od Dobrilovine do ušća Sušice, najizdašniji izvori u kanjonu Tare su:

- **Čorbudžak** ($Q_{\min}$ oko 50 l/s), drenira sjeverne djelove Sinjavine.
- **Ljutica** ($Q_{\min} > 1000$ l/s) koja se nalazi 2 km uzvodno od mosta na Đurđevića Tari, a ističe na kontaktu klastičnih sedimenata donjeg trijasa i krečnjaka srednje trijasko starosti. Drenira kraški teren Kučajevica i Zmijničkog jezera.
- **Mušovi bukovi i Bijela vrela** na području Lever Tare, nizvodno od mosta ($Q_{\min} = 100 - 1000$ l/s). Bojenjem Žabljačkog ponora i ponora u Marića bare utvrđena je hidrološka povezanost sa izvorom Bijela vrela, koji se nalazi sa desne strane korita Tare.

- **Lazin Kamen** ($Q_{\min} = 100$ l/s), koji se nalazi ispod Ninkovića, drenira terene sjeverno od Tepačkog polja.
- **Izvor Kaludjerovača** ($Q_{\min} > 1000$ l/s) ispod Tepaca, koji ističe iz krečnjačke drobine. Drenira karstne terene Male Crne Gore i Sušice.
- **Izvor Nozdruć** ($Q_{\min} = 100$ l/s) koji ističe iz krečnjaka trijaskе starosti. Drenira istočne djelove Pivske planine.

Pored navedenih izvora u kanjonu Tare na širem prostoru Jezerske visoravni, Durmitora i Sinjavine (na području Šaranaca) postoji niz većih i manjih izvora. Najznačajnije izvorište je Bukovičko vrelo ($Q_{\min}$ oko 60 l/s) koje se nalazi na teritoriji Opštine Šavnik, oko 11 km južno od Žabljaka, na koti 1350 mnm. Ovo vrelo najvećim dijelom drenira karstni planinski prostor Ivce – jugoistočnog ogranka Durmitora. Na prostoru Šavničke opštine, u Dobrom dolu, nalaze se i izvori rijeke Komarnice – Šarban i Sopot.

Na prostoru Jezera u okviru teritorije Opštine Žabljak najznačajnija su izvorišta u prostoru Modrog i Valovitog jezera, koja se javljaju na kontaktu propustnih i vodonepropustnih flišnih stijena (dio ovih voda je kaptiran i služi za vodosnabdijevanje sela ispod Durmitora i Novakovića). Kontaktnog tipa su i izvori na području Pašine vode i Virka, kao i manji izvori u predjelu Mlinskog potoka, Tepaca i Šaranaca. U okviru terena izgrađenih od glacijalnih (morenskih) i glaciofluvijalnih sedimenata najznačajniji su izvori «Rosatovac» i «Oko» u Njegovudji i «Srđanjica» ispod sela Novakovića.

Postojeća izvorišta koja se koriste za vodosnabdijevanje Žabljaka i okolnih naselja su:

- izvor Oko, koje se prihranjuje iz Zminjeg jezera, minimalne izdašnosti oko 7 l/s odnosno maksimalna oko 40 l/s;
- eksploatacioni bunari u aluvionu Mlinskog potoka minimalne izdašnosti 15-17 l/s;
- izvorište u Poščenskom katunu, u zaleđu Modrog jezera, minimalne izdašnosti oko 3 l/s.

Ukupno raspoložive količine svih izvorišta uključenih u vodovodni sistem Žabljaka iznose u granicama od 25 – 35 l/s. Ukoliko se imaju u vidu gubici u mreži koji su značajni, već sada nedostajuće količine za Žabljak i okolna naselja iznose preko 20 l/s.

Područje Njegovudje snabdijeva se odvojenim vodovodom sa karstnih izvora Rosatovac i Oko, čija je minimalna izdašnost 3 – 4 l/s.

Sa aspekta korišćenja hidroenergetskih potencijala rijeke Tare potrebno je napomenuti da je dosadašnjim planovima predviđena HE „Ljutica“ (uzvodno od mosta na Tari), instalisane snage 250MW. U važećim planovima Crne Gore (Prostornom planu Crne Gore do 2020. godine, kao i Strategiji razvoja energetike Crne Gore do 2025.godine) ništa nije određeno predviđeno u pogledu rokova za izgradnju ove elektrane, s obzirom na odluke Skupštine RCG i UNESCO-a, kao i eventualne procjene ekoloških, vodoprivrednih, ekonomskih, bezbjedonosnih, socijalnih i turističkih uslova i rezultata dodatnih studija koje treba u budućnosti izraditi. U Strategiji razvoja energetike do 2025.god. je navedeno da, imajući u vidu odluku Skupštine Republike Crne Gore o zaštiti rijeke Tare, te zaštićene zone "Tara" i NP "Durmitor", valorizacija potencijala voda rijeke Tare nije moguća. Napominje se da dugoročno, planerski, gledano, za Taru takođe važi da ne treba ništa uraditi što bi onemogućilo realizaciju ovog objekta, bez obzira kada će biti doneta odluka o izgradnji.

Ističe se da, zbog izražene potrebe za dodatnim studijskim istraživanjima za potrebe izgradnje hidroelektrana, svakako treba imati u vidu realne potencijale rijeke, te pažljivo planirati priobalne zone i zone koje eventualno mogu biti potopljene zbog izgradnje hidroekumulacija.

4. ORGANIZACIJA UREĐENJA I KORIŠĆENJA PROSTORA I KVALITET ŽIVOTNE SREDINE

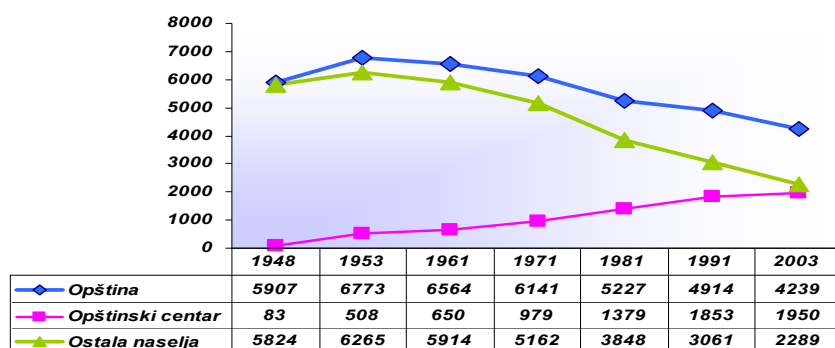
4.1. STANOVNIŠTVO I NASELJA

4.1.1. STANOVNIŠTVO - DEMOGRAFSKA KRETANJA

4.1.1.1. Postojeće stanje demografskog sektora opštine Žabljak

Područje Prostornog plana (dalje u tekstu: plan) *opštine Žabljak* obuhvata 28 naselja i izrazito je ruralnog karaktera, sem opštinskog centra grada Žabljaka. Na području opštine živi **4204** stanovnika (Popis 2003.-nova metodologija), što je 0,7% populacije Crne Gore. Stanovništvo je srpske (50,3%) i crnogorske (43,1%) nacionalnosti i etničke pripadnosti, ostali čine 6,6%.

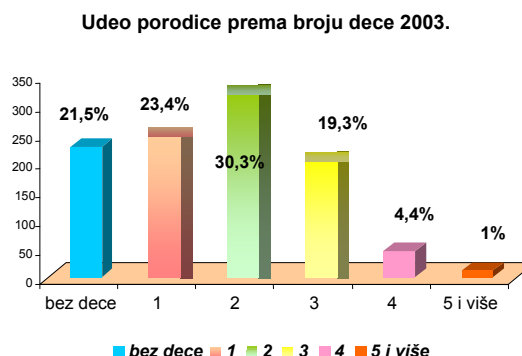
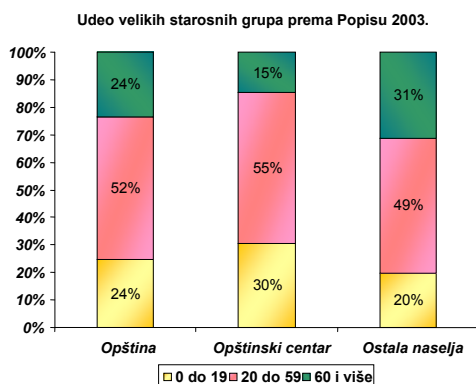
Kretanje broja stanovnika u periodu 1948 - 2003.

Prosečna gustina naseljenosti je 9 st./km² (po Popisu 2003.g.). To je *jako niska* gustina naseljenosti, i beleži pad od 1991.g. kada je bila 11 st./km².

U polnoj strukturi stanovništva, na nivou opštine (po Popisu 2003.g.), odnos zastupljenosti muškog i ženskog kontigenta je bio 49,1%: 50,9%. Mali broj naselja beleži izraženiji muški kontigent, dok je i na gradskom i ruralnom nivou preovladava broj žena. Prisutan negativni trend depopulacije i migracija u većini seoskih naselja, čime se vrši njihovo kontinuirano praznjenje, ukazuje na mogućnost njihovog "gašenja" u bližem vremenskom horizontu. Udeo **fertilnog kontigenta žena** (broj žena u reproduktivnom periodu u odnosu na ukupan broj žena) na planskom području je 43,4%. **Najviša** vrednost kontigenta od 65% je u naselju Rudanci, a više vrednosti beleže *Novakovići, Žabljak, Dobri Nugo* (svi iznad 50%), *Suvodo, Pitomine i Zminica* (svi iznad 45%). *Nedovoljan* iznos kontigenta (ispod 20%) je u Borju (18,9%) i Pošćenskom Kraju (14,3%), a *najmanja* od 11,8% je u naselju Šljivansko.

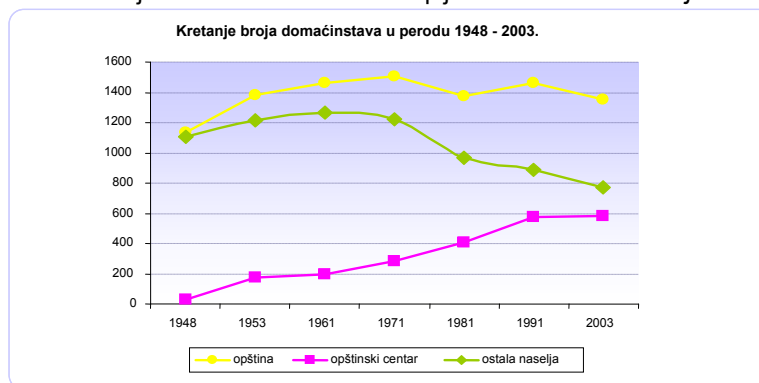
Starosni kontigent pokazuje da je udeo stanovništva starog 60 i više godina 24%, što je *iznad* državnog proseka za 7%. Udeo ovog kontigenta je najkritičniji u ruralnim naseljima (ukupno 31%), a najugroženiji su: Šljivansko (58%), Gradina (50%), Ninkovići (49%), Pošćenski Kraj (47,5%), Borje (46,5%), Tepca, Podgora, Mala Crna Gora i Pašina Voda. Udeo stanovništva starosti do 20 godina na nivou opštine je 52%, a kvantitativno manji je u selima gde je generalno zastupljena mahom kombinacija *nepovoljne i veoma nepovoljne* kao i *drastične* starosne strukture. *Bez stanovnika* do 20 g. su: Gomile, Brajkovača, Ninkovići, Pašino Polje i Šljivansko. U selima je veoma izražen proces *demografskog starenja*. Grad Žabljak, sa *povoljnom* starosnom strukturom balansira rezultat prosečne ukupne vrednosti na nivou opštine.

Prosečna starost stanovništva opštine je 39,7 godina, što je iznad proseka za Crnu Goru (35,9). Stanovništvo je starije u ruralnim naseljima. Najviše dece do 5 godina je u naseljima Žabljak (95), Palež (15), Njegovuđa i Motički Gaj (11). Sva ostala naselja imaju *zanemarljivo male vrednosti*, dok ona najugroženija *nemaju uopšte* učešće ovog kontingenta (Šljivansko, Tepačko Polje, Novakovići, Ninkovići, Mala Crna Gora i Zminica).

Na osnovu **kretanja broja domaćinstava**, na nivou opštine je prisutna *regersija*, uz rapidno i konstantno opadanje tog broja u selima (najugroženiji su: Gomile, Dobri Nugo, Zminica, Pošćenski Kraj, Tepca, Vrela). Pozitivan indeks rasta ima samo **Žabljak** (neuobičajeno mnogostruko uvećanje od 1948.do 2003, sa konstantnim kontinuiranim rastom), dok blaži rast imaju i: Motički Gaj, Pašina Voda, Palež. U Njegovuđi je došlo do višestrukog porasta broja domaćinstava od početka međupopisnog perioda.

Udeo domaćinstava sa poljoprivrednim gazdinstvom u 2003. godini iznosio je 53% u odnosu na ukupan broj domaćinstava. U seoskim naseljima ukupno 73% su domaćinstva sa poljoprivrednim gazdinstvom. U gradu, 27% su takva domaćinstva. Ali, statistika pokazuje da je veliki procenat stanovništva područja zaposlen po nepoljoprivrednim sektorima i da je samim tim većina zastupljenih domaćinstava *mješovita*.

Prema Popisu 2003, od ukupno 1062 porodica, decu ima njih 834 tj. 78,5%. Od toga broja 72% je sa decom mlađom od 25 godina. Udeo porodica bez dece je visok u ruralnim naseljima (čak 29%). Na nivou opštine je 21,5%. 70% su porodice sa dvoje i jednim detetom (39%:30%).

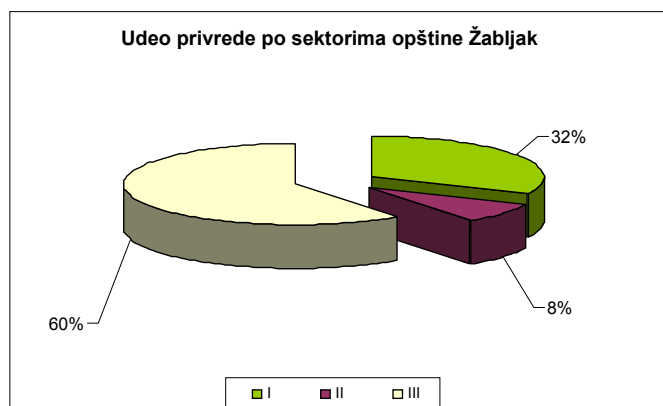
Udeo radnog kontingenta tj. radno sposobnog stanovništva (15-64 godina za muškarce i žene) je 66,2 % u ukupnom broju stanovnika. Izdržavano stanovništvo na području plana je 39,5% (što je manje od proseka za državu-40,6%). Žene čine 64,4% izdržavanog stanovništva. Udeo aktivnog stanovništva koje obavlja zanimanje u okviru ukupno aktivnog stanovništva je 74%. Udeo aktivnog stanovništva je na nivou državnog proseka (43%).

Na teritoriji opštine (osim opštinskog centra) je izuzetno izražena pojava dnevnih migracija. Najveći deo stanovništva (aktivnog koje obavlja zanimanje (oko 88%)) zaposleno je i svakodnevno migrira u drugo naselje iste opštine (uglavnom grad Žabljak). Istovetno kretanje zabeleženo je i po pitanju edukacije.

Prema privrednim sektorima u okviru opštine najzastupljeniji je tercijarni sektor (60%), onda primarni sektora (32%), pa sekundarni (8%).

Privredne delatnosti na nivou opštine prema zastupljenosti su: Poljoprivreda, lov i šumarstvo (31%), Državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje (17%), Ostale komunalne, društvene i lične delatnosti (13%), Trgovina, opravka motornih vozila, motocikala i predmeta za ličnu upotrebu i domaćinstvo (8%), Hoteli i restorani (7,2%), Obrazovanje (6%), Saobraćaj, skladištenja i veze (3,7%), Proizvodnja i snabdevanje električnom energijom, gasom i vodom (3,6%), Prerađivačka industrija (2,9), Zdravstveni i socijalni rad (2,9%), Građevinarstvo (1,3%) i Finansijsko poslovanje (1,1%). Ispod 1% učestvuju Aktivnosti sa nekretninama, iznajmljivanje i poslovne aktivnosti (0,7%), Ribarstvo (0,2%) i Vađenje ruda i kamena (0,15). Nepoznato je za 1,7% stanovništva. Na teritoriji opštine ne postoji učešće delatnosti: Privatna domaćinstva sa zaposlenim licima i Eksteritorijalne organizacije i tela.

Grad Žabljak je naselje u kome dominira tercijarni sektor (čak 80%), pa slede primarni i sekundarni (svaki sa po 10%). Delatnosti po zastupljenosti su: Državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje (23%), Ostale komunalne, društvene i lične delatnosti (18%), Trgovina (12%) i Poljoprivreda, lov i šumarstvo (9%), Hoteli i restorani (9%). Zatim funkcije nadležnosti jednog opštinskog centra: Obrazovanje (7%), Zdravstveni i socijalni rad (5%), Proizvodnja i snabdevanje električnom energijom, gasom i vodom (6%), Saobraćaj, skladištenja i veze (4%) i Prerađivačka industrija (3%). Niska je zastupljenost Finansijsko poslovanje (2%), Građevinarstvo (1%) i Aktivnosti sa nekretninama, iznajmljivanje i poslovne aktivnosti (0,5%).

U ostalim naseljima (ruralnim) privrednu strukturu čini: Poljoprivreda (49%), Državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje (12%), Ostale komunalne, društvene i lične delatnosti (9%), Hoteli i restorani (6%), Obrazovanje (5,3%), Trgovina na veliko i malo, opravka motornih vozila, motocikala i predmeta za ličnu upotrebu i domaćinstvo (4,2%) i Saobraćaj, skladištenja i veze (3,2%). Druge delatnosti su izuzetno malo zastupljene. Nepoznato je za 2,5%.

Raspored privrednih delatnosti po sektorima:

Primarni sektor privrede: Izrazito poljoprivredna naselja su Rudanci – zastupljenost poljoprivredne aktivnosti je 100%. Zatim slede: Gradina (87%), Mala Crna Gora (79%), Pašino Polje (72%), Šumanovac (70%), Novakovići (68%), Pašina Voda (60%), naselja gde je poljoprivredni sektor preovladava oko i više od 50% (Virak, Krš, Podgora, Pošćenski Kraj, Tepca). I u svim ostalim ruralnim naseljima, ovaj sektor dominira.

Sekundarni sektor privrede: Veoma *neizražen*, zastupljenost je mala na nivou opštine. 55,2% učešća sekundarnog sektora za nivo opštine nosi opštinski centar. Totalno bez učešća sekundarnog sektora su: Brajkovača, Vrela, Gomile, Gradina, Pašino Polje, Pošćenski Kraj, Rudanci, Suvodo, Tepca i Šljivansko. Malo bolja situacija je za: Motički Gaj, Njegovuđa, Pitomne, Rasova. Ostala naselja takođe nemaju značajni udeo ovog sektora.

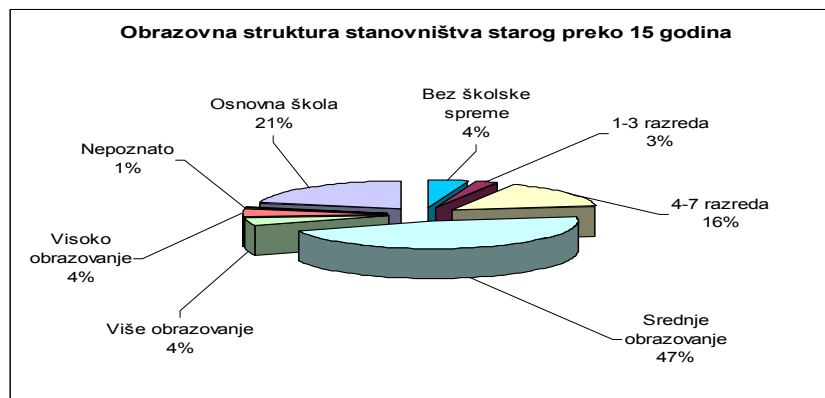
Tercijarni sektor je uglavnom lociran u gardu Žabljaku sa 60,3%. Među ostalim naseljima malo više odskaču Motički Gaj, Njegovuđa, Palež, Pitomine, Podgora, Tepca, Krš i Virak.

Aktivno stanovništvo čini 43% ukupnog broja stanovnika, a procenat **aktivnog stanovništva koje obavlja zanimanje** u ukupnom broju stanovnika je 32%. To pokazuje da je visok procenat aktivnog stanovništva koje obavlja zanimanje u ukupno aktivnom (74%), i to je odličan potencijal razvoja. Procenat **izdržavanog stanovništva** u ukupnom stanovništvu je 39,5%. Zabeležen je i veliki udeo izdržavanog stanovništva (oko 50%) u ukupnom u naseljima: Virak, Vrela, Motički Gaj, Žabljak, Zminica, Gradina, Ninkovićima, Podgori, Tepcima, Pašinoj Vodi, Šljivanskom, Šumanovcu i Brajkovači. Oko 40% važi za ostala naselja. **Grad Žabljak** ima 43% aktivnog stanovništva u ukupnom broju stanovnika, od toga 71% aktivnog stanovništva koje obavlja zanimanje u ukupnom aktivnom, što je jako visok udeo. 4,7% je aktivnog poljoprivrednog stanovništva koje obavlja zanimanje u ukupnom aktivnom stanovništvu koje obavlja zanimanje. Procenat izdržavanog stanovništva je 41%, što je visok procenat (od toga 65 % su žene).

Iako su sva naselja ruralna, ona nisu primarno *poljoprivredna*, već uglavnom mješovita, jer učestvuju zaposlenošću u drugim, nepoljoprivrednim sektorima (pretežno u gradu). Poljoprivredno stanovništvo čini 16,2% ukupnog stanovništva. Stanovništvo opštine čini 38% poljoprivrednog u ukupnom aktivnom stanovništvu. Aktivno poljoprivredno stanovništvo koje obavlja zanimanje, u odnosu na ukupno poljoprivredno stanovništvo ušestvuje 53%. Individualni poljoprivrednici čine 89% aktivnog poljoprivrednog stanovništva.

Učešće *aktivnog poljoprivrednog stanovništva koje obavlja zanimanje u ukupnom aktivnom stanovništvu koje obavlja zanimanje* je 27%. Razlog toga je visok procenat izdržavanog poljoprivrednog stanovništva (u ukupno poljoprivrednom stanovništvu) i znosi 47,4% na opštinskom nivou, a u ruralnim naseljima 46%.

Obrazovna struktura pokazuje da 23% populacije preko 15 god. nema osnovnu školu (od toga nepismeni čine 2,6 %, a 91% nepismenih je u selima) i da dominira srednja stručna sprema sa 47%. U gradu 58 % populacije je sa srednjom školom, 13% (više i visoko obrazovanih), osnovnu školu ima 19%, dok je bez osnovnog obrazovanja 9%. U ruralnim naseljima dominira stanovništvo sa završenom srednjom školom (uglavnom srednje stručne škole), njih 35%. Sa osnovnom školom je 23% populacije sela, a bez 33%. U obrazovnoj strukturi žene su ugroženije, jer čine 78% nepismenih kao i 69% stanovništva bez osnovne škole.

4.1.1.2. Ocjena stanja demografskog sektora

OGRANIČENJA

- Broj stanovnika po naseljima područja beleži *opadanje poslednjih 50 godina*. Mala naselja sa desetinom ili nekoliko desetina stanovnika (Šljivansko, Gomile, Dobri Nugo) prete nestajanjem ako se nastavi postojeći demografski trend i migracije. Na celokupnoj teritoriji obuhvaćenoj planom od 1953. godine do

- 2003., zabeležni su dvostruki i višestruki padovi broja stanovnika, osim *Žabljaka, Njegovuđe, Paleža i Šumanovaca*. Veoma negativan trend kojim se obara broj stanovnika i do nekoliko puta beleže: Gomile (od 1948.g. je broj stanovnika opao 10 puta), Brajkovača i Zminice (5 puta se smanjio od prvog popisa), Vrelo i Pošćenski Kraj (4 puta manje). I druga ruralna naselja imaju taj negativni pravac i veliki padove.
- *Negativan prirodni priraštaj* je višegodišnja konstantna pojava. 1991 god. je bio 17 ‰, ali zato podaci od 2002.g. na ovamo pokazuju redovne, i *izuzetno niske negativne vrednosti*. Najniža vrednost je bila 2002. od -26 ‰, a najviša -6 ‰ za 2004. godinu. 2005. i 2006. g. imaju isti iznos od -23 ‰.
 - U ruralnim mestima je 31 ‰ stanovništva starog preko 60.g., tj. mnogo više od kontigenta stanovništva mladog do 19.g.(20%), i tu preovladava *veoma nepovoljna i nepovoljna* starosna struktura sa elementima drastične. *Demografsko starenje* je ovladalo selima.
 - *Veliki udeo porodica bez dece* (čak 21,5% za celu opštinu), a za ruralna naselja čak 29%! U strukturi porodica preovladavaju porodice sa malim brojem dece: sa dvoje dece (39%) i sa jednim detetom (30%).
 - Veliki je procenat neobrazovanog stanovništva, 23% (od toga većina su žene).
 - Osim Žabljaka, kao grada, sve ostalo su *ruralna mesta*, sa velikim učešćem neobrazovanih, i sa velikim procentom zapošljavanja u gradu. Treba raditi na osposobljavanju kadrova koji će moći da rade na svojoj matičnoj teritoriji i stvore lokalne centre, kako ne bi dolazilo do migracija i gašenja sela.
 - Lokalno stanovništvo ne sprečava *negativne pojave* i čak učestvuje u bespravnoj gradnji, neispravnom korišćenju prostora i drugim sličnim aktivnostima.
 - Nedovoljna *obučenost i kvalifikovanost* za turizam, valorizaciju turističkih potencijala, mali procenat zaposlenih u ugostiteljstvu i nedostatak visokoobrazovanog kadra za dalji razvoj javnih službi i idelatnosti.
 - *Nizak fertilni kontigent* žena ima Šljivansko (11,8%), Pošćenski Kraj (14,3%), Borje (18,9%), Ninkovići.
 - Nedovoljno izražen *sekundarni i tercijarni sektor delatnosti*, u selima (sekundarni gotovo da i ne postoji!).

POTENCIJALI

- Izuzetni geografski, geomorfološki uslovi i *kvalitetna životna sredina* su odlična predispozicija za uspešan razvoj, pre svega turizma, što povratno utiče na razvoj samog demografskog sektora.
- Potencijal za *centar* od regionalnog značaja (u planinskom delu Crne Gore) zbog izuzetnih prirodnih uslova i dobre lociranosti. Ta situacija bi bila podsticajna za život stanovništva na ovoj teritoriji, došlo bi do poboljšanja standarda, smanjio bi se mehanički odliv lokalnog stanovništva, nezaposlenost i druge negativne pojave koje sada vladaju. To bi uticalo na povećanje nataliteta i gustine naseljenosti.
- *Nivo obrazovanja* koji preovladava u području (srednje obrazovanje), odgovara za većinu usluga i delatnosti kojima bi stanovništvo moglo da se bavi (poljoprivreda, turizam i komplementarne delatnosti).
- Beleži se *porast broja domaćinstava* u odnosu na prethodne popisne godine na nivou opštine i grada.
- *Grad Žabljak* pokazuje pozitivne trendove naseljenosti i prirodnog priraštaja, i podstiče demografski rast, obezbeđujući i stanovništvu okolnih naselja uslove za egzistencijalni opstanak.
- Procenat aktivnog stanovništva u ukupnom stanovništvu je 42,5%, na koga se može računati u planiranju *radnog kontigenta* i razvoja područja i predstavlja dobar razvojni potencijal.
- Procenat izdržavanog stanovništva (39,5 ‰) je *niži* u odnosu na državni prosek (40,6%).
- Fertilni kontigent žena u Rudancima (65%), Žabljaku (51,5%), Pitominama (47%), Maloj Reci (40%), Vrelo (48,3%) i Zminicama (46,2%) je *visok* i daje osnovu za poboljšanje demografske strukture.

T A B E L E :

Tabela . Kretanje broja stanovnika od 1948. - 2003.

	Prema metodologiji ranijih popisa							Nova metodologija	
	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2003	1991	2003
Opština	5907	6773	6564	6141	5227	4914	4239	4900	4204
Opštinski centar	83	508	650	979	1379	1853	1950	1848	1937
Ostala naselja	5824	6265	5914	5162	3848	3061	2289	3052	2267
Borje	189	209	200	164	128	94	73	94	71
Brajkovača	164	220	236	158	160	73	35	73	35

75

Virak	283	364	353	306	204	134	120	134	117
Vrela	237	249	232	180	132	100	52	100	52
Gomile	117	158	144	127	29	20	11	20	11
Gradina	247	239	158	138	52	68	33	68	33
Dobri Nugo	86	94	90	80	70	26	16	26	16
Žabljak g	83	508	650	979	1379	1853	1950	1848	1937
Zminica	119	98	124	86	83	25	35	25	34
Krš	360	366	385	364	211	212	140	212	140
Mala Crna Gora	354	387	391	408	311	218	111	212	110
Motički Gaj	207	205	270	189	179	154	158	154	158
Ninkovići	109	121	116	95	74	54	41	54	41
Novakovići	342	377	334	228	161	116	87	116	87
Njegovuđa	67	146	210	299	264	288	227	288	227
Palež	283	268	239	186	169	265	214	264	211
Pašina Voda	313	320	301	290	166	138	134	138	134
Pašino Polje	91	111	97	95	79	58	34	58	34
Pitomine	275	316	284	242	200	204	162	204	159
Podgora	480	400	306	281	229	135	121	135	115
Pošćenski Kraj	185	181	172	163	82	49	41	49	40
Rasova	133	168	156	119	127	91	61	91	60
Rudanci	107	104	106	91	48	28	40	28	40
Suvodo	124	115	128	113	110	68	65	68	65
Tepačko Polje	137	152	129	81	68	54	57	54	56
Tepca	330	397	340	310	202	99	84	98	84
Šljivansko	243	268	262	224	156	73	31	73	31
Šumanovac	242	232	151	145	154	217	106	216	106

Tabela . Kretanje broja domaćinstava od 1948.- 2003.

	Kretanje broja domaćinstava prema metodologiji ranijih popisa							Novi popis
	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2003	2003
Opština	1137	1384	1459	1505	1375	1461	1353	1353
<i>opštinski centar</i>	29	173	193	284	405	574	579	579
<i>ostala naselja</i>	1108	1211	1266	1221	970	887	774	774
Borje	34	39	43	37	31	25	25	25
Brajkovača	26	41	45	31	35	25	17	17
Virak	60	68	73	69	63	39	37	37
Vrela	48	50	54	46	46	33	19	19
Gomile	20	31	35	34	8	7	4	4
Gradina	45	48	36	31	12	14	13	13
Dobri Nugo	15	21	19	18	18	6	6	6
Žabljak g	29	173	193	284	405	574	579	579
Zminica	25	17	22	21	20	9	14	14
Krš	66	68	75	85	67	71	53	53
Mala Crna Gora	73	77	87	78	70	61	51	51
Motički Gaj	36	37	61	53	50	44	38	38
Ninkovići	21	24	26	23	18	15	15	15
Novakovići	66	79	69	57	28	26	27	27
Njegovuđa	15	24	43	67	63	87	81	81

Palež	53	56	51	45	40	68	64	64
Pašina Voda	59	59	69	71	43	43	45	45
Pašino Polje	15	19	30	20	13	15	11	11
Pitomine	59	63	63	63	53	54	48	48
Podgora	91	77	67	72	59	42	42	42
Pošćenski Kraj	46	41	42	39	20	12	14	14
Rasova	26	33	29	31	33	34	21	21
Rudanci	20	21	22	27	11	10	13	13
Suvodo	21	23	25	28	25	21	22	22
Tepačko Polje	22	29	31	20	20	15	14	14
Tepca	66	75	71	70	55	29	30	30
Šljivansko	36	46	48	54	37	23	16	16
Šumanovac	44	45	30	31	32	59	34	34

Tabela . Udeo velikih starosnih grupa prema Popisu 2003.

Naselja opštine Žabljak	0-19	20-60	preko 60
Borje	10	28	33
Brajkovača	1	22	12
Virak	19	74	24
Vrela	14	23	15
Gomile	0	7	4
Gradina	5	9	14
Dobri Nugo	4	9	3
Žabljak g	586	1058	286
Zminica	8	16	7
Krš	27	62	48
Mala Crna Gora	13	46	50
Motički Gaj	55	76	26
Ninkovići	1	20	20
Novakovići	17	42	28
Njegovuđa	47	114	60
Palež	53	101	56
Pašina Voda	23	69	42
Pašino Polje	1	18	15
Pitomine	37	81	40
Podgora	15	55	45
Pošćenski Kraj	7	14	19
Rasova	13	25	22
Rudanci	10	20	10
Suvodo	14	40	11
Tepačko Polje	11	31	14
Tepca	11	37	36
Šljivansko	1	12	18
Šumanovac	22	51	33

Tabela . **Udeo porodice prema broju dece**

	<i>Ukupno</i>	<i>bez dece</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5 i više</i>
Opština Žabljak	1062	228	248	322	205	47	12
Borje	21	8	5	4	3	1	-
Brajkovača	9	2	5	-	2	-	-
Virak	30	8	7	9	6	-	-
Vrela	12	2	2	4	2	2	-
Gomile	2	-	-	1	1	-	-
Gradina	9	4	1	3	-	1	-
Dobri Hugo	3	-	1	-	1	1	-
Žabljak g	484	60	126	176	102	17	3
Zminica	9	4	-	3	2	-	-
Krš	33	11	3	11	5	3	-
Mala Crna Gora	35	19	8	3	4	1	-
Motički Gaj	37	10	4	8	10	2	3
Ninkovići	12	5	1	4	1	1	-
Novakovići	21	4	4	7	2	3	1
Njegovuđa	62	15	19	17	10	1	-
Palež	52	14	9	11	14	2	2
Pašina Voda	34	10	7	9	7	1	-
Pašino Polje	10	4	2	3	1	-	-
Pitomine	35	6	5	10	9	4	1
Podgora	28	6	8	8	6	-	-
Pošćenski Kraj	11	5	2	-	3	1	-
Rasova	14	4	3	5	1	-	1
Rudanci	9	2	2	2	2	1	-
Suvodo	15	1	3	7	2	2	-
Tepačko Polje	15	3	5	5	-	1	1
Tepca	22	8	5	5	4	-	-
Šljivansko	9	6	-	2	-	1	-
Šumanovac	29	7	11	5	5	1	-

Tabela . **Obrazovna struktura stanovništva (nova metodologija), podaci na nivou opštine**

<i>Bez školske spreme</i>	<i>1-3 razreda</i>	<i>4-7 razreda</i>	<i>Srednje obrazovanje</i>	<i>Više obrazovanje</i>	<i>Visoko obrazovanje</i>	<i>Nepoznato</i>	<i>Osnovna škola</i>
155	89	555	1606	151	156	29	750

Tabela . Zastupljenost sektora privrede

Opština	Ukupno	Primarni sektor		Sekundarni sektor					Tercijalni sektor										Nepoznato
		Poljoprivreda, lov i šumarstvo	Ribarstvo	Vađenje ruda i kamena	Prerađivačka industrija	Proizvodnja i snabdevanje električnom energijom, gasom i vodom	Građevinarstvo	Trgovina na veliko i malo; opravka motornih vozila, motocikala i predmeta za ličnu upotrebu i domaćinstvo	Hoteli i restorani	Saobraćaj, skladištenje i veze	Finansijsko posredovanje	Aktivnosti u vezi s nekretnostima, iznajmljivanje i poslovne aktivnosti	Državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	Obrazovanje	Zdravstveni i socijalni rad	Ostale komunalne, društvene i lične uslužne aktivnosti	Privatna domaćinstva sa zaposlenim licima	Eksteritorijalne organizacije i tela	
Opština	1326	412	3	2	38	48	17	101	95	49	15	9	222	80	38	175	-	-	22
Opštinski centar	592	55	2	-	19	33	6	70	52	25	12	3	134	41	28	108	-	-	4
Ostala aselja	734	357	1	2	19	15	11	31	43	24	3	6	88	39	10	67	-	-	18
Borje	17	8	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	5	-	-	1	-	-	-
Brajkovača	17	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-
Virak	42	23	1	-	2	-	1	2	1	1	-	1	1	2	1	5	-	-	1
Vrela	11	4	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	2	2	-	1	-	-	-
Gomile	3	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Gradina	15	13	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Dobri Nugo	8	3	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-
Žabljak g	592	55	2	-	19	33	6	70	52	25	12	3	134	41	28	108	-	-	4
Zminica	13	2	-	-	2	-	-	2	-	1	-	-	-	5	-	-	-	-	1
Krš	30	14	-	-	1	-	1	3	-	-	-	-	3	3	-	4	-	-	1
M.Crna Gora	34	27	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-	1	2	-	-	-
Motički Gaj	43	9	-	-	3	3	1	3	2	2	1	1	5	4	1	7	-	-	1
Ninkovići	15	6	-	1	-	-	-	1	1	1	-	-	3	-	-	-	-	-	2
Novakovići	35	24	-	-	1	-	-	-	2	-	-	1	-	3	-	4	-	-	-
Njegovuđa	62	23	-	-	3	1	1	3	4	5	-	1	8	7	2	4	-	-	-
Palež	69	25	-	-	1	1	1	4	11	2	-	-	15	2	3	4	-	-	-
Pašina Voda	69	41	-	-	1	3	-	1	5	1	-	-	6	1	-	3	-	-	7
Pašino Polje	14	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	1	-	-	-
Pitomine	50	11	-	-	-	5	-	2	6	2	-	-	8	-	-	15	-	-	1
Podgora	29	14	-	-	-	-	1	1	1	1	1	-	3	1	1	5	-	-	-
Pošćenski Kraj	12	5	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	-	4	-	-	-
Rasova	20	8	-	-	-	1	3	1	2	1	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Rudanci	8	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Suvodo	23	9	-	-	-	-	-	1	2	1	1	-	7	-	-	-	-	-	2
Tepačko Polje	18	5	-	1	2	-	-	2	2	3	-	-	2	-	-	1	-	-	-
Tepca	33	18	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	6	2	-	4	-	-	-
Šljivansko	7	6	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Šumanovac	37	26	-	-	1	-	-	1	1	-	-	1	4	2	-	1	-	-	-

4.1.2. NASELJA (MREŽA NASELJA I CENTARA OPŠTINE ŽABLJAK)

Prirodne karakteristike, morfološka predisponiranost terena, geneza naseljavanja formiranih naseobina, socio-ekonomski i kulturni tokovi, te saobraćajna i uopšte infrastrukturna opremljenost i povezanost uticala je postojeće stanje i karakteristike mreže naselja u Crnoj Gori. Nepovoljnost prirodno-morfoloških odlika u skladu sa nedovoljnim ulaganjima u opremanje i uređenje naseljskih struktura u prethodnom periodu prouzrokovale su koncentraciju stanovništva u republički i veće regionalne centre u kojima je izvršena najveća koncentracija aktivnosti i djelatnosti; nasuprot tome, evidentan je demografski egzodus u seoskim naseljima sa daljim tendencijama emigracije njihovog stanovništva ka gradskim naseljima i njihovim prigradskim i rubnim zonama. Formirane osovine razvoja koje se prostorno uočavaju u koridorima postojećih magistralnih i regionalnih putnih pravaca doprinele su intenzivnim dnevnim migracijama ruralnog stanovništva u gradske centre, s o bzirom da proces rasta zaposlenog stanovništva u neagrarnim djelatnostima nije istovremeno pratio i proces preseljenja stanovnika iz seoskih u gradska naselja u kojima su njihova radna mjesta.

Nasuprot Južnog regiona gde se beleži konstantan porast stanovništva i Središnjeg regiona sa izrazitom koncentracijom broja stanovnika, u Sjevernom regionu Crne Gore već duži niz godina intenzivan je proces demografskog praznjenja pre svega ruralnih naselja, uz minimalan porast broja stanovnika u opštinskim centrima. Mreža naselja sjeverne Crne Gore odlikuje se prostorno-funkcionalnom razuđenosti sa depopulacijom velikog broja naselja, u kome se izdvajaju dva veća centra sa oko 20 000 stanovnika: Bijelo Polje i Pljevlja. Opština Žabljak nalazi se u sjevernom, planinskom dijelu Crne Gore, na Jezerskoj povši, obuhvatajući rijeku Taru (svjetski rezervat biosfere), planinski masiv Durmitora, planinu Sinjajevinu i Nacionalni park "Durmitor". Zauzima površinu od 445 km², i u njoj živi 4204 stanovnika prema popisu iz 2003. godine. Graniči se sa opštinama Mojkovac, Pljevlja, Šavnik, Plužine i opštinom Foča u Bosni i Hercegovini; sa opštinama Šavnik i Plužine sastavni je dio durmitorskog područja. Prema Prostornom planu Republike Crne Gore do 2020. godine, Opština pripada Sjevernom regionu Crne Gore u kome Žabljak predstavlja centar opštinskog značaja, tj. tip razvijenog urbanog naselja sa koncentracijom uslužnih funkcija opštinskog značaja. Prema veličini naselja, demografski usitnjena, relativno nepovoljnih karakteristika prema saobraćajno-geografskom položaju, slabo infrastrukturno opremljena sa pretežno staračkim domaćinstvima, mreža naselja opštine Žabljak predstavlja koherentan i nedovoljno integrisan sistem koga čini jedno naselje gradskog tipa - Žabljak, kao i 27 naselja seoskog tipa.

Pozicioniranje Opštine Žabljak u Crnoj Gori neophodno je radi determinisanja osnovnih karakteristika njene mreže naselja:

- Relativno nepovoljan geo-saobraćajni položaj opštinskog područja i slaba saobraćajna povezanost sa centrima regionalnog značaja (Nikšić), centrima državnog značaja (Podgorica) i centrima međudržavnog značaja (Beograd);
- Policentričan razvoj sjeverne Crne Gore zasniva se na usklađenom i organizovanom razvoju glavnih nodalnih centara na razvojnoj osovini Berane- Bijelo Polje- Pljevlja. Područje opštine Žabljak djelimično se nalazi u gravitaciono-funkcionalnoj sferi Pljevalja, kao regionalnog centra, sa kojim ostvaruje najintenzivnije prostorno-ekonomske, demografske i funkcijske odnose;
- Monofunkcionalnost privredne strukture oslonjene na tradicionalnu poljoprivredu i šumarstvo, uz nedovoljnost objekata javno-socijalne infrastrukture odrazio se na emigraciona demografska kretanja lokalnog stanovništva; tradicionalno, najveći odliv mlađe populacije usmeren je ka Beogradu i Podgorici, kao centrima državnog značaja;
- Koncentracija stanovništva (oko 60% stanovništva opštine), uslužnih djelatnosti tercijarno-kvartarnog tipa, objekata javno-socijalne i komunalne infrastrukture i ostalih urbanih sadržaja izvršena je u gradskom centru Žabljaka i njegovoj rubnoj, tj. prigradskoj zoni (naselja: Motički Gaj, Virak, Pitomine, Palež); ostala seoska naselja pretežno su agrarnog karaktera, sa niskim nivoom supra i infrastrukturne opremljenosti, migraciono labilni, orijentisani ka opštinskom centru i ostalim razvojno-žarišnim punktovima u neposrednom okruženju (pretežno ka Pljevljima);
- Žabljak je centar opštine kome gravitiraju sva naselja planskog područja (ukupno 27) i pod čijim direktnim i indirektnim uticajem se vrši demografski, socioekonomski, sociokulturni, fizionomski i funkcionalni preobražaj okolnih naselja.
- Žabljak predstavlja glavni zimski turistički centar Crne Gore, sa još uvek nedovoljno iskorišćenim prirodnim i demografskim potencijalima područjima, a sve u cilju formiranja komplementarne dvosezonske ponude domaćim i stranim turistima.

4.1.2.1. Geneza i morfološko-fizionomske karakteristike naselja

Geneza naselja na području opštine Žabljak seže u daleku praistoriju, tačnije od dolaska i naseljavanja ilirskog plemena Autorijati, koje su u IV vijeku p.n.e sa ovog prostora potisnuli Kelti. Od II vijeka p.n.e do početka naše ere na ove prostore dolaze Rimljani (tragovi života Rimljana uočeni su na Jezerskoj površi), da bi se u VII vijeku nastanila slovenska plemena. U vrijeme stvaranja prvih slovenskih država, ovo područje je

80

bilo u sastavu Raške države, zatim Zete, a krajem XII vijeka ponovo u sastavu Raške. Turci su ga osvojili 1465. godine i njime, uprkos cestim otporima i bunama hrabrih Durmitoraca, vladali do Berlinskog kongresa 1878. godine, kada je ušlo u sastav novoosnovane države Crne Gore. Brojni su dokazi aktivnog življenja na ovom prostoru u srednjovjekovnom periodu: stećci, utvrđenja, srednjovjekovne crkve i dr. Najpoznatije srednjovjekovno utvrđenje jeste brdo Pirlitor naspram Durmitora na kome su ostaci istoimenog srednjovjekovnog grada; po legendi, u tom gradu je stolovao durmitorski vojvoda Momčilo.

Inače, prvi slovenski naziv opštinskog centra bio je "Varezina voda", vjerovatno zbog jakog izvora pitke vode, oko koga se i formiralo naselje. Kasnije, dobija naziv "Hanovi" ili izvorno "Anovi", gdje su se odmarali trgovački karavani. Današnji naziv Žabljak dobije 1870. godine (vjerovatno zbog žaba koje svojim kreketanjem svake godine najavljuju dolazak proljeća), kada je u istom danu započeta izgradnja crkve, škole i kapetanskog doma. U ratnim danima i pustošenjima stare građevine su nestale, pri čemu je opstala samo Crkva Sv.Preobraženja podignuta u čast pobjede nad Turcima 1862. godine. Nastanak Žabljaka pratio je i začetak nekoliko trgovačkih i zanatskih radnji i kafana. Tako je već osamdesetih godina 19. vijeka Žabljak predstavljao i neku vrstu tržišta, što je uticalo da postepeno počne preuzimati ulogu upravnog središta durmitorskog regiona. Na prostoru opštine Žabljak nalazi se i veći broj seoskih naselja i njihova starost je veoma različita. Neka od durmitorskih sela postoje vjekovima, dok su neka kasnije formirana. Naseljenici, koji su formirali ova naselja uvijek su birali pogodnija i zaklonitija staništa, dajući pri tome, prednost prisojnim stranama i površinama prekrivenim zelenim livadama. Jedan broj ovih sela, formirao se na mjestima gdje su prvobitno bili katuni ili neka stara naselja. U durmitorskim selima dosta je čest slučaj da sela dijele na "gornje" i "donje" selo, pa se ona tako i zovu. Donje selo je po pravilu starije selo, dok je gornje nastalo vremenom, možda iz katuna ili sezonskih naselja stanovnika iz donjeg sela.

Fizionomsko uobličavanje i morfološke karakteristike naselja opštine Žabljak posledica su niza faktora, a pre svega: prirodnih karakteristika terena, društveno-ekonomskih faktora sredine i procesa urbanizacije. Usled depopulacionih procesa i odsustva većih privrednih objekata, većina seoskih naselja opštine zadržala je svoje fizionomske karakteristike, koje su se najviše izmijenile u naseljima u neposrednoj blizini Žabljaka usled nekontrolisane izgradnje novih stambenih objekata (kuća-vikendica) i turističkih sadržaja. Naselja su najvećim delom polurazbijenog i razbijenog tipa (kuće su uglavnom dosta udaljene jedna od druge, ali ima i sela gdje su kuće manje-više blizu jedna drugoj), od kojih su se neka transformisala u naselja linearno-drumskog karaktera, locirana uz postojeće magistralne i regionalne puteve (Virak, Motički Gaj, Pašina Voda, Tepačko Polje, Borje, Vrela), u dolinskim proširenjima rijeke Tare (naselje Tepca) i na prostranoj Jezerskoj površi, u podgori Durmitora i Sinjajevine. Stambena arhitektura ovog područja predstavljena je tzv. "durmitorskim" kućama, tj. dvodjelnim dinarskim brvnarama pravougaone osnove postavljene upravno na nagib terena, prepoznatljive po podrumskoj poluetaži "izbi" ili "magazi" nastaloj podziđivanjem prednjeg dijela kuće. Tradicionalna arhitektura ovih predjela prepoznatljiva je po drvetu, kao osnovnom materijalu zidova i krovnog pokrivača; najmarkantniji tipološki elemenat brvnare je visoki četvorovodni krov, koji se svojim oblikom približava obliku piramide. Ljetnji stočarski stanovi – katuni, građeni su u formi koliba sa niskim zidovima od kamena i dvovodnim krovom od oblica, pokrivenim slamom ili cijepanom daskom. Opštinski centar Žabljak predstavlja naselje koje je svoju fizionomsku strukturu počelo graditi 50-ih godina prošlog vijeka, nakon što je bio spaljivan u dva navrata tokom Drugog svjetskog rata. Nesprovođenje planskih rješenja ranije donetih urbanističkih planova doprinela je diskontinuiranosti planiranih zona, tj. preklapanju objekata individualnog i višeporodičnog stanovanja, vikend-kuća i turističko-uslužnih objekata. Usled ograničenosti daljeg građenja u gradskom jezgri, prigradska naselja Žabljaka (Pitomine, Prisoji, Kovačka dolina, Borje, Tmajevci, Motički Gaj) dobila su znatno izmijenjenu fizionomsku strukturu usled masovne izgradnje novih stambenih objekata, karakteristično izgrađenih od drvenih materijala, grupisane u manji (ili veći) broj kuća izgrađenih po principima ruralne arhitekture, pretežno uz postojeće saobraćajnice.

Tabela br. : Osnovna obeležja mreže naselja opštine Žabljak 2003.godine

Površina u km ²	Broj stanovnika	Broj naselja	Gradska naselja	Seoska naselja	Prosečan br. st. po naselju	Broj naselja na 100 km ²	Broj stanovnika na 1 km ²
445	4 204	28	1	27	150,1	6,3	9,4

4.1.2.2. Geografska rejonizacija naselja

Planinski karakter opštine Žabljak predisponirao je položaj mnogih naselja planskog područja, određujući im istovremeno mogućnost obavljanja samo određenih vrsta djelatnosti (poljoprivreda, šumarstvo i turizam), u skladu sa njihovim geografskim položajem. U cilju sagledavanja postojeće strukture mreže naselja, potrebno je istaći izuzetno nepovoljne prirodne karakteristike terena, sa nadmorskim visinama preko 1000 m, koje uticale da se stanovništvo ovog područja ne koncentriše u većem broju, uz konstantu emigraciju ka većim centrima u bližem i daljem okruženju, te područjima sa povoljnijim prirodnim i stvorenim resursima. Prostorno, naselja opštine Žabljak uslovno se mogu podeliti na 3 kategorije:

- prvu grupaciju čine naselja na Jezerskoj visoravni koja su solidno infrastrukturno opremljena, oslonjena na regionalne puteve Žabljak-Pljevlja i Žabljak-Šavnik, sa najvećom koncentracijom stanovništva, djelatnosti i proizvođačko-uslužnih funkcija; pored opštinskog centra Žabljacka, ovoj grupaciji pripadaju i sljedeća naselja: Pašina Voda, Pošćenski kraj, Virak, Motički Gaj, Novakovići, Pitomine, Palež, Podgora, Tepačko Polje, Šumanovac, Borje, Vrela i Ninkovići;
- drugu grupaciju čine naselja šaranskog kraja od kojih su neka locirana na platou planine Sinjajevine, slabo su infrastrukturno opremljena sa pretežno staračkim domaćinstvima, povezana lokalnim putevima koji su neprohodni tokom većeg dijela godine usled nepovoljnih klimatskih uslova tokom hladnijeg perioda godine; pored subopštinskog centra Njegovuđe, ovoj grupaciji pripadaju i sljedeća naselja: Suvodo, Dibri Nugo, Zminica, Gomile, Rudanci, Brajkovača, Gradina, Šljivansko i Krš;
- treću grupaciju čine naselja čija su pojedina naseljena područja na kotama nižim od 800 m, oslonjena na kanjon rijeke Tare, čije su aktivnosti usmjerene na turističko-ugostiteljske djelatnosti, tj. splavarenje ili tzv. "rafting" rijekom Tarom (naselja: Tepca i Rasova, a u okviru njega zaseok Budečevica);
- naselje Mala Crna Gora ne može se svrstati ni u jednu od prethodno spomenutih grupacija naselja; ovo naselje nalazi se u neposrednoj blizini kanjona Sušice i rijeke Tare, na oko 1450 m.n.v., udaljeno od opštinskog centra u izohroni od sat vremena, prostorno izolovano, naročito tokom hladnijeg dijela godine, kada je skoro 8 meseci tokom godine zavezano snežnim nametima i "odsječeno" od ostalog dijela opštine.

U odnosu na postojeće magistralne, regionalne i lokalne puteve na teritoriji opštine, pored opštinskog centra Žabljacka, najpovoljniji geosaobraćajni položaj imaju sledeća naselja:

- Rasova, Vrela, Borje, Tepačko Polje na regionalnom putu Pljevlja-Žabljak;
- Motički Gaj, Virak, Pašina Voda na regionalnom putu Žabljak-Šavnik-Nikšić;
- Pošćenski kraj na regionalnom putu Žabljak-Trsa-Plužine.

Ostala naselja locirana duž postojećih lokalnih i nekategorisanih puteva imaju nešto nepovoljniji geosaobraćajni položaj u odnosu na spomenuta naselja; kvalitetnijim lokalnim saobraćajnicama sa Žabljakom su povezani Pitomine, Palež i Podgora, a sa Njegovuđom naselja Novakovići, Krš i Brajkovača. Periferan saobraćajni položaj predstavlja ograničavajući faktor i prag razvoja planski usmjerenog i organizovanog razvoja naselja šaranskog kraja (Gomile, Rudanci, Gradina, Šljivansko, Dobri Nugo, Zminica, Pašino Polje) i izolovanih naselja u sjeverozapadnom dijelu opštine (Tepca, Mala Crna Gora). Ova seoska naselja povezana su lokalnim i nekategorisanim putevima loših tehničkih karakteristika (neupotrebljivi u zimskom periodu godine), u izohroni većoj od sat vremena od opštinskog centra, sa minimalnim sadržajem osnovnih javno-socijalnih i komunalnih objekata.

Dinamičnost morfoloških oblika reljefa (najveći deo opštine pripada planinskom reljefu) znatno je uticao na visinski raspored naselja u opštini Žabljak, a indirektno i na (ne)mogućnosti aktiviranja njihovih potencijala i efikasnijeg uključivanja u socio-ekonomske, socio-kulturne i funkcionalne tokove opštine Žabljak. Visinski razmeštaj mnogih naselja imao je presudan uticaj u emigraciji mlađeg, radno sposobnog stanovništva, odredio je poljoprivredu (tj. stočarstvo) kao glavnu djelatnost domaćinstava, pri čemu su ona velikim delom

ostala neopremljena osnovnim elementima komunalne infrastrukture. Naseljeni geoprostor opštine moguće je razgraničiti u 5 visinskih zona, pri čemu je potrebno istaći da je najveći broj naselja i stanovnika skoncentrisan u visinskoj zoni od 1200-1600 m.n.v. :

- Od 700-1000 m: Tepca, Rasova;
- Od 1000-1200 m: Gradina;
- Od 1200-1400 m: Borje, Brajkovača, Vrela, Zminica, Krš, Ninkovići, Njegovuđa, Suvodo, Tepačko Polje, Šljivansko, Šumanovac;
- Od 1400-1600 m: Virak, Dobri Nugo, Žabljak, Mala Crna Gora, Motički Gaj, Novakovići, Palež, Pašina Voda, Pašino Polje, Pitomine, Podgora, Pošćenski kraj, Rudanci;
- Od 1600-1800 m: Gomile.

Na području opštine nalazi se i veći broj privremenih stočarskih naselja- katuna, koji su nastali razvojem osnovne delatnosti seoskog stanovništva - stočarstvom. Funkcionalnost katuna prevashodno je vezana za (ne)povoljnost lokalnih klimatskih prilika (naseljeni su uglavnom u periodu mart-oktobar, kada domaćini izgone stoku na ispašu). Za razliku od katuna na Jezerskoj površi, koja su skoro na istoj visini kao i seoska naselja, na masivu Durmitora katuni su locirani u udubljenjima nastalih radom glacijalne erozije, tj. u cirkovima; mnoga od današnjih naselja durmitorskog područja upravo su nastala nastanivanjem većeg broja stanovnika u tadašnjim pastirskim katunima. Smešteni su uglavnom u visokoplaninskoj zoni iznad 1500, na masivu Durmitora i platou Sinjajevine, uglavnom u jugozapadnom i jugoistočnom dijelu opštine. Najznačajniji katuni u opštini Žabljak (po katastarskim opštinama) su:

- Pošćenski katun (KO Pašina Voda I);
- Veliki Do (KO Pašina Voda I);
- katuni iznad naselja Virak (KO Motički Gaj);
- Šibalića katun (KO Žabljak I);
- Donja Ališnica (KO Žabljak II);
- Veliki i Mali Štuoc (KO Crna Gora);
- katun u Lokvicama (KO Žabljak II)
- katuni u predjelu Okruglice i Dugog Dola (KO Krš);
- katuni u okolini naselja Gomile, Rudanci, Brajkovača (KO Brajkovača);
- Vodeni Do na Crvenoj Gredi (KO Žabljak II).

Tabela br. : Administrativna podjela opštine po mjesnim zajednicama

Mjesna zajednica	Broj naselja	Broj stanovnika 2003 god.
MZ Borje i Ninkovići (Borje, Ninkovići, Vrela)	3	164
MZ Brajkovača (Brajkovača, Gradina, Gomile, Rudanci)	4	119
MZ Žabljak (Žabljak)	1	1937
MZ Novakovići (Novakovići)	1	87
MZ Njegovuđa (Njegovuđa, Zminica, Dobri Nugo, Pašino Polje, Rasova i Suvodo)	6	436
MZ Pitomine-Uskoci (Pitomine, Palež)	2	370
MZ Podgora (Podgora i Tepačko Polje)	2	171
MZ Pošćensko-komarski kraj (Virak, Pašina Voda, Motički Gaj i Pošćenski kraj)	4	449
MZ Tepca (Tepca)	1	84
MZ Mala Crna Gora (Mala Crna Gora)	1	110
MZ Šljivansko-Krš (Šljivansko, Krš)	2	171
MZ Šumanovac (Šumanovac)	1	106

4.1.2.3. Demografske determinante mreže naselja

Aktuelne tendencije prelaska ruralnog stanovništva u gradske centre, iz primarnih u sekundarne i naročito tercijarno-kvartarne djelatnosti, emigracioni karakter područja, te procesi deagrarizacije seoskih naselja uticale su na demografske promene naselja opštine Žabljak. Proces urbanizacije čije su se faze kontinualno nastavljale, bio je glavni pokretač spomenutih tranzicija. Nakon primarne faze urbanizacije, koja je nastupila pedesetih godina prošlog vijeka, uz koncentraciju javnih službi, trgovinskih radnji, turističko-ugostiteljskih objekata i upravnih službi u opštinskom centru, nastupio je period ekstenzivne faze urbanizacije, praćene intenzivnijim dnevnim migracijama na relacijama selo-grad i jačanjem Žabljaka kao opštinskog centra. Sukcesivno smanjivanje demografskih veličina ruralnih naselja i minimalno povećanje gradskog stanovništva u opštinskom centru – Žabljaku tokom prethodnih 50 godina, posledica je više uzajamno povezanih faktora; naime, monofunkcionalna privredna struktura opštine prouzrokovala je da se Žabljak ne nametne kao pol razvoja, čija se prostorno-uticajna sfera i izvesni centralitet ograničio na lokalne okvire. Uz to, nedostatak visokoškolskih obrazovnih ustanova u opštinskom centru, odsustvo finansijskih ulaganja u agrarni razvoj i okruženje u kojima takođe dominiraju manji centri sličnih, nepovoljnih prirodno-ekonomskih karakteristika (Šavnik, Plužine) uticale su na iseljavanje stanovništva iz ovog područja, pri čemu je najveći udio emigranata u kategoriji mlađeg, tj. radno sposobnog i reproduktivnog stanovništva. Takođe, bitnu komponentu u urbano-geografskim proučavanjima i sagledavanju uticaja demografske slike na prostorno-funkcijske odnose i veze u mrežama naselja sačinjava i proučavanje intenziteta i uticaja dnevnih migracija između samih naselja, ka opštinskom centru i većim regionalnim, državnim i međunacionalnim centrima u bližem i daljem okruženju. U tom pogledu, izražene su dnevne migracije stanovništva seoskih naselja ka opštinskom centru u kojem je zaposlen najveći deo aktivnog stanovništva (oko 90% aktivnog stanovništva ruralnih naselja zaposleno je u Žabljaku); dnevna migratorna kretanja ka centrima u okruženju zastupljena su u nešto manjem obimu (najviše ka Pljevljima), dok su sezonska migratorna kretanja posebno uočljiva tokom zimske i ljetnje turističke sezone, kada usled priliva turista i stanovništva nekada naseljenog na ovom poručju, iz Crne Gore i inostranstva (najviše iz Srbije), dolazi do veće koncentracije stanovništva u Žabljaku i okolnim naseljima (uglavnom smješteni u tzv. "vikend-kućama" koje nijesu stalno nastanjene). Napominje se da solidna saobraćajna povezanost seoskih naselja sa gradskim centrom i nemogućnost preseljenja celokupnog seoskog stanovništva u opštinski centar koje je izvršilo transfer iz agrarnih u neagrarne delatnosti, je glavni razlog dnevnih migracija lokalnog stanovništva; kao poseban produkt ovakvih vrsta kretanja formirana je socio-ekonomska kategorija radnik-zemljoradnik, tj. domaćinstva sa mešovitim izvorima prihoda koja deo svojih prihoda ostvarenih u sekundarnim i uslužno-upravnim delatnostima ulažu u razvoj svojih poljoprivrednih gazdinstava.

U geoprostoru opštine mogu se izdvojiti 4 grupe naselja prema demografskoj veličini:

- izrazito mala naselja (do 100 stanovnika);
- mala naselja (od 100-200 stanovnika);
- srednje mala naselja (200-400 stanovnika);
- velika naselja (preko 1000 stanovnika).

Tabela br. ...: Deografsko kretanje naselja u periodu 1991-2003.godina

Kategorija naselja po veličini	Broj naselja	Broj stanovnika	Broj naselja u opadanju	Broj naselja u stagnaciji	Broj naselja u porastu
Do 100	17	790	14		3
100-200	8	1039	7		1
200-400	2	438	2		
preko 1000	1	1937			1

U poređenju sa prethodnim popisima stanovništva (1961, 1971, 1981, 1991. godine) i priloženom tabelom, uočljivo je sukcesivno usitnjavanje naselja, odnosno smanjivanje populacionih veličina seoskih naselja, uz konstantno povećanje stanovništva u opštinskom centru –Žabljaku, što je najviše posledica mehaničkog priliva stanovništva iz okolnih naselja opštine, a ne kao rezultat pozitivnih stopa prirodnog priraštaja. Skoro 90% naselja opštine pripada kategoriji malih naselja do 200 stanovnika, koja su uz to migraciono labilna,

nepovoljnih starosnih struktura, emigracionog karaktera, sa tendencijama daljeg usitnjavanja, što otežava uspostavljanje planski organizovane, policentrične mreže naselja, bazirane na većem broju lokalnih centara, sposobnih za prestruktuiranje prostorne i društveno-ekonomske pokretljivosti stanovništva.

Prosečna gustina naseljenosti opštine Žabljak je mala i iznosi svega 9,4 st./km², što je ispod državnog prosjeka i prosjeka za Sjeverni region Crne Gore (Crna Gora – 48,7 st./km², Sjeverni region – 27,4 st./km²), sa evidentnim razlikama između gustina naseljenosti KO Žabljak I i ostalih katastarskih opština u kojima dominiraju naselja razbijenog tipa, bez značajnijeg grupisanja stanovništva, nastanjenog na onim mjestima na kojima su prirodni uslovi i pogodnosti bili najpovoljniji za naseljavanje. Mreža naselja Opštine Žabljak odlikuje se prosečnim stepenom urbanizacije, i on iznosi 46% (prosek stepena urbanizacije za Crnu Goru iznosi 62%).

4.1.2.4. Funkcionalne determinante mreže naselja

Bitnu grupu činilaca u proučavanju mreže naselja opštine Žabljak čine funkcionalne determinante. Kao i u najvećem dijelu Crne Gore, i u geoprostoru opštine Žabljak u periodu primarne i sekundarne urbanizacije koja se odvijala tokom 60-ih i 70-ih prošlog vijeka, došlo je do koncentracije stanovništva i funkcija u opštinskom centru; međutim, funkcionalni preobražaj ostalih naselja ruralnog dijela opštine odvijao se u znatno sporijem ritmu, između ostalog i usled činjenice da se Žabljak nije nametnuo kao žarište razvoja planskog područja na bazi lociranja industrijskih kapaciteta koji se odvijao u većini gradskih centara Crne Gore, djelujući kao "push" faktor okolnog, seoskog stanovništva u urbana naselja. U izvjesnom smislu, ograničavajući faktor industrijskog razvoja i stvaranja polifunkcionalne strukture Žabljacka rezultat je i prirodno-ekoloških karakteristika prostora, tj. činjenice da je veliki dio planskog područja zaštićen u okviru Nacionalnog parka "Durmitor", gdje se, prema zakonskoj regulativi, ograničava lociranje objekata i djelatnosti koja svojim aktivnostima mogu značajnije ugroziti kvalitet izuzetno vrijednih prirodnih ekosistema. Turistička djelatnost je u prethodnom periodu glavni inicijator funkcionalnog preobražaja opštinskog centra i okolnih naselja, s obzirom da Žabljak predstavlja glavni zimski turistički centar Crne Gore, uz podatak da su aktivnosti lokalnog stanovništva u obogaćivanju ljetnje turističke ponude zastupljene u sve većem obimu (razgledanje Nacionalnog parka, splavarenje rijekom Tarom, itd.).

Promjene u funkcijskoj strukturi mreže naselja opštine Žabljak najlakše je pratiti na osnovu indikatora o promjeni strukture djelatnosti aktivnog stanovništva koje obavlja određena zanimanja:

Tabela br. : Metodologija izdvajanja funkcionalnih tipova u mreži naselja

Broj	Funkcijski tip	Kriterijum ⁶
1	agrarna	I> ili = 60%
2	agrarno-industrijska	I>II>III
3	agrarno-uslužna	I>III>II
4	industrijska	II> ili = 60%
5	industrijsko-agrarna	II>I>III
6	industrijsko-uslužna	II>III>I
7	uslužna	III> ili = 60%
8	uslužno-agrarna	III>I>II
9	uslužno-industrijska	III>II>I

⁶ I – primarni sektor;
II – sekundarni sektor;
III – tercijarni sektor.

Analizom funkcionalne tipologije naselja određene na bazi strukture delatnosti aktivnog stanovništva koje obavlja delatnosti za period 1971-2003. godina, mogu se uočiti određene promene u funkcionalnim odnosima i vezama između pojedinih naselja. U ovom periodu vrši se konstantan transfer aktivnog stanovništva iz agrarnih u sekundarne, a naročito u upravno-uslužne delatnosti (posljedica razvoja turističkih kapaciteta na Žabljaku). Neka od monofunkcionalnih, agrarnih seoskih naselja u pomenutom periodu transformisala su se u naselja u kojima aktivno stanovništvo nije dominantno zaposleno u primarnom sektoru. Takođe, zapaža se i blaga funkcionalna transformacija prigradskih naselja Žabljaka, kao i onih naselja lociranih uz glavne saobraćajne pravce, pri čemu treba istaći da to nije rezultat koncentrisanja funkcija u ovim mjestima, već posljedica zaposlenosti stanovništva ovih naselja u tercijarnim djelatnostima opštinskog centra (uglavnom u turističko-ugostiteljskim objektima i upravnim službama). Na osnovu pomenutih funkcijskih karakteristika i izgrađenih stambenih, turističkih i ugostiteljskih kapaciteta, prostorno se može izdvojiti manji urbani areal Žabljaka, koji pored gradskog centra obuhvata i naselja njegove rubne zone (Motički Gaj, Pitomine, Palež, tj. Kovačka dolina, deo KO Borje II). Upravo u ovoj zoni izvršena je najveća koncentracija stanovništva i upravno-uslužnih objekata, uz dalje tendencije povećanja procenta populacije zaposlene u tercijarno-kvartarnim djelatnostima. Širenje uticaja gradskog centra Žabljaka i sve obimnija dnevna mobilnost stanovništva utiču na prestruktuiranje djelatnosti, koncentraciju stanovništva i funkcija, kao i na diferenciranje mreže naselja opštine Žabljak na njegov periurbani i agrarni dio.

Na osnovu metodologije izdvajanja funkcionalnih tipova naselja, u mreži naselja opštine Žabljak mogu se izdvojiti 4 funkcijska tipa naselja⁷:

- agrarna: Brajkovača, Gradina, Mala Crna Gora, Novakovići, Pašino Polje, Rudanci, Šljivansko, Šumanovac;
- agrarno-uslužna: Borje, Virak, Krš, Ninkovići, Pašina Voda, Podgora, Rasova, Tepca;
- uslužno-agrarna: Vrela, Gomile, Dobri Nugo, Njegovuđa, Palež, Poščenski kraj, Suvodo, Tepačko Polje;
- uslužna: Žabljak, Zminica, Motički Gaj, Pitomine.

4.1.2.5. Socioekonomska transformacija u mreži naselja opštine Žabljak

Na određenu prostornu disfunkcionalnost u mreži naselja ukazuje i stepen njihove socioekonomske transformacije (proces deagrarizacije i urbanizacije). Na osnovu modela zasnovanog na indikatorima o učešću poljoprivrednog u aktivnom stanovništvu, udelu domaćinstava sa i bez poljoprivrednog gazdinstva, kao i učešću zaposlenog stanovništva u aktivnom stanovništvu koje obavlja zanimanje, određuje se karakter i stepen urbanizovanosti određene teritorije, tj. socioekonomski preobražaj geoprostora opštine.

Generalno posmatrano, u odnosu na 1971. godinu i početne faze urbanizacije, naselja u opštini Žabljak doživela su niži stepen socioekonomske transformacije. Niži stepen polifunkcionalnosti seoskih naselja (koncentracija određenih funkcija) uticao je na neznatnu heterogenizovanost planskog područja, koja se ogleda u velikom broju naselja orijentisanih na agrarne djelatnosti, uz opštinski centar koji predstavlja jedino naselje izrazito urbanog karaktera.

Na osnovu priložene kategorizacije primetno je da se opštinski centar Žabljak nametnuo kao prostor dominantne koncentracije stanovništva i djelatnosti, čije se neposredno polje prostorno-funkcijskih uticaja i širenje urbanih sadržaja najviše osjeća u zoni njegove neposredne gravitacije (Motički Gaj, Palež, Pitomine, Tepačko Polje, Borje). Koncentrisanost određenog broja funkcija u subopštinskom centru Njegovuđi (pilana, škola, turističko-ugostiteljski objekti) i relativno povoljni demografski pokazatelji (stagniranje broja stanovnika u prethodnom periodu) prouzrokovala je i određeni stepen socio-ekonomske transformacije naselja u njegovom neposrednom okruženju (Zminica, Rasova, Suvodo, Krš). Generalno posmatrano, prostori uže prostorno-uticajne sfere Žabljak i Njegovuđe zahvatio je viši stepen socioekonomskog preobražaja za razliku od ostalog dijela opštine koji je pretežno agrarno homogen (sa neznatnim stepenom urbanizovanosti).

⁷ Kriterijumi izdvajanja naselja opštine Žabljak prema funkcionalnoj tipologiji trebaju se uzeti uslovno, s obzirom da ovaj metod ne prikazuje realnu sliku funkcijskih tipova naselja koji imaju izrazito mali broj stanovnika kao što je slučaj sa opštinom Žabljak; svakako da je većina naselja agrarnog karaktera, a da je njihov funkcijski preobražaj posljedica zaposlenja aktivnog stanovništva u tercijarnim djelatnostima u gradu Žabljaku.

Homogenizovani agrarni prostori koje nije zahvatio socio-ekonomski preobražaj karakteriše nedostatak javnih službi, saobraćajna izolovanost i funkcionalnih kapaciteta koji bi omogućili lokalnom stanovništvu mogućnost zaposlenja otvaranjem novih radnih mjesta. Potrebno je napomenuti da veliki broj domaćinstava osnovni izvor prihoda ostvaruje u nepoljoprivrednim djelatnostima, a da je i dalje djelimično ostao u poljoprivredi, posjeduje poljoprivredni posjed i obavlja poljoprivredne djelatnosti; ovakav trend rezultirao je stvaranjem domaćinstava mješovitih izvora prihoda, formiranja specifične kategorije stanovništva "radnik-zemljoradnik", što se pozitivno odrazilo na socioekonomsku transformaciju ruralnih naselja opštine i diverzifikaciju njegovih funkcija.⁸

4.1.2.6. Zone gravitacionih uticaja i sistem naselja

Koncepcija razvoja i uređenja naselja u Prostornom planu Republike Crne Gore do 2020. godine, zasniva se na jačanju policentričnog sistema centara, sa ciljem da se ostvari odgovarajuća struktura i funkcije naseljskog sistema u dugoročnom periodu. Osnovu mreže čine centri različitog hijerarhijskog nivoa, od kojih su za opštinu Žabljak bitne sledeće postavke prostornog plana:

- Žabljak, kao centar opštinskog značaja, predstavljen je kao tip razvijenog urbanog naselja, koji obuhvata kompaktno područje grada i koje ima uslužne funkcije za opštinsko područje. Razne urbane funkcije u opštinskom centru obuhvataju stambena područja većih gustina i raznih oblika, industrijske zone, izgrađene zelene površine, prostore za rekreaciju i razonodu i dr. Opštinski centar Žabljak trebalo bi da bude formiran kao fizička struktura sa sopstvenim identitetom, gravitacionim područjem i relativno samodovoljnim funkcionalnim sistemom u oblasti obrazovanja, zdravstva, usluga i snabdevanja. Gravitaciono područje opštinskog centra (po pravilu trebalo bi da ima više od 5000 stanovnika) obuhvatalo bi veći broj centara nižeg ranga, kao i pojedinačnih naseljenih područja.

- Njegovuđa, kao lokalni centar, predstavljen je kao manje naselje sa najosnovnijim snabdijevanjem stanovništva, u kojem se održava tradicionalni sistem naseljenosti seoskog područja;

Za potrebe izrade Prostornog plana opštine, kategorizacija i sistematizacija centara u mreži naselja izvršena je na osnovu formiranih nukleusa javnih službi, postojećeg gravitacionog uticaja na okolna naselja, geo-saobraćajnog položaja i dostupnosti naselja, opremljenosti naselja osnovnim elementima komunalne infrastrukture i koncentracije urbanih i specijalizovanih djelatnosti:

- Opštinski centar: Žabljak;
- Subopštinski centar: Njegovuđa;
- Centri zajednice sela: Krš, Borje;
- Razvijenija i populaciona veća seoska naselja (pretežno prigradskog karaktera): Motički Gaj, Virak, Pašina Voda, Pitomine, Palež.
- Primarna seoska naselja: ovoj kategoriji pripadaju sva ostala naselja opštine pretežno poljoprivrednog karaktera i nedovoljne infrastrukturne opremljenosti.

Žabljak (1937 stanovnika, 2003. godine) ima ulogu dvostepenog centra, jer osim toga što predstavlja opštinski centar (za svih 27 naselja), on je istovremeno i centar za okolna naselja koja se nalaze u njegovoj neposrednoj zoni gravitacije. Žabljaku, zbog njegovog saobraćajno-geografskog položaja i razmeštaja naselja u mreži naselja Opštine, direktno gravitira 16 naselja, prostorno lociranih na Jezerskoj površi (Novakovići, Pošćenski kraj, Pašina Voda, Virak, Motički Gaj, Mala Crna Gora, Tepca, Pitomine, Palež, Podgora, Tepačko Polje, Borje, Ninkovići, Šumanovac, Vrela, Rasova) dok mu indirektno gravitiraju sva naselja u opštini, s obzirom na njegovu funkciju opštinskog centra. Žabljak je turistički, zdravstveni, trgovački,

⁸ Demografske, funkcionalne i socioekonomske karakteristike naselja planskog područja obrađene u ovom poglavlju nisu u potpunosti merodavne; osnovni razlog ovakve činjenice leži u popisu stanovništva iz 2003. godine koji ne prikazuje realnu populaciju seoskih naselja opštine. Naime, većina ruralnih naselja tokom većeg dijela godine nastanjen je sa veoma malim brojem stanovnika (znatne razlike između broja stanovnika tokom zimskog i ljetnjeg perioda godine), uz napomenu da su mnogi stanovnici seoskih naselja prijavljivali svoje mjesto rođenja kao mjesto u kojima su i danas stalno nastanjeni. Realna je pretpostavka da je broj stanovnika seoskih naselja znatno manji, između ostalog i kao rezultat nastanjivanja u opštinskom centru Žabljaku i većim republičkim centrima (pretežno Nikšić i Podgorica).

obrazovni, kulturni i administrativni centar opštine, u kome su zaposlevini stanovnici i iz ostalih naselja opštine, a u manjem broju i iz naselja susednih opština, pri čemu je funkcionalnost i saobraćajna dostupnost osnovnih objekata javnih službi i specijalizovanih delatnosti na zadovoljavajućem nivou. U funkcionalnom smislu, centralitet Žabljaka posebno je izražen tokom zimskog perioda godine, prevazilazeći lokalne okvire, s obzirom da on predstavlja glavni zimski turistički centar Crne Gore, tj. receptivno područje za veliki broj turista iz Crne Gore i inostranih zemalja.

Njegovuđa (227 stanovnika, 2003.godine), se zahvaljujući svom položaju u mreži naselja Opštine i nasleđenoj privrednoj bazi formirala kao sekundarni, tj. subopštinski centar sa relativno niskom koncentracijom stanovništva (5,4% stanovništva opštine). U skladu sa funkcionalnim kapacitetima i postojećom infrastrukturnom opremljenošću, (industrija, tj. prerada drveta i eksploatacija šljunka, prosveta, zdravstvo, ugostiteljstvo) Njegovuđa je formirala prostorno-uticajnu sferu prema naseljima (ukupno 10 naselja) sa područja Sinjajevine, dijela Tarskog područja i Jezerske visoravni (Suvodo, Zminica, Dobri Nugo, Pašino Polje, Krš, Šljivansko, Gradina, Gomile, Rudanci, Brajkovača). Bez obzira na nisku koncentraciju stanovništva, zbog malog procenta udjela poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu i zastupljenosti objekata sekundarnih i tercijarnih djelatnosti, ovo naselje pripada više urbanizovanom tipu naselja. Blizina opštinskog centra Žabljaka (6 km udaljen od Njegovuđe) uticala je da se ovaj subopštinski centar nije razvio u jači pol koncentracije stanovništva, tercijarnih djelatnosti i uopšte, diverzifikovanih funkcija na području opštine.

Krš i Borje, kao centri zajednice sela, opslužuju stanovništvo iz njima susjednih, gravitirajućih naselja (istovremeno, predstavljaju i centre mjesnih zajednica); tako Kršu gravitiraju Šljivansko, Brajkovači i naselja u okviru MZ Brajkovača (Gomile, Gradina, Rudanci), a Borju naselja Vrela i Ninkovići. Prostorno-uticajne sfere ovih naselja slabog su intenziteta i ogledaju se u snabijevanju stanovništva gravitirajućih naselja osnovnim životnim namirnicima i obezbijeđenju školovanja mlađe populacije u prosvjetnim ustanovama (u Kršu, Brajkovači, Vrelima i Ninkovićima postoje područna odeljenja do 5. razreda osnovne škole). Indirektno, naselje Borje, s obzirom na povoljan saobraćajni položaj (lociran pokraj regionalnog puta Žabljak-Pljevlja) i blizinu opštinskog središta (udaljen 5 km od Žabljaka) gravitira Žabljaku i čini sa njim fizionomsku cjelinu nakon masovne izgradnje stambenih objekata uz postojeće magistralni put. Naselja Krš i Brajkovača indirektno gravitiraju ka subopštinskom centru Njegovuđi, uz namopenu da se prostorno-uticajne veze i odnosi čvršćeg intenziteta ostvaruju sa Žabljakom. Ova naselja su slabo infrastrukturno opremljena, nepovoljnih demografskih karakteristika, uz nedostatak većeg broja centralnih funkcija, relativno povoljno povezana sa subopštinskim i opštinskim centrom.

Razvijenija i populaciono veća seoska naselja (Motički Gaj, Virak, Pašina Voda, Pitomine, Palež) nalaze se u gravitaciono-funkcionalnoj sferi Žabljaka i sa njime čine fizionomsku cjelinu, u kojima je namjena zemljišta poprimila znatne izmjene, imajući u vidu nekontrolisanu izgradnju stambenih i drugih objekata tokom prethodnih godina, devastirajući prostor koji je velikim dijelom u okviru Nacionalnog parka "Durmitor". Ova naselja su solidno infrastrukturno opremljena, dobro saobraćajno povezana sa Žabljakom, povoljnih demografskih karakteristika (u naselju Motički gaj bilježi se porast stanovništva u odnosu na popis iz 1991. godine), uz tendencije razvijanja organizovane turističke djelatnosti, komparativne sa ponudom hotelskog tipa u Žabljaku, u vidu smještaja turista u objektima domaće radinosti. Blizina opštinskog centra Žabljaka i njihova lokacija na ulazno-izlaznim saobraćajnim punktovima iz gradskog područja (regionalni putevi Žabljak-Pljevlja i Žabljak-Šavnik) uticala je da ova naselja ne razviju svoje sopstvene gravitacione zone (iako Virak i Palež predstavljaju centre mjesnih zajednica); ona su prostorno, funkcionalno, fizionomski i nasebinsko-demografski srasla sa opštinskim centrom, Žabljakom.

Ostala, primarna seoska naselja gravitiraju ka centrima zajednice sela, subopštinskom centru, a indirektno i ka opštinskom centru Žabljaku. Ova naselja, pretežno agrarno orijentisanog stanovništva, niske gustine naseljenosti i nedostatka osnovnih javno-socijalnih objekata i službi, nisu uspela da ostvare određeni stepen centraliteta u postojećoj mreži naselja. Prostorno-ekonomska slika ovih naselja ukazuje na izuzetno teške životne uslove u njima, s obzirom na nepovoljne demografske tendencije, klimatske nepogode tokom zimskog perioda godine (mnoga naselja ostaju zavejana pod snežnim nanosima i po više mjeseci, naročito Mala Crna Gora), odsustvo centralnih funkcija i nedovoljnoist infrastrukturne opremljenosti (individualna rješenja voznabijevanja domaćinstava, česti prekidi u snabijevanju električnom energijom, itd.).

Posmatrajući prostorno-funkcionalne odnose među naseljima i migratorna kretanja stanovništva unutar teritorije opštine, u opštini Žabljak izdvajaju se 2 gravitacione zone:

- Gravitaciona zona Žabljak – ukupno 17 naselja (Žabljak, Novakovići, Pošćenski kraj, Pašina Voda, Virak, Motički Gaj, Mala Crna Gora, Tepca, Pitomine, Palež, Podgora, Tepačko Polje, Borje, Ninkovići, Šumanovac, Vrela, Rasova); ukupno 3538 stanovnika;
- Gravitaciona zona Njegovuđa - ukupno 11 naselja (Njegovuđa, Suvodo, Zminica, Dobri Nugo, Pašino Polje, Krš, Šljivansko, Gradina, Gomile, Rudanci, Brajkovača); ukupno 666 stanovnika.

Za opštinu Žabljak najveći značaj svakako ima gravitaciona zona Žabljaka, u kojoj opštinski centar djeluje svim svojim funkcijama na transformaciju naselja u njenoj neposrednoj okolini, formirajući manji urbani areal, sa visokim stepen deagrarizacije, uz veliki broj mješovitih i nepoljoprivrednih domaćinstava. Intenzivne profesionalne, opšte, prosvjetne i zdravstvene migracije na relaciji selo-grad uslovile su veću mobilnost stanovništva u ovoj gravitacionoj zoni u kojoj živi skoro 85% stanovništva opštine Žabljak (realna je pretpostavka da tokom zimskih mjeseci oko 90% stanovništva opštine živi u opštinskom centru). Imajući u vidu da su centri susjednih opština takođe manja naselja relativno slabijeg centraliteta (Šavnik, Plužine, Mojkovac), može se zaključiti da naselja opštine Žabljak nisu prostorno-funkcionalno zavisna od ovih centara (izuzetak predstavlja naselje Novakovići s obzirom na dnevne migracije školske djece koja pohađaju školu u Gornjoj Bukovici u opštini Šavnik); u tom pogledu najjače i najintenzivnije veze i odnosi uspostavljeni su sa regionalnim centrom Pljevljima, udaljenim 60 km od opštinskog centra Žabljaka (ova konstatacija posebno se odnosi na naselja locirana uz regionalni put Žabljak-Pljevlja).

4.1.2.7. Ocjena postojećeg stanja u mreži naselja

Nedovoljna razvijenost područja opštine Žabljak u skoro svim sektorima djelatnosti negativno se odražava i na postojeću mrežu naselja, koja se već dugi niz godina susreće sa problemima nekoherentne prostorno-funkcionalne organizovanosti. Problem uslođnjava činjenica da su i mreže naselja susjednih opština takođe nerazvijene, te se na osnovu ovoga može konstatovati da su prisutne teškoće regionalnog karaktera, prevazilazeći lokalne okvire. Multiplikativno dejstvo više faktora (privredna zaostalost, prostorna neorganizovanost javnih službi, nepovoljne demografske karakteristike, loša infrastruktura opremljenost, emigraciono područje, nepovoljni prirodni uslovi za naseljavanje) uticalo je na orijentaciju seoskih naselja ka opštinskom centru i njihovu nedovoljnu međusobnu povezanost u svakom smislu. Pojedina naselja nalaze se na pragu gašenja i njihova dalja egzistencija u velikoj mjeri zavisiće od mišljenja lokalnog stanovništva da nastavi život u izuzetno teškim uslovima, u kojima se takođe postavlja pitanje racionalnosti i ekonomske opravdanosti budućeg ulaganja u opremanje ovih naselja, pogotovo usled činjenice da u njima žive pretežno staračka domaćinstva. U prostornom smislu, urbani areal Žabljaka sa susjednim, prigradskim naseljima izdvaja se kao razvijenija zona, tj. inicijator sadašnjeg, ali i budućeg prostorno-funkcionalnog razvoja opštinskog područja.

Potencijali i ograničenja

Na području opštine Žabljak mogu se izdvojiti sledeći *potencijali* koji su od značaja za naseljavanje i razvoj naselja:

- razvijenost ekonomske strukture stanovništva u naseljima urbane aglomeracije Žabljaka (preko 50% stanovništva zaposlenog u sekundarnim i tercijarnim delatnostima);
- spremnost lokalne samouprave i stanovništva za rešavanje postojećih komunalnih, ekoloških i stambenih problema u naseljima;
- lokalne inicijative i zainteresovanost stanovništva za razvoj turizma, poljoprivrede, ugostiteljske djelatnosti i objekata male privrede;
- očuvanost prirodno-ekoloških karakteristika naselja i njihova pozicija u okviru Nacionalnog parka "Durmitor" predstavljaju značaj potencijal za razvoj seoskih naselja u pravcu formiranja tržišne ponude na bazi ekološko pouzdanih i brendiranih proizvoda ("durmitorski gastronomski specijaliteti");
- postojeći kapaciteti drvne prerađivačke industrije u subopštinskom centru Njegovuđi;
- pozicija Žabljaka kao glavnog zimskog turističkog centra Crne Gore;

- bogatstvo visokokvalitetnih šumskih sastojina, šumskog voća i ljekovitog bilja kao potencijal razvoja njihove primarne prerade u skladu sa ekološkim kapacitetima područja;
- izgradnja magistralnog puta Žabljak-Risan, tj. formiranje integralne turističke ponude planinskog i primorskog dijela Crne Gore;
- turistički potencijali naselja u kanjonu rijeke Tare (splavarenje rijekom Tarom – naselja Budečevica i Tepca);
- specifične prirodne karakteristike opštinskog područja kao potencijal stvaranja dvosezonske turističke ponude naselja (planinarenje, pješačenje, biciklizam, sportski lov i ribolov, alpsko skijanje, kongresni i manifestacioni turizam, pripreme sportskih ekipa, itd.);
- spremnost državnih i međunarodnih organizacija i institucija u obebjedivanju kreditnih i bespovratnih finansijskih sredstava u cilju obogaćivanja turističke ponude Žabljaka;

Najznačajnija ograničenja koja su se do sada ispoljila u naseljima na teritoriji opštine Žabljak su:

- nedovoljna razvijenost uslužnih delatnosti i objekata javnih službi u velikom broju naselja;
- decenijska privredna nerazvijenost opštinskog područja;
- dosadašnji monocentrični razvoj planskog područja;
- zastarelost objekata komunalne infrastrukture u ruralnim naseljima;
- relativno niska gustina postojeće mreže naselja (6,3 naselja/100 km²);
- položaj naselja u visinskim zonama nepovoljnim za plansko-organizovan i održiv razvoj (skoro sva naselja su iznad 1000 mnv);
- najveći broj naselja je agrarnog tipa, depopulacijskog karaktera, nepovoljnih demografskih karakteristika (mali broj mlađeg radno sposobnog i reproduktivnog stanovništva);
- zapostavljanje poljoprivredne proizvodnje od strane staračkih domaćinstava;
- izražene tendencije mehaničkog odliva stanovništva opštinskog područja ka većim republičkim centrima;
- "odsečenost" većine seoskih naselja od opštinskog centra tokom zimskog perioda godine;
- nepovoljan položaj prema najvažnijim saobraćajnim pravcima koji povezuju Crnu Goru sa susjednim državama u regionu;
- nedovoljna povezanost seoskih naselja usled loših tehničkih karakteristika postojećih lokalnih puteva (posebno u predelu Sinjavevine);
- nedostatak većeg broja subopštinskih centara;
- masovna nelegalna gradnja stambenih objekata u granicama GUP-a Žabljaka;
- nepouzdanost elektro i vodosnabdijevanja velikog broja seoskih naselja.

4.2. PRIVREDNA OSNOVA

Uvodne napomene

Sada važeći Prostorni plan opštine Žabljak donet je pre dvadesetak godina (.....). U međuvremenu promenjeni su brojni sistemski i drugi elementi – politički, društveno-ekonomski, ekološki i drugi, koji su nametnuli potrebu za donošenje novog planskog dokumenta.

Odluka o pristupanju izradi izmjena i dopuna Prostornog plana opštine Žabljak doneta je jula meseca 2007. godine (Sl.list RCG, broj 24 od 20 jula 2007.), a na osnovu članova 14, 24 i 31 Zakona o planiranju i uređenje prostora (Sl.list RCG, br.28/05), člana 65 Statuta opštine Žabljak (Sl.list RCG – opštinski propisi, br.9/05), Petogodišnjeg i Jednogodišnjeg programa planiranja i uređenja prostora (Sl.list RCG – opštinski propisi, br.14/07). Ovaj planski dokument donosi se za period do 2020. godine.

Sastavni deo Odluke o Izmjeni i dopuni Prostornog plana opštine Žabljak je Programski zadatak, koji je obavezujući za obrađivače ovog planskog dokumenta i istovremeno obavezuje na usaglašavanje sa Prostornim planom Republike Crne Gore.

Prilikom izrade Ekonomske osnove za potrebe Izmjene i dopune Prostornog Plana opštine Žabljak, korišćeni su različiti dokumenti i izvori informacija, kao što su:

- Važeći Prostorni plan opštine Žabljak i važeći Generalni urbanistički plan Žabljaka iz 1987. godine, kao i studije koje su rađene za potrebe izrade navedenih planova ("Korišćenje zemljišta i zemljišna politika na području opštine Žabljak", "Studija servisa i društvenih djelatnosti opštine Žabljak" i dr.). Detaljnost obrade istih daje mogućnosti uporedbe tadašnjeg stanja i planiranog razvoja sa sadašnjim stanjem, i ukazuje na aktuelnost obrađenih pitanja;
- Program integralnog razvoja Durmitorskog područja, koji je Vlada Crne Gore usvojila 1992. godine, gde je razmatran integralni razvoj opština Žabljak, Šavnik i Plužine;
- Inovacija projekta "Program integralnog razvoja Durmitorskog područja" urađen od strane Instituta Ekonomskih nauka – Beograd i Centra za razvoj Durmitorskog područja – Žabljak, od oktobra 2001. godine. Vlada Crne Gore je ocenila da ovaj projekat "po svom konceptu i sadržaju predstavlja regionalni program razvoja, koji se u potpunosti uklapa u strategiju razvoja Crne Gore kao ekološke države";
- Prostorni plan NP "Durmitor" – dokumentaciona osnova iz 1995. i 1996. godine;
- Prostorni plan područja posebne namene za Nacionalni park "Durmitor" (Sl.list R CG br.20/1997.), u okviru koga su definisane zaštitne zone i uslovi odnosno režimi korišćenja pojedinih zona
- Strateški plan opštine Žabljak, iz decembra 2006. godine, u čijoj izradi su, kroz različite forme angažovanja, učestvovali građani, predstavnici lokalnih NVO-a, turistički radnici, poljoprivrednici, predstavnici organa lokalne samouprave, kulturni prosvetni radnici i drugi. Ovaj plan je urađen u okviru projekta "Razvoj Strateških planova u crnogorskim opštinama" kao deo USAID-ovog programa "Efikasna Lokalna Samouprava", a uz tehničku pomoć i podršku Urbanističkog Instituta Crne Gore i Agencije za Lokalnu Demokratiju i Partnerstvo Crne Gore. Strateški plan se bavio ključnim razvojnim pitanjima, uključujući i ekonomski razvoj, i to - od vizije, misije i vrednosti; SWOT analize (unutrašnje snage, unutrašnje slabosti, razvojne mogućnosti i spoljašnje pretnje); identifikacije strateških pitanja, pa do razrade konkretnih aktivnosti u okviru akcionog plana;
- Opštinski budžeti, opštinske informacije, materijal Centra za razvoj Durmitorskog područja, kao i druga opštinska i statistička građa, koja je predstavljala značajan izvor informacije, posebno za ocenu stanja i definisanja problema u razvoju;
- Posebna anketa po mesnim zajednicima/naseljima, koja je sprovedena početkom 2008. godine, sa ciljem: prvo, snimanja stanja u pogledu razmeštaja privrednih i uslužnih kapaciteta; drugo, definisanja od strane lokalnog stanovništva problema sa kojima se suočavaju; i treće, pružanja mogućnosti da lokalno stanovništvo iskaže svoju zainteresovanost i inicijative u pogledu korišćenja lokalnih resursa za budući privredni razvoj, kao i uslove koji su potrebni za pokretanje razvoja;
- Brojne inicijative (preko 160) pokrenute od strane građana i različitih privrednih i drugih subjekata, najčešće vezane za rešavanja lokacijskih pitanja (promene namene korišćenja zemljišta; nove izgradnje – stambene, turističke, za poslovanje; proširenja i rekonstrukcija objekata i sl.). Navedene inicijative najbolje ilustruju potrebu izmene i dopune postojećeg Prostornog plana opštine Žabljak.

Takođe, korišćeni su i različiti dokumenti od strateškog značaja za razvoj Republike, a koji imaju direktan ili indirektan uticaj na razvoj opštine Mojkovac, među kojima su:

- PPR Crne Gore i Sektorske studije – Analize i ekspertize (Nemačka organizacije GTZ za tehničku saradnju, Vlada Republike Crne Gore, Univerzitet Crna Gora, 2005.godine) rađene za potrebe izrade PPR Crne Gore. Jedna od njih – Sektorska studija (SS-AC) 4,6 "Privreda" obrađuje strategiju razvoja privrede Crne Gore. Subsektorska studija (SS –AE) 4,6/2 "Turizam" bavi se strategijom turističkog razvoja, SWOT analizom, strateškom vizijom i projekcijom planinskog turizma. Nalazi ove sektorske i subsektorske studije korišćeni su prilikom izrade "Ekonomске osnove razvoja opštine Žabljak", kao bitnog aspekta Prostornog plana Opštine Žabljak. Pored toga, uvaženi su nalazi iz Strategije prostornog razvoja Republike (Okrugli sto: Prostorni koncept, februar 2006.godine);
- Strategija razvoja energetike Republike Crne Gore do 2025. godine (Ministarstvo za ekonomski razvoj, 2007.). „Nacionalna strategija razvoja energetike“ zasnovana je na premisi korišćenja energetskog potencijala na bazi održivog razvoja; smanjenja energetske zavisnosti CG i poboljšanja sigurnosti snabdevanja države; revitalizacije i tehnološkog osavremenjivanja postojećih proizvodnih objekata i elektro energetske mreže, prenosnog i distributivnog sistema; poboljšanja energetske efikasnosti u proizvodnji i potrošnji energije; izgradnje i uključivanja u sistem obnovljivih izvora energije, i dr.;

- Nacionalni akcioni plan zapošljavanja 2007-2008. (Zavod za zapošljavanje, januar 2007.), koji je usklađen sa evropskim smernicama, i obavezuje lokalne zajednice na donošenje akcionih planova zapošljavanja.

4.2.1. PRIVREDNE KARAKTERISTIKE

Žabljak je jedna od specifičnih opština Crne Gore. Reč je o jednoj od najmanjih opština, smeštena u planinskom, sjevernom, delu Republike infrastrukturno nedovoljno opremljenom, sa skromnim i opadajućim demografskim potencijalom, a istovremeno sa velikim turističkim potencijalom i povoljnim uslovima za razvoj turističke privrede (planine, brojna jezera, reke, kanjoni, bogatstvo flore i faune i sl.), uz to i sa vrlo očuvanom životnom sredinom, koja pored eko turizma pruža mogućnosti za eko poljoprivredu odnosno proizvodnju visokokvalitetne i zdravstveno bezbedne hrane. Istovremeno opština je ekonomski nerazvijena kao i okruženje. Pored toga, najveći deo Nacionalnog parka „Durmitor“, nalazi se na području opštine Žabljak. Od 28 naselja, čak sedam (Virak, Mala Crna Gora, Motički Gaj, Pašina voda, Pošćenski kraj, Tepca i Šljivansko) se nalaze u zaštićenom prostoru Nacionalnog parka (uglavnom u III zaštićenoj zoni NP), sa strogo definisanim režimima izgradnje, korišćenja i zaštite, dok se ostala naselja nalaze u području zaštitnih zona.

Na području opštine Žabljak, prema popisu stanovništva iz 2003. godine živi oko 4.200 stanovnika (0,7%), a aktivnog stanovništva koje obavlja zanimanje ima 1.326 (0,8% od ukupnog broja u Republici). Od ukupnog broja aktivnih koji obavljaju zanimanje oko 65% čini muška populacija.

U strukturi aktivnog stanovništva najviše je u primarnim djelatnostima tj. poljoprivredi, lov i šumarstvu (31,1%), potom u državnoj upravi i socijalnom osiguranju (16,7%) i uslužnim oblastima - komunalnim, društvenim i ličnim (13,2%). Po zastupljenosti, drugu grupu čine trgovina na veliko i malo (7,6%), turizam odnosno u hoteli i restorani (7,2%), a nešto manji broj je u obrazovanju (6,0%). Sve ostale oblasti imaju znatno manje učešće, a aktivnog stanovništva koje obavlja zanimanje nema kod privatnih domaćinstava i eksteritorijalnim organizacijama i telima.

Tabela: Aktivno stanovništvo koje obavlja zanimanje prema delatnosti – popis 2003.

Delatnosti:	Opština Žabljak		Crna Gora	
	Broj	%	Broj	%
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	412	31,1	15.185	8,9
Ribarstvo	3	0,2	150	0,1
Vađenje ruda i kamena	2	0,1	3.546	2,1
Prerađivačka industrija	38	2,9	23.558	13,8
Proizvodnja električne energije, gasa i vode	48	3,6	5.139	3,0
Građevinarstvo	17	1,3	6.101	3,6
Trgovina na veliko i malo	101	7,6	24.514	14,3
Hoteli i restorani	95	7,2	9.957	5,8
Saobraćaj, skladištenje i veze	49	3,7	14.280	8,3
Finansijsko posredovanje	15	1,1	2.278	1,3
Poslovi sa nekretninama	9	0,7	3.903	2,3
Državna uprava i socijalno osiguranje	222	16,7	22.709	13,3
Obrazovanje	80	6,0	11.947	7,0
Zdravstveni i socijalni rad	38	2,9	10.689	6,2
Ostale komunalne, društvene i lične usluge	175	13,2	9.861	5,8
Privatna domaćinstva sa zaposlenim licima	0	0,0	53	0,0
Eksteritorijalne organizacije i tela	0	0,0	148	0,1
Nepoznato	22	1,7	7.307	4,3
Svega:	1.326	100,0	171.325	100,0

Od 1.326 aktivnog stanovništva koje obavlja zanimanje na području opštine Žabljak je zaposleno svega 780 lica, od kojih je je blizu dve trećine muška radna snaga. Zapošljavanje je jedan od važnih pokazatelja razvijenosti. Ako se zna da je u opštini Žabljak broj zaposlenih u 1991. godini iznosio 1.017, 1995. godine 1.010, 1998. godine 900 (izvor: Inovacija projekta "Program integralnog razvoja Durmitorskog područja") a danas samo 780, jasno je da je problem upošljavanja lokalnog stanovništva jedan od ključnih problema, a posebno ženske radne snage.

Značaj postojećih privrednih oblasti opštine Žabljak u širem okruženju -Republike i Sjevernog regiona, razmatran preko vrednosti lokacionih koeficijenata⁹, ukazuje na nekoliko bitnih zaključaka vezanih za postojeću strukturu i nivo razvijenosti:

Opština Žabljak ima nekoliko funkcija kojese nalašeniye razvijene u odnosu na Republiku. Reč je, pre svega, o poljoprivredi, lov i šumarstvu koje imaju najviši lokacioni koeficijent 3,51 i komunalnim, društvenim i ličnim uslugama, 2,29, a potom turizmu tj. aktivni koji su zaposleni u hotelima i restoranima i u proizvodnji električne energije, gasa i vode sa lokacionim koeficijentima od 1,23 i 1,21. Nasuprot, najveće zaostajanje je u prerađivačkoj industriji, poslovima sa nekretninama, građevinarstvu i saobraćaju.

U odnosu na Sjeverni region, funkcije od regionalnog značaja u opštini Žabljak se ostvaruju u uslugama – komunalnim, društvenim i ličnim (3,35), kao i turizmu tj. hotelijerstvu (1,66), poljoprivredi, lov i šumarstvu (1,42) i proizvodnji električne energije, gasa i vode (1,18). Kao i u odnosu na Republiku, najnerazvijenije su prerađivačka industrija, građevinarstvo, finansijsko posredovanje i saobraćaj.

Tabela: Lokacioni koeficijenti za aktivno stanovništvo koje obavlja zanimanje
- vrednosti koeficijenata 2003. godine

Oblasti/delatnosti	U odnosu na Crnu Goru	U odnosu na Sjeverni region
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	3,51	1,42
Prerađivačka industrija	0,21	0,23
Proizvodnja električne energije, gasa i vode	1,21	1,18
Građevinarstvo	0,36	0,40
Trgovina na veliko i malo	0,53	0,82
Hoteli i restorani	1,23	1,66
Saobraćaj	0,44	0,53
Finansijsko posredovanje	0,85	0,34
Poslovi sa nekretninama	0,30	0,76
Ostale komunalne, društvene i lične usluge	2,39	3,35

Navedene zaključke potvrđuju podaci o vrednostima koeficijenata specijalizacije¹⁰ analiziranih privrednih oblasti Opštine Žabljak.

9

$$L_k = \frac{Z_{i,r}}{Z_r} \cdot \frac{Z_{i,n}}{Z_n}$$

Gde su: Lk Lokacioni koeficijent
 $Z_{i,r}$ Broj aktivnih u "i" toj oblasti Opštine
 Z_r Ukupan broj aktivnih u Opštini
 $Z_{i,n}$ Broj aktivnih u "i" toj oblasti Republike Crne Gore/Sjevernog regiona
 Z_n Ukupan broj aktivnih u Republici Crne Gore/Sjevernom regionu

10

$$K_s = \frac{TN_1}{NT_1}$$

Gde su: K_s - koeficijent specijalizacije
 TN_1 T - broj aktivnih date oblasti u Opštini
 NT_1 T₁ - broj aktivnih iste oblasti u Republici/Sjevernom regionu
 N_1 N - broj stanovnika Opštine
 N - broj stanovnika u Republici/Sjevernom regionu

93

U odnosu na Republiku, iste oblasti koje su nadprosečno razvijene iskazuju i određeni stepen specijalizacije. Reč je, pre svega o primarnim djelatnostima, potom uslužnim, kao i turizmu i proizvodnji el.energije, gasa i vode. Nasuprot navedenim, uočava se da najviše zaostaju prerađivačka industrija, poslovi sa nekretninama i građevinarstvo.

Nešto je povoljnija situacija opštine Žabljak u odnosu na Sjeverni region, s obzirom da pored napred navedenih oblasti trgovina na veliko i malo ima vrednost koeficijenta specijalizacije iznad 1, a poslovi sa nekretninama su na nivou regionalne razvijenosti (koeficijent specijalizacije je 1).

Tabela: Koeficijent specijalizacije, za aktivno stanovništvo koje obavlja zanimanje
- vrednosti koeficijenata 2003. godine

Oblasti/delatnosti	U odnosu na Crnu Goru	U odnosu na Sjeverni region
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	4,00	1,94
Prerađivačka industrija	0,24	0,30
Proizvodnja električne energije, gasa i vode	1,38	1,57
Građevinarstvo	0,41	0,53
Trgovina na veliko i malo	0,61	1,09
Hoteli i restorani	1,41	2,21
Saobraćaj	0,51	0,71
Finansijsko posredovanje	0,97	0,45
Poslovi sa nekretninama	0,34	1,00
Ostale komunalne, društvene i lične usluge	2,69	4,45

U odnosu na period kada su donošeni osnovni planski dokumenti (Prostorni plan opštine Žabljak, GUP Žabljaka, PP Nacionalnog parka "Durmitor i dr.), ostvareni ekonomski i demografski razvoj pokazuje da se do 2000., planske, godine a i posle, nije odvijao na način kako je navedenim planskim dokumentima planirano, što se vidi iz sledećeg:

- Očekivanja su bila da će se stanovništvo opštine uvećati na oko 6.000, da će radni kontigent brojati preko 2.600 lica, da će broj aktivnih i zaposlenih iznositi 2.600 odnosno 2.500, a od toga u industriji 500, u poljoprivredi 400, u ugostiteljstvu i turizmu 690, u trgovini 140, u zanatstvu 90 itd.. Danas je broj stanovnika svega 4.200, radni kontigent iznosi 2.170 lica, broj aktivnog stanovništva je 1.320 a broj zaposlenih svega 780. Pored toga, broj mladih (do 19 godina) i starih (preko 60 godina) se skoro izjednačio, što je negativan trend;
- Planirano je da će broj ležaja dostići oko 3.300, od toga u osnovnim kapacitetima 2.100, da će od 1.200 u komplementarnim kapacitetima 200 biti na seoskom području, da će se broj noćenja višestruko uvećati – na čak 460.000, itd.. Danas je broj ležajeva nešto preko 1.000, broj noćenja oko 38.000, nije došlo do izgradnje novih smeštajnih kapaciteta, kako osnovnih tako i komplementarnih;
- Izostalo je podsticanje određenih privrednih delatnosti (poljoprivrede, posebno stočarstva, turizma i dr.) za koje postoje povoljni uslovi za razvoj na području opštine Žabljak. Isto tako zapostavljeno je i međuopštinsko i regionalno povezivanje koje bi omogućilo korišćenje prirodnih resursa na bazi zajedničkog ekonomskog interesa (turistička ponuda, prerada drvnih i poljoprivrednih proizvoda i sl..

Očigledno da je razvoj ostvaren daleko ispod planiranog – smanjen je kako demografski tako i potencijal radne snage, usporeniji ekonomski razvoj uslovio je malu uposlenost stanovništva, što se neposredno odrazilo na odseljavanje stanovništva, pre svega seoskog. Stanovništvo Opštine Žabljak sve više stari, što dugoročno gledano može da ugrozi radni potencijal odnosno razvoj lokalne ekonomije.

4.2.2. KARAKTERISTIKE OPŠTINSKOG BUDŽETA

Sredstva opštinskog budžeta, koja direktno zavise od uspešnosti poslovanja privrednih subjekata (uglavnom poreska), potom neporeskih izvora (kao što su različite naknade - za korišćenje građevinskog zemljišta, za uređenje građevinskog zemljišta, za puteve, različite takse, i dr.) su proteklih godina bila ograničena, jer je privreda nerazvijena, zarade zaposlenih niske a siromaštvo prisutno u velikom delu populacije, pa se često ne primenjuju u punoj meri ekonomski kriterijumi..

Zato su za opštinu Žabljak *dotacije* odnosno dopunska sredstva iz Budžeta Republike predstavljale značajan prihod za formiranje opštinskog budžeta, dok su planirane donacije izostale, iako se na njih ozbiljno računalo, posebno za formiranje kapitalnog budžeta.

Tabela ...: Učešće dopunskih sredstava, dotacija i donacija u formiranju opštinskog budžeta

Godina	Ukupan budžet	Udeo u %		
		Dopunska sredstva iz budžeta Republike	Dotacije iz budžeta Republike (egalizacioni fond)	Donacije
2000.	100,0	14,0	-	-
2001.	100,0	13,1	-	-
2002.	100,0	9,4	-	-
2003.	100,0	13,0	-	-
2004.	100,0	-	27,1	-
2005.	100,0	-	27,4	-
2006.	100,0	-	23,4	-

Učešće imovinskih poreza ima tendenciju porasta, što se može oceniti kao pozitivan trend. Lokalne komunalne takse imaju značajno učešće sa tendencijom porasta, izuzev 2006. godine kada je njihov značaj u formiranju opštinskog budžeta značajno smanjen. Udeo sredstava od naknada za korišćenje građevinskog zemljišta i naknada od uređenja (od 2004 do 2006. godine) je dosta promenljiv po godinama, ali takođe sa tendencijom povećanja značaja, što je pozitivna tendencija.

Kod formiranja naknade za korišćenje građevinskog zemljišta, a na osnovu podataka za dve poslednje godine, zapaža se da je "teret" naplate tj. ubiranja bio na pravnim licima i delom na preduzetnicima, dok se vrlo niska sredstva ubiraju od građana. Nema ekonomskog opravdanja, s obzirom da je funkcija stanovanja značajan korisnik zemljišta koje je neophodno urediti (komunalno opremiti).

U formiranju sredstava od naknade za uređivanje i izgradnju građevinskog zemljišta najviše se ubira od građana, što ukazuje na odsustvo većih privrednih i preduzetničkih aktivnosti u izgradnji.

Napred navedeni neporeski izvori prihoda opštinskog budžeta su značajni i realno je očekivati dalje povećanje njihovog značaja, s obzirom da je prostor jedan od najznačajnijih potencijala opštine Žabljak, a koji je neophodno da se u narednom periodu u većoj meri kapitalizuje. Nije ekonomski opravdano da se sredstva lokalne i šire zajednice ulažu u izgradnju infrastrukture i opremanje zemljišta, podižući na taj način kvalitet lokacije, a da se uvećana vrednost zemljišta/lokacije ne naplaćuju od različitih korisnika zemljišta.

Tabela ...: Učešće imovinskih poreza, lokalnih komunalnih taksa i naknada za korišćenje i uređenje građevinskog zemljišta u formiranju opštinskog budžeta

Godina	Ukupan budžet	Udeo u %		
		Imovinskih poreza	Lokalne komunalne takse	Naknade za korišćenje i uređenje građev. zemlj.
2000.	100,0	4,8	5,7	7,7*
2001.	100,0	7,3	5,1	9,1*
2002.	100,0	6,8	7,2	5,0*

2003.	100,0	6,3	5,6	1,8*
2004.	100,0	9,5	6,4	14,0
2005.	100,0	6,6	9,5	5,7
2006.	100,0	12,6	2,8	13,9

* samo naknada za korišćenje građevinskog zemljišta

Karakteristično je da je od 2003. godine realizovan manji obim budžetskih sredstava od planiranog, najčešće iz razloga izostanka očekivanih dotacija, što je posebno naglašeno u 2006. godini. Takođe, zapaža se da skoro u svim godinama se značajna sredstva prenose u narednu godinu.

Promene u visini budžetskih sredstava pratile su i promene u strukturi budžetskih rashoda (odnos između operativnog i kapitalnog dela budžeta). Naime, u 2004. i 2005. godini svi budžetski rashodi se odnose na realizaciju operativnog budžeta, iz kojeg se finansira rad lokalnih organa, organizacija i službi. U 2006. godini na operativni budžet je izdvojeno blizu 85% a na kapitalni budžet nešto preko 15% od ostvarenih budžetskih izdataka. Za ovu godinu karakteristično je da je kapitalni budžet realizovan u iznosu od 109.660,33 Eura, dok je planirano čak 1.880.000 Eura, na bazi sredstava od očekivanih donacija. Sredstva kapitalnog dela budžeta najvećim delom su uložena u izgradnju i rekonstrukciju lokalne infrastrukture, a manjim delom rasvetu i u opravku lokalnih puteva. Imajući u vidu stanje infrastrukture obim sredstava namenjen ulaganjima u infrastrukturu je bio nedovoljan.

Tabela ...: Ostvarena budžetska sredstva u Eurima i njihova struktura

Godina	Vrsta				% učešće za:	
	Ukupan	Operativni Rashodi	Kapitalni rashodi	od toga: za lokalnu infrastr.	operativni	kapitalni
2004.	538.138,96	516.898,02	-	-	100,0	-
2005.	560.913,77	496.207,39	-	-	100,0	-
2006.	809.615,45	608.809,36	109.660,30	10,2	84,8	15,2

Očigledno je da nerazvijena privreda ograničavajuće deluje na formiranje opštinskog budžeta, i da bez pomoći Republike i donacija sama opština Žabljak ne može da prevaziđe teškoće, posebno na unapređenju infrastrukture (saobraćajne i komunalne), a koja je uslov i za intenzivniji razvoj turizma.

4.2.3. RAZMJEŠTAJ PRIVREDNIH KAPACITETA

U cilju dobijanja potpunijeg uvida u današnje stanje razmeštaja privrednih i uslužnih privrednih kapaciteta, različitih problema sa kojima se susreće stanovništvo (organizacionih, infrastrukturnih i drugih), kao i inicijativa za budući razvoj sprovedena je posebna anketa. Međutim, od 28 naselja na anketu je odgovorilo samo 12 naselja – Brajkovača, Gradina, Gomile, Dobri Nugo, Zminica, Novakovići, Njegovuđa, Pašino Polje, Rasova, Rudanci, Suvodo i Tepca. U okviru navedenih naselja živi, prema popisu Stanovništva iz 2003. godine, svega 728 stanovnika odnosno oko 17% opštinske populacije. Ako se zna da je 1961. godine u navedenim naseljima bilo preko 2000 stanovnika odnosno blizu trećina opštinskog, vidi se da se radi o delu opštinskog područja koje karakteriše depopulacija i nerazvijenost. Jedino naselje Njegovuđa je u proteklih godinama doživelo porast stanovništva. S obzirom da veći deo naselja nije sarađivalo na anketi, obrađivači su uskraćeni za odgovarajuće terenske informacije kao i sagledavanje i korišćenje potencijala i lokalnih inicijativa za dalji razvoj.

Proizvodni kapaciteti

Razvoj lokalne ekonomije opštine Žabljak je oslonjen, pre svega, na prirodne resurse i korišćenje turističke, poljoprivredne, šumske i vodne potencijale. Očekivani industrijski razvoj se nije ostvario, što je velikim delom uslovljeno položajem ove opštine i činjenicom da je značajan deo opštinskog prostora u okviru NP

„Durmitor“, gde je faktor zaštite i ekologije imao veliki uticaj. Najznačajniji privredni (uključujući uslužne) kapaciteti se nalaze u opštinskom centru Žabljak i sekundarnom centru Njegovuđu. Naime, u Žabljaku su od ranije locirane aktivnosti vezane za prenos električne energije, koje zapošljavaju mali broj lica. U Njegovuđu se nalazi pogon prerade drveta. U delu primarne prerade obrađuje se oko 20.000m³ oblovine, a u delu finalne prerade asortiman se svodi na proizvodnju lamperije (oko 100.000m²) i broskog poda (oko 80.000m²). Pogon je značajan i sa stanovišta zapošljavanja, najvećim delom radne snage iz Njegovuđa i Žabljaka. Značajno je da pogon ne zagađuje sredinu, ali zahvata veliki prostor i dovoz sirovina i odvoz proizvoda opterećuje prostor. Separacija šljunka i peska se obavlja samo u Zminici, iako postoje potencijali na više lokacija.

Sadašnji proizvodni kapaciteti nalaze se izvan zaštićenih zona Nacionalnog parka odnosno u zaštitnoj zoni Nacionalnog Parka i njihova tehnologija nije u suprotnosti sa propisanim režimima zaštite Nacionalnog parka.

Poljoprivreda

Poljoprivrednog zemljišta u opštini Žabljak ima 22.021 ha, što je oko 49,5% od ukupne teritorije opštine. Bonitet zemljišta je slab – uglavnom se radi o kategorijama IV i više bonitetne klase. Daleko najveći deo zauzimaju pašnjaci (15.660ha) koji su uglavnom na plitkim i kamenitim zemljištima. Površine pod livadama koje su na 6.1780ha su na nešto povoljnijim terenima. Oraničnih i površina pod baštama ima vrlo malo (svega 183 ha) i karakteriše ih ekstenzivna upotreba. U poslednjih dvadesetak godina poljoprivredne površine su nešto uvećane (za oko 50ha). U tom periodu smanjene su oranične površine u korist livada.

Tabela ...: Kretanje poljoprivrednog zemljišta i strukture korišćenja

Godina	Ukupno polj.zem.	Obradiva površina					Pašnjaci	Bare, ribnjaci i trstici
		Svega	Oranice i bašte	Voćnjaci	Vinog.	Livade		
2001.	22.050	6.362	463	-	-	5.899	15.688	-
2002.	22.050	6.390	491	-	-	5.899	15.660	-
2003.	22.050	6.390	410	-	-	5.980	15.660	-
2004.	22.066	6.406	197	-	-	6.209	15.660	-
2005.	22.021	6.361	183	-	-	6.178	15.660	-

Struktura poljoprivrednog zemljišta opredelila je da je stočarstvo dominantna grana, a u okviru stočarstva ovčarstvo i govedarstvo. I pored povoljnih uslova stočni fond je u opadanju, što je inače karakteristika i drugih, za stočarstvo, pogodnih prostora. Stočarstvo, a posebno ovčarstvo, ima najbolje uslove za razvoj una području Brajkovače, Gomile, Novakovića, Tepca i Šumanovaca.

Prema popisu stanovništva aktivnog poljoprivrednog stanovništva ima 412 (odnosno 31,1% od ukupnog aktivnog stanovništva). Na 1 aktivnog poljoprivrednog stanovnika dolazi nešto preko 53ha poljoprivrednog zemljišta, odnosno oko 53ha pašnjaka i livada, što predodređuje bavljenje stočarstvom kao najvažnijim poljoprivrednim potencijalom.

Prirodni potencijal za razvoj poljoprivrede je skroman. Pored toga, ovoj privrednoj oblasti nije do sada posvećena potrebna pažnja. Poseban problem je odsustvo odgovarajuće politike prema brdsko-planinskim područjima tokom proteklog perioda. Poslednjih godina se obezbeđuju određene mere za podsticanje poljoprivrede, zadržavanja ljudi na selu i socijalno obezbeđenje staračkih domaćinstava – razvojne premije u stočarstvu, nabavka poljoprivredne mehanizacije, kao i obezbeđenje staračke naknade za poljoprivredne proizvođače (iz agrobudžeta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede), mogućnost korišćenja „poljoprivrednih kredita“ za unapređenje poljoprivredne proizvodnje (preko Biroa za zapošljavanje).

Prema rezultatima sprovedene ankete odnos prema poljoprivredi je neodgovarajući. Zadrugarstvo je nedovoljno razvijeno, pa se proizvodnja, otkup, promet i distribucija odvijaju neorganizovano. Poseban

problem predstavlja otkup stočarskih proizvoda (mesa, mleka i mlečnih proizvoda u sezoni). Primarna prerada je nerazvijena, pa se višak mesa u živom obliku prodaje širom Crne Gore.

Primeru radi, ni u jednom od 12 naselja koja su odgovorila na anketu nema otkupne stanice. Ovi problemi su navedeni i u Strateškom planu opštine Žabljak.

Primarna prerada poljoprivrednih proizvoda je, prema anketi kao i drugim izvorima, nerazvijena. Jedina mlekara u Njegovuđu ne radi.

Farme ovaca su, prema anketi, na području samo nekoliko naselja – najviše na području Pašino Pole – Okruglica (6 farmi ovaca), potom u naselju Dobri Nugo – Ramovo Ždrelo (1 farma), Zminica (1 farma) i Rasova (1 farma).

Ribnjak za uzgoj i tov riba se nalazi samo u naselju Tepca.

Prema rezultatima ankete, jedina zelena i jedina stočna pijaca se nalaze u naselju Njegovuđu. Zelena pijaca je malog kapaciteta a stočna je neuređena.

Servisi za poljoprivrednu mehanizaciju i veterinarske usluge nedostaju na celom području opštine. Jedina ispravna stočna vaga, od anketiranih naselja, je u Njegovuđu, dok je za nekoliko naselja neispravnost stočnih vaga veliki problem.

Tabela Razmeštaj poljoprivrednih i poljoprivredno-uslužnih kapaciteta – 2008.

Mesna zajed./naselje	Poljop. pred., firme, zem.zadruga	Otkupna stanica	Poljopriv. proizvodnja, prerada i servisi	Farme i štale	Ribnjaci
Brajkovača					
Gomile					
Gradina					
Dobri Nugo				1 farma ovaca (Ramovo Ždrelo)	
Zminica				1 farma ovaca (Zminica)	
Novakovići					
Njegovuđa			Stočna vaga Mlekara (ne radi)		
Pašino Polje				6 farmi ovaca (P.Polje – Okruglica)	
Rasova			Proizvodnja Maline	1 farma ovaca (Rasova)	
Rudanci					
Suvodo					
Tepca					1 ribnjak

Šumarstvo

Ovo područje je poznato po šumskoj i livadskoj vegetaciji – od aromatičnog i lekovitog bilja, šumskih plodova do jestivih gljiva. Bruto seča drveta se poslednjih godina smanjuje, i sada je na nivou iz 2003. godine (oko 24.800m³), što je ispod optimalne. Najveći deo posećene mase je četinarsko drvo (oko 60%), ali je u odnosu na pre dvadesetak godina proizvodnja tehničkog drveta manja po obimu i niža po učešću. Visoko je učešće otpadnog drveta (oko 20%) – veće nego što je bilo u ranijim godinama. Ocenjuje se da sadašnji način gazdovanja šumama nije u potpunosti zadovoljavajući, posebno što se više pažnje ne obraća iskorišćavanju

šumskih proizvoda (lekovito bilje, šumski plodovi, gljive). Organizovanost ovog sektora je neadekvatna, tako da veliki deo potencijala ostaje neiskorišćen.

Tabela Kretanje i struktura seče šuma – m3

Godina	Sječa drveta			Od ukupne sječe:		
	Bruto masa	Od toga		Oblovina, tesano i cijepano drvo	Ogrijevno drvo	Otpadak
		Lišćari	Četinari			
2001.	21.656	255	21.301	15.824	1.087	4.745
2002.	26.338	1.347	24.991	16.840	4.915	4.583
2003.	24.941	2.049	22.892	14.705	4.163	6.073
2004.	19.580	451	19.129	12.253	2.535	4.792
2005.	24.783	1.094	23.689	14.268	5.683	4.832

Trgovina, zanatstvo i mala privreda

U Žabljaku, kao opštinskom centru se nalazi najveći broj različitih trgovinskih kapaciteta, uključujući i robnu kuću. Pored toga, jedina benzinska pumpe se, takođe, nalaze u Žabljaku. Na području anketiranih seoskih naselja se nalazi još 2 trgovinske radnje, i to u Njegovuđu i Rasovu. Očigledno da se u poslednjih dvadesetak godina nije bitnije promenila situacija (kada je u Žabljaku bilo 17 a na seoskom području bilo 6 trgovinskih radnji), što je sigurno uslovljeno sve manjim demografskim potencijalom odnosno smanjenom tražnjom od strane lokalnog stanovništva. Međutim, nedostaju specijalizovani trgovinski kapaciteti, koji bi bili u funkciji poboljšanja turističke i neophodne prateće ponude.

Zanatski kapaciteti su uglavnom locirani u Žabljaku, ali sa neodgovarajućom strukturom. Na opštinskom području samo u manjem broju anketiranih naselja postoje zanatski odnosno kapaciteti male privrede i to u Njegovuđu i Suvodu. Uglavnom su u pitanju pilane i brende.

Tabela Razmeštaj komercijalno-uslužnih i drugih proizvodnih kapaciteta– 2008.

Mesna zajed./naselje	Broj stanovnika		Broj trgovin. Radnji	Pijaca		Broj ugostitet. Objekata	Broj zanatskih, uslužnih i kapaciteta male priv.	Industrij. i drugi proizvodni kapaciteti
	1961.	2003.		Zelena	Stočna			
Brajkovača	236	35	-	-	-	-	-	-
Gomile	144	11	-	-	-	-	-	-
Gradina	158	33	-	-	-	-	-	-
Dobri Nugo	90	16	-	-	-	-	-	-
Zminica	124	34	-	-	-	-	-	Separacija šljunka i pjeska
Novakovići	334	87	-	-	-	-	-	-
Njegovuđa	210	227	1 mešovita (centar)	1 (mala)	1 (neuređena)	3 kafića Motel (centar)	1 pilana 2 brende	-
Pašino Polje	97	34	-	-	-	-	-	-
Rasova	156	60	1 mešovita (Budočevica)	-	-	1 restoran (Tara) 1 motel (Tara)	-	-
Rudanci	106	40	-	-	-	-	-	-
Suvodo	128	65	-	-	-	-	Drvoprerađa 2 brende	-
Tepca	340	84	-	-	-	-	-	-

Ugostiteljstvo i turizam

Zaostajanje u dosadašnjem razvoju pokazuje ugostiteljstvo i turizam. Turistički pokazatelji (broj gostiju i noćenja) kao i ugostiteljski (broj ležaja, ostvaren promet i dr.) ukazuju na određeno zaostajanje ovih delatnosti, posebno na očekivani i planirani razvoj. U opštini Žabljak je svega oko 1,6% gostiju, 1,4% noćenja i 0,9% ležaja od ostvarenih u Republici, i svega 0,8% prometa u ugostiteljstvu je realizovano od ukupnog u Republici.

Tabela ...: Pokazatelji razvoja turizma i ugostiteljstva

Godina	Turizam		Ugostiteljstvo		
	Gosti	Noćenja	Broj poslovnih jedinica	Broj ležaja	Ukupan promet u EUR (dr.sektor)
2002.	10.032	1.240	11	1.033	617.318
2003.	8.748	1.779	7	1.051	479.934
2004.	11.374	2.575	-	1.034	-

Zadržavanje turista je u analiziranom periodu značajnije skraćeno - sa prosečnih 8,1 na 4,4 dana što je nepovoljno, imajući u vidu da se radi o stacionarnom karakteru turizma.

U odnosu na pre dvadesetak godina turistička ponuda nije značajnije promenjena, posebno u pogledu broja, strukture i lokacije smeštajnih kapaciteta. Naime, u vreme donošenja još uvek važećih planskih dokumenata ukupan broj smeštajnih kapaciteta je iznosio 1.133, od kojih je bilo 1.029 u osnovnim a 104 u komplementarnim kapacitetima, kao i da je na seoskom području svega 30, od kojih je 20 u Njegovuđu i 10 u Rasovu.

Danas, prema statističkim podacima ukupan broj ležaja iznosi 1.034. Prema posebno sprovedenoj anketi današnju smeštajnu ponudu čine:

- Hotel "Planinka", izgrađen 1982. godine, raspolaže sa 123 soba i 314 ležaja. Broj zaposlenih iznosi 44. Planira se dogradnja oko 25.000m² prostora;
- Hotel "Žabljak", izgrađen 1972. godine, koji ima 26 soba i 57 ležaja. Ovde je zaposleno 24 lica;
- Hotel "Jezera", iz 1978. godine, sa 90 soba i 224 ležaja, i 15 kuća koje se rentiraju a raspolažu sa 75 ležaja. Broj zaposlenih iznosi 48;
- Hotel "Bjelobor" u Tmajevcima, iz 1993. godine, sa 18 soba i 46 ležaja, sa 9 zaposlenih;
- Hotel "Javor" lociran u Žabljaku, sa 5 soba i 11 ležaja, i 7 zaposlenih;
- Hotel "Enigma" iz 2005. godine, lociran na području Tmajevci, sa 18 soba i 49 ležaja, koje opslužuje 11 zaposlenih. Planira se proširenje ponude, rentiranjem vila;
- Hotel MB lociran u centralnoj zoni
- Hotel "Korman" u Njegovuđu (ne radi);
- Motel "Javoravača", iz 2004. godine, sa 5 soba i 12 ležaja, koje opslužuje 5 stalno zaposlenih i 40 sezonskih radnika;
- Motel "Radovan Luka" u Tepcima, izgrađen 1989. godine, sa 25 sobe i 60 ležaja, sa svega 2 zaposlena;
- Motel "Tara" na području Njegovuđa, izgrađen 1975. godine, raspolaže sa 6 soba i 12 ležaja, a zapošljava 3 lica (ne radi).

Od anketiranih naselja ugostiteljski kapaciteti nalaze se, pored Žabljaka, još u naseljima – Njegovuđu i naselju Rasova. Pored motela, u Njegovuđu se nalaze 3 kafića, a u Rasovu pored motela i jedan restoran (zaseok Budečevica). Očigledno da se u pogledu turističko-ugostiteljske ponude stanje nije promenilo.

Deo turističkih/smeštajnih kapaciteta se nalazi na području Nacionalnog parka (motel u Rasovu, planinarski dom na Durmitoru i dr.), dok se ostali nalaze u području zaštitne zone Nacionalnog Parka.

Pored napred navedene ponude, neophodno je napomenuti da se na području opštine nalazi još 1.015 objekata koji se koriste za odmor i rekreaciju, za koje je realno pretpostaviti da se delom koriste i za

prihvatanje turističke klijentele. Najviše je ovih objekata u Žabljaku (290), potom u Motičkom Gaju, Paležu i Pitomini (sa po preko i oko 100) objekata.

Turistički potencijal ruralnog područja za razvoj eko, seoskog, planinskog, sportsko-rekreativnog, lovno je nedovoljno iskorišćen. Potrebno je iskoristiti zainteresovanost seoskog stanovništva i organizovano pristupiti razvoju turističke privrede. Potencijali Durmitora, kanjona Tare i drugih prirodnih dobara su do sada nedovoljno ekonomski valorizovani u funkciji razvoja turističke privrede, iako su u PPR Crne Gore u okviru strategije planinskog turizma – zone visokih planina sa Durmitorom, Sinjajevinom, Komovima i Prokletijama visoko vrednovani.

Ostalo

Opštinski centar Žabljak je najrazvijeniji, s obzirom da ostvaruje različite funkcije. Od ostalih naselja izdvaja se još Njegovuđa (proizvodnja, turizam, trgovina, poljoprivreda), a potom naselje Rasova.

Pored navedenih, poslednjih godina došlo je do otvaranja nekoliko manjih kapaciteta u oblasti primarne poljoprivredne prerade i ribolova, primarne drvne prerade (pilane), uslužnih (mala privreda, ugostiteljski).

Analiza dobijenih podataka ukazuje na stanje u lokalnoj ekonomiji ali i na nekoliko ključnih problema koje je potrebno rešavati u narednim godinama – vezanih za poljoprivredu, šumarstvo, zanatstvo, turizam i usluge.

Veliki problem za život i razvoj većine seoskih naselja predstavlja neodgovarajuća infrastruktura: loša putna poseban problem u zimskom periodu, ulična mreža, loše elektroosnabdevanje (u nekoliko naselja), potom loše vodosnabdevanje (u većem broju naselja), kao i odsustvo benzinskih stanica na celom ruralnom području. Posebno je ukazano na problem vodo i elektroosnabdevanja na katunima.

4.2.4. OCJENA STANJA, POTENCIJALA I OGRANIČENJA

4.2.4.1. Ocena lokalne ekonomije

Ekonomski razvoj i stanje lokalne ekonomije na današnjem nivou razvijenosti karakterišu značajni razvojni resursi, koji nisu ili pak ne u dovoljnoj meri iskorišćeni, što se odrazilo na ekonomsko zaostajanje ove opštine. Opštinski centar Žabljak je najrazvijeniji, s obzirom da ostvaruje različite funkcije. Od ostalih naselja izdvaja se još Njegovuđa (proizvodnja, turizam, trgovina, poljoprivreda), a potom naselje Rasova.

Sva naselja, izuzimajući opštinski centar Žabljak, su zahvaćena procesom depopulacije i starenja (posebno poljoprivrednog stanovništva), što ograničava kako demografski tako i ekonomski kapacitet opštinskog područja.

Opština Žabljak je među demografski najmanjim opštinama Republike (manja samo Šavnik) i među opštinama sa najmanjim brojem zaposlenih (manji broj samo u Andrijevići i Šavniku), ali istovremeno raspolaže značajnim resursima, posebno prirodnim (planine, jezera, reke, šume, pašnjaci i dr.) koji mogu omogućiti intenzivnije i sveobuhvatnije aktiviranje. Uz to treba dodati očuvanu prirodnu i životnu sredinu, koje predstavljaju sve važniji faktor savremenog razvoja. Raspoloživi resursi predstavljaju najvažniji potencijal za razvoj koji je u skladu ne samo sa realnim mogućnostima već i sa strateškim opredeljenjima pravaca privrednog razvoja Republike (turizam, poljoprivreda, šumarstvo i prerada drveta).

Raspoloživi potencijali predstavljaju realnu osnovu za budući razvoj, ali za čije potpunije aktiviranje opština nema dovoljnih ekonomskih (finansijskih, menadžerskih, organizacionih) ali i drugih uslova. Može se reći da je dalji razvoj u značajnoj meri uslovljen spoljašnjim faktorima (investicijama, dotacijama, donacijama i dr.). Izostajanje investicija – domaćih i stranih mogu uticati da se potencijali ne iskoriste na način koji bi omogućio održivi razvoj lokalne ekonomije (mogućnost zapošljavanja, boljeg prihodovanja, kvalitetnijeg standarda življenja). Pored navedenog, pretnje razvoju mogu biti: izostajanje odgovarajuće regionalne politike, potom ekonomske politike u funkciji realizacije strateških opredeljenja i održivog razvoja, finansijske potpore, unapređenje infrastrukture i lokalne administracije.

4.2.4.2. SWOT analiza

Snaga (unutrašnja)	Slabosti (unutrašnje)
- poljoprivredna osnova (za razvoj posebno stočarstva), - šumska sirovinna osnova (za eksploataciju drvene mase, šumskih plodova i lekovitog bilja) i njihova prerada - zaštićeni prirodni predeli, planine, ekološki očuvane sredine, reke, jezera i dr., pogodni za razvoj različitih vidova turističke ponude - poboljšanje preduzetničke klime i iskazane lokalne inicijative za razvoj - postojeća turistička infrastruktura - karakteristike populacije pogodne za razvoj turista (tradicionalnost, gostoljubivost, poštenost, uvažavanje, i dr.)	- nizak nivo razvijenosti, nedostatak sopstvenih sredstva za podsticanje razvoja, izraženo siromaštvo što ograničava i lokalne inicijative - nedovoljno brzo prilagođavanje zahtevima tržišta (u drveno prerađivačkoj industriji, u prikupljanju i preradi šumskih nusproizvoda, u poljoprivredi tj. stočarskoj proizvodnji, u turističkoj ponudi) - nedostatak institucionalne i organizacione potpore - biznis centra i obuke za biznis preduzetništvo; turističkog centra i koordinacija aktivnosti i projekata i sl. - niži nivo saradnje i organizovanosti, posebno karakteristično za poljoprivredu, turizam, i dr.) na lokalnom, među opštinskom i širem nivou - centralizacija uprave, privrednih i neprivrednih kapaciteta u Žabljaku - nedefinisanost prostora/lokacija za razvoj turizma i MSP u seoskim naseljima - saobraćajna i komunalna infrastruktura - nedovoljan kvalitet turističkih kapaciteta - depopulacija i izražen proces starenja stanovništva
Mogućnosti – potencijali (spoljašnji)	Ograničenja u razvoju (spoljašnja)
- značajni prirodni resursi na području Opštine za razvoj: poljoprivrede (stočarstva, zdrava hrana), i šumarstva (prerade drveta, sakupljanja i prerade šumskih proizvoda), turizma - strateška opredelenja Republike (razvoj turizma, drvnoprerađivačke industrije, poljoprivrede, i dr.) i veće uključivanje Vlade Republike i pojedinih resornih Ministarstava, posebno finansijska potpora - lokalne inicijative i zainteresovanost za uključivanje u razvoj poljoprivrede, pre svega stočarstva i proizvodnje zdrave hrane; šumarstva i prikupljanja i prerade šumskih nusproizvoda (voća, lekovitog bilja, pečuraka), turizma (planinskog, jezerskog, rečnog, seoskog, eko, sportsko-rekreativnog, i dr.), male privrede i dr. - jačanje privredne saradnje (unutar opštinske, međuopštinske, regionalne i međuregionalne) - udruživanje i formiranje klastera i zajednički nastup na tržištu (posebno turističkom, poljoprivrednom) - podsticanje (predinvestiranje) razvoja u seoskim naseljima koji raspolažu razvojnim potencijalima i inicijativama - negovanje specifičnosti na ruralnom području, uključujući i privredne odnosno proizvodnja za ovaj kraj specifičnih proizvoda (sir, med, lekovito bilje i dr.)	- izostajanje odgovarajuće ekonomske politike od strane Vlade Crne Gore za podsticanje razvoja i ulaganja u infrastrukturu - neodgovarajući odnos prema stanovništvu koje živi u zaštićenim prirodnim resursima, odnosno sistem nadoknada i kompenzacija - nerešavanje pitanje ekonomske infrastrukture (zona/lokacija za razvoj turizma, MSP i drugih kapaciteta, komunalne infrastrukture i odlaganja otpada, posebno na području seoskih naselja) - izostajanje konkretnih programa za privlačenje investitora i za korišćenje namenskih fondova (domaćih i stranih) - nedovoljna saradnja između institucija i između javnog i privatnog sektora na lokalnom nivou - nesaradnja ili nedovoljna saradnja institucija – lokalnih i iz okruženja - užeg i šireg (međugranične opštine i region) na bazi zajedničkog interesa - nerešavanje pitanja opštinske imovine i mogućnosti da opštine upravljaju resursima i imovinom, ubiraju prirodne i stvorene rente i iste investiraju u sopstveni razvoj i zaštitu životne sredine i prirodnih dobara

4.3. DRUŠTVENA INFRASTRUKTURA (JAVNE SLUŽBE)

➤ Osnovno obrazovanje

Osnovno obrazovanje se odvija u okviru dvije osnovne škole: „Dušan Obradović“ u Žabljaku i „Vuk Knežević“ u Njegovuđi, sa ukupno 29 nastavnika i 344 učenika u 23 odjeljenja.

Obuhvatnost generacije osnovnim obrazovanjem je potpuna, što predstavlja uspjeh zbog vrlo disperzivne mreže naselja i dosta loše dostupnosti, mada je osnovno obrazovanje zakonska obaveza.

U sastavu osmorazrednih osnovnih škola djeluju područne ustanove u svega tri seoska naselja. Stalni odliv stanovništva sa ruralnog područja imao je za posljedicu ukidanje nekih područnih ustanova, kao u Pašinom Polju, Gomilama, Šljivanskom i Tepačkom Polju, Podgori, Novakovićima, Kršu i Vrelima.

Od svih područnih ustanova ostale su one u Viraku (3km od grada, 287m² prostora), Tepcima (12km od grada, 108m² prostora) i Bojkovači (22km grada, 200m² prostora).

Površina školskog prostora u školi „Vuk Knežević“ iznosi 2635,70m².

Opremljenost škola u Žabljaku i Njegovuđi zadovoljava (fiskulturne sale, kabineti i biblioteke), dok u područnim odjeljenjima to nije slučaj.

Karakteristika svih emigracionih područja, pa i opštine Žabljak, je starenje populacije, a samim tim i smanjenje pritiska za obrazovanje u osnovnim školama.

U sljedećim tabelama dat je prikaz broja odjeljenja i učenika u osnovnim školama u šk. 2008/09. godini.

Tabela 1

Naziv škole	Područna ustanova	Razred	Broj odjeljenja	Broj učenika
„Dušan Obradović“	Matična škola	IV	1	28
		VII	2	51
		I ref	1	22
		II ref	2	32
		III ref	2	33
		IV ref	1	21
		VI ref	2	56
		VII ref	2	34
		VIII ref	2	39
		Suma:	15	316

Tabela 2

Naziv škole	Područna ustanova	Razred	Broj odjeljenja	Broj učenika
„Dušan Obradović“	Virak	III ref	1	1
		Suma:	1	1

Tabela 3

Naziv škole	Područna ustanova	Razred	Broj odjeljenja	Broj učenika
„Dušan Obradović“	Tepca	IV	1	1
		Suma:	1	1

Tabela 4

Naziv škole	Područna ustanova	Razred	Broj odjeljenja	Broj učenika
„Vuk Knežević“	Matična škola	I	0,333333	2
		II	0,333333	4
		IV	0,333333	2
		V	1	4
		VI	1	3
		VII	1	4
		VIII	1	5
		Suma:	5	24

Tabela 5

Naziv škole	Područna ustanova	Razred	Broj odjeljenja	Broj učenika
„Vuk Knežević“	Brajkovača	II	0,5	1
		IV	0,5	1
		Suma:	1	2

➤ **Srednje obrazovanje**

Srednje obrazovanje se odvija u okviru Srednje mješovite škole „17. septembar“ koja je u zgradi u kojoj se nalazi i Osnovna škola „Dušan Obradović“. Ove školske godine Školu pohađa 175 učenika, smještenih u 8 odjeljenja. Škola raspolaže sa 1821,75m² prostora – 8 specijalizovanih učionica, 5 kabineta, školski bife i restoran „Duga“ (školske radionice za obuku konobara i kuvara). Restoran se nalazi na 300m od škole.

Srednjem obrazovanju Žabljaka, zbog njegovog geografskog položaja, nedostaju usmjerenja za poljoprivrednog i turističkog tehničara.

Slijedi prikaz broja odjeljenja i učenika po usmjerenjima za šk. 2008/09.

Tabela 6

Naziv škole	Grana	Profil	Razred	Broj odjeljenja	Broj učenika				
Srednja mješovita škola „17.septembar“	Gimnazija	Opšta gimnazija	I	1	26				
			II	1	26				
			III	1	28				
			Suma:	3	80				
		Opšti smjer	IV		1	27			
			Suma:		1	27			
			Ukupno:		4	107			
	Trgovina, ugostiteljstvo, turizam	Tehničar usluživanja, Tehničar kulinarstva			Kon.	Kuv.	Sv.		
			I		1	11	6	17	
			II		1	10	7	17	
			III		1	11	7	18	
			IV		1	8	8	16	
			Suma:		4	40	28	68	
	KONAČNO:				8	175			

➤ Prikaz broja zaposlenih u osnovnim i srednjoj školi u šk. 2008/09. godini

Tabela 7

Škole	Broj zaposlenih po stepenima stručne spreme							Ukupan broj zaposlenih
	VII	VI	V	IV	III	II	I	
Osnovne	11	14	4	3	0	0	6	38
Srednja stručna	19	3	0	9	1	0	0	32
Suma:	30	17	4	12	1	0	6	70

➤ Ulaganja u školsku infrastrukturu u periodu 2003-2008.

Tabela 8

Tip škole	Naziv škole	Ulaganja u eurima						Ukupno ulaganja
		2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	
OŠ	„Dušan Obradović“	17500,00	36344,45	37036,00		1900,00	162649,46	255429,91
	Sredstva 2004.g. 24891,47€ obezbijeđena od strane USAID-a, 10540,39€ učešće zajednice					pregrada za učionice od PVC	grijanje	
	Sredstva za krov (16535€, 2005.g.) obezbijeđena iz kredita SB			krov+ormari		668,00		
	Sredstva za namještaj (10980€, 2005.g.) obezbijeđena iz kredita SB					grijanje		
	Sredstva za nastavna sredstva (3966€, 2005.g.) obezbijeđena iz kredita SB							
OŠ	„Vuk Knežević“			3500,00			2580,00	6080,00
SŠ	„17. septembar“		36484,85	14500,00	25600,00	2234,00	5600,00	84418,85
	Sredstva 2004.g. 24891,47€ obezbijeđena od strane USAID-a, 10540,39€ učešće zajednice					kuhinja u školskom restoranu	video nadzor	
	Sredstva 2006.g. 1560€ obezbijeđena od strane USAID-a, 14040€ učešće zajednice							
Ukupno (OŠ):		17500,00	36344,45	40536,00	0,00	2568,00	165229,46	262177,91
Ukupno (SŠ):		0,00	36484,85	14500,00	25600,00	2234,00	5600,00	84418,85
Svega:		17500,00	72829,30	55036,00	25600,00	4802,00	170829,46	346596,76

➤ Zdravstvo

Zdravstvena zaštita je organizovana u okviru zdravstvene stanice Žabljak koja pripada Medicinskom centru u Pljevljima. Zdravstvena stanica se sastoji od dvije zgrade od po 2000m². Zbog saobraćajne udaljenosti Pljevalja (do 60 min vožnje) i ostalih mediinskih centara Crne Gore, pružanje zdravstvene pomoći, pogotovo u zimskom periodu godine, je otežano za teže bolesnike. Pored toga, nedostaju i specijalističke službe.

U ostalim naseljima funkcionisale su ambulate u Njegovđi i Maloj Crnoj Gori, koja je i najizolovanije naselje. Na ovom i ostalom području opštine nedostaju i mobilne službe koje bi na seoskom području poboljšale nivo zdravstvenih usluga.

➤ **Kultura**

U Žabljaku postoji Centar za kulturu preko kojeg se organizuju kulturne djelatnosti, u čijem sastavu je i biblioteka i višenamjenska dvorana – sala.

Biblioteka ima površinu od 120 m². U školama postoje školske biblioteke, i to u srednjoj i osnovnoj školi u Žabljaku i osnovnoj školi u Njegovuđi. Fond knjiga je uglavnom zastareo, ali se u školskim bibliotekama usklađuje sa potrebama nastavnog programa.

U okviru Centra za kulturu je višenamjenska dvorana sa preko 200 sjedišta, u kojoj se održavaju bioskopske i pozorišne predstave i druge kulturne manifestacije.

Po ostalim naseljima, objekti seoskih domova kulture – zadružnih domova su uglavnom zapušteni ili su prenamjenjeni za neke druge potrebe. Nekada su se u njima održavale seoske igranke i druge kulturne manifestacije.

➤ **Sport i rekreacija**

Aktivnosti sporta i fizičke kulture su organizovane na amaterskoj osnovi. U srednjoj i osnovnoj školi u Žabljaku i u osnovnoj školi u Njegovuđi postoje sale za fizičko.

Tereni za sport su vezani za školske objekte i, osim u Žabljaku, su uglavnom zapušteni. Iza Hotela "Planinka" postoji fudbalski teren koji se koristi i za pripreme sportista.

➤ **Objekti uprave i administracije**

U Žabljaku postoji zgrada opštinske uprave, dok se mjesna kancelarija nalazi u Njegovuđi.

4.4. STANOVANJE, STAMBENI FOND I STAMBENA IZGRADNJA (POKAZATELJI KVALITETA STAMBENOG FONDA)

Postojeća stambena izgradnja u opštini Žabljak pokazuje znatne neusklađenosti u opremi, kvalitetu i stambenim uslovima. Poseban problem predstavlja trajni proces depopulacije koji ima za posledicu pojavu viška stambenih površina u naseljima gdje je došlo do iseljavanja stanovništva, takođe i problem staračkih domaćinstava.

Stambeni fond opštine iznosi 2814, ukupne površine 148810 m². Na gradsko područje odnosi se 960 stanova, ukupne površine 57530 m². Najmanji broj stanova nalazi se u naselju Dobri Nugo 23 i naselju Gomile 26.

Privremeno nenastanjenih i napuštenih stanova na teritoriji opštine ima 327 površine 16662m², odnosno 20,5% prema podacima Popisa 2003.godine.

Za opremljenost stanova potrebnom infrastrukturom može se reći da je opremljenost vodovoda zastupljena kod 1076 (67,4%) stanova površine 62806 m², električnom strujom 1552 (97,3%). Poseban problem je što električne instalacije nemaju slabo naseljena mjesta, udaljena od centra, Dobri Nugo i Gomile. Opremljenost kupatilom je 892 (odnosi se na površinu od 54199m²) i nužnikom 909(odnosi se na površinu 54649 m²), a izrazito je slaba na ostalom području i iznosi oko 29%.

Stanova za stalno stanovanje ima 1595 površine 85649 m², od čega se na gradsko područje odnosi 668 (41,9%), površine 38943 m². Posmatrano po strukturi, na teritoriji opštine ima dvosobnih 430 ukupne

površine 20022m², garsonjera i jednosobnih 429 ukupne površine 13574 m², trosobnih stanova 314, četvorosobnih 214 ukupne površine 16643 i 5 i višesobni 138 ukupne površine 15077m².

Stanova za odmor i rekreaciju u Žabljaku ima 1015, ukupne površine 54891 m², a koji se koriste u vrijeme sezonskih radova u poljoprivredi je 200 površine 7877 m². Ovi stanovi se nalaze 797 u vikend kućama, 188 u porodičnim kućama i 30 u ostalim zgradama. Stanova za odmor i rekreaciju u zgradama od čvrstog materijala ima 761 površine 42741 m², a najviše od 21-40 m² 271 i od 41-60 m² 239. Na gradskom području nalazi se 290 stanova za odmor i rekreaciju površine 18424m², a na ruralnom 725 površine 36467m². Dvosobni stanovi su najviše zastupljeni 240 i trosobni 230. Najviše je stanova od 21-40 m² (360) i od 41-60 m² (319).

U pogledu godine izgradnje, najveći broj stanova je izgrađen u periodu 1946-1960 godine i to 268 i u periodu 1961-1970 godine 213. U novije vrijeme 1996-2003 god. Izgrađeno je 99 stanova, a u periodu 2001-2003 svega 42. Prosječna površina stana iznosi 52,88%.

U narednoj tabeli je prikazano stanovništvo, stanovi, površina stanova u m² i površina stana po stanovniku:

Tabela : Stanovništvo, stanovi, površina stanova u m² i površina stana po stanovniku (2003.god.)

Naselje	Broj stanovnika	Broj stanova	Površina stanova (m ²)	Površina stana po stanovniku u (m ²)
Žabljak	4204	2814	148810	35,39
Gradsko	1937	960	57530	29,70
Ostalo	2267	1854	91280	40,26
Borje	71	47	3034	42,73
Brajkovača	35	41	1613	46,08
Virak	117	93	5866	50,30
Vrela	52	54	2738	52,65
Gomile	11	26	1237	112,45
Gradina	33	43	1738	52,66
Dobri Nugo	16	23	1312	82,00
Žabljak	1937	960	57530	29,70
Zminica	34	34	1180	34,70
Krš	140	72	2787	19,90
Mala Crna Gora	110	138	4238	38,52
Motički Gaj	158	171	7434	47,05
Ninkovići	41	26	1377	33,58
Novakovići	87	70	2687	30,88
Njegovuđa	227	100	6221	27,40
Papež	211	196	12087	57,28
Pašina voda	134	97	4851	36,20
Pašino Polje	34	19	979	28,79
Pitomine	159	151	9234	58,07
Podgora	115	96	4556	39,62
Pošćenski Kraj	40	36	1503	37,57
Rasova	60	50	2142	35,70
Rudanci	40	34	1308	32,70
Suvodo	65	28	1348	20,74
Tepačko Polje	56	37	1684	30,07
Tepca	84	62	3105	36,96
Šljivansko	31	39	1829	59,00
Šumanovac	106	71	3192	30,11

4.5. TEHNIČKA INFRASTRUKTURA

4.5.1. SAOBRAĆAJ

4.5.1.1. Izvodi iz prostornih planova i strategija razvoja

➤ **Izvod iz Prostornog plana Crne Gore do 2020.god. – 2008.**

Prostornim planom Republike Crne Gore do 2020. godine, utvrđuju se osnove dugoročne organizacije i uređenja prostora. Planom su određeni državni ciljevi kao i mere prostornog razvoja u skladu sa ukupnim ekonomskim, socijalnim, ekološkim i kulturno-istorijskim razvojem Republike.

Koncepti organizacije i uređenja prostora u polaznom delu su oslonjeni na sadašnju strukturu organizacije i uređenja prostora, a u skladu sa aktuelnim principima održivog razvoja.

Imajući u vidu pokazatelje i ciljeve postojećeg razvoja Crne Gore, kao i uloge koju ima putna mreža u ostvarenju istih, a s obzirom na postojeće stanje putne mreže i očekivane saobraćajne tokove do 2020. godine, kao i predloženog koncepta prostornog razvoja, definisan je koncept putne mreže Crne Gore. U tom konceptu kao dominantne osovine u razvojnim koridorima su magistralni putevi na dva transverzalna i tri longitudinalna pravca.

Istočni transverzalni pravac Bar – Podgorica – Kolašin – Mojkovac – Bijelo Polje - Srbija, funkcioniše kao deo Jadranske magistrale. U konačnom, na ovom pravcu će funkcionisati budući autoput Bar – Podgorica – Mateševo – Andrijevica – Berane - Boljari, paralelno sa rekonstruisanim postojećim magistralnim putem, koji će pri izgradnji elektrana na Morači biti delimično izmešten, te poprimiti rang regionalnog puta na dionici Smokovac - Manastir Morača - Kolašin.

Kao prioritet u planskom periodu, između ostalog navedeno je i: **izgradnja magistralnog puta Pljevlja – Žabljak – Nikšić - Boka Kotorska (kompletiranje dionice Pljevlja - Nikšić sa izgradnjom kraka od Pošćenja do Šavnika, te nastavak od puta Nikšić - Trebinje iz Podbožura, preko Grahova do Morinja).** On predstavlja zapadni transverzalni pravac koji se treba završiti izgradnjom nedostajućih dionica.

Južni longitudinalni pravac duž primorja funkcioniše kao deo Jadranske magistrale. Ulcinj - Herceg Novi će funkcionisati kao magistrala za brzi motorni saobraćaj sa međunarodnim priključcima na Debelom Brijegu prema Hrvatskoj i u području Sukobina prema Albaniji. Postojeća saobraćajnica ostaće u funkciji lokalnog povezivanja priobalnih naselja.

Središnji longitudinalni pravac funkcioniše kao magistralni put na pravcu Božaj (granica Albanije) – Podgorica – Danilovgrad – Nikšić – Plužine - Šćepan Polje (granica BiH), sa priključcima Nikšić - Trebinje, Nikšić - Bileća i Nikšić - Gacko.

Severni transverzalni pravac Šula (granica BiH) – Pljevlja - Bijelo Polje – Berane – Rožaje - Bać (granica Srbije) treba završiti rekonstrukcijom regionalnog u magistralni put dionica Šule - Gradac i Pljevlja - Bijelo Polje.

Trase regionalnih pravaca R-4, R-5 i R-14 se zadržavaju, s tim da se deonica regionalnog puta R-4 od Pljevalja do Đurđevića Tare dobija rang magistralnog puta.

Kao jedan od novih regionalnih putnih pravaca naveden je: Danilovgrad – Gostilje – Semolj – Njegovuđa.

Zbog konfiguracije terene i ranijih planskih opredeljenja na teritoriji opštine Žabljak nisu neposredno prisutni železnički i vodni (jezerski i rečni) saobraćaj.

Što se tiče vazdušnog saobraćaja, aerodromi u Podgorici i Tivtu su prepoznati kao primarni, dok se u grupu manje važnih aerodroma svrstani aerodromi u Beranima, **Žabljaku**, Nikšiću i Ulcinju.

Ovi aerodromi, najmanje kategorije 3C, tek treba da nađu svoje mesto u vazdušnom saobraćaju. Razvijat će se prvenstveno kao aerodromi za specijalne potrebe: rekreativno letenje, sportsko letenje i sezonski regionalni saobraćaj. Za obezbeđenje prostornih uslova lokacije aerodroma neophodno je prognozirati maksimalnu kategoriju aerodroma u budućnosti.

Žičare se postavljaju na mestima gde tehnički i tehnološki nije moguće uspostaviti druge saobraćajne podsisteme, zbog reljefa i vremenskih uslova. Prioritet u postavljanju žičara imaju **planinski turistički centri**, kao i specifične industrijske, šumarske i rudarske lokacije, odnosno objekti.

Biciklistički saobraćaj ima prioritet kako u velikim, tako i u ostalim gradovima i u pojedinim turističkim područjima. Takođe ga treba uspostaviti na pojedinim napuštenim trasama starih železničkih pravaca.

Mreža pešačkih puteva treba da se razvija pre svega u turističkim područjima, povezano sa mrežom biciklističkih staza.

➤ **Realizacija planskih pretpostavki definisanih PP-om iz 1989. godine**

Planske pretpostavke iznete u Prostornom planu opštine iz 1989. godine realizovane su samo delimično. Modernizacija i rekonstrukcija mreže regionalnih i lokalnih puteva u većini slučajeva nije vršena planski, već od slučaja do slučaja. Planirano povezivanje svih centara mesnih zajednica sa opštinskim centrom asfaltnim putevima nije ostvareno u potpunosti.

Izmeštanje regionalnog puta iz grada, na delu od istočnog priključka do veze sa putem za Šavnik u cilju oslobađanja prostora za razvoj gradskih funkcija, nije urađeno u funkcionalnom smislu. Pomenuta saobraćajnica postoji ali zbog njenog lošeg kvaliteta celokupni tranzitni saobraćaj još uvek prolazi kroz sam centar naselja.

Takođe, nije realizovan u potpunosti sistem gradskih saobraćajnica, paralelnih postojećoj primarnoj saobraćajnici, čiji bi cilj bio da u određenim trenucima preuzme celokupni saobraćaj sa primarne saobraćajnice kako bi se ona zatvorila za motorni saobraćaj i pretvorila u pešačku zonu.

Razmeštaj površina za parkiranje uglavnom prati hotelske smeštajne kapacitete, dok se parkiranje u zonama sa individualnim stanovanjem realizuje na pripadajućim parcelama.

Planirani stepen motorizacije od 140 pa/1000 st. je premašen za preko 40%.

Autobuska stanica je izgrađena u Žabljaku, ali je izostala izgradnja stajališta duž regionalnog puta i u Njegovući.

Izgradnja aerodroma, kao jedna od prioritetnih aktivnosti u cilju unapređenja vazdušnog saobraćaja, nije realizovana ali je sačuvan prostor za to predviđen.

Od planirane izgradnje dva objekta za snabdevanje gorivom realizovan je samo jedan u blizini postojeće autobuske stanice. Nerealizovana benzinska stanica bila je planirana na ulazu u naselje sa severne strane u zoni Mežda.

Kod realizovanih rešenja iz prethodnog prostornog plana evidentno je odsustvo ulaganja u redovno održavanje, rekonstrukciju i modernizaciju što je dovelo do nezadovoljavajućeg stanja pojedinih elemenata saobraćajne infrastrukture.

➤ **Strategija razvoja saobraćaja Crne Gore**

Strategija razvoja saobraćaja Crne Gore usvojena je 2006. godine i u potpunosti je usaglašena sa Prostornim planom Republike Crne Gore. U analizi do sada urađenog konstantovano je da je usvojen novi Zakon o putevima 2004. godine, izrađen je veliki broj podzakonskih akata kojima se regulišu odnosi aktera u vezi sa eksploatacijom, održavanjem i izgradnjom putne infrastrukture, formiran je poseban državni organ koji se stara o održavanju, rekonstrukciji i izgradnji putne infrastrukture, obezbijeđene su kadrovske pretpostavke efikasnijeg obavljanja funkcije gazdovanja putevima Crne Gore i izrađeni su planovi i programi petogodišnjeg redovnog i investicionog održavanja.

Buduće aktivnosti odnose se na:

- izradu katastra puteva i baze podataka koja bi optimalizovala buduće gazdovanje putnom infrastrukturom i objedinjavanje projektne dokumentacije,
- definisanje odnosa sa lokalnim zajednicama vezanim za održavanje puteva na gradskim teritorijama,
- formalizovanje bolje saradnje sa drugim resorima u Vladi u cilju smanjenja broja saobraćajnih nezgoda,
- formiranje projektnog tima za realizaciju najznačajnijih investicionih poslova na putnoj mreži,
- intenziviranje saradnje u vezi sa standardizacijom puteva po principima koji važe u EU.

Osnov saobraćajne politike Crne Gore definiše se kroz:

- komplementarnost sa saobraćajnim politikama zemalja u okruženju i posebno zemljama Evropske unije,
- postizanje ekonomske samoodrživosti ukupnog saobraćaja i svakog njegovog sektora posebno,
- primjeni savremenih menadžerskih modela u upravljanju saobraćajnom infrastrukturom i obezbjeđenju saobraćajnih usluga,
- postizanje transportne efikasnosti kroz princip konkurencije, fer cijena, multimodalnost i integralnost saobraćajnog lanca,
- visoko poštovanje zaštite čovjekove okoline u izgradnji i korištenju saobraćajne infrastrukture.

Kao najveći problemi stvaranja efikasnog saobraćajnog sistema, prepoznati su:

1. Nezavršenost, odnosno nedovršenost velikog dijela putne infrastrukture.

2. Akumulirani problemi u održavanju i postojanje velikog broja kritičnih tačaka (nedovršenih kosina, nedovršenih mostova, veliki procenat puteva sa zabranom preticanja, veliki procenat puteva prolaza kroz centre gradova,...).
3. Nedostatak baze podataka vezanih za putnu infrastrukturu i nedovoljan stepen pažnje države u odnosu na posjedovanje puteva i putnog pojasa. Sa ovim u vezi je i agresivan napad na putni pojas u gradskim jezgrima koji onemogućava bilo kakve saobraćajne intervencije u poboljšanju saobraćaja i ugrožava sigurnost učesnika u saobraćaju.
4. Nedovoljno definisan odnos države i lokalnih zajednica vezano za održavanje i upravljanje putevima u gradskim sredinama.
5. Nedoraslost preduzeća koje održava puteve zadatku koji mu je država povjerila (kadrovska opterećenost, tehničko-tehnološka zastarelost opreme,...).
6. Izuzetno izražena sezonska cikličnost u frekvenciji saobraćaja, odnosno povećana frekvencija saobraćaja u turističkoj sezoni.
7. Izuzetno komplikovano zimsko održavanje s obzirom na relativno visoku mrežu puteva i veliki broj prevoja i uspona u planinskim predjelima, te sa tim u vezi veliki broj složenih infrastrukturnih objekata koje je potrebno održavati (mostovi, tuneli, propusti...).
8. Kratka građevinska sezona na putevima (zimi nemoguće raditi, a ljeti je neophodno prekidati radove zbog visokih frekvencija saobraćaja).
9. Nepovoljan tretman puteva u međunarodnim strateškim dokumentima posebno u Trans-Evropskoj Transportnoj mreži.
10. Tehničko-tehnološka zastarelost preduzeća u drumskom saobraćaju.
11. Kadrovska i organizaciona nepripremljenost preduzeća u drumskom saobraćaju za tržišno poslovanje.

Vlada Republike Crne Gore je u svojim dokumentima, kao i u programu rada koji je na početku svog mandata predložila, postavila generalne ciljeve razvoja transporta, koji su još uvijek aktuelni i koji odgovaraju stvarnim potrebama ali i mogućnostima koje Crna Gora ima. To su opšti ciljevi kojima će se težiti kroz implementaciju strategije:

1. Povećanje sigurnosti i bezbjednosti u saobraćaju
2. Povećanje kvaliteta saobraćajnih usluga
3. Integracija saobraćajnog sistema Crne Gore u Trans-Evropsku Transportnu Mrežu
4. Razvoj saobraćajne infrastrukture u skladu sa potrebama ekonomskog razvoja
5. Zaštita životne sredine u dizajniranju i funkcionisanju saobraćaja
6. Pravično određivanje cijena u saobraćaju.

Navedeni opšti ciljevi, prilagođeni drumskom sistemu definisani su na sljedeći način:

1. Obezbijediti kvalitetno korištenje, upravljanje, održavanje, rekonstrukciju i izgradnju putne mreže u cilju povećanja efikasnosti saobraćaja, poboljšanja bezbjednosti, sigurnosti, i smanjenja broja saobraćajnih nesreća.
2. Regulisati drumski saobraćaj u skladu sa međunarodnim standardima i stvoriti adekvatne uslove za suzbijanje sive ekonomije u ovom sektoru.
3. Ostvariti fizičke, pravne, fiskalne i tehničke uslove za integraciju saobraćaja Crne Gore u TEN-T.

Navedeni ciljevi će se ostvariti kroz:

1. Izgradnju Jadransko – Jonskog autoputa kroz Crnu Goru;
2. Izgradnju autoputa Podgorica – Mateševo;
3. Izgradnju mini zaobilaznice oko Podgorice;
4. Rekonstrukciju puta Primorje – Podgorica – granica sa Srbijom
5. Izgradnju zaobilaznice oko Bijelog Polja
6. Rekonstrukciju i rehabilitaciju puta Nikšić – granica sa BiH (Šćepan Polje)
7. **Izgradnju puta Risan – Žabljak**
8. Izgradnju puta Gusinje/Plav – Veruša
9. Izgradnju puta Cetinje – Nikšić
10. Izgradnju zaobilaznice Rožaje
11. Izgradnju i rekonstrukciju puta Herceg Novi – Trebinje, odnosno Meljine – Petijevići
12. Izgradnju mosta preko Veriga

13. Rekonstrukciju Jadranske magistrale
14. Rekonstrukciju i modernizaciju pravca Podgorica – Nikšić – granica sa BiH - Trebinje
15. Izgradnju obilaznice Golubovci
16. Pобољшanje saobraćajne povezanosti Šavnika i Žabljaka sa glavnim saobraćajnicama u Crnoj Gori

4.5.1.2. Analiza stanja

➤ Saobraćajno geografski položaj

Opština Žabljak se nalazi na severu Republike Crne Gore, a prostire se na 445 km². Graniči se sa opštinama Pljevlja, Mojkovac, Šavnik, Plužine, kao i sa opštinom Srbijom, koja se nalazi u Republici Srpskoj. U sastavu opštine je 28 naselja, organizovanih u 12 mesnih zajednica od kojih je jedna gradska. Prema zadnjem popisu u Opštini Žabljak živi 4.929 stanovnika.

Žabljak se nalazi na severozapadnoj strani jezerske površi a na severoistočnoj strani Durmitora. Sa nadmorskom visinom od 1.450 m – najviše je urbano naselje na Balkanu. Od Podgorice je udaljen 170 km. Područje Plana je razuđeno, planinsko, ispresecano dubokim kanjonima, retko naseljeno i van glavnih putnih pravaca u Republici.

A. Drumski saobraćaj

➤ Analiza postojeće mreže saobraćajnica

Drumski saobraćaj predstavlja dominantan vid transporta ljudi i roba na teritoriji opštine. Železnički saobraćaj je posredno zastupljen preko železničke stanice locirane u Mojkovcu. Neredovno održavanje aerodroma Žabljak i nepostojanje ozbiljnih zahteva za avio saobraćajem u drugoj polovini XX veka dovele su do toga da ovaj vid saobraćaja nije više zastupljen na teritoriji opštine.

Okosnicu drumskih veza na teritoriji opštine Žabljak čine putevi regionalnog karaktera:

- regionalni put R-5: Đurđevića Tara – Žabljak – Šavnik – Nikšić, koji teritorijom plana prolozi u dužini od 32,2 km i predstavlja glavnu gradsku saobraćajnicu svojim delom kojim prolazi kroz grad;
- regionalni put R-4: Pljevlja – Mojkovac. Ova saobraćajnica teritorijom plana prolazi u dužini od 16,85 km i njom je opština Žabljak povezana sa magistralnim putem M-2 (jadranskom magistralom) na teritoriji opštine Mojkovac, i sa magistralnim putem M-8, Foča – Pljevlja – Prijepolje, na teritoriji opštine Pljevlja;
- regionalni put R-14: Žabljak – Trsa – Plužine, koji se nadovezuje na magistralni put Nikšić – Foča i dalje na M-18, pruža se teritorijom plana u dužini od 9,57 km.

Ukupna dužina mreže regionalnih puteva na teritoriji opštine Žabljak je oko 58,6 km.

Dostignuti saobraćajni tokovi, izraženi prosečnim godišnjim dnevnim saobraćajem PGDS, predstavljeni su u sledećoj tabeli:

Tabela : Prosečni godišnji dnevni saobraćaj na R putevima u opštini sa nivoom usluge¹¹

broj puta	Saobraćajna deonica	PGDS	nivo usluge
R - 4	Pljevlja - Đurđevića Tara	650	između "B i C"
	Đurđevića Tara - Mojkovac	700	između "B i C"
R - 5	Đurđevića Tara - Žabljak	1500	između "B i C"
	Žabljak - Šavnik	900	između "B i C"
	Šavnik - Nikšić	1100	između "B i C"
R - 14	Plužine - za Žabljak	440	između "B i C"

¹¹ Izvor: "Nivo razvoja i kvalitet funkcionisanja saobraćajnog sistema u privredi Crne Gore", Ekonomski fakultet Pogorica, novembar 2004.

Ne postoje podaci o strukturi saobraćajnih tokova na regionalnim putevima ali se na osnovu iskustvenih podataka može usvojiti procenat učešća putničkih automobila od 85 %.

Lokalna putna mreža, koja ima ulogu povezivanja naselja sa centrom opštine i sa putnom mrežom višeg ranga, uglavnom se po položaju trasa nalazi na koridorima saobraćajnih zahteva, ali je kvalitet mreže takav, da su u većini slučajeva uslovi u kojima se odvija saobraćaj loši. Mreža je relativno razvijena ali je potrebno njeno dalje unapređivanje u cilju razvoja veza unutar planskog područja. Kvalitet kolovozne konstrukcije i kolovoznog zastora je neadekvatan u odnosu na novonastale potrebe. Nepovoljne karakteristike trase sa podužnim nagibima preko 15% i poluprečnicima horizontalnih krivina manjim od 20 m, uslovljene brdsko – planinskim terenom, zastupljene su na preko 50% lokalne putne mreže.

Lokalni putevi na teritoriji opštine su prikazani u sledećoj tabeli:

Tabela : Spisak lokalnih puteva na teritoriji opštine Žabljak

0	deonica	dužina km			red. br.	deonica	dužina km		
		ukupno	savremeni	tucanik			ukupno	savremeni	tucanik
1	Žabljak-Sušičko jezero	26,0	20,0	6,0	15	Vrela-Međužvalje	2,0	0,0	2,0
2	Poljana-Zminje jezero	4,0	1,0	3,0	16	Njegovuđa-Banske kuće	12,0	12,0	0,0
3	Poljana-Pitomine	2,0	2,0	0,0	17	Ramovo Ždrijelo-Pašino Polje	8,0	0,0	8,0
4	Rakitove bare-Tepca	10,0	3,0	7,0	18	Riblje jezero-Novakovići	1,0	1,0	0,0
5	Žabljak-Podgora	7,0	7,0	0,0	19	Banske kuće-Dugi do (Merulja)	3,0	0,0	3,0
6	Čarkovo polje-Uskoci	3,0	0,0	3,0	20	Njegovuđa-Suvodo	3,0	3,0	0,0
7	Čarkovo polje-Palež	2,0	1,0	1,0	21	Njegovuđa-Gomile	15,0	10,0	5,0
8	Žabljak-Pošćenski Kraj	5,0	3,0	2,0	22	Krš-Stolac	2,0	0,0	2,0
9	Birak-Javorje	2,0	1,0	1,0	23	Krš-Palež	11,0	1,0	10,0
10	Javorje-Pašina Voda	2,0	0,0	2,0	24	Zlatica-Boškova Poljana	1,0	0,0	1,0
11	Žabljak-Razvršje	1,0	1,0	0,0	25	Pogrežde-Brajkovača	9,0	0,0	9,0
12	Žabljak-Junčev Do	2,0	1,0	1,0	26	Njegovuđa-Bogomolja	9,0	0,0	9,0
13	Borje-Ninkovići	4,0	0,0	4,0	27	Njegovuđa-Zminica-Pašino Polje	8,0	4,0	4,0
14	Tepačko Polje-Šumanovac	3,0	0,0	3,0	28	Treći logor-Poda	6,0	0,0	6,0
UKUPNO							163,0	67,0	96,0

Svi centri mesnih zajednica su preko mreže regionalnih i lokalnih puteva povezani sa opštinskim centrom. Ukupna dužina putne mreže kategorisanih puteva na teritoriji Plana iznosi 220 km sa gustom mreže od 49,43 km/100 km², što je veoma blisko gustini mreže u Republici koja je 50,2 km/100 km², što predstavlja prosek srednje razvijenih zemalja.

Međutim, pristupačnost opštinskom centru, izražena u potrebnom vremenu putovanja do opštinskog centra, daleko je ispod proseka Republike. Ovaj problem je naročito izražen tokom zimskih meseci imajući u vidu da veoma mali procenat stanovništva (ispod 20%) opštine živi u zoni pristupačnosti do 1 časa u zimskim uslovima, dok je republički prosek preko 85 %. U letnjim uslovima u istoj zoni živi oko 83 % stanovništva što se opravdava velikim uticajem atmosferskih prilika na prohodnost putnih pravaca.

Mrežu lokalnih puteva čini ukupno 162 km, od čega je oko 50 km ili 30,9 % sa asfaltnim kolovoznim zastorom (prosek u Republici je 60 %), dok je ostatak sa tucaničkim ili zemljanim zastorom. Širina saobraćajnica je 3-4 m, namenjenih obostranom saobraćaju.

Mrežu ulica u naselju Žabljak čini deo regionalnog puta R - 5 Đurđevića Tara – Žabljak – Šavnik – Nikšić, koji prolazi samim naseljem u dužini od oko 2,0 km i predstavlja primarnu gradsku saobraćajnicu. Mrežu ulica upotpunjuju deo puta Žabljak – Crno jezero, ulica Vuka Karadžića kao servisna saobraćajnica, prilazi stambenim objektima sa funkcijom stambenih ulica, kolsko pešačke staze i prilazi. Ukupna površina gradske mreže saobraćajnica iznosi 5,3 ha.

Koridor javnog autobusnog saobraćaja pruža se trasom regionalnog puta R-5, čime Žabljak neposredno ostvaruje veze sa Podgoricom, Nikšićem i Pljevljima. Autobuska stanica locirana je uz primarnu gradsku saobraćajnicu, na samom kraju naselja u smeru prema Šavniku. Na teritoriji opštine ne postoji organizovani lokalni javni saobraćaj, kao ni uređena autobuska stajališta u naseljima i duž regionalnog puta.

Najbliža železnička stanica nalazi se u Mojkovcu na pruzi Beograd – Bar na udaljenosti od 69 km od centra Žabljaka. Zbog velike udaljenosti i neorganizovanog transporta putnika i roba do nje ovaj vid saobraćaja nije na adekvatan način iskorišćen.

Aerodrom Žabljak, lociran u području Banskih kuća, nije u funkciji od 1968. godine. Sve aktivnosti na izradi poletno sletne staze su zaustavljene zbog potrebe velikog finansijskog ulaganja usled slabe nosivosti tla, tako da trenutno postoji samo kao lokacija.

U centru naselja, kod hotela Jezero, u neposrednoj blizini bolnice nalazi se livadska površina koja u pojedinim slučajevima služi kao helidrom.

Glavna benzinska stanica locirana je u samom naselju, uz autobusku stanicu, i raspolaže većinom naftnih derivata osim TNG-a. Posедуje dva točiona mesta sa četiri rezervoara od kojih su dva kapaciteta 30 t, jedan 10 t i jedan 4 t. Godišnji promet po vrstama naftnih derivata dat je u sledećoj tabeli:

Tabela : Godišnja potrošnja po vrstama derivata

Vrsta goriva	Godišnja potrošnja (l)
Super 98	346.423,0
Bezolovni benzin	278.145,0
Eko dizel	120.988,0
Dizel D2	723.828,0
Ukupno	1.469.384,0

Servisi za tekuće održavanje vozila i manje opravke nalaze se na teritoriji katastarske opštine Borje I, naselja Tepačko polje i u Žabljaku na odvajanju puta za Podgoru.

Žičare su locirane u blizini ski staza i isključivo služe za potrebe turista – skijaša. Nalaze se na Savinim kuku, u zoni Poljana i Pitomina.

Na teritoriji plana ne postoje organizovane i obeležene biciklističke staze. Mreža planinarskih i pešačkih staza (označenih i neoznačenih) razvijena je na masivu Durmitora i u zonama značajnijih lokaliteta. Pružaju se do Bobotovog i Savinog kuka, Sušičkom dolinom, oko Crnog jezera, vode do brojnih vidikovaca i sl..

Saobraćaj i saobraćajna infrastruktura predstavljaju osnovni potencijal budućeg razvoja. Pokazatelji stanja saobraćajnog sistema u proteklih 20 godina beleže stalan pad. Razlog leži u dugogodišnjoj eksploataciji saobraćajne infrastrukture sa minimalnim održavanjem i rekonstrukcijom. Kao najveći problemi i njihove posledice mogu se navesti:

- velika zavisnost od klimatskih faktora i otežano održavanje u zimskim mesecima: smanjena funkcionalnost i nivo usluge na saobraćajnicama;
- neadekvatno razvijena mreža glavnih saobraćajnica i lokalne mreže u pogledu tehničkih parametara: nadovoljni kapaciteti u periodima vršnih opterećenja;
- nepostojanje drugih vidova saobraćaja osim drumskog usled nepovoljne konfiguracije terena: smanjena mogućnost distribucije ljudi i robe;
- nedovoljna snabdevenost i tehničko - tehnološka zastarelost postojećih uređaja i opreme za svetlosnu kontrolu i upravljanje saobraćajem: smanjena bezbednost i nivo usluge, povećani vremenski gubici;
- nedostatak i devastacija saobraćajne i turističke signalizacije: otežano pronalaženje pojedinih lokaliteta;
- nedovoljno razvijen sistem biciklističkih staza: mešanje biciklističkog saobraćaja sa drumskim, korišćenje alternativnih neadekvatnih koridora, smanjenje bezbednosti učesnika u saobraćaju, neiskorišćene prirodne lepote;
- nedovoljan broj pratećih objekata i servisa: niži nivo usluge na saobraćajnicama višeg ranga.

4.5.1.3. Ocena stanja, potencijali i ograničenja

Ocena stanja saobraćajne infrastrukture

Drumski saobraćaj predstavlja jedini neposredni vid transporta ljudi i roba na teritoriji opštine Žabljak. Mrežu saobraćajnica čine regionalni putevi, u dužini od 58,6 km, lokalni putevi, u dužini od 163 km, i nekategorisani putevi.

Najfrekventnija deonica je Đurđevića Tara – Žabljak, na regionalnom putu R-5, sa 1.500 vozila dnevno što ne predstavlja veliko opterećenje. Međutim, nivo usluge na regionalnim putevima ukazuje na neophodnost njihove rekonstrukcije i modernizacije, što se pre svega odnosi na nepotpune i neadekvatne poprečne profile. Stanje kolovoznog zastora u gradskoj zoni je zadovoljavajuće, dok je na ostalim delovima potrebna mestimična rekonstrukcija.

Lokalna putna mreža, koja ima ulogu povezivanja naselja sa centrom opštine i sa putnom mrežom višeg ranga, uglavnom se po položaju trasa nalazi na koridorima saobraćajnih zahteva, ali je kvalitet mreže takav, da su u većini slučajeva uslovi u kojima se odvija saobraćaj loši. Mreža je relativno razvijena ali je potrebno njeno dalje unapređivanje u cilju razvoja veza unutar planskog područja.

Pristupačnost opštinskom centru, izražena u potrebnom vremenu putovanja do opštinskog centra, daleko je ispod proseka Republike. Ovaj problem je naročito izražen tokom zimskih meseci imajući u vidu da veoma mali procenat stanovništva (ispod 20%) opštine živi u zoni pristupačnosti do 1 časa u zimskim uslovima, dok je republički prosek preko 85%. U letnjim uslovima u istoj zoni živi oko 83% stanovništva što se opravdava velikim uticajem atmosferskih prilika na prohodnost putnih pravaca.

Kvalitet kolovozne konstrukcije i kolovoznog zastora je neadekvatan u odnosu na novonastale potrebe. Nepovoljne karakteristike trase sa podužnim nagibima preko 15% i poluprečnicima horizontalnih krivina manjim od 20 m, uslovljene brdsko – planinskim terenom, zastupljene su na preko 50% lokalne putne mreže. Mali procenat lokalnih puteva sa savremenim kolovozom (40,1%) predstavlja ozbiljnu prepreku efikasnom i bezbednom odvijanju saobraćaja.

Koridori javnog transporta se poklapaju sa željama putnika koji uglavnom ostvaruju veze sa Nikšićem, Podgoricom, Pljevljima i dalje sa gradovima u Srbiji. Problem je nepostojanje lokalnog javnog prevoza čime bi se efikasno povezala naselja sa opštinskim centrom. Autobuska stanica odgovara svojoj nameni i zadržava se na postojećoj lokaciji.

Nepostojanje infrastrukture železničkog saobraćaja na teritoriji opštine i udaljenost postojeće železničke infrastrukture još jedan je činilac koji doprinosi saobraćajnoj izolovanosti Žabljaka.

Avio saobraćaj je na teritoriji Plana bio zastupljen preko aerodroma Žabljak, koji je usled neadekvatnog održavanja i nedovoljnog ulaganja sredstava van upotrebe i od njega je ostala samo lokacija. Potrebna je obnova celokupne infrastrukture i ugradnja nove opreme kako bi se osposobio za saobraćaj.

Postojanje samo jednog objekta koji može poslužiti kao helidrom nedovoljno je u cilju razvoja ekskluzivnog turizma i povećanju dostupnosti određenih prirodnih i turističkih lokaliteta imajući u vidu brdsko planinske karakteristike reljefa.

Na teritoriji Plana je locirana samo jedna benzinska stanica i to u gradskoj zoni Žabljaka, koja svojim kapacitetom i ponudom zadovoljava potrebe stanovnika opštine. Problem predstavlja nepostojanje drugih objekata iste namene u drugim naseljima, zbog čega pojedini meštani prelaze i po 30 km kako bi došli do benzinske stanice.

Na teritoriji Plana postoje servisi za tekuće održavanje vozila ali u nedovoljnom broju, te je stoga potrebno razvijati mrežu servisa u planskom periodu.

Broj i raspored postojećih žičara u nedovoljnoj meri doprinosi prepoznavanju Žabljaka kao razvijenog centra planinskog turizma.

Sistem obeleženih planinskih staza nije u dovoljnoj meri razvijen. Međutim, postoji veliki broj neosiguranih i neobeleženih planinskih staza koje vode do atraktivnih prirodnih lokaliteta i čije će obeležavanje biti jedan od prioriteta u planskom periodu.

Biciklističke staze nisu zastupljene na teritoriji Plana, iako postoje idealni uslovi za razvoj ovog vida saobraćaja.

Saobraćajno geografski položaj Žabljaka, van glavnih putnih pravaca u Republici, uslovio je nedovoljno ulaganje u saobraćajni sistem. Postojeća infrastruktura predstavlja potencijal daljeg razvoja saobraćajnog sistema u svim njegovim pojavnim oblicima, a sve sa ciljem razvoja opštine Žabljak kao ekskluzivnog planinsko turističkog centra, kako u Crnoj Gori, tako i u regionu.

Potencijali razvoja saobraćajnog sistema

Razvoj saobraćajnog sistema određenog područja treba da prati razvoj ostalih grana ljudskih delatnosti. Takođe, razvoj pojedinih podistema saobraćajnog sistema može inicirati razvoj ostalih funkcija (komercijalnih, turističkih, proizvodnih, stambenih i sl.). Na osnovu analize postojećeg stanja, ali i sagledavanja razvojnih mogućnosti, kao potencijali razvoja određenih podistema saobraćajnog sistema opštine Žabljak mogu se izdvojiti:

- ***Drumski saobraćaj***

Područje Plana ima relativno dobro razvijenu putnu mrežu koja sama po sebi predstavlja potencijal daljeg razvoja koji će biti u skladu sa razvojnim potencijalima turizma (sportsko-rekreativni turizam, ekskurzijski turizam i sl.) i poljoprivrede (stočarstvo), imajući u vidu specifičnost prostora.

Postojeća saobraćajna infrastruktura koju čine regionalni putevi, kao i mreža lokalnih puteva, predstavlja osnov za dalji razvoj, uz mogućnost valorizacije prostora planiranjem mreže „turističkih“ puteva u funkciji prezentacije prirodnih vrednosti opštine i Nacionalnog parka.

Izuzetni potencijal razvoja područja Žabljaka je planirana izgradnja magistralnog puta Risan-Grahovo-Nikšić-Žabljak, koji bi u posplanskom periodu prerastao u magistralu za brzi motorni saobraćaj. Pomenuti put po značaju predstavlja drugu razvojnu osovину koja treba da integriše severni, srednji i južni region, a posebno da posluži povezivanju primorskog i kontinentalnog turističkog područja.

Magistralni put Risan – Žabljak je delimično izgrađen (68 km) dok su ostali delovi u fazi izrade tehničke dokumentacije. Ovaj putni pravac je naveden kao jedan od prioriteta u PP Republika Crne Gore.

Aдекватno povezivanje Žabljaka sa ostalim gradovima u Crnoj Gori i ostvarenje kraće i kvalitetnije veze Republike Srbije sa crnogorskim primorjem povećaće atraktivnost ovog područja što se može iskoristiti u boljoj prezentaciji prirodnih lepota Žabljaka i Durmitora.

Razvoju mreže regionalnih puteva posvetiće se posebna pažnja u planskom periodu. Svojim značajem se izdvaja regionalni put Danilovgrad - Gostilje – Semolj – Njegovuđa koji je u PP Republike Crne Gore svrstan u prioritete.

- **Vazdušni saobraćaj**

Aerodrom u Žabljaku je Prostornim planom Republike svrstan u sekundarne aerodrome. Trenutno postoji samo kao lokacija, dok bi u budućnosti njegova dogradnja i opremanje pružilo mogućnost korišćenja u civilne svrhe, naročito za pružanje specifičnih turističkih usluga.

Revitalizacija i modernizacija postojećeg, kao i lociranje novih helidroma u blizini atraktivnih turističkih lokacija ili značajnijih turističkih kompleksa doprinelo bi povećanju nivoa turističke usluge i razvoj tkz. „ekskluzivnog turizma“.

- **Željeznički saobraćaj**

Željeznički saobraćaj na teritoriji Plana posredno je zastupljen preko željezničke stanice Mojkovac, na magistralnoj elektrificiranoj pruzi Beograd – Bar, koja se nalazi na 69 km od Žabljaka.

Poboljšanje autobusnog saobraćaja na relaciji željeznička stanica Mojkovac – Žabljak doprinelo bi povećanju procenta korišćenja željezničkog saobraćaja na teritoriji Plana.

- **Vodni saobraćaj – rečni i jezerski**

Crno jezero, kao najveće i najbliže opštinskom centru, pruža mogućnost za organizovanje nautičkog turizma, koji je trenutno slabo zastupljen i lokalnog je karaktera. Prilikom razvoja ovog vida turizma mora se voditi o nivou zaštite koji uživo ovo jezero imajući u vidu da se u celosti nalazu u granicama Nacionalnog parka „Durmitor“. Nautička plovila koja bi se koristila imala bi isključivo ručni pogon.

Reka Tara pruža velike mogućnosti za razvoj rečnog turizma imajući u vidu sve popularnije ekstremne sportove i rafting tj. splavarenje rekam. Njen kanjon, kao najveći kanjon u Evropi, drugi na svetu odmah iza Velikog kanjona na reci Kolorado, predstavlja ogroman potencijal razvoja turizma.

- **Biciklistički saobraćaj i alternativni vidovi saobraćaja**

Prirodne lepote opštine Žabljak i Nacionalnog parka Durmitor predstavljaju svojevrsan potencijal za razvoj mreže biciklističkih staza u cilju razvoja cikloturizma.

Blago zatalasana površ Jezera (oko 1.350 m.n.v), kao i relativno smirena dinamika prostora i oblika masiva Sinjajevine (1.300 – 2.000 m.n.v.) pružaju uslove za organizovanje biciklističkog saobraćaja kako za rekreativce tako i za naprednije vozače.

Pored pomenutih prostornih celina i masiv Durmitora i kanjon Tare predstavljaju potencijal za realizaciju mreže panoramskih izletničkih, pešačkih i jahačkih staza u funkciji prezentacije prirodnih vrednosti i rekreacije. Formiranje ovih vidova saobraćaja doprineće razdvajanju motornog od nemotornog saobraćaja u postojećim naseljima i turističkim centrima.

Konfiguracija terena Durmitorskog masiva pruža i mogućnost realizacije sistema žičara u turistički atraktivnim lokacijama u cilju razvoja ski staza, kao i nesmetanog uživanja, razgledanja i pristupa očuvanoj, netaknutj prirodi uz poštovanje režima saobraćaja koji ovaj predeo uživa.

Podnožje durmitorskog masiva pogodno je za razvoj mreže staza za motorne sanke, reli trke ili biatlon.

Ograničenja razvoja saobraćajnog sistema

Ograničenja razvoja određenog sistema mogu se podeliti na organizaciona, prirodno – geografska, razvojna i finansijska. Moguća ograničenja pojedinih podсистема saobraćajnog sistema ogledaju se u sledećem:

- ***Drumski saobraćaj***

Konfiguracija terena, strme obale reke Tare i nepovoljni prirodni uslovi brdskog reljefa i nadmorske visine od 500 m do preko 2.000 m ograničavajući su faktor dinamičnijeg razvoja mreže drumskih saobraćajnica. Nedostatak puteva sa savremenim kolovozom, pogotovo u kategoriji lokalnih puteva, jedan je od ograničavajućih faktora razvoja efikasnog saobraćajnog sistema.

Periferni položaj u odnosu na važne transversalne i longitudinalne magistralne i regionalne putne pravce u Republici izdvojio je Žabljak izvan glavnih tranzitnih tokova.

Takođe, nedovoljna finansijska sredstva za održavanje postojeće regionalne i lokalne putne mreže, imajući u vidu visoku cenu rekonstrukcije koja podrazumeva izgradnju savremenog kolovoza, kao i proširenje poprečnog profila na većini lokalnih puteva i obnavljanje celokupne signalizacije, predstavlja prepreku daljem razvoju ovog saobraćajnog podсистема.

- ***Vazdušni saobraćaj***

Poletno sletna pista nekadašnjeg aerodroma Žabljak nije u upotrebi od 1968. godine tako da je potrebna izgradnja potpuno nove infrastrukture.

Helidromi uz turističke centre i hotelske kapacitete zahtevaju slobodne prostore što bi, ukoliko takvi prostori ne postoje u urbanizovanim zonama ili na livadama, podrazumevalo krčenje obodnih delova šuma.

- ***Železnički saobraćaj***

Prostornim planom Republike Crne Gore ne planira se izgradnja objekata železničke infrastrukture na teritoriji opštine Žabljak.

Ograničavajući faktor u uspostavljanju putničkog železničkog saobraćaja na teritoriji opštine Žabljak je nepostojanje kritičnih putničkih tokova koji bi to opravdali, kao i visoka cena izgradnje imajući u vidu konfiguraciju terena.

Udaljenost od železničke stanice u Mojkovcu (69 km), uz generalno povećanje stepena motorizacije stanovništva, glavni je razlog slabog korišćenja železničkog saobraćaja od strane žitelja opštine Žabljak.

- ***Vodni saobraćaj – rečni i jezerski***

Nepovoljni činioci koji su uticali na to da se ovaj vid transporta u dovoljnoj meri ne razvije na teritoriji Plana su:

- nepostojanje potrebne infrastrukture na kopnu;
- sezonski karakter ovog vida saobraćaja;
- zavisnost od atmosferskih uslova što čini ovaj vid saobraćaja manje pouzdanim; i
- lokacija Crnog Jezera u prvoj zoni zaštite Nacionalnog parka „Durmitor“.

- ***Biciklistički saobraćaj i alternativni vidovi saobraćaja***

Biciklistički saobraćaj je u ekspanziji u celom svetu sa namerom da se umanje nepogodni efekti koje sa sobom nose ostali vidovi saobraćaja. Ne postoje direktna ograničenja za razvoj ovog vida saobraćaja osim onih koje sa sobom nosi sama konfiguracija terena.

Nepovoljne karakteristike terena u sklopu durmitorskog masiva ograničile su dinamičniji razvoj planinarskih i pešačkih staza.

Glavni problem po pitanju razvoja staza za motorne sanke, biatlon i reli predstavljaju finansijska sredstva i nepostojanje dovoljnog broja korisnika koji bi upražnjavali ovaj vid zabave.

4.5.2. HIDROTEHNIČKA INFRASTRUKTURA

Prilikom izrade ovog teksta koristili su se planski dokumenti PPO Opštine Žabljak (izrađen 1988. g. za period do 2005. g.), Prostorni plan RCG (prognoze do 2020. g.), dalje projekat Idejno rješenje snabdijevanja vodom Žabljaka sa izvora "Bukovica" (izrađen u septembru 2007. g.), i zbornik radova Stručnog savjetovanja Vodosnabdijevanje Žabljaka (održano u junu 2008. g.).

Za izradu Nacrta plana od strane Opštine nijesu bili dostupni dovoljni podaci o postojećem stanju hidrotehničke infrastrukture, ni podaci o izrađenim studijama ili projektima vezanim za ovu oblast.

4.5.2.1. Snabdijevanje vodom

➤ *Sabdevanje Žabljaka vodom*

U Opštini Žabljak postoje problemi sa snabdijevanjem vodom. Teritorija Opštine je relativno bezvodno područje sa malom pojavom površinskih voda. Izvorišta, koja su zahvaćena, nedovoljno snabdijevaju izgrađene vodovode, a gubici u njima pogoršavaju ovo stanje.

Nedostatak vode redovno se javlja u ljetnjim mjesecima, kada pada izdašnost izvorišta, a potrošnja se, naprotiv, povećava. Tome doprinosi razvoj turizma i dolazak potrošača koji ovdje borave tokom vikenda. U tim periodima u snabdijevanju vodom nastaju nedostaci vode (po procjenama čak i 50% potreba) i restrikcije potrošnje.

Voda, koja se koristi, potiče iz izvora "Oko" kod Zminjeg jezera, kaptiranog još 1949. g. i 1987 rekapitiranog, iz podzemne izdani "Mlinski potok" blizu Crnog jezera, i dalje iz izvora "Sopot" iznad Modrog jezera (za sela ispod Durmitora), i izdani na području Njegovuđe. Dalje postoji nekoliko neevidentiranih zahvata i nekoliko potencijalnih vodoizvorišta manje izdašnosti. Razmišlja se i o crpljenju vode iz izvora Bukovice.

Rezervoarski prostori izgrađeni u Žabljaku (uz procijenjenu potrebu za vodom), dovoljni su. Međutim, uz sadašnje stanje, oni se i ne uspijevaju napuniti.

Opremljenost na prostoru Opštine

Na teritoriji opštine, osim samog vodovoda za Žabljak i Njegovuđu (upravlja Javno preduzeće "Vodovod i kanalizacija" Žabljak) nema uredno registrovanih i praćenih vodovoda. To u principu i odgovara prostornoj strukturi potencijalnih korisnika vodovoda u Opštini – na području snabdijevanom ovim vodovodom živi 88% opštinskog stanovništva.

vodovodni sistem Žabljaka

Potrošnja

Ne postoje podaci o potrošnji vode iz žabljačke vodovodne mreže. Nema čak ni mjerenja na mjestima crpljenja vode iz izvorišta. Podaci o potrebama, potrošnji, ili gubicima kreću se isključivo u domenu procjena i analiza.

Za približnu orijentaciju može poslužiti slijedeći podatak: u minimumu 2007. godine, izvršeno je mjerenje dotoka vode primarnim cjevovodima iz izvorišta "Oko" (izmjereno 16.5 l/s) i iz izvorišta "Mlinski potok" (12.6 l/s). Dakle, u datom trenutku u spregnutom radu, bilo je crpljeno 29.1 l/s. Ova voda služi za potrebe samog Žabljaka.

Kao dio žabljačkog vodovoda, a ipak odvojen kao posebni sistem, funkcioniše cjevovod od izvora "Sopot". Izdašnost izvora se procjenjuje na 5 – 8 l/s. Ovom vodom se snabdijevaju naselja Motički Gaj, Virak, Pašine vode, Podgora i Palež.

Potrebe

Najnovije analize sadašnjih potreba za vodom opštine Žabljak, rađene su u sklopu rada Generalni projekat (Idejno rješenje) snabdijevanja vodom Žabljaka sa izvora "Bukovica" u septembru 2007. godine. Podaci preuzeti iz nje nalaze se u slijedećim tabelama.

Procjena sadašnje potrošnje:

Vrsta potrošnje	Potrošači	Norma potrošnje	Potrošnja
		l/dan.potrošač	m ³ /dan
stanovništvo grada i prigradske zone	3200	300	960
turisti u privatnom smještaju (i vikendaši)	4000	200	800
broj ležajeva u hotelima	950	500	475
ostale hotelske kategorije i odmarališta	250	300	75
kampovi	300	150	45
pojenje stoke			400
Ukupno:			2755 m³/dan = 31,8 l/s

dalje, uz pretpostavljene gubitke u vodovodu 12%, dobijen je rezultat procijenjene sadašnje potrošnje (ili potrošnje kada ima dovoljno vode) 35.7 l/s.

Procjena potreba za vodom do 2025. g.(brojevi potrošača uzeti uglavnom iz PP RCG):

Vrsta potrošnje	Potrošači	Norma potrošnje	Potrošnja
		l/dan.potrošač	m ³ /dan
stanovništvo grada i prigradske zone	4140	300	1242
turisti u privatnom smještaju (i vikendaši)	4508	200	901,6
broj ležajeva u hotelima	3392	500	1696
ostale hotelske kategorije i odmarališta	500	300	150
kampovi	400	150	60
pojenje stoke			500
Ukupno:			4550 m³/dan = 52,7 l/s

Dakle, potreba za vodom do 2025. g. (bez potreba za komunalnom vodom) procijenjena je na 52,7 l/s. Treba napomenuti, da se u ovaj broj ne uključuju gubici u vodovodu.

Ove analize navodimo vezano za činjenicu, da se procijenjena potreba za vodom u Žabljaku 52 l/s uzimala kao orijentacioni broj za razmatranja Stručnog savjetovanja Vodosnabdijevanje Žabljaka (održanog u junu 2008. g.). Zaključci iz prezentiranih radova i diskusije, koriste se u daljim razmatranjima ovoga dokumenta.

Procjena sadašnjih potreba stanovništva za vodom, urađena na osnovu podataka o stanovništvu, koje navodi ovaj planski dokument:

Vrsta potrošnje	Potrošači	Norma potrošnje	Potrošnja
	-	l/dan.potrošač	m ³ /dan
stanovništvo	4204	250	1051
turisti u privatnom smještaju (i vikendaši)	4000?	200	800
broj ležajeva u hotelima	1034	450	465
ostale hotelske kategorije i odmarališta	250?	250	63
kampovi	300?	150	45
pojenje stoke			400
Ukupno:			2824

(Brojevi sa znakom "?" upisani su samo uz procjenu obrađivača ove faze, jer u trenutku izrade teksta Nacrta tačni podaci nijesu bili dostupni.)

Stanje u vodosnabdijevanju žabljačkim vodovodom dalje karakterizuju ove činjenice:

nedostatak vode se javlja pretežno sezonski (junu/julu-septembar, i takođe januar-februar), kada se smanjuje izdašnost izvora i (ljeti) povećavaju potrebe za vodom
bunari izvorišta "Mlinski potok" više ne rade predviđenim kapacitetom
pumpe su zastarjele i neusklađene (guše jedna drugu), uključuju se kad radnik vizuelno primjeti smanjeni nivo u rezervoaru
primarni cjevovodi su u relativno dobrom stanju (potvrđeno jednim mjerenjem), ali od azbestocementnih cijevi
sekundarna mreža je u lošem stanju – gubici se procijenjuju na 30 - 50%
gubicima u sekundarnoj mreži bitno doprinosi i ponašanje potrošača (paušalna naplata vode ih ne stimuliše na odgovorno gazdovanje)
u posljednjem vremenu potrošnji vode doprinosi i povećana gradnja

➤ **Snabdijevanje seoskih naselja vodom**

vodovod Njegovuđa

Područje Njegovuđe se snabdijeva iz izvora "Rosatovac" i "Oko" i bunara koji su izvedeni u izdani lokacije Njegovuđa. Snabdijevano je odvojenim cijevovodom, koji se vodi u evidenciji žabljačkog vodovoda.

seoski vodovodi

Postoje lokalni vodovodi izgrađeni kao rješenje za vodosnabdijevanje po nekoliko objekata, ali o njima nema podataka. Ne postoje projekti, podaci o analizama kvaliteta vode, o načinu kaptiranja i izdašnosti izvorišta, o potrošnji vode, ili o održavanju ovih objekata.

4.5.2.2. Odvođenje otpadnih voda

Sistem za prikupljanje otpadnih voda sa područja Opštine, izgrađen je jedino u gradskom području Žabljaka. Ima koncepciju separatnog prikupljanja fekalnih i atmosferskih voda i pokriva uglavnom čitavo gradsko posručje.

Kanalisanje fekalnih voda

U Žabljaku je izgrađena mreža fekalne kanalizacije, u koju se gravitaciono priključuju stanovnici i drugi objekti, za koje je to zbog visinskih kota moguće. Ostali objekti imaju svoje septičke jame ili poniruće bunare. Glavni pravac odvođenja otpadnih voda vodi do lokacije Klješćina, na kojoj je odavno predviđeno postrojenje za čišćenje otpadnih voda. Njegov projekat je urađen, ali nije realizovan. Otpadne vode se bez ikakvog tretmana ispuštaju u ponor na lokaciji.

Na području Njegovuđe nema mreže fekalne kanalizacije. Nema je ni u drugim naseljima u Opštini Žabljak.

Kanalisanje atmosferskih voda

Urbanizovana područja nalaze se na podlozi koja ima karakter visoke vodopropusnosti. Zahvaljujući tome i konfiguraciji terena, atmosferske vode su tretirane jednostavnim odvođenjem padavina raznim kanalima u najbliže ponore. Nije se pokazala potreba za koncentrisanim sistemima odvođenja otpadnih voda.

Ipak, u užem naselju Žabljak, izgrađena je atmosferska kanalizacija nekoliko ulica. Ona odvodi atmosferske vode u ponore otoke iz jezera ispod samog naselja.

OCENA STANJA, POTENCIJALI I OGRANIČENJA**SNABDIJEVANJE VODOM**

Uprkos pokrivenosti velikog najnaseljenijeg dijela opštine vodovodnom infrastrukturom, vodosnabdijevanje je nezadovoljavajuće. Jedan razlog je nedovoljan kapacitet izvorišta, drugi gubici u vodovodnoj mreži, a treći neodgovorno gazdovanje samih potrošača.

Sama prostorna pokrivenost vodovodnom mrežom je uglavnom zadovoljavajuća. (Brojevi su navedeni u poglavlju Koncept razvoja – snabdijevanje vodom) Potrebno je samo postojeću infrastrukturu dograditi i funkcionalno održavati. Od naselja sa većim brojem stanovnika (a bez dostupnog vodovoda) većina se nalazi u blizini rijeke Tare. To određuje i mogućnost vodosnabdijevanja.

KANALISANJE OTPADNIH VODA

U naseljenim područjima nije dovoljno izgrađena fekalna kanalizacija. U gradu Žablaku ona je nedovoljna, a u ostalim naseljima je nema. Ovakvo stanje je neprihvatljivo naime za Žabljak i Njegovuđu. U ovoj sferi nema tehničkih prepreka i kanisanje je samo pitanje investicija. Postoje napredne tehnologije za prikupljanje i tretman otpadnih voda, koje je moguće odgovarajuće primijeniti na bilo kojoj lokaciji teritorije Opštine.

4.5.3. ELEKTROENERGETSKA INFRASTRUKTURA

U ovom dijelu ukupnog projekta razmatrana su pitanja osnovnih podloga i bitnih činjenica iz dosadašnjeg razvoja distributivnih mreža na teritoriji Opštine Žabljak. Osnovni elementi koji karakterišu distributivnu mrežu i njen razvoj kao što su:

- prostorna komponenta tj. kvantitativna pokrivenost Opštine tom mrežom,
- fizičko stanje (dotrajnost),
- kvalitetna sposobnost (gubici napona, snage i energije, prekidi u isporuci energije potrošačima i sl.) predstavljaju u uslovima zaoštrenih težnji za racionalno korišćenje svih resursa u vezi, sa i oko mreža, osnovne polazne pokazatelje za planiranje budućeg razvoja elektrodistributivnih mreža.

U sredini gdje želimo izvršiti prognozirane ili razvoj potrošnje električne energije za naredni period potrebno je raspolagati sa podacima (prethodnog desetogodišnjeg perioda) o potrošnji električne energije (kWh), snage (kW) i vremena korišćenja (T-sati) kako po pojedinim zonama, reonima, tako i na nivou cijelog naselja odnosno područja. Nažalost, mjerenja koja se vrše u elektroenergetskim postrojenjima organizovana su tako da obezbeđuju normalan obračun električne energije i rad samog postrojenja. Zbog toga je za analizu potrošnje električne energije teško dobiti tačan podatak o vršnom opterećenju u jednoj zoni, po godinama i strukturi potrošača. Slična situacija je i sa praćenjem i detaljnom analizom gubitaka. Povećanjem potrošnje, a posebno povećanjem opterećenja povećavaju se i iznosi gubitaka energije. Iz tog razloga praćenje i analiziranje gubitaka postaje svakim danom sve aktuelnije.

Radi lakše i adekvatnije analize dosadašnje potrošnje, izvršena je podjela po kategorijama potrošača i to:

- a) Domaćinstva
- b) Ostali potrošači (tercijalne djelatnosti)
- c) Industrija,

pri čemu su u grupi ostali (mali) potrošači svrstani:

- kulturno prosvjetne i zdravstvene ustanove
- poslovne i društvene prostorije
- turistički objekti, razni lokali, prodavnice
- javna rasvjeta,

a u grupu industrija sve kategorije potrošača sa vlastitim trafostanicama 10/0,4KV.

- Ne postoje podaci o potrošnji električne energije navedenih kategorija potrošača,

- ne postoje podaci o nabavljenoj električnoj energiji i gubicima,
- ne postoje podaci o vršnom opterećenju po godinama,
- ne postoje podaci o srednjem upotrebnom vremenu,
- ne postoje podaci o potrošnji električne energije gradskog (urbanog) odnosno seoskog (ruralnog) područja.

Ne raspolazući sa navedenim podacima nije moguće postaviti osnovne kriterijume prognoziranja potrošnje električne energije za razmatrano područje i to :

- godišnje stope porasta,
- gubitke električne energije,
- vrijeme trajanja vršnih opterećenja,

pa će iz tih razloga prognoza potreba za električnom energijom biti zasnovana na potrošnji stanovanja, tercijalnih djelatnosti i industrije kao i na standardu elektrificiranosti stanova kako za urbano tako i za ruralno područje.

Podaci o 10KV mreži kao i trafostanicama pokazuje visok stepen izgrađenosti kako gradskog tako i seoskog područja. U gradskom području 10KV mreža je pretežno kablovska sa tipiziranim presjekom kablova i tipom trafostanica, dok je na seoskom području vazдушna (dalekovodi) sa tipskim stubnim trafostanicama.

Podaci o trafostanica 10/0,4KV dobijeni od Elektro distribucije Žabljak dati su u sledećoj tabeli.

Red. br.	NAZIV TS10/0,4KV (lokacija)	Tip	Snaga (KVA)	Broj VN izvoda	Broj NN izvoda	Godina gradnje	Proizvodnja opreme	Vlasništvo
1.	BTS "KLAONICA"	BTS	1x250	2	4	1975	TSN Maribor	ED Žabljak i SKI centar
2.	BTS "STANOVI"	BTS	1x630	2	6	1983	EMO Ohrid	ED
3.	BTS "HOTEL ŽABLJAK"	BTS	1x630	4	6	1973	Energoinvest	ED i SKI centar
4.	BTS "VOJNI LOGOR"	BTS	1x250	2	2	1978	TSN i Energoinv.	ED
5.	BTS "BOLNICA"	BTS	1x400	2	4	1978	EMO Ohrid	Dom zdravlja Žabljak
6.	BTS "HOTEL DURMITOR"	BTS	1x630	2	5	1981	EMO Ohrid	ED Žabljak i SKI centar
7.	BTS "HOTEL JEZERA"	BTS	1x630	2	4	1978	TSN i Energoinv.	ED Žabljak i SKI centar
8.	BTS "TMAJEVCI"	BTS	1x630	1	2	1980	Energoinvest	ED
9.	BTS "IVAN DO"	MBTS	1x630	2	3	1984	EMO Ohrid	ED
10.	BTS "ŠIK"	MBTS	1x400	2	5	1986	Energoinvest	J.P. Komunalno Žabljak
11.	BTS "CRNO JEZERO"	MBTS	1x250	1	2	1988	EMO Ohrid	Ski centar "Durmitor"
12.	MBTS "SAVIN KUK I "	MBTS	1x630	2	3	1990	TSN Maribor	Ski centar "Durmitor"
13.	MBTS "SAVIN KUK II"	MBTS	1x630	2	3	1990	TSN Maribor	Ski centar "Durmitor"
14.	TS "JELIKA"	u objektu	1x400	1	3	1982		MUP Crne Gore

15.	TS "ZIMOS"	u objektu	1x630	2	6	1986		Zimos sport Žabljak
16.	TS "R.KUĆA"	u objektu	1x630	3	12	1985	EMO Ohrid	
17.	TS "PLANINKA"	u objektu	1x630	1	4	1981	EMO Ohrid	Ski centar
18.	TS "STOZINA"	u objektu	2x630	3	15	1990	Minel i TSN	ED Žabljak i Trezor CG
19.	TS "BULJOV POD"	zidana tip kula	1x630	4	8	1970		ED
20.	TS "BORJE"	zidana tip kula	1x630	1	3	1970		ED
21.	TS "KRŠ"	zidana tip kula	1x100	1	3	1973		ED
22.	TS "NJEGOVOĐA"	zidana tip kula	1x160	1	3	1973		ED
23.	TS "BASA"	zidana tip kula	1x400	1	4	1973		ED
24.	STS "VIRAK"	na met.reš.stubu	1x100	1	3	1975		ED
25.	STS "PODGORA"	na met.reš.stubu	1x50	1	3	1977		ED
26.	STS "TEPCA"	na met.reš.stubu	1x50	1	3	1978		ED
27.	STS "USKOCI"	na met.reš.stubu	1x50	1	2	1978		ED
28.	STS "M.GAJ"	na met.reš.stubu	1x50	1	2	1975		ED
29.	STS "S.BRDO I"	na met.reš.stubu	1x50	1	2	1975		ED
30.	STS "P.VODA"	na met.reš.stubu	1x50	1	2	1975		ED
31.	STS "BOSAČA"	na met.reš.stubu	1x50	1	2	1980		ED
32.	STS "PITOMINE"	na gv.reš. stubu	1x50	1	3	1981		ED
33.	STS "NADGORA"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1978		ED
34.	STS "M.C.GORA I"	na gv.reš. stubu	1x50	1	3	1981		ED
35.	STS "M.C.GORA II"	na gv.reš. stubu	1x50	1	3	1981		ED
36.	STS "ŠUMANOVAC"	na gv.reš.stubu	1x50	1	2	1985		ED
37.	STS "MEŽDO"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1985		ED
38.	STS "NINKOVIĆI"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1986		ED
39.	STS "BORJE II"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1999		ED

40.	STS "K.DOLINA"	na gv.reš. stubu	1x160	1	4	1980		ED
41.	STS "KOČA DO"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1989		ED
42.	STS "RAZVRŠJE"	na gv.reš. stubu	1x50	1	3	1986		ED
43.	STS "USIJEK"	na gv.reš. stubu	1x50	1	3	1991		ED
44.	STS "S.BRDO II"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1996		ED
45.	STS "S.BRDO III"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1999		ED
46.	STS "M.GLAVICA"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1997		ED
47.	STS "B.ŽUGIĆA"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1977		ED
48.	STS "RUDINOVAČA"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1978		ED
49.	STS "SMOLJAN"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1977		ED
50.	STS "NOVAKOVIĆI"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1978		ED
51.	STS "MERULJA"	na gv.reš. stubu	1x50	1	3	1978		ED
52.	STS "POGREĐE"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1979		ED
53.	STS "PALEŽ"	na gv.reš. stubu	1x50	1	3	1980		ED
54.	STS "GRADINA"	na gv.reš. stubu	1x50	1	3	1980		ED
55.	STS "STUDENCA"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1981		ED
56.	STS "RUDANCA"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1980		ED
57.	STS "BRAJKOVIĆI"	na gv.reš. stubu	1x100	1	3	1980		ED
58.	STS "PONOR"	na gv.reš. stubu	1x50	1	3	1982		ED
59.	STS "GOMILE"	na gv.reš. stubu	1x100	1	3	1982		ED
60.	STS "SUVODO I"	na gv.reš. stubu	1x50	1	3	1983		ED
61.	STS "SUVODO II"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1983		ED
62.	STS "MANDIĆA DO"	na gv.reš. stubu	1x50	1	2	1994		ED
63.	STS " "	na gv.reš. stubu	1x50	1	3	1994		ED
64.	STS "PALEŠ Ž"	na beton. stubu	1x50	1	2	1990		ED

65.	STS "ALUGA"	na beton. stubu	1x50	1	2	1990	ED
-----	-------------	--------------------	------	---	---	------	----

ako se razvoj Opštine nije odvijao prema Programu PPO iz 1988.godine, a samim tim ni elektroenergetski sistem, bilo je potrebno izvršiti njegovu reviziju, što je novim Planom i urađeno.

4.5.4. TELEKOMUNIKACIJSKA INFRASTRUKTURA

Uvodne napomene

Područje koje zahvata Prostorno urbanistički plan Žabljak – gradsko područje ima slijedeće namjene: »individualno stanovanje«, »stanovanje sa djelatnostima«, »centralne djelatnosti« i »kulturno rekreativne i sportske djelatnosti«.

Cjelokupno razmatrano područje je sa aspekta potreba za telekomunikacionim priključnim servisima uglavnom upućeno na telefonsku centralu Žabljak i dva isturena pretplatnička stepena Virak i Njegovuđe.

Opis postojećeg stanja

Mrežna grupa Opštine Žabljak pripada u organizacionom pogledu glavnoj centrali u Pljevljima. Telefonsku mrežu čine prenosni sistemi, telefonske centrale, mjesna distributivna mreža, unutrašnje kućne instalacije i telefonski aparati. U tehnološkom smislu mjesni telefonski saobraćaj je tako organizovan da postoji jedna telefonska centrala (TC) i dva isturena pretplatnička stepena (IPS).

Veza između centrala u Pljevljima i Žabljaku ostvarena je optikom, kao i veza između centrale u Žabljaku i isturenih pretplatničkih stepena na Njegovuđima i Virku. Podaci o dispoziciji ovih kablova nijesu dostavljeni tako da oni nijesu prikazani na grafičkom prilogu.

U oblasti telefonske mreže sa 22 telefonska priključka na 100 stanovnika Opština spada u rang prosječnosti u Crnoj Gori, ali u odnosu na evropski prosjek gdje dolazi 40-50 TF/100st. je duplo niži. Osnovna prenosna mreža glavna centrala Pljevlja – centrala Žabljak je optička. U ovoj ravni sistem prenosa je dobar. U sistemu nižih ravni – do pretplatnika je analogan sistem prenosa, što je vrlo loše u pogledu kvaliteta prenosa. Ovo se najviše odnosi na seoska područja.

Telefonska centrala je digitalna, novijeg datuma.

4.5.5. OSTALA KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

Pijace

Na prostoru opštine postoji uređen i namjenski određen prostor pijace samo u opštinskom centru Žabljaku, i to u okviru tržnog centra smještenog u centralnoj gradskoj zoni. U pojedinim naseljima samo povremeno se formiraju neuređeni punktovi koji djelimično imaju funkciju pijace, a što je uzrokovano načinom života lokalnog stanovništva i prisustvom poljoprivrednih aktivnosti u najvećem broju domaćinstava. Otkupne stanice poljoprivrednih proizvoda nijesu organizovane u naseljima na području opštine; otkup mliječnih proizvoda, mesa i voćnih proizvoda veoma često se organizuje preko seoskih domaćinstava, kojima poljoprivredne aktivnosti predstavljaju dopunski izvor prihoda i pretežno su lokalnog karaktera.

Iako stočarstvo predstavlja osnovnu poljoprivrednu djelatnost stanovnika opštine, stočne pijace kao uređene lokacije ne postoje na planskom području. Jedina stočna pijaca malog obima prometa locirana je u blizini autobuske stanice na Žabljaku, koja svojim funkcijama ne zadovoljava tržišne uslove, kao i osnovne sanitarno-higijenske uslove propisane za ovakvu vrstu objekata.

Asortiman roba zelene i stočne pijace, kao i otkupnih mjesta poljoprivrednih proizvoda po seoskim domaćinstvima direktan je pokazatelj obima distribucije i "lokalističkog" karaktera rada ovih objekata. Veoma je mali obim razmjene sa širim regionom, odnosno korisnici usluga iz šire regije se pojavljuju prevashodno kao kupci.

Groblja

Ljudska groblja u najvećem broju slučajeva ispunjavaju lokacione zahtjeve, a po uređenosti i održavanju su na solidnom nivou, pri čemu je njihov osnovni nedostatak nedovoljna opremljenost infrastrukturnim instalacijama i nedovoljna zaštićenost od nepovoljnih klimatskih uslova koji vladaju tokom zimskog perioda godine. Centralno gradsko groblje locirano je neposredno uz regionalni put Žabljak-Pljevlja, u blizini hotela "Planinka", saobraćajno dobro dostupno, sa nedostatkom pratećih objekata, uz konstataciju popunjenosti postojećih grobnih mjesta. Pored gradskog groblja na Žabljaku i u ostalim većim naseljima na području opštine postoje seoska groblja, pri čemu su ona slabije uređena i neopremljena pratećim objektima. Seoska groblja nalaze se u sljedećim naseljima: Mala Crna Gora, Palež, Podgora, Pašina Voda, Virak, Šljivansko, Budečevica, Rasova, Novakovići, Šumanovac, Zminica, Gradina i Vrela.

Lokacija stočnog groblja, sanitarno neuređena, je na području Tmajevca, u predgrađu Žabljaka, na lokalitetu Čiperovača, površine 1000 m². Osim ovog lokaliteta, na području opštine stočna groblja ne postoje kao posebni objekti i uređene lokacije.

Deponije smeća

U najvećem broju naselja su spontano formirane lokalne neuređene („divlje“) deponije smeća, tj. smetlišta. Smeće se potpuno neregulisano odlaže na brojnim lokalnim smetlištima uz naselja i u međuprostoru uz naselja, pogotovo u korita vodotokova, što je posebno nepovoljno kod Tare i njenih pritoka, koje su zaštićeni vodotoci sa najvišom mogućom propisanom klasom.

Jedina površina koja se koristi za odvoženje smeća iz grada i ostalih naselja nalazi se na lokalitetu Čarkovo polje, u naselju Palež, u samoj blizini gradskog područja Žabljaka. Prikupljanje i doprema smeća vrši se kamionima, pri čemu se sakupljanje otpada vrši neselektivnim putem, iako su na gradskom području postavljeni kontejneri za selektivno odlaganje komunalnog otpada i smeća iz domaćinstava. Povoljnu okolnost predstavlja činjenica da se odloženi otpad na smetlištu prekriva određenim slojem zemlje. S obzirom na rasprostranjenost karstnih terena na ovom području, postoji opasnost od proceđivanja vode sa deponije i mogućeg zagađenja podzemnih voda.

Do izgradnje i stavljanja u funkciju regionalne sanitarne deponije "Jelin potok - zapad" (udaljena 7,5 km od Pljevalja) na kojoj će se odlagati otpad sa teritorija opština Pljevlja i Žabljak, odlaganje smeća sa područja opštine i dalje će se odlagati na lokalitetu Čarkovo polje, uz obavezu njegovog prikupljanja sa prostora Nacionalnog parka "Durmitor" koji su u okviru strogog i posebnog režima zaštite.

Staje uz domaćinstva i katuni

Staje uz domaćinstva su specifičan vid komunalnih objekata koji se u ovom području formiraju neposredno uz naselja kao grupacije privremenih lakih objekata, pa time zahtjevaju stroge higijensko-sanitarne uslove. S obzirom da su posledica tradicionalnih porodičnih aktivnosti, u planiranju zahtjevaju pažljiv odnos i postavljanje.

Na katunima, organizacija prostora je prilagođena osnovnoj djelatnosti stočara, komunalnih instalacija nema, te su higijensko – sanitarni uslovi na njima nepovoljni.

4.8. STANJE I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

4.8.1. ANALIZA STANJA ŽIVOTNE SREDINE

Stanje kvaliteta površinskih voda

Stanje kvaliteta površinskih voda na teritoriji Opštine Žabljak ocjenjuje se za rijeku Taru i Crno jezero. Uredbom o klasifikaciji i kategorizaciji voda, rijeka Tara sa pritokama i Crno jezero svrstani su u A1, S, I klasu.

Sistematska osmatranja kvaliteta voda rijeke Tare obavljaju se na mjernim stanicama: Crna poljana, Kolašin, Trebaljevo, Mojkovac, Đurđevića Tara i Šćepan polje. Na teritoriji Opštine Žabljak nalazi se mjerna stanica na Đurđevića Tari, ali je za davanje ocjene o kvalitetu voda Tare razmatra kvalitet njenih voda uzvodno (mjerne stanice Crna poljana, Kolašin, Trebaljevo, Mojkovac) i nizvodno (mjerna stanica Šćepan polje). Rezultati ovih osmatranja koje sprovodi Hidrometeorološki zavod (HMZ), ukazuju da je kvalitet voda rijeke Tare relativno dobar pri čemu su parametri kvaliteta za A1, S, I klasu uglavnom u propisanim granicama. Stanje kvaliteta vode na profilu Đurđevića Tara je u izvjesnoj mjeri specifično. Većina parametara je u A1 klasi. Povremeno ovu klasu prekoračuju pojedini parametri, kao MPAS, gvožđe, nitriti. Fenoli povremeno idu u A3 i „van klase“. Moguće je da je ovo posljedica nekog nekarakterističnog diskretnog zagađivanja, s obzirom da do prvog uzvodnog profila nije identifikovan stalni antropogeni izvor. Kolibakterije su uglavnom u A2, a fekalne u A1 klasi. Na profilu Šćepan polje se stanje kvaliteta generalno popravlja. Međutim i ovdje je povremeno evidentirano prekoračenje propisane klase kvaliteta za neke parametre: BPK₅ (A2), MPAS (A2), fenoli (A3), gvožđe (A2). Mikrobiološko stanje se takođe popravlja, pa je broj kolibakterija u A2, a fekalnih u A1-A2 klasi.

(Izvor: Program praćenja stanja životne sredine u Republici Crnoj Gori, Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine. Informacije o stanju životne sredine u Crnoj Gori

<http://www.mturizma.vlada.cg.yu/vijesti.php?akcija=rubrika&rubrika=258>)

Ipak, rezultati mjerenja u 2005 i 2006 godini ukazuju da se kvalitet voda rijeke Tare se teško održava u zahtijevanoj A1 klasi. U 2005 godini je konstatovano da se vode Tare svrstavaju u A2 klasu po osnovu zasićenja kiseonikom i sadržaja amonijaka (osim kod Trebaljeva, gdje je u A3, odnosno van klase za kupanje). Sadržaj gvoždja je kod Kolašina u A3, kao i fosfata kod Šćepan polja. Takođe je povećan sadržaj fenola i deterdženata u čitavom toku (A2-A3). Broj koliklica je u A2 klasi, kao i fekalnih, ali samo uzvodno od Trebaljeva.

Radovi na magistralnom putu Kolašin-Mateševo 2006 godine uticali su na izgled i kvalitet vode nizvodno od mjesta radova. Suspendovane materije kod Kolašina su bile u A2 klasi, što je posljedica pomenutih radova. Sadržaj gvožđa je bio van propisane klase kod Kolašina (A3), Mojkovca i Đurđevića Tare (A2). Sadržaj amonijaka raste nizvodno, a u zoni Trebaljevo – Mojkovac je van klase. Interesno je da su nitriti kod Đurđevića Tare bili van klase. Na ovoj lokaciji kao i kod Kolašina fenoli su bili u A2. Broj koliklica je bio u A2 klasi, a broj fekalnih bakterija takođe u A2, ali samo u zoni Crna Poljana-Trebaljevo.

Kako se mjerne stanice Đurđevića Tara i Šćepan polje nalaze na ulaznom odnosno izlaznom rijeke Tare iz Opštine Žabljak, na sledećim tabelama se daje sumarni bonitet kvaliteta voda Tare za period 2000 -2007. Radi upoređenja sa kvalitetom voda Tare uzvodno od dijela koji pripada Opštini Žabljak, dat je i sumarni bonitet kvaliteta voda na mornoj stanici Mojkovac. (Izvor: “Baseline Studies for Preparation of Montenegro Tara and Lim River Basin Management Project”, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Svjetska Banka, 2008. Pripremio konzorcijum DHV Holandija i Fideco Beograd)

Mjerna stanica Mojkovac

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
pH	A2I	A1I	A1I	A1I	A1I	A1I	A1I	A1I
Konduktivitet	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
TSM	A2S	A1S	A1S	A1S	A1S	A1S	A1I	A1S
Rastvoreni O ₂	S	S	S	S	S	S	S	S
Zasićenje O ₂	A1I	A1I	A1I	A1	A1I	A2II	A1	A1
HPK	A1	A1	A1	A1	A1	A	A1	A1
BPK5	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Amonijak-NH ₄	A1CI	A2CII	A2CVK	A2CVK	A3CVK	A3CVK	VK	A2CII
Hloridi -Cl	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Sulfati-SO ₄	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Nitrati-NO ₃	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Nitriti-NO ₂	A1C	A1C	A1C	A1S	A1S	A1C	A1C	A1C
o-Fosfati-PO ₄	A1	A3	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Gvožđe-Fe	A2	A2	A1	A1	A1	A1	A2	A1
Fenoli	A1SI	A2SI	A3CI	A2SI	A3CII	A2I	A1SI	A1SI
Deterdženti	A1II	A2II	A1II	A1II	A1II	A2I	A1I	A1II
TC	A2SII	A2CII	A3VKVK	A2SII	A2SII	A2CII	A2SII	A2SII
FC	A1I	A2II	A2II	A1I	A2I	A1I	A2II	A2II

Mjerna stanica Djurdjevica Tara

Mjerni parametri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
pH	A2I	A1I	A1I	A1I	A1I	A1I	A1I	A1I
Konduktivitet	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
TSM	A1S	A1S	A1S	A1S	A1S	A1S	A1I	A1S
Rastvoreni O ₂	S	S	S	S	S	S	S	S
Zasićenje O ₂	A1I	A1I	A1I	A1	A1I	A2II	A1	A1
HPK	A1	A1	A1	A1	A1	A	A1	A1
BPK5	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Amonijak-NH ₄	A1CI	A2CII	A2CII	A2CII	VK	A2CII	A2CVK	A2CII
Hloridi -Cl	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Sulfati-SO ₄	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Nitrati-NO ₃	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Nitriti-NO ₂	A1C	A1C	A1C	A1S	A1C	A1C	VKVK	A1C
o-Fosfati-PO ₄	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Gvožđe-Fe	A2	A2	A1	A1	A1	A1	A2	A2
Fenoli	A1CI	A3CII	A2CI	A1SI	VKCII	A3II	A2SI	A1SI
Deterdženti	A1II	A1I	A1II	A1II	A1II	A3II	A1I	A1II
TC	A2SII	A2CII	A3CII	A2SII	A2CII	A2SII	A2SI	A2SI
FC	A1I	A2I	A1I	A1I	A1I	A1I	A1I	A2II

Mjerna stanica Šćepan polje

Mjerni parametri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
pH	A1I	A1I	A1I	A1I	A1I	A1I	A1I	A1I
Konduktivitet	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
TSM	A1S	A1S	A1S	A1S	A1S	A1S	A1I	A1S
Rastvoreni O ₂	S	S	S	S	S	S	S	S
Zasićenje O ₂	A1I	A1I	A1I	A1	A1I	A1I	A1	A1
HPK	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
BPK5	A2	A1	A1	A2	A1	A1	A1	A2
Amonijak-NH ₄	A1CI	A2CII	A1CII	A2CII	VK	A2CII	A3CVK	A2CVK
Hloridi -Cl	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Sulfati-SO ₄	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Nitrati-NO ₃	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Nitriti-NO ₂	A1C	A1C	A1C	A1C	A1C	A1C	A1C	A1C
o-Fosfati-PO ₄	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Gvožđe-Fe	A2	A2	A1	A1	A1	A1	A1	A1
Fenoli	A1CI	A3CII	A2CI	A1SI	A3CII	A2I	A1SI	A1SI
Deterdženti	A1I	A2II	A1II	A1II	A1II	A2I	A1I	A1II
TC	A2SII	A2CII	A2CII	A2ŠI	A2SII	A2SII	A2SI	A2SII
FC	A1I	A2I	A2I	A1I	A1I	A1I	A2SI	A1I

Kvalitet voda i vodostaj Crnog jezera

Uredbom o klasifikaciji i kategorizaciji vode Crnog jezera su svrstane u A1,S,I kategoriju.

Po rezultatima mjerenja HMZ-a u 2005 i 2006 godini vode Crnog jezera su bile pretežno u A1 klasi. Malo odstupanje evidentirano je za sadržaj fenola, deterdženta i koliklica, što je vjerovatno povezano sa turističkom aktivnošću u ljetnjem periodu. Svi parametri su u I klasi vode za kupanje, osim amonijaka, deterdženta i koliklica, koje su u II klasi.

Prisutan je i problem ispunjenosti Crnog jezera vodom. Poznato je da gubljenjem vode preko ponora u Malom jezeru njegovi nivoi opadnu za 10-15 m (zavisno od režima padavina i vlažnosti tokom ljeta) ispod vodostaja Velikog jezera, koje takodje spadne do kote prevlake između ta dva vodena bazena. Bez obzira na različita tumačenja ove pojave (rezultat novootvorenih ponora ili se to dešavalo i davnijim periodima), neophodno je angažovanje na poboljšanju vodnog režima Crnog jezera, tj. što duže i trajnije podizanje vodostaja jednog i drugog dijela Jezera u sušnim periodima godine.

Kvalitet podzemnih voda

O kvalitetu voda podzemnih izdani ima vrlo malo podataka i uglavnom su starijeg datuma. Novija ispitivanja se odnose na vode izvorišta koja se koriste za javno vodosnabdijevanje.

Njihov kvalitet je određen najvećim dijelom uslovima kraške geološke sredine pošto se u njoj formiraju najveće količine slobodnih podzemnih voda. Poseban uticaj na stanje ovih voda imaju sanitarno-tehnički uslovi na slivovima zbog velike poroznosti kraške geološke sredine. Kraške podzemne vode koje se koriste za vodosnabdijevanje stanovništva imaju karakteristike karbonatnih voda sa visokim sadržajem kalcijuma (Ca) od 50 mg/l ili više, čak i u kišnom periodu. Sadržaj magnezijuma (Mg) u ovim vodama je povećan na oko 10 mg/l, dok su kalijum (K) i natrijum (Na) u niskim koncentracijama od svega nekoliko mg/l. Među makroanjonima dominira hidrokarbant sa oko 150 mg/l i više, dok su sulfati i hloridi sadržani u manjim količinama.

Stanje kvaliteta vazduha

Žabljak prema svom geografskom položaju i prirodnom okruženju, treba da bude jedna od sredina sa nezagađenom atmosferom. Međutim, zbog industrijskog razvoja u okruženju, u poslednjih nekoliko decenija, došlo je do održenog zagađenja atmosfere.

Zagađenosti atmosfere znatno doprinose nepovoljni prirodni mikroklimatski i meteorološki uslovi na Žabljackoj visoravni koji se ogledaju u cestim vazдушnim strujanjima.

Izvori zagađenja vazduha su prije svega kotlarnice i individualna lozista, a nije nezanemariv sezonski uticaj aerozagadjivanja od saobraćaja. Lokacija mjerne stanice za mjerenje kvaliteta vazduha je u centru naselja – zgrada Skupštine Opštine i na toj lokaciji nema uticaja industrijskih polutanata, saobraćaj je veoma rijedak preko godine, ali je zato duga grejna sezona na nadmorskoj visini od 1450m.

U pogledu vrijednosti sadržaja zagađujućih materija SO₂ i dim, može se ocijeniti da kvalitet vazduha na području Žabljaka pripada klasi čistog vazduha, sa pojavom prelaska maksimalnih vrijednosti GVZd za PAH i ukupne taložne materije, kao i za dim i čadji u zimskim mjesecima. Vidi pregled *maksimalnih mjesečnih vrijednosti sadržaja osnovnih i specifičnih zagađujućih materija i teških metala* u vazduhu za Opštinu Žabljak za 2007 godinu, na sledećim tabelama (Izvor: Program praćenja stanja životne sredine u Republici Crnoj Gori, Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine. Informacije o stanju životne sredine u Crnoj Gori <http://www.mturizma.vlada.cg.yu/vijesti.php?akcija=rubrika&rubrika=258>)

Koncentracije osnovnih zagađujućih materija u Žabljaku (mjerna stanica Skupština Opštine) - Srednje i maksimalno izmjerene mjesečne koncentracije (µg/m³)

	Csr SO ₂	Cmax SO ₂	Csr NO _x	Cmax NO _x	Csr O ₃	Cmax O ₃	Csr dim i čađ	Cmax dim i čađ
Januar	1.95	2.45	2.59	3.31	113.17	156.71	8.50	12.95
Februar	1.64	2.70	2.64	4.56	129.39	141.73	7.12	9.44
Mart	2.28	3.80	1.94	2.69	114.06	166.00	15.67	29.16
April	1.38	1.61	4.19	5.82	104.76	149.94	11.13	17.56
Maj	2.16	4.94	9.14	21.66	84.36	128.29	9.14	11.96
Jun	1.07	3.86	5.93	12.42	54.07	133.23	11.31	18.66
Jul	1.08	2.66	3.65	5.65	69.64	153.27	16.06	24.56
Avgust	5.74	22.05	3.00	5.18	94.11	140.11	21.52	82.57
Septembar	6.89	14.04	2.34	4.83	71.54	137.00	29.92	71.35
Oktober	9.29	15.42	3.36	4.46	53.11	80.37	43.11	90.35
Novembar	5.62	8.45	2.82	3.65	62.89	104.95	12.15	19.14
Decembar	7.33	17.45	2.75	5.32	23.7	54.31	14.8	29.05
GVZd	110		150**		125		60	

Srednje godišnje vrijednosti imisijskih koncentracija (µg/m³)

	Csr SO ₂	Cmax SO ₂	C95 SO ₂	Csr NO _x	Cmax NO _x	C95 NO _x	Csr O ₃	Cmax O ₃	C95 O ₃
	3.87	22.05	8.50	3.70	21.66	5.20	81.23	166.00	133.10
GVZd	110			150**			125		

	Csr dim i čađ	Cmax dim i čađ	C95 dim i čađ	Csr lebdeće čestice	Cmax lebdeće čestice	Csr taložne materije	Cmax taložne materije
	16.70	90.35	19.06	54.97	100.50	159.19	657.48
GVZd	60			110		350	

Koncentracije specifičnih zagađujućih materija (NH₃) u u Žabljaku (mjerna stanica Skupština Opštine) - Srednje i maksimalno izmjerene mjesečne koncentracije (µg/m³)

	Csr NH ₃	Cmax NH ₃
Januar	1.13	2.25
Februar	0.46	0.88
Mart	1.09	1.29
April	1.79	3.50
Maj	3.45	6.65
Jun	4.29	11.90
Jul	1.35	1.57
Avgust	0.35	0.75
Septembar	1.59	1.68
Oktobar	0.13	0.31
Novembar	0.73	1.05
Decembar	2.03	3.19
GVZd	200	

Srednje godišnje vrijednosti imisijskih koncentracija (µg/m³)

	Csr NH ₃	Cmax NH ₃	C95 NH ₃
	1.53	11.90	1.30
GVZd	200**		

Koncentracije teških metala i PAH-ova u lebdećim česticama u vazduhu u Žabljaku (mjerna stanica Skupština Opštine) -Srednje i maksimalno izmjerene godišnje koncentracije (µg/m³)

	Olovo		Kadmijum		PAH	
	Csr	Cmax	Csr	Csr	Cmax	Csr
	0.00	0.01	0.000	0.000	1.81	2.40
GVZd	2.0	1.0**	0.04	0.01**	0.1	

Ocjena stanja kvaliteta vazduha

Na osnovu datih podataka, kvalitet vazduha na Žabljaku može se ocijeniti kao veoma dobar.

Sve izmjerene vrijednosti za SO₂ (sumpor dioksid) i NO_x (ukupne azotne okside) na Žabljaku su daleko ispod GVZd. Povećane koncentracije ozona na Žabljaku prouzrokovane su jačim dejstvom sunčanih UV zraka na povećanoj nadmorskoj visini.

S obzirom da bioindikatorski lišajevi nijesu zastupljeni u gradskoj zoni Žabljaka uzorkovanje, radi mjerenje kumulacije teških metala u njima, vršeno je na udaljenosti 5 - 10 km izvan grada, a u blizini saobraćajnica. Uočeno je povećanje kumulacije sulfata, hlorida, nitrata, mangana i cinka na kraju vegetacionog perioda što je posledica transporta i depozicije štetnih materija. Bioakumulacija teških metala u indikatorskim lišajevima nije signifikantna, najvjerovatnije zbog udaljenosti mjesta uzorkovanja od izvora zagađenja.

Zemljište

Kao komponenta životne sredine, zemljište na teritoriji Opštine izloženo je određenim negativnim promjenama. One se odražavaju kroz izmjenu reljefa (eksploatacija kamena) praćenu devastacijom prostora na manjim površinama, zatim kroz pojavu erozije i klizišta, posebno na strmim terenima u Kanjonu Tare i Sušice, ali i kroz zagađivanje zemljišta.

Devastacija / degradacija zemljišta

Najveća devastacija zemljišta je nastala usljed eksploatacije kamena (eksploatacija kamena za potrebe asfaltna baze u Njegovuđi) i zauzimanjem kvalitetnog zemljišta iz gradnjom stambenih i turističkih objekata i širenjem naselja.

Erozija i klizišta su poseban problem degradacije zemljišta koji je izražen na strmim terenima u Kanjonu Tare i Sušice.

Primjer erozije uzrokovana ljudskim aktivnostima (put) u šumi na strmim liticama u Sušici (put Nedajno – Mala Crna Gora)

Primjer erozije na strmim liticama u donjem dijelu Kanjona Tare (Nikovići)

Primjer klizišta na lokalitetu Crna poda (ulaz u NP Durmitor), 23 novembar 2006 kada se odronilo 150.000 m³ zemljišta sa strme litice pored potoka "Zuta prla" što je izazvalo prekid toka Tare i plavljenje uzvodno, za skoro dva dana.

Promjene u hemijskom sastavu zemljišta

Na području Zabljaka zastupljena su zemljišta različitih tipova fizičkih i hemijskih osobina, plodnosti odnosno različitih pedoloških karakteristika.

Pri obrazovanju zemljišta od posebnog značaja su sledeći faktori: geološka podloga, reljef, klima, hidrografija, vegetacija i čovjek. Uticajem navedenih faktora i određenih pedogenetskih procesa na području Zabljaka stvoreni su različiti tipovi zemljišta koji se mogu svrstati u dvije grupe, i to: - (i) crnice (buavice) na krečnjacima i krečnjačkim drobinama i (ii) smeđa zemljišta na silikatnim podlogama i mješavini silikata i krečnjaka.

Radi utvrđivanja i daljeg praćenja zagađenja i nastalih promjena hemijskih osobina zemljišta na području opštine Zabljak, sprovedena su odgovarajuća ispitivanja u okviru Programa praćenja stanja životne sredine u Crnoj Gori za 2007 godinu, na osnovu kojih se može zaključiti da je neadekvatno odlaganje komunalnog otpada uzrokovalo povećan sadržaj olova bakra i kadmijuma na lokaciji Gradska Deponija 1, gdje je povećan i sadržaj PAH-ova i organskih polutanata. Povećan sadržaj olova i kadmijuma je zabilježen i na lokaciji Obala Crnog Jezera 2.

Pregled izmjerenih koncentracija toksičnih metala u zemljištu u Žabljaku (2007)

Mjesto uzorkovanja	Cd (mg/kg)	Pb (mg/kg)	Hg (mg/kg)	As (mg/kg)	Cr (mg/kg)	Ni (mg/kg)	Cu (mg/kg)	Zn (mg/kg)	B (mg/kg)	Co (mg/kg)	Mo (mg/kg)	Total F (mg/kg)	F (mg/kg)
Gradska deponija 1	6	158.1	0.213	6.28	14.77	27.95	112.53	278.31	2.58	7.13	5.64	251	14
Gradska deponija 2	2.11	22.62	0.084	11.14	10.50	21.86	12.50	46.50	1.10	9.25	2.65	240	19
Obala Jezera 1	2.66	53.4	0.196	12.95	19.10	17.63	13.77	60.23	0.45	8.88	1.25	229	12
Obala Jezera 2	1.47	32.40	0.181	11.92	19.12	19.50	16.70	87.36	0.14	9.70	0.54	202	11
Saobraćajnica 1	1.14	24.56	0.05	9.16	16.45	30.56	14.32	56.83	0.98	16.80	1.10	620	25
Saobraćajnica 2	1.09	22.63	0.056	15.21	17.41	31.31	12.10	64.13	0.47	20.15	1.20	700	31
MDK (mg/kg)	2	50	1.5	20	50	50	100	300	5	50	10	300	300

Biljni i životinjski svijet – Biodiverzitet

Konfiguracija terena i veličina masiva, odnosno orografski faktor, primarno je uticao na formiranje raznovrsnog vegetacijskog pokrivača na području Opštine Žabljak, a s obzirom da se visinske razlike od dna okolnih kanjona do vrha planine kreću do 2423m.

Za raspored biljnih vrsta na kanjonskim stranama i za njihovu bujnost od velikog značaja su i sastav zemljišta i insolacija.

Flora

Šumska vegetacija je najznačajnija na području Nacionalnog parka "Durmitor" gdje zauzima relativno malu površinu i to: visoke šume 8%, izdanačke šume 2% a šikare i šibljaci 13%.

Glavne tipove šuma čine zajednice: *Aceri carpinetum orientalis* (šuma grabića-*Carpinus orientalis* sa maklenom-*Acer monspessulanum* i hrastom meduncem-*Quercus pubescens*). Ovo su šume najnižih i najtoplijih staništa južnih strana kanjona. Iznad pojasa ove šume javlja se zajednica *Seslerio-Ostryetum carpiniifoliae* (šuma crnog graba-*Ostrya carpiniifolia* i jesenje šašike-*Sesleria autumnalis*). Ova zajednica zahvata više, često strme strane gdje dominira prisustvo stijena. Po pukotinama ovih stijena pojavljuje se zajednica *Pinetum nigrae* (šuma crnoga bora-*Pinus nigra*). Crni bor je na ovim staništima pionirska vrsta. Međutim, u ovim uslovima se javlja kao trajni stadijum vegetacije koji zahtijeva strožji režim zaštite.

U prostornoj vezi sa ovom šumom pojavljuje se zajednica *Ostryo-Fagetum moesiaca*, (šuma crnog graba-*Ostrya carpiniifolia* i bukve-*Fagus moesiaca*). Staništa ove zajednice su sa stanovišta edafskih uslova znatno bolja od prethodnih. Zemljišta su dublja i svježija. Ekspozicija je sve ređe južna pa je stepen mezofilnosti u njoj znatno veći. Ova zajednica uglavnom pokriva uzani pojas kojim se razdvajaju litice kanjona od strana u kojoj je kanjonska dolina usječena. Iznad ove zajednice i u vidu klinova pomiješana sa njom pojavljuje se skupina *Fagetum moesiaca* (bukova šuma), koja pokriva blage nagibe iznad kanjona na višim nadmorskim visinama. Zemljište je znatno dublje, svježije i bogatije humusom. Nešto više prostore u širokom pojasu doseže ova zajednica i ide do subalpskih visina. Na pojas bukovih šuma nastavljaju se šume *Abieto-fagetum* (šuma jele-*Abies alba* i bukve-*Fagus moesiaca*), a na ovu zonu i *Picetum excelsae* (smrčeve šume-*Picea excelsa*).

U ranijim periodima ove zajednice šuma su bile znatno više zastupljene na prostoru Durmitora. Najveće promjene u rasprostranjenju šuma na ovom području su upravo vezane za ove dvije posljednje šumske zajednice. Na mnogim površinama one su iskrčene radi stvaranja livada i pašnjaka. Najviši pojas bukove šume čini zajednica *Aceri-fagetum*, šuma planinskog javora (*Acer heldreichii*) i subalpske bukve (*Fagetum subalpinum*). U dijelu prostora na kojem se gubi ova šumska zajednica pojavljuju se šume subalpske smrčve - *Picetum excelsae subalpinum*.

I ove šume su dosta krčene, najčešće paljene zbog stvaranja pašnjaka.

Na prostoru Durmitorskog masiva posebno je zanimljiva zajednica smrčve i bijelog bora (*Piceto Pinetum silvestris*). Ova šuma je reliktnog i glacialnog porekla. U sebi sadrži neke elemente borovih šuma srednje Evrope. Iznad ove visinske zone javlja se najviši šumski pojas koji čini šuma zajednice *Pinetum mughi*, (šuma bora krivulja-*Pinus mughus*). Ona zauzima prostore do visine oko 2000m.

Ekonomska vrijednost ove šume gotovo je zanemarljiva, a njena je najveća uloga u zaštiti zemljišta od erozije i stvaranju specifičnog durmitorskog pejzaža. Zbog toga ima i karakter posebne zaštite kao vrsta.

Kao posebnu rijetkost predstavljaju malobrojni primjerci bora munike (*Pinus heldreichii* Christ.) na Žutoj gredi, gdje je jedino nađen na Durmitoru, a inače predstavlja balkanski subendemit koji malim dijelom prelazi u Italiju.

Rasprostranjenost šumske vegetacije može se prikazati i spratno:

Najniži sprat: u kanjanskim dolinama Tare i njenih pritoka; karakteriše se listopadnom vegetacijom.

Srednji sprat: Jezerska površ; karakteriše se četinarima - smrča i jela su najrasprostranjeniji na jezerskom dijelu površi, dok se bor javlja periferno - Crni vrh, Kučajevica (kao kontaktna zona) ili izolovano u uskim zonama obala Crnog jezera i mjestimično po stranama njegovog basena; četinarske šume izrasle na morenskim nanosima u prostoru Rakitovih bara, Jablan bare, Mlinskog potoka, Crnog jezera, Čamovine (Jelove gore) i Razvršja čine zelenu komponentu legendarnog durmitorskog pejzaža.

Najviši sprat: najviši dijelovi Durmitora; odlikuje se svojim biljno-geografskim spratovima; na istočnoj strani, od površi se najprije nastavlja sprat četinarina do visine od 1600 m, gdje se javlja bukva (specifična inverzija ilirskog područja); u zoni bukve, najprije se javljaju visoka stabla, a iznad njih zakržljali šumarci pretplaninske bukve, koja dopire do visine od 1800 m, a u njoj se u neznatnoj mjeri javlja breza; najviši sprat pripada boru krivulju (*Pinus mughus*), a zajedno sa krivuljem i kleka (*Juniperus communis*), pripada rijetkim vrstama kojih je ostalo još malo na Durmitoru.

Šikare se javljaju se na karbonatnoj podlozi. Čine poseban pojas između klimatogene grabičeve šume (*Seslerio-Ostryetum*) i pojasa bukve. To su devastirane šume, ali se srijeću i očuvane sastojine sa visinom stabala do 20 m. Najviše prostora zauzimaju u kanjonu Tare.

U sastav ulazi veliki broj drveća i žbunja: *Quercus cerris*, *Quercus pubescens*, *Ostrya carpinifolia*, *Fraxinus ornus*, *Acer monspessulanum*, *Acer obtusatum*, *Prunus mahaleb*, *Cornus mas*, *Cornus sanguinea*, *Cotoneaster tomentosa*, *Cotynus coggygia*, *Juniperus oxycedrus*, *Crataegus monogyna*, *Corylus avellana*, *Ligustrum vulgare*, *Evonymus verucosus* i dr.

U prizemnoj flori dominira jesenja šašika, *Sesleria autumnalis*. Stjenoviti dio kanjonske zone uglavnom čine manje i veće stijene ispreijecane točilima i škarpama. Ovaj dio je mjestimično obrastao pojedinačnim stablima ili grupama stabala crnog bora i, rjeđe, munike. Ukupan stepen obraslosti ne prelazi 0.3 što ove gromade čini neplodnim tlom. U prošlosti su bile izložene jakim požarima i eksploataciji crnog bora u periodu između dva rata, što je u mnogome pojačalo i ubrzalo stalni proces regresije, čiji su primarni uzročnici negativni prirodni faktori.

Na pojedinim manjim i većim lokalitetima na lijevoj (mezofilnijoj) dolini prisutni su prirodni procesi progresije (mjestimično podmlađivanje crnog bora i munike, prirodno pošumljavanje bivših paljevina, odnosno naseljavanje lišćara u donjem spratu ispod crnog bora). Ove procese treba trajno podržati, odnosno "simulirati" na ostalim površinama.

Žbunje klekovine (*Juniperus communis-intermedia*), takođe zauzima znatne površine. Klekom je naročito obrastao prostor od Velikog Štuoca do Pašine gomi-le i Crvene grede, kao i njegova sjeverna strana prema selu Crna Gora, zatim Suva rtina, Polja, obod Ališnice i prečaga između gornjeg i donjeg dijela cirka, Glave, Korita, Lokvice, Međed od podnožja do tjemena Struga, Mala i Velika kalica i dio strane Savinog kuka, Ranisava, Lojanik, sjeverna i istočna strana Prutaša, djelimično dno Škrke, Zeleni pasovi Međedi do. Gustina ovog biljnog pokrivača varira od grupica žbunova do prostranog kompleksa gustog prepleta. Nema pravila u rasporedu ove vrste. Vrste koje se prate ovu su: *Vaccinium vitis-idea*, *Lusula silvatica*, *Lusula pilosa*, *Vaccinium myrtillus*, *Lusula nemorosa*, *Lusula lusulina* itd.

Površine pod travnom vegetacijom čine pašnjaci i livade. Sve livadske asocijacije mogu da budu i pašnjačke, što jedino zavisi od režima korišćenja i potreba stanovništva. To nije slučaj sa pašnjačkom vegetacijom, jer neki pašnjaci ni pod kojim uslovima ne bi mogli da postanu livade, iz razloga što su takvog florističkog sastava, biljne mase i stanišnih prilika da ne mogu i pod poštedom od pašarenja da zadobiju obilježja livadskih površina.

Radi se o svojstvima određenih fitocenoza u odnosu na neke pokazatelje kakvi su pokrovnost i združenost biljnih vrsta u okviru biljne zajednice.

Najvažniji livadsko - pašnjački tipovi su:

- *Bromo Plantaginetum*, zajednica ovsika i bokvice koja obrasta krečnjačke terene i gdje u zavisnosti od debljine zemljišta može biti ili slab pašnjak na kamenjarima ili dobra livada košanica na dubljem zemljištu; uglavnom je u pojasu bukovih, bukovo-jelovih i smrčevih šuma nižeg sprata.
- *Festuco-Agrostidetum*, travna zajednica jedne vrste vlasulje i crnogrive; zahvata dublja zemljišta na zaravnjenim i blago nagnutim staništima; daje relativno visoku biljnu masu a karakteristična je za površ jezera; često izlazi i iznad visine šumske vegetacije;
- u višim pojasevima javlja se zajednica vlasulje *Festucetum pseudoxanthynae*, zatim *Genisto-Festucetum spadicae* iznad kojih najviše predjele zahvata travna zajednica, odnosno sveza *Oxytropidion dinaricae*.

Na Području Opštine se nalazi veliki broj **endemita** pa i alpskih i alpsko-arktičkih flornih elemenata. Često se na južnim padinama Durmitora, a naročito u kanjonskom dolinama, sretnu čak i mediteranski florni elementi.

Endemične vrste

Crnogorski endemi

Gentiana laevicalyx Rohl. - vrsta lincure koja je smatrana endemitom za Durmitor; prvi put je otkrivena na Savinom kuku; stavljena je pod zaštitu

Edraianthus glisicii Cernj. & Soska - spada u familiju zvončica (*Campanulaceae*); nema narodnog imena, jer je na Durmitoru rijetka i malo je poznata; pronađena je 1937. godine na krečnjačkim stijenama iznad Sokolina i Čurovca u kanjonoj dolini Tare

Verbascum durmitoreum Rohl. - u narodu je poznata kao durmitorska divizma; pored ove vrijedno je spomenuti i *Verbascum nikolai Rohl.*

Carum valenovsky Rohl. - spada u familiju štitonoša; raste u Gornjoj Bukovici na jugoistočnim padinama Durmitora na nadmorskoj visini od 1400 m

Viola nicolai Pant. - vrsta ljubičice koja se smatra endemitom Crne Gore.

Daphne malayana Blečić. - pronađena prije skoro 40 godina u dolini Pive, a kasnije i na padinama Durmitora (Čurevac), u kanjonu Tare i na Sinjavini.

Valeriana braunii-blancuetti Lakusic - otkrivena ispod samog vrha Bobotovog kuka na nadmorskoj visini 2400 m i u oblasti Javorja.

Balkanski endemi

Daphne blagayana Freyer - jeremičak; rasprostranjena skoro na čitavom Balkanskom poluostrvu a stiže i do istočnih Alpa; vrlo je dekorativna i služi kao ukrasna na svim nalazištima; na Durmitoru se redovno srijeće na obodu smrčevih šuma; posebno je zapažena u zoni Crnog jezera, a srijeće se i na Sinjavini kao zaštitnoj zoni.

Acer heldreichii Orph. - pripada familiji javora; narodno ime je mlječac, mlječik, odnosno planinski javor; veoma značajan predstavnik visokoplaninskih šuma u kojima često izgrađuje poseban pojas; na Durmitoru se srijeće na više mjesta u gornjem šumskom pojasu.

Pinus heldreichii Christ - munika ili munjika; na Durmitoru veoma rijetka, nađena jedino na Žutoj gredi.

Moltkea petraea (Tratt.) - gris (modro lasinje); na Durmitoru je nađen na visini od 2000 m, na lokalitetu Dobri do, što se smatra najvećom visinom na kojoj je ova biljka pronađena u Crnoj Gori

Iris bosniaca Beck. - perunika (bosanska); na Durmitoru je zapažena na stijenama iznad Crnog jezera i kod Ledene pećine

Pancicia serbica Vis - narodno ime je bedrnica i još srpska pancicia, a ime je dobila po prezimenu Josipa Pančića; česta je na Durmitoru.

Phyteuma pseudoorbiculata Pant. - prvo je otkrivena na Komovima i Durmitoru, a potom i na drugim crnogorskim planinama.

Potentilla montenegrina Pant. - otkrivena na širem području crnogorskih planina: Komovi, Sinjavina, Durmitor.

Amphoricarpus autariatus Blečić & Mayer - česta u kanjonu Pive i Tare kao i na toplijim staništima samog planinskog masiva.

Crepis incurvata (Wilf.) Tsch. subsp. Dinarica (Beck) - endemična podvrsta za Dalmaciju, Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru; zastupljena i u flori Durmitora.

Euphorbia montenegrina (Bald.) Maly - mlječika (crnogorska); prvo je otkrivena na Balju kod Andrijevice, a kasnije pronađena i na Sinjavini, Lukavici i Durmitoru.

Pored navedenih, u flori balkanskih endemita na Durmitoru evidentirani su i: *Acontium toxicum Rohl.*; *Micromeria croatica (Pers.) Schott.*; *Lilium bosniacum Beck.*; *Viola speciosa Pant.*; *Aubrietia croatica Sch. N. Ky.* Familija krstačica *Edraianthus jugoslovicus Lakusic (Syn.: E. graminifolius Wettst.)*; *Gardius ramosissimus Panc.* Familija glavočika.

Rijetke i prorijeđene vrste

U ovu grupu se ubrajaju one značajnije biljne vrste koje su dosta rijetke i prorijeđene, a izuzetno značajne kako sa aspekta flore tako i pejzažnih karakteristika planina.

Leontopodium alpinum cacc. - pripada familiji glavočika (*Compositae*); u narodu je poznata kao runolist, bjelčica i planinka; značajan je predstavnik naše balkanske pa i evropske flore; u Crnoj Gori je inače dosta rijetka; najviše je sakupljaju planinari kao poseban trofej, zbog čega je i zakonom zaštićena.

Swertia perenis L. - na Durmitoru se nalazi na dva lokaliteta u selu Kovačice i na obodu Ribljeg jezera.
Taxus baccata L. - pripada porodici tise (*Taxaceae*), a u narodu inače poznata kao tisa; na Durmitoru je dosta rijetka; nalazi se u obliku žbunja u šumama sa strmim krečnjačkim padinama uglavnom na kanjonskim dolinama koje okružuju Durmitor; zakonom zaštićena
Adenophora lilifolia (L.) Bess. - nalazi se na lijevoj obali rijeke Tare, nedaleko od Turđevića Tare; to je za sada jedini poznati lokalitet ove vrste u Crnoj Gori
Gentiana. - ovaj rod zastupljen je u flori Durmitora sa nekoliko dekorativnih vrsta; osim endemične vrste *G. laevis* Rohl. evidentirane su i slijedeće vrste: *G. lutea*, *G. cruciata*, *G. asclepiadea*, *G. verna*, *G. crispata*, *G. ciliata*, a smatra se da na Durmitoru postoji i izuzetno dekorativna vrsta *G. kochiana*; među ovim biljkama posebno je značajna kao ljekovita biljka *G. lutea* ssp. *synphyandra* Murbek. a u narodu je poznata kao lincura. zaštićena zakonom, jer je zbog neracionalne eksploatacije izuzetno ugrožena vrsta kako na ovoj tako i na drugim planinama u Crnoj Gori.

U tom smislu naročito je značajno Barno jezero sa okolinom koje predstavlja tresetište. U njemu je nađeno devet vrsta mahovina koje nijesu zabilježene ni na jednom drugom lokalitetu u Crnoj Gori, a neke su nove i za Jugoslaviju. Među njima su četiri vrste roda *Sphagnum*. U ovom jezeru postoje još četiri vaskularne biljke, koje takođe nijesu karakteristične za ostalo područje Crne Gore: *Urticularia minor*, *Eleocharis autrianea*, *Carex curta* i *Sparganium minimum*. Posebnu vrijednost predstavljaju i ostale vrste koje su inače rijetke ili dekorativne ili pak izgrađuju specifičan vegetacijski sklop kao što su: *Valeriana dioica* ssp., *Simplicifolia nuphar*, *Nuphar lutea*, *Menyanthes trifoliata*, *Potentilla palustris* i dr. Zbog svega navedenog, ovaj objekat je izdvojen kao zona sa režimom stroge zaštite.
 Bogatijom florom se takođe izdvajaju Crno, Vražje i Riblje jezero, rečica Otoka i Goveđa lokva. Osim vrsta roda *Carex*, koje se nalaze u priobalnim vodama skoro svih jezera, lokava i potoka, od hidrofitna su najčešće zastupljene vrste roda *Potamogeton* i *Chara delicatula*.

Dekoratívne vrste biljaka

Flora Durmitorskog masiva ima izrazite osobine alpske flore. Biljke imaju krupne cvjetove. Cvjetovi su obojeni žarkim bojama, što je razlog njihove jako izražene dekorativnosti.

Među njih spadaju razne vrste karanfila kao što su: *Dianthus sanguineus*, *D. bertisceus*, *D. integer* i dr., *Trollius europeus* (jablan).

Ovo je inače rijetka vrsta koju zbog dekorativnosti posjetioci Durmitora mnogo sakupljaju, pa njen dalji opstanak na ovom području može biti ugrožen.

U dekorativne vrste spada i *Narcissus radiiflorus* (narcis, dokoljen). Ova biljka naseljava značajnija staništa na Jezerskoj visoravni.

U ove vrste ubrajaju se i: *Trifolium pannonicum* i *T. noricum*, *Polygala mayor*, *Linum capitatum*, *Allium sibiricum*, *Sanguisorba officinalis*, *Fritillaria montana*, *Pinguicula vulgaris*, *Anemone baldansis*, *Dryas octopetala*, *Euphorbia capulata*, *Viola zoysii*, *Soldanella aspera*, *Primula longiflora*, *Linaria alpina*, *Achillea clavenae* i druge.

Od drvenastih vrsta svojom dekorativnošću ističu se: *Sorbus aucuparia*, *Sambucus racemosa*, *Ribes petraeum* i druge.

Osvrt na stanje šuma Durmitora

Na području Durmitora je konstatovano više štetnih uticaja na šume od strane mjesnog stanovništva, turista i prolaznika, a to su: bespravne sječe, oštećenje pojedinih stabala, štete od požara i šumska paša.

Okolno stanovništvo nanosi znatne štete. Zbog nekadašnjih prava na zajedničko korišćenje seoskih i plemenskih šuma, pašnjaka i vodopaja, postoji teškoća u saradnji sa seoskim stanovništvom koje smatra da su im ta prava u okviru NP uskraćena, tako da prave otpore organima Parka za sprovođenje svojih planova.

Sve većim razvojem turizma, konstatovane su štete koje prčinjavaju turisti i to: gaženjem i uništavanjem podmlatka, prevršavanjem mladih stabala četinarara, oštećenjem kore stabala, paljenjem vatre i bacanjem neugašenih opušaka.

Štete od požara su do sada prouzrokovale velike materijalne gubitke u pojedinim šumskim kompleksima i kontaktnim zonama Nacionalnog parka.

Šume koje su veoma ugrožene požarom su: šumska zona Crnog i Barnog jezera, sliv Mlinskog potoka, zona oko Zabojskog jezera, Crna Poda, desna kanjonska dolina Tare i sliv Sušice.

Sljedeći veliki problem je veliki procenat oboljelih i fiziološki slabih stabala koje nastaje usljed više štetnih faktora abiotičke i biotičke prirode.

Među abiotičkim faktorima najznačajni su aerosagađenja, kisele kiše i nepovoljni klimatski i edafski faktori. Među biotičkim faktorima posebno mjesto zauzimaju patogene gljive koje prouzrokuju bolesti. Svakako da svi ovi faktori ne djeluju nezavisno jedan od drugog, već su usko povezani i kao rezultat njihovog zajedničkog dejstva dolazi do velikih šteta i sušenja šuma.

Opsežna istraživanja koja su sprovedena u okviru NP Durmitor u periodu (1987-1990.god.), sa ciljem utvrđivanja uticaja polutanata na destabilizaciju dominantnih šumskih ekosistema jele, smrče, bukve, crnog i bijelog bora, pokazuju da je oštećenje šuma veoma izraženo. U svim kategorijama oštećenja registrovano je 49% stabala u 1987. godini, uz trend smanjenja na 39.9% u 1990. godini.

Sporadična pojava "kisjelih kiša" i iznos depozicije polutanata, naročito sumpora i azota, djelimično su prešli kritičan prag za nastanak šteta u šumskim ekosistemima. Nasuprot tome u poređenju sa ostalim regionima u zemlji i Evropi, ovo područje se može smatrati relativno čistim. U prilog tome ide činjenica da se tu radi o očuvanim o veoma kvalitetnim četinarskim šumama, visoke ekološke vrijednosti i sa izrazitim autoregulacionim mehanizmom. Sušni period u trajanju od 1981. do 1989. godine, uz druge uzročnike, uticao je na smanjenje prirasta stabala. Sa povećanjem oštećenja stabala (zdrava do suva) povećava se gubitak prirasta, sve do 42,4% kada je kod smrče konstatovano ugibanje.

Podaci o uticaju polutanata na šumske ekosisteme ovog područja nisu dovoljni za objašnjenje fenomena "sušenja šuma". Zato, iste treba povezati sa drugim faktorima kao što su klimatske promjene, nepravilno gazdovanje i prisustvo bolesti i štetočina.

Među biotičkim faktorima važno mjesto zauzimaju patogene gljive koje prouzrokuju bolesti i pričinjavaju velike štete u šumama Parka, ili predstavljaju potencijalnu opasnost da se u budućnosti jave u epifitocijama. Istraživanjima koja su sprovedena obuhvaćena je skoro cijela površina NP pokrivena visokim šumama.

Jedna od najugroženijih vrsta je crni bor i to najviše u kanjonu Tare, zatim na lokalitetu Crna Poda (pregledom konstatovano da je skoro 45% stabala zaraženo i u različitom stepenu zahvaćeno destrukcijom i truleži, najviše štete je pričinjeno na prestarelim stablima), u kanjonu Sušice i kulture crnog bora u okolini Žabljaka (kultura crnog bora iza "Vlajkove okuke", gde je prouzrokovano sušenje na preko 90% stabala).

Zatim slijedi bijeli bor, koji je najviše ugrožen u oko-lini Crnog jezera i u Šaranskim šumama, Lokvicama i na lokalitetu Borje. Na ova posljednja tri lokaliteta zabilježeno je prisustvo gljive koja se nalazi na spis-ku karantinskih bolesti.

Sastojine jele i smrče su osobito ugrožene u užoj zoni (oko Žabljaka i Crnog jezera), a najviše u zoni od Vojnog odmarališta do Žabljaka, gdje je procenat oštećenih stabala jele veći od 35%, a smrče 20%.

U ovoj zoni su zabilježene brojne izvale i jele i smrče. U okolini Malog jezera su zabilježena mnoga stabla sa hlorotičnim četinama, nepravilnog habitusa, odsustva rasta u visinu i sl.

U propadanju stabala učestvuju i drugi faktori, npr. potkornjaci.

U Lokvicama i na Škrči veoma su ugrožena stabla krivulja. Konstatovano je sušenje izbojaka i četina.

Identifikovane su sljedeće patogene gljive: *Cytospora friesii*, *Herpotrichia nigra*, *Lachnellula fuscousanguinea*. One napadaju uglavnom oslabljena stabla i imaju sekundarni karakter, što znači da je neki drugi faktor primarno prouzrokovao sušenje, a gljive se javljaju poslije toga, pa se pretpostavlja da taj primarni faktor čine jaki mrazevi.

U sastojinama bukve na lokalitetima Crna Poda i kanjon Sušice konstatovane su brojne parazitske i saprofitske gljive. Na lokalitetu Crna Poda na bukvi su identifikovane sljedeće gljive: *Nectria coccinea* i *Nectria galligena*, dok je kod crnog bora uočena: *Phellinus pinii*.

U kanjonu Sušice bukva je ugrožena od sljedećih gljiva: *Fomes fomentarius*, *Ustulina deusta* i *Diatrype disciformis*. Sva stabla u kanjonu Sušice koja su zahvaćena centralnom truleži, trebalo bi iz sanitarno higijenskih razloga ukloniti.

Takođe treba napomenuti da su jela i smrča najviše ugrožene od patogene gljive *Heterobasidion annosum*.

Fauna

Prema ekološko-biogeografskoj podjeli prostor Durmitora u cjelini spada u planinsku oblast sjevernih Dinarida, što se odrazilo na sastav životinjskog svijeta. Sastav, distribuciju i dinamiku živog svijeta jednog prostora određuje niz ekoloških faktora različitog stepena uticaja.

Temeljni faktori razvoja faune Durmitora su geografski, orografski, klimatski, istorijski i antropogeni.

Durmitor se praktično nalazi u centru Balkanskog poluostrva, koje je poznato kao stjecište biodiverziteta Evrope, Azije i Sredozemlja.

Durmitor pripada najvišim Dinaridima. To je planinsko stanište sa više vrhova preko 2000 m, sa karakterističnim visoravnima, riječnim dolinama i posebnom specifičnošću dubokih kanjona. U skladu sa

ovim i živi svijet Durmitora je dijelom planinski, dijelom visokoplaninski, ali sa evidentnim prisustvom oblika koji ne pripadaju planinskim ekosistemima, već prije ravničarskim, a značajno je prisutan i faunistički uticaj Mediterana i to uglavnom preko riječnih dolina i kanjona.

Mikroklima Durmitora je veoma raznovrsna i mozaična i kreće se do tipične visokoplaninske ("alpske") klime, preko kontinentalnih oblika podneblja (u pojasu šuma), do relativno ublažene klime sa elementima submediterana u zaklonjenim riječnim dolinama i kanjonima.

I istorijski faktor je odigrao veoma važnu ulogu u formiranju današnjeg živog svijeta Durmitora. U vrijeme tercijera, kada je vladala blaga klima, na ovim prostorima bujao je život u velikom broju formi. Nastupanjem ledenog doba odvijao se i niz procesa u živom dijelu prirode. Neke vrste su izumirale, druge su se povlačile na jug i u zaklonjene, toplije predjele, tzv. *refugijume* gdje su neke od njih opstale. Istovremeno se vršio i obrnuti proces. Ekološki "otpornije" vrste su se mijenjale i prilagođavale novim, surovim uslovima, dajući niz novih, *glacijalnih vrsta*. Na Durmitoru su bili prisutni svi ovi procesi. Dok je veći dio prostora bio pokriven snijegom, i predstavljao raj za glacijalne vrste, u zaklonjenim dijelovima riječnih dolina i kanjona opstajali su i neki predstavnici *tercijerne flore i faune*. Završetkom ledenog doba nastupili su obrnuti procesi. Glacijalna fauna se postepeno povlačila na sjever, gdje i danas u najvišim dijelovima planinskih vrhova, vladaju uslovi donekle slični onima iz ledenog doba. Tu je ostavila svoje predstavnike- *glacijalne relikte*. Dio glacijalne faune je evoluirao i prilagodio se novim, blažim uslovima i zajedno sa preživjelim tercijernim vrstama, tj. *tercijernim reliktima*, čini osnov današnjih životnih zajednica Durmitora. Osim toga, glacijalna fauna, koja se povukla na sjever, preživjela je i evoluirala u današ-nju faunu sjevernih (arktičkih) predjela i dodala je određen broj predstavnika fauni Durmitora. To su uglavnom pokretne životinje (npr. ptice) koje su našle načina da stignu u visokoplaninsku zonu Durmitora i tu i danas žive u vidu tzv. *borealnih vrsta*.

Posljedica ovakvih istorijskih kretanja je izrazita raznovrsnost živog svijeta Durmitora tj. visok stepen biodiverziteta.

Razvijajući se u relativnoj izolovanosti "durmitorskog ostrva" ovakav, na samom startu složen "sirov" faunistički materijal rezultirao je u nastajanju niza lokalnih vrsta i drugih taksonomskih kategorija. To su vrste uskog rasprostranjenja, neke su ograničene samo na prostor Durmitora, Dinarida, Balkanskog poluostrva i sl. Ove *endemske vrste* treba razlikovati od endemita čiji areali su redukovani sekundarnim uzrocima i koje su danas uskog rasprostranjenja.

Osnovni tipovi staništa

(i) *Visokoplaninski pašnjaci i kamenjari* - obuhvata praktično sve planinske vrhove Durmitora iznad gornje šumske granice; sličnih osobina su i pašnjaci i livade na jezerskoj površi iako su one sekundarnog porijekla i nastale na račun šume; ovaj biotop karakteriše se i travnatim zajednicama koje idu u visinu postepeno, bivaju oskudni i prelaze u kamenjare; mjestimično postoje i veće ili manje sastojine bora krivulja, a na najvišim vrhovima Durmitora javljaju se i trajni snježnici. Fauna ove zone karakteriše se prisustvom tzv. glacijalnih relikata, odnosno vrsta alpske i nordijske zone. Karakteristični predstavnici životinjskog svijeta ovog biotopa su iz faune sisara. Najkarakterističniji i najpoznatiji predstavnik sisara u ovoj zoni je divokoza (*Rupicapra rupicapra*), a rjeđe se nađe i zec (*Lepus europaeus*). Od sitnih glodara brojna je krtica (*Fam. Talpidae*), a područje nastanjuje i više vrsta miševa: žutogri miš (*Apodemus flavicollis*), šumski miš (*Apodemus sylvaticus*), dugorepi pacov (*Rattus rattus*) te rovice: mala rosva (*Sorex minutus*), šumska rosva (*Sorex araneus*), alpinska rosva (*Sorex alpinus*), vodena rosva (*Neomys fodiens*), poljska rosva (*Crocidura leucodon*). Faunističkim raritetom može se smatrati prisustvo slijepog kučeta (*Spalax ceucodon*) na Durmitoru. Fauna ptica brojnija je i bogatija. Karakteristični predstavnici su glacijalne vrste, a ima i grabljivica. Od glacijalnih vrsta prisutne su: snježna zeba, planinski popič, ušata ševa, planinska trepteljika, obična crvenorepka, obična bjelka i dr. Nalaze se u periodu seoba i druge vrste kao: livadska i stepska trepteljika, travarke, strnadice i dr. Od grabljivih ptica ovo područje nastanjuje obična vjetruška, a tu se hrani i suri orao i bjeloglavi sup. Fauna gmizavaca i vodozemaca je siromašna sa malo predstavnika. Tipičan je planinski gušter za područje Durmitora i jugoslovenski endemit - mosorski gušter, a od vodozemaca praktično je jedini predstavnik planinski mrmoljak koji naseljava veće ili manje lokve i jezera u visokoplaninskoj zoni.

(ii) *Stijene i litice* - radi se o mozaično raspoređenim liticama i krupnim stijenama na čitavom posmatranom prostoru, ali je najkarakterističniji za sam masiv Durmitora. Ovaj biotop se karakteriše jedino prisustvom rijetkih vrsta ptica koje se ovde gnijezde. To su u prvom redu suri orao, zatim obična vjetruška, nepotvrđeno,

i bjeloglavi sup. Od običnijih vrsta, litice su stanište gavrana, obične čavke, žutokljune galice i rijetke, lijepe ptice puzgavca.

(iii) *Četinarske šume* - obuhvata veće i manje komplekse četinarskih šuma, gdje dominiraju jela i smreka; najljepše sastojine četinara nalaze se oko Crnog jezera, Mlinskog potoka i Zminjeg jezera, zatim na prostoru Crne Gore i Šaranskih šuma. Najkarakterističniji predstavnici faune se javljaju kod faune ptica. Tu je svakako najatraktivnija pernata divljač Durmitora, veliki tetreb, zatim lještarka, koja ipak više gravitira mješovitim sastojinama. U četinarskim šumama kao najkarakterističniju vrstu nalazimo djetliče, sjenice i neke zebe. Karakterističnih primjeraka ostale faune nema jer i krupni sisari (vuk, lisica, srna, jazavac i sl.) i sitni (glodari), praktično gravitiraju šumskim sastojinama uopšte, dajući čak prednost lišćarima u većini slučajeva.

(iv) *Listopadne šume* - naslanja se na četinarske u nižim položajima čineći često mješovite sastojine. Fauni listopadnih i mješovitih šuma pripadaju skoro svi naši krupni sisari. To su srna, medvjed, vuk, lisica (koja više gravitira otvorenim prostorima), zec, jazavac, obje vrste kuna, lasica itd. Brojno je i naselje sitnih glodara od kojih je najkarakterističnija veverica, zatim neke vrste šumskih miševa. Fauna ptica je takođe brojna i bogata vrstama. Tipične su grabljive ptice (mišar, jastreb, kobac). Od sjenica najbrojnija je velika sjenica i siva sjenica, a u šumama Durmitora konstatovana je i dosta rijetka planinska sjenica. Brojne su zeba i obična strnadica. Od djetliča je tipičan lilfordov djetlić, i zelena i siva žuna. Brojne su i razne vrste grmuša (crnoglava, grmuša čevrljinka, obični i šumski zviždak) i drozdovi (crni kos, drozd imelaš, drozd pjevač, crvendač, slavuj). Fauna gmizavaca i vodozemaca je siromašna i malobrojna. Posmatrani prostor naseljavaju: od zmija - obični smuk, šarka, a na toplijim i otvorenim prostorima i poskok; od guštera: zidni gušter. Vodozemci su zastupljeni šarenim daždevnjakom. U lokvama žive mrmoljci, a pojavljuju se i žabe (mrka žaba i žaba krastača).

(v) *Vodena staništa* - razlikuju se dva tipa vodenih staništa, prvi je predstavljen sa nekoliko visokoplaninskih jezera, a drugi sa vodenim tokovima od kojih praktični značaj ima samo Tara. Od ihtiofaune, u jezerima su registrovane četiri vrste: *Salmo trutta m. fario* - potočna pastrmka; *Salve-linus alpinus* - jezerska zlatovčica; *Onchorhynchus mykiss* - kalifornijska pastrmka i *Phoxinus phoxinus* - gaovica. Poznato je da planinska jezera, a time i durmitorska, nemaju autohtonu ihtiofaunu, tako da su sve navedene vrste ubačene u ova jezera. U dijelu toka Tare živi 8 vrsta riba i sve su autohtone za ovo područje: *Salmo trutta m. fario* - potočna pastrmka; *Hucho hucho* - mladica; *Thymallus thymallus* - lipljen; *Barbus peloponnesius* - potočna mrena; *Chodrostoma nasus* - skobalj; *Leuciscus souffia* - jelsovka; *Phoxinus phoxinus* - gaovica; *Cottus gobio* - peš. Na jezerima i u neposrednoj okolini ima nekoliko ornitoloških zanimljivosti. To je gniježđenje nekoliko parova divljih pataka, posebno na Vražjem, Ribljem i Zminjem jezeru. Na Zminjem jezeru se gniježdi i omanja, ali redovna populacija malog gnjurca. Veći značaj za močvarne ptice imaju jezera u vrijeme seobe kada se na njima odmaraju brojne selice. Karakteristične su patke iz rodova *Aythya* i *Pucephala*. Za vrijeme seobe na vlažnim livadama oko jezera i bara nalazi se veći broj ptica iz reda *Charadriiformes*. Rijeka Tara, kao kanjonski tok odlikuje se relativno siromašnom ornitofaunom vodenih ptica. Karakteristični predstavnik je vodomar i vodeni kos. Ostale ptice potiču iz okolnih šuma, a sastav njihovih populacija je izmijenjen zbog uticaja kanjonskih uslova.

Fauna sisara - (Mammalia)

Na Durmitoru je utvrđeno 37 vrsta sisara, i to šest redova:

- Ordo *Insectivora* - (bubojedi) - Zastupljene vrste: (*Erinaceidae* - ježevi), (*Soricidae*-rovke: *Sorex minutus* - mala rovka, *Sorex araneus* -šumska rovka, *Sorex alpinus* - planinska rovka, *Neomys fodiens* - vodena rovka, *Crocidura leucodon* - poljska rovka), (*Talpidae* - krtice: *Talpa europaea* - evropska krtica, *Talpa caeca* - slijepa krtica)
- Ordo *Chyropera* - (ljiljci) Zastupljene vrste: (*Rhinolophidae* - potkovičari: *Rhinolophus ferrumequinum* - veliki potkovičar, *Rhinolophus hipposideros* - mali potkovičar), (*Vespertilionidae* - netopiri: *Plecotus auritus* - mrki dugoušan)
- Ordo *Lagomorpha* - (paglodari) Zastupljene vrste: (*Leporidae* - zečevi: *Lepus europaeus* - poljski zec)
- Ordo *Rodentia* - (glodari) Zastupljene vrste: (*Sciuridae* - veverice: *Sciurus vulgaris* - evropska veverica), (*Microtidae* - voluharice: *Chlethrionomys glareolus* - šumska ili riđa voluharica, *Dynaromis bogdanovi* - runati voluhar /reliktna voluharica/, *Pytyimis subterraneus* - podzemni voluharić, *Microtus nivalis* - snježna voluharica, *Microtus arvalis* - poljska voluharica), (*Spalacidae* - sljepaši: *Nannospalax*

hercegovinensis - hercegovački slepaš), (*Muridae* - miševi: *Apodemus flavicollis* - žutogri miš, *Apodemus sylvaticus* - šumski miš, *Rattus ratus* - dugorepi pacov, *Mus musculus* - domaći miš), (*Gliridae* - puhovi: *Glis glis* - običan puh, *Dryomys nitedula* - šumski puh)

- Ordo *Carnivora* - (mesojedi) Zastupljene vrste: (*Canidae* - psi: *Canis lupus* - sivi vuk /Njegovuđa, Pošćenski kraj, Dobrilovina, okolina Žabljaka/, *Vulpes vulpes* - riđa lisica /veoma je rasprostranjena na teritoriji Nacionalnog parka/, (*Ursidae* - medvjedi: *Ursus arctos* - mrki medved /Međeđi do Tepačko polje, Pivske šume, Sušike i Šaranske šume/, (*Mustelidae* - kune: *Mustela nivalis* - riđa lasica /Zminje jezero, Crna poda, Veliki pas/, *Mustela putorius* - mrki tvor /nije česta vrsta/, *Martes martes* - kuna zlatka /živi u okolini svih naseljenih mjesta, u kanjonu Tare, Sušice i Komarnice, u šumama Crnog, Zminjeg i Barnog jezera i u Šaranskim šumama/, *Martes foiona* - kuna bjelica /veoma je rasprostranjena i to više na otvorenim nego na šumskim terenima/, *Meles meles* - obični jazavac /ima ga veoma često, naročito u nižim dijelovima Nacionalnog parka, u blizini polja, ali se javlja i u krševima i u šumama; najbrojniji je u okolini Tepaca/, *Lutra lutra* - obična vidra /zapažena je na nekoliko lokaliteta u okolini Tare, Sušice i Komarnice/, (*Felidae* - mačke: *Lynx lynx* - obični ris /veoma je rijetka vrsta, čak je jedno vreme potpuno iščezao iz ovih krajeva da bi se 1980.god. ponovo pojavio sa tendencijom širenja, viđen je u okolini Tepaca/)

- Ordo *Artiodactyla* - (papkari) Zastupljene vrste: (*Cervidae* - jeleni: *Capreolus capreolus* - obični srnać, srna /naseljava prelaznu zonu parka i blaže terene, najčešće bukovih i mješovitih šuma kanjonske doline Tare i površi Durmitora; češća je u Tepačkim šumama i šumama Mlinskog potoka/, (*Bovidae* - goveda: *Rupicapra rupicapra* - obična divokoza /ima je u kanjonu Pive, Komarnice; ljeti živi iznad gornje granice šuma, a zimi silazi niže među žbunove bora krivulja i u gornje dijelove šume, Bobotov kuk, Donja i Gornja Ališnica/)

Treba napomenuti i prisustvo divlje svinje - *Sus scrofa*, koja se veoma razmnožila posljednjih godina, te pričinjava velike štete.

Od sisara se na spisku rijetkih, prorijeđenih, endemičnih i ugroženih vrsta na području Durmitora nalaze: sve vrste slijepih miševa, slijepo kuće i vidra.

Entomofauna

Na osnovu dosadašnjih istraživanja entomofaune Durmitora, može se vidjeti da je najveći broj tih istraživanja bio posvećen određenim entomofaunističkim grupama: *Tipulidae* - 49 vrsta, *Trichoptera* - 95 vrsta, *Heterocera* (Bombyces et Sphinges) - 160 vrsta, *Tortricodea* - 87 vrsta, *Heteroptera* (syn. *Hemiptera*) - 138 vrsta, *Noctuidae* - 260 vrsta, *Neuroptera* - 62 vrste, *Scolytidae* - 46 vrsta, *Collembola* - 75 vrsta, *Drosophilidae* - 34 vrste, *Pyrilidae* - 77 vrsta.

Istraživanja su vršena na fauni *Rhopalocera* (*Lepidoptera*), *Tabanidae* (*Diptera*), a istražena je i endogejska fauna tvrdokrilaca Durmitora. U okviru tih grupa, pronađene su i analizirane značajne rijetke i endemične vrste za entomofaunu Durmitora koje bi trebalo staviti pod zaštitu pored već postojećih zaštićenih vrsta.

U okviru istraživanja entomofaune *Rhopalocera* -dnevni leptiri, utvrđeno je ukupno 130 vrsta ovih insekata, što je veoma veliki broj u odnosu na sada poznati cjelokupni sastav faune ovih insekata na teritoriji Crne Gore (160 vrsta), uzimajući u obzir geografski durmitorski prostor.

Na planinama graničnog područja između jugoistočne Bosne i Crne Gore iznad 1600 m pa do cca 1800 m nalazi se posebna visokoplaninska podvrsta *Coenonympha arcania philea fr.* koja je endem ovog planinskog kompleksa.

Proučavanjem subspecijske diferencijacije populacije vrste *Errebia ottomana* sa Durmitora u odnosu na ostale populacije Balkanskog poluostrva, utvrđena je i nova podvrsta - *Erbia ottomana velebitana*.

Iz proučavanja na fauni *Carabidae* - trčkovci (*Coleoptera* - tvrdokrilci) Durmitora može se zaključiti da na Durmitoru preovlađuju vrste koje su raširene po Evropi, a naročito po srednjoj Evropi. Takvih vrsta je na Durmitoru 76, ili 54% u odnosu na evropske. Dinarske vrste su tu izvanredno brojno zastupljene i većinom su sve endemične za dinarsku oblast (35 vrsta ili 25%). Endemita Balkanskog poluostrva, gdje spadaju i dinarske vrste, ima na Durmitoru 45 vrsta ili 32%. Pravih endemita Durmitora ima 5 vrsta ili 3,5%.

U okviru proučavanja familije *Alticinae* - buvači od 27 rodova (na teritoriji naše zemlje), na Durmitoru je utvrđeno 17 rodova. Od ostalih 10 rodova na ovoj planini mogao bi se naći još poneki.

Na Durmitoru se srijeće jedna trećina buvača utvrđenih za našu zemlju. To je relativno mnogo s obzirom na geografski položaj i razmjere ispitanog područja, kao i na njegovu nadmorsku visinu.

Do sada u fauni buvača Durmitora nije utvrđen nijedan endemit same planine.

U okviru proučavanja endogejske faune tvrdokrilaca Durmitora pronađene su dvije vrste mikorftalamnih i depigmentisanih kratkokrilaca (*Staphylinidae*) iz roda *Leptuca* koje još nijesu poznate nauci: *Leptuca nonveilleri* i *Leptuca durmitoriensis*.

Prva od ove dvije vrste nađena je u smrčevoj šumi u okolini Crnog jezera, na nadmorskoj visini od oko 1450 m, dok je druga nađena u zoni bukove šume na 1800 mnv.

U nastavku proučavanja, pronađen je i predstavnik iz porodice *Carabidae*. Nedaleko od \urđevića Tare, uzvodno, nađena je u jednom pogodnom biotopu mnogobrojna populacija jedne vrste iz tribusa *Anillini* za koju je utvrđeno da pripada rodu *Winklerites*, i da još nije poznata nauci. Vrste ovog roda su depigmentisani, beskrilni i slijepi tvrdokrilci, tj. tipični predstavnici endogejske faune.

Dosadašnja proučavanja faune biljnih vaši i cikada Durmitora, izvršena su na preko 60 lokaliteta i njima je utvrđeno 184 vrsta iz 103 roda i 7 familija, među kojima ima 7 vrsta novih za faunu Jugoslavije, dok je (*Streptopyx durmitoricus* Dlabola) nova za nauku. Tri vrste su za sada endemiti Durmitora.

Cikade zauzimaju veoma značajno mjesto među insektima. Žive i razvijaju se na biljkama, a kao fitofagne vrste često pričinjavaju veće ili manje štete raznim kulturnim biljkama, zatim samonikloj travnoj kao i šumskoj vegetaciji. Ozbiljne štete cikade nanose kao vektori virusnih oboljenja biljaka.

Rijetka, endemična i zaštićena fauna insekata - Razni oblici zagađivanja vazduha, zemljišta, voda, prijete opstanku mnogih vrsta koje ne mogu da se prilagode na nametnute uslove. Na taj način se dovodi populacija do kritično male brojnosti, a kada je vrsta zastupljena samo jednom populacijom, ona izumire i nikakvi naponi stručnjaka ne mogu je očuvati.

Na ovom području se nalazi 7 zaštićenih vrsta insekata. Na prvom mestu je crveni šumski mrav *Formica rufa* L. koji se često sreće u četinarskim i mlađim hrastovim šumama. Jedna veća kolonija šumskog mrava u toku samo jedne vegetacione periode redukuje 2-3 miliona raznih insekata, od čega oko polovine otpada na štetne šumske insekte svih stadijuma i razvića i iz svih insekatskih rodova. Navedene konstatacije govore da mravinjacima *Formica rufa* L. treba posvetiti punu pažnju i zaštititi ih od raznih neprijatelja (detlići, jeleni, divlje svinje, jazavci), a naročito od čovjeka koji uništava kolonije ovog mrava iz objesti, a još češće radi sakupljanja "mravljih jaja" (lutkini kokoni) koje koristi za ishranu ptica pjevačica i riba. Od tvrdokrilaca su dvije vrste zaštićene, *Lucanus cervus* L. (jelenak) i *Oryctes nasicornis* L. (noso-rožac). Prvi je zaštićen kao najveći i najljepši tvrdokrilac, drugi kao rijetka i ugrožena vrsta. Zbog sječe starih šuma i šumsko-uzgojnih radova, sužen je životni prostor ovih vrsta, a naročito njihovih larvi koje se razvijaju u trulj drvenj materiji. Od bogate familije leptira zaštićene su 3 vrste: *Papilio machaon* L. (lastin rep), *Papilio podalirius* L. (jedarce) i *Paranassius apollo* L. (apolonov leptir). Zbog izuzetno dekorativnog izgleda, ove vrste su meta raznih sakupljača zbog čega im se broj smanjio, te su kao ugrožene vrste i zaštićene. Dosadašnja istraživanja entomofaune ovog kompleksa ukazala su na potrebu zaštićivanja još nekoliko ugroženih vrsta.

Ornitofauna

Ptice zbog svoje pokretljivosti nisu najpogodniji medij za istraživanje, ali ipak je to za sada jedina faunistička grupa za koju je izvršena ekološka i biogeografska analiza. Na prostoru Durmitora, uključujući i kanjon Tare, konstatovano je do sada 163 vrste ptica, što znatno nadmašuje broj ptica nekih drugih, većih i istraženijih terena. Infraspicijska specijacija na Balkanskom poluostrvu vršila se na velikim planinskim lancima međusobno odvojenim kanjanskim dolinama. Durmitor sa svojim prostorom, okružen dubokim kanjonima Tare, Pive i Komarnice, svakako je igrao značajnu ulogu. Iako kod ptica, zbog brzine i lakoće širenja, nema stenoendemijskih oblika, neke pravilnosti se na Durmitoru jasno uočavaju i one se ukratko mogu prikazati preko broja taksona ptica (vrsta i podvrsta) koje pripadaju različitim biogeografskim prostorima i to na sljedeći način: Oromediterranski (paleokseromontani) elementi - 14 taksona; alpsko-balkanski elementi - 3 taksona; Balkanski elementi - 9 taksona; širokomediterranski elementi - 6 taksona; mediteranski elementi - 10 taksona; Istočnoevropski elementi - 5 taksona; stepski elementi - 6 taksona; srednjeevropski elementi - 12 taksona; borealni elementi - 16 taksona; zapadnopalearktički elementi - 57 taksona; palearktički elementi - 14 taksona.

Ptice su izuzetno osjetljive na sve oblike čovekovih zahvata u prirodi i smatraju se najugroženijom vrstom faune u svjetskim razmjerama. Od svih vrsta za koje se zna da su istrijebljene vremenom, veliku većinu čine upravo ptice. Zato je zaštititi ptica posvećena posebna pažnja. Na području Nacionalnog parka Durmitor zaštićene su skoro sve vrste ptica, i to: planinska trepetljika (*Anthus spiloheeta* L.); planinski popić (*Prunella claris* Scop.); obična bjelka (*Oenanthe oenanthe* L.); obična crvenorepka (*Phoenicurus phoenicurus* L.); livadska trepetljika (*Anthus pratensis* L.); stepska trepetljika (*Anthus campestris* L.); strnadice (Fam. *Emberizidae*); suri orao (*Aquila chryseos* L.); bjeloglavi sup (*Gyps fulyus* Habl.); obična travarka (*Oenanthe oenanthe* L.); crnoglava travarka (*Saxicola torquata* L.); obična vjetruška (*Falco tinnunculus* L.); gavran (*Corvus corax* L.); žutokljuna galica (*Pyrrhocorax pyrrhocorax* L.); puzgavac (*Tichodroma muraria* L.); veliki tetreb (*Tetrao urogalus* L.); djetlići (Fam. *Picidae*); lilifordov djetlić (*Dendrocopus lilifordi* Sharpe&Dress.);

lještarka (*Tetrastes bonasia* L.); zebe (Fam. *Fringillidae*); riđi mišar (*Buteo buteo* L.); kobac (*Accipiter nisus* L.); jastreb osičar (*Pernis apivorus* L.); crvenkasta lunja (*Milvus milvus* L.); mrka lunja (*Milvus korschun* Gm.); velika sjenica (*Parus major* L.); planinska siva sjenica (*Parus montanus* Bald); siva sjenica (*Parus palustris* L.); obična strnadica (*Emberiza citrinella* L.); zelena žuna (*Picus viridis* L.); siva žuna (*Picus canus* Gm.); crnoglava grmuša (*Sylvia atricapilla* L.); grmuša čevrljinka (*Sylvia curruca* L.); obični zviždak (*Phloscopus collybita* Vieill.); šumski zviždak (*Phloscopus sibilatrix* Bechst.); kos (*Turdus merula* L.); drozd imelaš (*Turdus viscivorus* L.); drozd pjevač (*Turdus philomelos* C.L.Brehm); crvendač (*Erithacus rubecula* L.); mali slavuj (*Luscinia megarhynchos* C.L.Brehm); mali gnjurac (*Podiceps nigricolis* Brehm); vodomar (*Alcedo atthis* L.); vodeni kos (*Cinclus cinclus* L.)

Herpetofauna

Durmitor ima dosta dobro istraženu faunu vodozemaca i gmizavaca. Istraženost je vezana prvenstveno za faunistički sastav, biogeografske karakteristike i neke elemente fenologije. Nijedan od postojećih strogih rezervata na Durmitoru nije proglašen zbog vodozemaca i gmizavaca, mada pojedine vrste u nekima od njih imaju optimalne uslove za opstanak. Realnu odnosno potencijalnu herpetofaunu Nacionalnog parka "Durmitor" čine (naznačene su i zaštićene vrste): *Salamandra salamandra* - šareni daždevnjak; *Salamandra atra* - crni daždevnjak (potencijalno zaštićena vrsta); *Triturus alpestris* - planinski mrmoljak (zaštićena vrsta) / *T.a. alpestris* i *T.a. serdarus* - zminički planinski mrmoljak; *Triturus vulgaris* - mali mrmoljak (zaštićena vrsta); *Bombina variegata* - žutotrbi mukac; *Bufo bufo* - obična krastača (zaštićena vrsta); *Bufo viridis* - zelena krastača (zaštićena vrsta); *Hyla arborea* - gatalinka (zaštićena vrsta); *Rana dalmatina* - šumska žaba; *Rana graeca* - grčka žaba; *Rana temporaria* - travnjača; *Rana ridibunda* - velika zelena žaba; *Emys orbicularis* - barska kornjača (zaštićena vrsta); *Testudo hermanni* - šumska kornjača (incidentno prisutna i zaštićena vrsta); *Angus fragilis* - slepić (zaštićena vrsta) / *A.f. fragilis* i *A.f. colchicus*; *Lacerta agilis bosnica* - livadski gušter; *Lacerta mosorensis* - mosorski gušter (zaštićena vrsta); *Lacerta oxycephala* - plavi gušter; *Lacerta viridis* - obični zelembač (zaštićena vrsta); *Podarcis muralis* - zidni gušter (zaštićena vrsta); *Coronella austriaca* - smukulja (zaštićena vrsta); *Elaphe longissima* - smuk drvolaz, Eskulapov smuk; *Natrix natrix* - bjelouška; *Natrix tessellata* - ribarica; *Vipera ammodytes* - poskok / *V.a. illyrica* i *V. a. meridionalis*; *Vipera berus bosniensis* - šarka; *Vipera ursinii macrops* - krški šargan. Vodozemci su izuzetno osjetljivi na kvalitete životne sredine (vode), pa ih i najmanje onečišćenje voda udaljava iz takvog područja. Zato je za zaštitu ove grupe faune najbitnije očuvati odgovarajuća staništa u prirodnom stanju. Gmizavci od svih kičmenjaka imaju najviše endemičnih i usko rasprostranjenih vrsta. Gušteri predstavljaju značajnu kariku u sistemu ekoloških odnosa, posebno na suvim kamenitim terenima i polupustinjama gdje predstavljaju prehrambenu sponu između insekata i viših životinja, ptica i sisara (predatori). Korisni su kao insektivori. Sve vrste zmija koje su zaštićene, bezazlene su po čoveka i za domaće životinje bezopasne i predstavljaju korisne vrste.

Ihtiofauna

Ihtiofauna vodenih staništa na području Opštine Žabljak nije dobro istražena. O jezerskoj ihtiofauni ima malo podataka. Iako su sva jezera poribljavana nema podataka o tome koje su vrste i u koje jezero introdukovane. Tek naknadnim ispitivanjem je utvrđeno prisustvo 4 vrste riba. U dijelu rijeke Tare, koji pripada Opštini Žabljak, registrovano je 8 vrsta riba. U popis riba koji sledi uključene su samo vrste koje su registrovane u okviru NP "Durmitor" u posljednjih 10 godina. To su:

- porodica Salmonidae: *Salmo trutta m. fario* - potočna pastrmka; *Hucho hucho* - mladica; *Salvelinus alpinus* - jezerska zlatovčica; *Oncorhynchus mykiss* - kalifornijska pastrmka
- porodica Thymallidae: *Thymallus thymallus* - lipljen
- porodica Cyprinidae: *Barbus peloponnesius* - potočna mrena; *Chodrostoma nasus* - skobalj; *Leuciscus souffia* - jelsovka; *Phoxinus phoxinus* - gaovica
- porodica Cottidae: *Cottus gobio* - peš

U okviru NP "Durmitor" registrovano je deset (10) vrsta iz četiri (4) porodice. Dvije od navedenih vrsta nijesu autohtone za područje NP i to su: *Salvelinus alpinus* - jezerska zlatovčica i *Oncorhynchus mykiss* - kalifornijska pastrmka. U jezerima u NP "Durmitor" registrovane su četiri vrste: *Salmo trutta m. fario* - potočna pastrmka; *Salvelinus alpinus* - jezerska zlatovčica; *Oncorhynchus mykiss* - kalifornijska pastrmka i *Phoxinus phoxinus* - gaovica. Poznato je da planinska jezera, a time i durmitorska, nemaju autohtonu ihtiofaunu, tako da su sve četiri navedene vrste ubačene u ova jezera. U dijelu toka rijeke Tare živi osam vrsta riba i sve su autohtone za ovo područje: *Salmo trutta m. fario* - potočna pastrmka; *Hucho hucho* -

mladica; *Thymallus thymallus* - lipljen; *Barbus peloponnesius* - potočna mrena; *Chodrostoma nasus* - skobalj; *Leuciscus souffia* - jelsovka; *Phoxinus phoxinus* - gaovica; *Cottus gobio* - peš

Opšta ugroženost ribljih vrsta dolazi od prekomjernog nekontrolisanog ribolova i od lova nedozvoljenim sredstvima.

Lovna divljač

Lovna divljač je značajan dio prirodnih i privrednih vrijednosti Opštine Žabljak, koji čini jedan od najatraktivnijih elemenata živog svijeta ovog područja. Ovo utoliko prije što je ovaj dio faune raznovrstan i autohton. Ne može se reći da ovo područje naseljavaju sve vrste divljači za koje postoje prirodni uslovi njihovog opstanka i razvoja, ali s obzirom na status zaštite područja Durmitora kao Nacionalnog parka, ne smije se dozvoliti narušavanje njegove autentičnosti.

U proteklih dvije do tri decenije aktivno se sprovode mjere obnove lovnog fonda Durmitora, posebno za divokoze, srne, velikog i malog tetrijeba, mrkog medvjeda, divlju svinju, vuka, čije je brojno stanje višestruko uvećano. Prema podacima NP "Durmitor" (mart, 1995), osnovne vrste divljači naseljavaju sljedeće lokalitete:

- *divokoza* naseljava dolinu Tare (170 kom.), Sušicu (35 kom.), Škrku (220 kom.), Dragišnjicu (12 kom.) i visove Durmitora (57 kom.);
- *srneća divljač* je manje brojna i naseljava dolinu Tare (95 kom.), Škrku (7 kom.), Crno jezero sa okolinom (10 kom.), Sušica (25 kom.), Dragišnjica (15 kom.) i Tepca (8 kom.);
- populacija *velikog tetrijeba* takođe je u znatnom porastu u odnosu na 1980. godinu i naseljava prostore Male Crne Gore (140 kom.) i sliv Crnog jezera (6 kom.);
- *mali tetrijeb* se zadržao samo na lokalitetu Mala Crna Gora (21 kom.);
- *medvjed* je u ranijim osmatranjima uglavnom evidentiran u prolazu dolinom Sušice prema Pivskim planinama, no u posljednje vrijeme utvrđeno je i njegovo zadržavanje na sljedećim lokalitetima: Tepca (3 kom.), Sušica (2 kom.) i Škrka (2 kom.);
- *divlja svinja* se u posljednjih petnaestak godina znatno razmnožila na prostorima lišćarskih i mješovitih lišćarsko-četinarskih šuma u Crnoj Gori što se odrazilo i na prostor Nacionalnog parka "Durmitor"; ova vrsta naseljava lokalitet Tepca (17 kom.), Sušica (6 kom.), Žugića luka (4 kom.), Premćani (11 kom.) i Šljivansko (9 kom.);
- pojava *vuka* je takođe u porastu; evidentiran je na širem području Nacionalnog parka "Durmitor" (7 kom.).

Procjenjuje se da se populacija ostalih vrsta lovne divljači znatno izmijenila, mada novijih podataka nema.

Prema reljefu i ostalim ekološkim uslovima teritorija parka može se podijeliti u tri zone sa aspekta staništa osnovnih vrsta divljači, a to su:

- I zona - masiv Durmitora
- II zona - kanjonska dolina rijeke Tare i sutjeska rijeke Sušice
- III zona - Tepačke šume i šume sliva Mlinskog potoka i granični pojas Nacionalnog parka (prelazna zona)

U prvoj i drugoj zoni osnovnu divljač čini divokoza. Ove zone u odnosu na vrstu čine jedinstvenu cjelinu sa različitim klimatskim i drugim uslovima sredine koji su vremenski i teritorijalno zavisni, a periodično se dopunjuju.

Ovdje je idealan spoj doline Tare i masiva Durmitora koji zajedno predstavljaju izuzetno povoljne uslove za život i razvoj divokoza kao osnovne vrste divljači sa kratkim migratornim povoljnostima, u određenim vremenskim periodima. U snježnom periodu ova divljač postupno migrira ka dolini Tare, a u ljeti se određeni broj seli prema vrhovima durmitorskog masiva. Prva i druga zona čine oko 70% ukupne površine Nacionalnog parka, dok granična zona sa podzonom šuma okoline Crnog i Zminjeg jezera i Tepačkih šuma čini ostatak od oko 30% površine parka. U trećoj zoni osnovna vrsta divljači je srneća divljač i veliki tetrijeb.

Mir u staništima divljači nije povoljan. Divljač je najuznemirenija u okolini naselja uz rub doline Tare i u slivu Mlinskog potoka i dijelu Tepačkih šuma. Divljač je sezonski uznemirena od turista i planinara i korišćenjem šumskih i drugih puteva i šumskih proizvoda.

Sva divljač u Nacionalnom parku Durmitor ima karakter trajne zaštite. Izuzetak čini divlja svinja, koja pravi redovne štete na obradivom zemljištu, livadama i sl.

Ihtiofauna:

Kada je u pitanju lovna fauna ribe, ona nije tako značajna kao ostali dijelovi lovne faune. Ovo je razumljivo, ako se zna da jezera u NP "Durmitor" nemaju svoju autohtonu ihtiofaunu, odnosno da su sve vrste riba introdukovane u ova jezera. Prva poribljavanja durmitorskih jezera izvršena su početkom prošloog vijeka prenošenjem potočne pastrmke (*Salmo trutta m. fario*) iz rijeke Bukovice. Poribljavanja su naročito postala intenzivna šezdesetih i sedamdesetih godina, kada se u durmitorska jezera ubacuju i vrste koje nijesu iz naših krajeva. Tako je u veći broj jezera unesena alpska vrsta jezerske zlatovice (*Salvenius alpinus*) a u neka i kalifornijska pastrmka (*Oncorhynchus mykiss* -syn. *Parasalmo* (*Salmo*) *gairdneri*).

Mora se istaći, da su bez obzira što navedene vrste u ovim jezerima nijesu autohtona fauna, u sportsko-ribolovnom smislu ove vrste su vrlo atraktivne. Zbog te svoje atraktivnosti ove su vrste u ranijem periodu masovno naseljavane u sve vode durmitorskog masiva. Prva i sva kasnija poribljavanja ne samo ovih jezera nijesu se zasnivala na naučnim osnovama, tako da su učinjeni neki pogrešni koraci. Za razliku od jezera, situacija u rijeci Tari je sasvim drugačija, po autohtonosti faune riba. Po posljednjim rezultatima u vodotoku rijeke Tare koji pripada NP "Durmitor" registrovano je osam vrsta riba (sve autohtone), od kojih su najbrojnije: potočna pastrmka (*Salmo trutta m. fario*), zatim lipljen (*Thymallus thymallus*) i mladica (*Hucho hucho*).

Navedene lovne vrste riba mogu se naći u cijelom toku Tare koji pripada NP "Durmitor", pri čemu neke više vole virove (mladica), druge brzake (lipljen), dok se pastrmka srijeće u svim tipovima staništa.

Agrobiodiverzitet

Od raspoloživih podataka o diverzitetu gajenih sorti životinja, daje se brojno stanje stočnog fonda (Izvor: Monstat, 2003)

Konji	Krave	Ovce	Svinje	Ukupno
141	2,553	4,432	36	7,162

4.8.2. KVALITET PRIRODNIH VRIJEDNOSTI

OCJENA STANJA, POTENCIJALI I OGRANIČENJA

Ocjena stanja

Prethodno date informacije o stanju životne sredine prostora Žabljaka ukazuju da su svi njeni elementi: voda, vazduh, zemljište, biodiverzitet i predjeli / pejzaži u značajnoj mjeri očuvani, iako trpe određene pritiske, kako iz okruženja tako i od ljudskih aktivnosti na samom području Opštine (turizam, poljoprivreda, šumarstvo i dr.). Može se zaključiti da su ti pritisci nastali kao posljedica loše planiranog i neneravnopravnog turističkog i urbanog razvoja, posebno u gradu Žabljaku i njegovom neposrednom okruženju.

Nepovoljni uticaji na životnu sredinu dosta variraju po svom intenzitetu i vremenu trajanja. Dok su jedni zastupljeni u određenoj sezoni (zbog povećanog broja turista / posjetilaca, požari i sl), drugi su vezani za ljudska naselja (pretvaranje prirodnih u izgrađena / „neprirodna” staništa, otpad i otpadne vode, saobraćaj i dr.).

U pogledu zagađenja nema posebnog, izraženog zagađivača. Ocjena stanja kvaliteta životne sredine po pojedinim njenim elementima (vazduh, voda, zemljište, biodiverzitet) data je u okviru prethodnog poglavlja Analiza stanja životne sredine.

U okviru životne sredine, prirodne vrijednosti i posebno biodiverzitet područja Opštine Žabljak se izdvajaju kao najvažniji njen dio zbog kojeg je ovo područje pod nacionalnom (nacionalni park „Durmitor” zaštićen od 1952) i dvojnog međunarodnom zaštitom (u okviru UNESCO-a: (1) Bazen rijeke Tare je *Svjetski rezervat biosfere*¹² i (2) nacionalni park „Durmitor” sa dijelom kanjona Tare je na *Listi svjetske prirodne*

¹² Program "Čovjek i biosfera" - M&B, UNESCO, od 17 januara 1977., na ukupnoj površini od 182.899 ha

bastine,¹³. Shodno tome, **pritisci** od ljudskih aktivnosti na životnu sredinu odnose se u najvećoj mjeri upravo na biodiverzitet i prirodne vrijednosti, a prvenstveno zbog:

1. *Nekontrolisanog urbanog i turističkog razvoja*, posebno u gradu Žabljaku i njegovom neposrednom okruženju sa kojom je povezana izgradnja turističkih, stambenih objekata i prateće infrastrukture što dovodi do gubitka, degradacije i fragmentacije prirodnih staništa, uključujući i ona koja se nalaze u okviru NP Durmitor
2. *Promjene namjene zemljišta* koja je vezana za urbani razvoj Žabljaka i naselja u njegovom okruženju čime se gube vrijedna prirodna i poluprirodna staništa
3. *Neodrživog i nekontrolisanog korišćenja prirodnih resursa* koje uzrokuju: (i) sječe prirodnih šuma, (ii) sakupljanje jestivog i ljekovitog bilja, gljiva i drugih organizama (iii) lov divljači i (iv) ribolov
4. *Klimatskih promjena* koje, dugoročno gledano, predstavljaju nadolazeću prijetnju svim prirodnim resursima, kao i biološkom diverzitetu sa uskom amplitudom variranja posebno u temperaturnom i vodnom režimu.

Brojni su **uzroci** za pojavu prethodno iznijetih pritisaka, ali se kao najvažniji mogu izdvojiti sledeći:

1. Nizak politički prioritet koji ima zaštita životne sredine
2. Promovisanje politika koje nijesu kompatibilne sa održivom upotrebom prirodnih resursa
3. Nizak nivo ograničenja i podsticaja vezanih za zaštitu životne sredine, posebno biološkog diverziteta / zaštitu prirode
4. Demografske, društvene i ekonomske promjene koje utiču na biodiverzitet

Potencijali i ograničenja

Prirodni resursi koji se nalaze najvećim dijelom u okviru zaštićenih prirodnih dobara predstavljaju istovremeno (i) potencijal (i glavni razlog) koji treba zaštititi na području Opštine Žabljak ali i (ii) ograničenje za ekonomski razvoj baziran na direktnom korišćenju tih resursa. Istovremeno, zbog svoje očuvanosti, ti resursi predstavljaju potencijal za razvoj lokalnih zajednica koje su te resurse oduvijek i koristili, ali je obim njihovog korišćenja ograničen stepenom zaštite ovog područja. Ta ograničenja se primjenjuju ne samo za lokalne zajednice lokalno stanovništvo, već i za lokalnu turističku privredu koja je svoje razvojne planove vezala najvećim dijelom za zimski turizam.

Naspram potencijala koje posjeduju prirodni resursi, razvijena su brojna zakonska ograničenja koja ograničavaju njihovo korišćenje a vezana su prvenstveno za Zakon o nacionalnim parkovima, Zakon o zaštiti prirode, Zakon o zaštiti životne sredine, Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu, Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu, Zakon o šumama, Zakon o lovstvu, Zakon o slatkovodnom ribarstvu, Zakon o vodama i dr.

Zbog tih ograničenja, zona Nacionalnog parka „Durmitor“, zahtjeva veoma pažljivo korišćenje prostora i prirodnih resursa kako bi se unaprijedile i zaštitile njihove vrijednosti.

Za ograničenja u zoni Nacionalnog parka "Durmitor", pored Zakona o nacionalnim parkovima, važe režimi korišćenja i zaštite utvrđeni Prostornim planom područja posebne namene (PPPPN) za Nacionalni park "Durmitor" (1997). Kako je je taj Plan dokumenat višeg planskog nivoa u odnosu na PP Opštine Žabljak, njegove odredbe su ispoštovane pri utvrđivanju ograničenja za korišćenje, uređenje i zaštitu prostora Opštine Žabljak koji je u granicama tog nacionalnog parka. Na području opštine Žabljak utvrđeni su sljedeći režimi zaštite uređenja i korišćenja prostora:

- režim stroge zaštite (I zona) zona stroge – apsolutne zaštite gdje su uključeni predjeli sa izuzetnim značajem sačuvanog prirodnog stanja i ambijentalnih i pejzažnih vrijednosti. To su prirodni rezervati prašume jele i smrče u slivu Mlinskog potoka, šuma crnog bora Crna poda, Barno jezero sa okolinom, Zabojsko jezero sa okolinom, sliv Šačkih jezera sa užom dolinom Sušice od Sušičkog jezera do kanjona Tare i speleološki rezervat Surutka – Vjetrena brda. Pod strogom zaštitom je 3400 ha ili 10% Nacionalnog parka Durmitor. Korišćenje ove zone je u skladu sa Zakonskom regulativom.
- režim posebne zaštite (II zona) kome pripadaju opšti i posebni rezervati prirode, spomenici prirode i pojedini šumski ekosistemi u kojima se sprovodi zaštita u cilju sprječavanja i ugrožavanja rezervata u cjelini (promena hidroloških režima, zagađivanja voda, korišćenje prirodnih dobara u privredne

¹³ NP „Durmitor“ je upisan 1980 na UNESCO-voj Listi svjetske prirodne baštine sa ukupnom površinom od 33.895 ha, uključujući zone sa posebnim režimom upravljanja: (i) Crno jezero sa šumom u neposrednoj okolini, (ii) sliv Škrčkih jezera i uža kanjonska dolina Sušice, (iii) prašuma jele i smrče u slivu Mlinskog potoka, (iv) Barno jezero sa najužom okolinom, (v) šuma crnoga bora u rezervatu Crna poda, (vi) Zabojsko jezero sa užom okolinom i (vii) kanjonska dolina rijeke Tare)

svrhe, rudarstvu i poljoprivredi, izgradnja objekata koje mogu dovesti do narušavanja pejzažno-ambijentalnih karakteristika prostora). U kanjonu Tare dozvoljene su sljedeće aktivnosti: organizovanje mjesta za logorovanje i organizovane vožnje splavom definisanih prema programu splavarskih aktivnosti; neophodnost upoznavanja splavara sa osnovnim pravilima ponašanja; sportsko-rekreativni ribolov koje definiše ribarska osnova; obrada zemlje i ispaša stoke na uređenim i za ispašu pogodnim terenima; sječa šume samo u neposrednoj okolini stalnih naselja za potrebe lokalnog stanovništva, itd.;

- režim liberalne zaštite (III zona) primenjuje se u zoni naselja, poljoprivrednim površinama, turističkim punktovima, rekreativnim zonama i infrastrukturnim koridorima. Naselja će se graditi samo u okviru određenih površina u skladu sa tradicijom seoskih naselja ovog kraja, posebno će se realizovati katunska naselja, izgradnja svih objekata treba da bude usklađena sa tradicijom i prirodnim i pejzažnim vrijednostima kraja, sječa šuma je strogo kontrolisana za potrebe lokalnog stanovništva, isto važi za korišćenje planinskih pašnjaka za pregonско stočarstvo i za sakupljanje sena, itd.
- režimom zaštitne zone Nacionalni park se štiti od ugrožavanja neplanskom izgradnjom u okruženju na njegovim glavnim saobraćajnim pravcima. Tako će se, u poljoprivredi pretežno koristiti autohtone kulture, sa strogo kontrolisanom izgradnjom većih kompleksa stočnih farmi što dalje od granica Nacionalnog parka, pri čemu veći industrijski zanatski pogoni, skladišta opasnih materijala, servisi, deponije i sl., ako spadaju u zagađivače vazduha i izvore buke ne smiju da budu locirani u ovoj zoni.

Prostor oko Nacionalnog parka mora da se koristi na način koji neće dovesti do ugrožavanja osnovnih vrijednosti zaštićenih u području Nacionalnog parka.

Pored zakonskih ograničenja vezanih za korišćenje prirodnih resursa), novije politike vezane za razvoj promovišu pristup održivog, kontrolisanog i uravnoteženog razvoja koji nije baziran na obimnijem direktnom iskorišćavanju tih resursa.

4.8.3. KULTURNO – ISTORIJSKE VRIJEDNOSTI

Područje Durmitora je bogato kulturno-istorijskim spomenicima. Na širem prostoru podignuto je nekoliko crkava i manastira koji su odigrali veliku istorijsko-kulturnu ulogu. Manastiri su posebno značajni, više puta su ih Turci palili, ali su oni iznova obnavljani.

Opština Žabljak je bogata kulturno istorijskim spomenicima i arheološkim lokalitetima. Pored Ribljeg jezera i u Barama Žugića nalaze se interesantni stećci, Ovi lokaliteti nisu dovoljno istraženi, ali se pretpostavlja da potiču iz XIII vijeka.

Iznad Lever Tare nalaze se ostaci srednjovjekovnog grada Pirlitora iz XIV vijeka. Preko njega se odvijala srednjovjekovna trgovina iz unutrašnjosti prema Dubrovniku. U blizini Žabljaka nalaze se ostaci starih grobova sa stećcima. Na Žabljaku i u selu Krš podignute su crkve u znak pobjede nad Turcima.

Od 357 registrovanih spomenika kulture na teritoriji Crne Gore, na području opštine Žabljak zaštićen je svega jedan spomenik kulture III kategorije: Crkva Sv. Preobraženja u Žabljaku, koji je naveden u studijskoj dokumentaciji za PP CG do 2020. godine¹⁴.

Pored navedenog zaštićenog spomenika kulture, na teritoriji opštine Žabljak je evidentirano još pet crkava:

- Crkva Sv. Preobraženja (Krš)
- Crkva Sv. Đorđa (Međužvalje)
- Crkva Sv. Nikole (Tepca)
- Crkva Sv. Spasa (Mala crna Gora)
- Crkva Sv. Đorđa (Novakovići).

¹⁴ PP CG do 2020. godine i pripadajuća studijska dokumentacija je korišćena kao izvor podataka za analizu postojećeg stanja kulturno – istorijskih vrijednosti jer od nadležnog zavoda za zaštitu spomenika kulture nijesu pristigli traženi uslovi za izradu ovog opštinskog Plana.

Na durmitorskom području su vodjene borbe u narodnooslobodilačkom ratu, pa je bogata istorijskim spomenicima i spomen obilježjima. Na Žabljaku je podignut spomenik u obliku mauzoleja palim borcima i žrtvama fašizma. Značajno obilježje je Titova pećina pored Crnog jezera, gdje je donijeta odluka o proboju partizana preko Sutjeske. U Barama Žugića nalazi se spomen kuća i obilježje gdje je 1940.g. održana VIII pokrajinska konferencija KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandzak. Pored Crnog jezera nalazi se spomen ploča iz 1942.g. Na hotelu Durmitor postoji spomen obeležje o prvoj partizanskoj bolnici 1941-1942.g. U Pitominama se nalazi grob legendarnog junaka Gavрила Šibalića koji je predvodio Drobniake u I svjetskom ratu..

➤ **Evidentirani i ostali spomenici kulture**

Kulturno-istorijski objekti i spomen obilježja na području opštine datiraju još iz srednjovjekovnog perioda i rudničko-trgovačkog naselja Brskovo, smještenog u središtu župe Brskovo, koja je tada bila u sastavu Kraljevine Raške (karavanska stanica između važnih srednjovjekovnih gradova – Kotor i novog Brda). Na bogatu istorijsku prošlost naroda iz ovog kraja (čuvana Mojковаčka bitka 1916. godine) svjedoče razni kulturni spomenici:

- Ostaci saške crkve iz XIV vijeka (stari drevni rudarski grad Brskovo napušten posle najezde Turaka u XV vijeku) – u momentu početka rada rudnika „Brskovo“ pronađene su jame i merdevine iz vremena rudarenja saskih plemena; takođe, na ovom području postojala je carina prema Dubrovniku i Kotoru;
- Kamena trpeza iz grčkog doba u Lepencu;
- Latinski zapis na ploči iz rimskog doba u Poljima;
- Spomen groblje junacima Mojковаčke bitke u Brskovu;
- Mjedeno guvno (poznato po eksploataciji bakarne rude);
- Spomen obilježje na Bojnoj njivi;
- Partizansko spomen – groblje u Podbišću (na Grotulji)
- Spomenik žrtvama NOB-a pored mosta na rijeci Tari, u neposrednoj blizini centra Mojkovca (sagrađen 1967. godine);
- Spomenik serdaru Janku Vukotiću u centru Mojkovca;
- Ostaci rimskih grobalja, zidina, kula i turskih karaula iz vremena vladavine Osmanlijskog carstva.

Takođe, na području opštine Mojkovac evidentiran je i manji broj crkava, od kojih neke datiraju iz perioda vladavine crnogorskog kralja Nikole¹⁵:

- Crkva Sv. Arhangela Mihaila u Štitarići; između 1892 – 1896. godine narod Štitaričke opštine svojim sredstvima i radom sagradio je na seoskom groblju crkvu Sv. Arhandela Mihaila. Pretpostavlja se da je pri donošenju odluke o tome kome će svecu crkva biti posvećena svakako prevladalo to što je najveći broj porodica i stanovnika bio porijeklom iz Morače i Rovaca koji su slavili krsnu slavu Arandelovdan. Ova jednobrodna građevina skromnih dimenzija, jednostavne obrade, sazidana je od tesanog kamena, sa polukružnom gradskom apsidom i zvonikom u pročelju. Dvoslivna krovna konstrukcija prvobitno je bila prekrivena šindrom. Okviri prozora su od klesanog kamena, bez dekorativnih elemenata i završavaju se polukružnim poljima. Vrata su pravougaona, zvonik ima jedno polukružno polje za zvono. Na dvoslivnom krovu zvonika se nalazi metalni krst.
- Crkva Blagovijesti u Poljima; nalazi se nedaleko od Mojkovca (4 km), na seoskom groblju u Poljima. Podignuta je 1983. godine na temeljima stare crkve koju su Turci razorili još prije podizanja Manastira Sv. Đorđa u Dobrilovini. Ova vješto sagrađena jednobrodna crkva sa zvonikom u pročelju i polukružnom oltarskom apsidom, pokrivena je krovom od šindre, a obnovljena (prekrivena) šindrom 1987. godine;
- Crkva Sv. Vasilija Ostroškog – Ružica, na Sinjajevini; Godine 1893. donesena je odluka da se gradi crkva na Sinjajevini. Bjelopavlići su rado davali novčane priloge za podizanje ovog hrama. U proljeće 1894. godine otpočeo je rad na zidanju crkve. Radovi su bili završeni u jesen 1895. godine. Nakon podizanja, crkva je bila osvećana, uz odobrenje knjaza Nikole I i posvećena Sv. Vasiliju Ostroškom;
- Crkva u Slatini iz XIII vijeka (obnovljena crkva na temeljima katoličke crkve);
- U toku je izgradnja Hrama Hristovog rođenstva u Mojkovcu.

¹⁵ Draginja Kujović: „Crkveni spomenici Kolašina i okoline“, „Unireks“, Nikšić, 1989. god.

4.8.4. UGROŽENOST OD ELEMENTARNIH NEPOGODA I TEHNIČKO-TEHNOLOŠKIH AKCIDENTATA

Na području opštine Žabljak evidentirane su sledeće elementarne nepogode: poplave, bujice, klizišta (urvine), požari, grad, snježne lavine i ostale atmosferske nepogode, manji lokalni trusovi i pokretanja tla. Pored prirodnih karakteristika područja, posebnu ulogu i značaj u nastajanju elementarnih nepogoda ima i antropogeni faktor, tj. aktivnosti lokalnog stanovništva koja negativno utiču na postojeći kvalitet prirodnih i stvorenih resursa opštine.

➤ *Ugroženost od poplava, bujica i erozije*

S obzirom na geomorfološke karakteristike teritorije Crne Gore, poplave mogu ugroziti naselja, poljoprivredne površine i saobraćajnice u rječnim dolinama i kotlinama. Veliki broj gradova i naselja u Crnoj Gori izgrađen je na obalama većih rijeka, potencijalno ugrožena izlivanjem velikih voda iz rječnog korita. Periodični poplavni talasi na području opštine najčešće su posljedica izlivanja vode iz rijeke Tare, pri čemu je njihov intenzitet najizraženiji u proljećnim i jesenjim mjesecima (april, maj – oktobar, novembar), kao rezultat otapanja snježnih nanosa sa planinskih masiva i obilnih kišnih padavina.

Bujični tokovi i erozije su, takođe, procesi koji potencijalno mogu ugroziti živote ljudi, njihovu imovinu i prirodne resurse. Većina planinskih tokova na sjeveru Crne Gore bujičnog je karaktera, sa velikom razlikom između proticaja i perioda velikih i malih voda, sa bujičnim talasima i velikom produkcijom nanosa koji ugrožavaju naselja, saobraćajnice i poljoprivredne površine. Na području opštine nisu evidentirani značajniji bujični vodotoci, odnosno bujičarskog karaktera su samo pojedini povremeni vodotoci u vrijeme otapanja snježnog pokrivača i perioda velikih kiša (pritoke rijeke Tare).

Erozioni procesi na šumskim i poljoprivrednim zemljištima rezultat su karakteristične vertikalne raščlanjenosti vegetacije, velike količine vodenog taloga tokom godine (preko 1000 mm padavina godišnje), nagiba terena i neracionalnog korišćenja prirodnih resursa na ovim prostorima. Teritorija opštine Žabljak velikim dijelom prekrivena je šumskim površinama, te su i erozioni procesi slabije izraženi. Prema karti erozije iz Prostornog plana Crne Gore do 2020. godine, može se zaključiti da su erozioni procesi najizraženiji na širem gradskom području Žabljaka (na ovom prostoru prisutna je erozija srednje jačine, dok su na ostalim delovima opštine zapaženi slabi i jako slabi erozioni procesi).

Na prostoru opštine Žabljak klizišta se najčešće javljaju u terenima izgrađenim od flišnih stijena, a manje u terenima izgrađenim od klastičnih paleozojskih stijena; ova klizišta najčešće su uslovljena izgradnjom drumskih puteva (najznačajnija klizišta na području opštine nalaze se u rejonu naselja Rasova). Odronjavanje i klizišta na putnim pravcima kroz opštinu predstavljaju veliki rizik po zdravlje i život ljudi, a nastaju usled velikih nagiba i kosina terena, nepovoljnih klimatskih karakteristika (velike količine padavina), loše projektovanih saobraćajnica i odsustva preventivnih mjera u zaštiti i obezbjeđivanju kosina iznad puteva (postavljanje putarskih mreža).

Za područje opštine Žabljak, tokom zimskih mjeseci (period novembar-mart) posebno su karakteristične ekstremne snježne padavine (više puta visina snježnog pokrivača iznosila je i preko 2m, apsolutni maksimum izmjeren je 2005. godine i iznosio je 238 cm), kao atmosferska elementarna nepogoda koja izrazito nepovoljno djeluje na odvijanje saobraćaja, a samim tim, i normalno funkcionisanje života u ovim krajevima. U kombinaciji sa olujnim vjetrovima i mećavama, formiraju se snježni nameti koji mogu da potraju duži vremenski period i prouzrokuju duži prekid saobraćaja, naročito na deonici puta Žabljak-Šavnik.

Snježne lavine su pojava čijim djelovanjem mogu biti ugroženi životi ljudi, naselja, putna infrastruktura, kao i šume i šumska zemljišta. Crna Gora je velikim dijelom planinska zemlja, sa izraženim strmim planinskim terenima i planinskim lomovima na kojima su snježne padavine obilne, tako da su ta područja veoma pogodna za nastanak snježnih lavina. Dejstva koja prouzrokuju lavine su veoma izražena na području opštine Žabljak, što zavisi od vrste lavine, količine i gustine snijega, nagiba terena i brzine kretanja lavine.

Poznato je da su lavine od vlažnog snijega sporije u odnosu na lavine sa suvim snijegom. Većina lavina se dešava na strminama između 30° i 50° nagiba. Lavine pospješuju gola i glatka zemljišta, naročito ako su mokra ili vlažna. Šuma veoma bitno sprječava nastanak lavina, kako fizički, tako i stvaranjem mikroklimе koja ne pogoduje nastanku lavina.

➤ **Ugroženost od požara**

Opšti razvoj tehnologije, uvođenje novih procesa vezanih za primjenu zapaljivih i eksplozivnih materijala, korišćenje novih materijala za izgradnju objekata, novih vrsta goriva, koncentracija materijalnih dobara na maloj površini kao i niz drugih faktora, neizbježno nose i povećanu opasnost od izbijanja požara. Takođe, požari se javljaju i usled rudarskih katastrofa, tehničko-tehnoloških katastrofa (požari na skladištima naftnih derivata, instalacije opasnih materija i gasova, požari materijala u transportu kroz tunele i na otvorenim saobraćajnicama sa posebnim aspektom u urbanim sredinama, avionske nesreće, željezničke nesreće i sl.), kao i usled elementarnih nepogoda i industrijske djelatnosti (šumski i industrijski požari).

Posebnu opasnost za gubitak šuma, šumskih i poljoprivrednih zemljišta predstavljaju šumski požari. U Crnoj Gori najviše su ugrožene šume u primorskom i središnjem dijelu Crne Gore, gdje bioklimatski uslovi, odnosno visoke temperature vazduha tokom ljetnjih mjeseci i osobine vegetacije pogoduju nastanku i razvoju požara. Može se konstatovati da je najveći broj požara registrovan u periodu od 10h do 18h, što ukazuje da se dnevni ritam šumskih požara podudara sa dnevnom aktivnošću čovjeka. Izuzev požara nastalih usled udara groma, skoro 95% šumskih požara posljedica je antropogenog djelovanja. Veliki procenat četinarskih, hrastovih i bukovih šuma na planskom području opredjelio je opštinu Žabljak kao područje povećanog požarnog rizika. Kao lokacije visokog rizika za nastanak šumskih požara mogu se izdvojiti šumski kompleksi u rejonu Nacionalnog parka "Durmitor" i njegove zaštitne zone (naročito šume u rejonu naselja Tepca), područje Sinjajevine (Šaranske šume), kao i šumski kompleksi u kanjonu rijeke Tare i njegovom neposrednom okruženju. Latentnu opasnost na ovim prostorima predstavljaju tzv. "visoki požari", koji zahvataju stabla od korijena do vrha krošnje, uzrokujući pojave eolske i vodne erozije i nakon toga, degradirane površine na kojima se javljaju pionirske, manje vrijedne vrste drveća.

➤ **Ugroženost od zemljotresa**

Do danas na području opštine Žabljak nijesu registrovana intenzivnija pomjeranja tla (prostor jugoistočnih Dinarida seizmički je umjereno aktivan). Područje opštine pripada zoni umjerenog seizmičkog rizika sa mogućim intenzitetom zemljotresa do 7° MCS skale (po novoj metodologiji nova evropska EMS-98 skala približno odgovara MCS skali), pri čemu su na ovom području izmjerena maksimalna pomjeranja tla od 6° MCS skale. Kao osnovne mjere zaštite od zemljotresa primenjuju se tehničke norme o izgradnji objekata (aseizmička izgradnja) i izboru lokacije.

➤ **Ugroženost od tehničko-tehnoloških akcidenata**

U slučaju područja opštine Žabljak, najveća opasnost od tehničko-tehnoloških akcidenata prijeti usled transporta, skladištenja i korišćenja toksičnih, hemijskih, eksplozivnih i radioaktivnih supstanci. Prostori povećanog nivoa rizika od ove vrste akcidenata su:

- lokacija benzinske pumpe u Žabljaku, u neposrednoj blizini autobuske stanice (moguće nesreće sa naftnim derivatima i eksplozivnim materijama);
- pojas regionalnog puta Žabljak-Pljevlja i Žabljak-Šavnik, potencijalno je ugrožen usled transporta opasnih, toksičnih i zapaljivih materija koje se mogu nekontrolisano osloboditi iz vozila i ugroziti prirodna i materijalna dobra, kao i zdravlje ljudi, a što u najvećoj mjeri zavisi od vrste toksičnih materija, njihove prostorne dispozicije i adekvatnom odgovoru nadležnih subjekata za intervencije u slučaju ovakve vrste akcidenta.

Odsustvo većih industrijskih postrojenja na području opštine, kao i objekata visokog nivoa rizika po životnu sredinu smanjuje ugroženost stanovništva, prirodnih i materijalnih dobara od mogućih tehničko-tehnoloških

akcidenata, na osnovu čega se može konstatovati da je celokupno područje opštine zona sa niskim stepenom vulnerabiliteta.

4.8.5. UGROŽENOST SA ASPEKTA ODBRANE

Prestruktuiranjem i profesionalizacijom Vojske Crne Gore značajno je izmjenjena postojeća namjena i korišćenje vojnih objekata na teritoriji Crne Gore. Prema raspoloživim podacima, na teritoriji opštine Žabljak evidentiran je 31 kompleks koji se nalazi u vlasništvu Vojske Crne Gore (prema sektorskoj studiji SS-AE, 4.13."Odbrana i civilna zaštita" koja je rađena za potrebe izrade Prostornog plana Crne Gore do 2020. godine).

Sa aspekta funkcionisanja teritorije u ratnim uslovima analizirano je sledeće:

- Pravilan raspored objekata zdravstva, izvorišta vodosnabdijevanja, infrastrukturnih koridora i mogućnost disperznog razmještaja stanovništva od bitnog su uticaja pri evakuaciji ugroženog stanovništva. – na području opštine funkcionise više zdravstvenih punktova pravilno raspoređenih i lako dostupnih, izuzev za stanovništvo visoko – planinskih predela koje je u toku zime često saobraćajno "odsječeno" od opštinskog centra.
- Prostor za skloništa (tipa „dvonamjenskih skloništa“) obezbeđivan je u gradskom području Žabljaka prema Pravilniku o tehničkim normativima za skloništa („Sl.list SFRJ“, br. 55/83) u višespratnim objektima kolektivnog stanovanja.
- Saobraćajni sistem sa aspekta odbrane zauzima posebno značajno mjesto, u smislu obezbeđivanja dovoljne širine poprečnih profila saobraćajnica i umrežavanja lokalnih seoskih puteva u slučaju blokade glavnih magistralnih i regionalnih pravaca na području opštine. Posmatrano sa tog aspekta, posebno su ugrožena naselja koja su najudaljenija od opštinskog centra (Mala Crna Gora, naselja na platou Sinjajevine), s obzirom na loš kvalitet pristupnih saobraćajnica koje ih spajaju sa postojećim regionalnim putem, kao i nepovoljne klimatske uslove koje predstavljaju značajan ograničavajući faktor u organizaciji saobraćajne mreže na području opštine.
- Posebnu ulogu u ratnom, ali i mirnodopskom stanju, imaju jedinice civilne zaštite koje se formiraju angažovanjem lokalnog stanovništva u skladu sa različitim mirnodopskim i ratnim potrebama.
- Sa aspekta odbrane, neophodno je istaći i primjenu pravilnih urbanističko-građevinskih rješenja izgradnje novih stambenih i industrijskih objekata (potencirati izgradnju sa nižom gustinom izgrađenosti sa mogućnošću efikasnije evakuacije ugroženog stanovništva), kao i adekvatnu zaštitu vodoizvorišta i instalacija vodovoda od mogućih terorističkih akcija i raznih vidova kontaminacija. U tom pogledu, povoljnu okolnost predstavljaju propisani režimi zaštite i korišćenja prostora u okviru Nacionalnog parka "Durmitor", kojima se štite potencijalna nova vodoizvorišta u ratnim uslovima na području opštine (npr. Crno jezero). Izgradnja naselja u prethodnim periodima je tekla u skladu sa urbanističkim planovima te su, osim u gradskoj centralnoj zoni, svuda primenjene niže gustine izgrađenosti.

5. OCJENA STANJA UREĐENJA PROSTORA I OGRANIČENJA U RAZVOJU

5.1. IDENTIFIKOVANI PROBLEMI

Uprkos neospornim potencijalima, po kojima:

- ▶ je područje opštine Žabljak, po raznovrsnosti, kvalitetu i količinama resursa za planinsku poljoprivredu (proizvodnju zdrave hrane) među najznačajnijima u Crnoj Gori,
- ▶ da je područje žabljačke opštine od prioritetnog značaja za crnogorski planinski turizam,
- ▶ je područje Žabljaka i skoro svih naselja u opštini (uglavnom na Jezerskoj visoravni) lako pristupačno direktnom preko magistralnog i regionalnog puta, sa izuzetkom planinskih naselja Sinjajevine i Durmitora koja su van ovih osnovnih pravaca,

► su prirodne osobnosti, kulturno - istorijsko nasleđe i gostoljubivo vrijedno stanovništvo izuzetno vrijedna osnova za razvoj turizma.

► su hidroenergetski potencijali Tare i pritoka apsolutno vrijedni pomena i sa nivoa Republike.

u žabljačkom kraju poslednjih decenija demografski i privredni prosperitet nije išao očekivanom izrazito uzlaznom linijom:

- nekada čuveni poljoprivredni kraj (goveda, ovce, planinska žita, krompir, voće, ali i prerađevine, prvenstveno sir i sl...), na seoskom području gubi stanovništvo koje se preseljava u Žabljak ili u druge centre Crne Gore (Podgorica, u prvom redu), Srbije (Beograd, Prijepolje ..) i dalje.
- stanovništvo postaje sve starije, radni, a i reproduktivni, kontigent na selu se alarmantno smanjio,
- u gradu Žabljaku i okolnim naseljima se koncentriše još uvek poluseoska - polugradska populacija, nedovoljno kvalifikovana za rad u savremenim turističkim objektima, kao i u potencijalnim savremenijim proizvodnim objektima, osim u pogonima drvne industrije, i drugih manjih preduzeća, uglavnom iz oblasti prerade poljoprivrednih proizvoda, industrije građevinskog materijala).
- trgovina i neprivredne djelatnosti, kao i one djelatnosti koje se finansiraju iz državnog budžeta su, takođe, aktivne tokom svih poslednjih dvadesetak godina.
- u Žabljaku manje, ali u seoskim naseljima skoro redovno, evidentan je problem komunalne opremljenosti, vodovodna mreža je nedovoljno razvijena, sistem toplifikacije grada Žabljaka još uvek nije izgrađen, otpadne vode se ne prečišćavaju, a ulice su u u pojedinim dijelovima gradskog tkiva uske, bez povoljnih tehničkih elemenata za bezbjedno odvijanje saobraćaja. Kvalitet životne sredine u Žabljaku je posledica višedecenijskog nedovoljnog razvoja i stagnacije ovog kraja, kao i blizine zaštićenih područja Nacionalnog parka „Durmitor“, zahvaljujući čemu su vazduh, voda, tlo i prirodne vrednosti ostali u znatnoj mjeri očuvani.
- na seoskom području situacija je, što se tiče komunalne opremljenosti, uglavnom ispod svakog komentara, oskudica vode na planinskim dijelovima žabljačke opštine (Sinjajevina, Jezerska površ) je evidentna, snabdijevanje električnom energijom je nesigurno i nekvalitetno, telefonske centrale su zastarele, televizijski signal slab.
- saobraćajna mreža opštine je u dijelu regionalnih i magistralnih putnih pravaca koliko – toliko zadovoljavajućeg kvaliteta (mada regionalni put ka Đurđevića Tari zahtijeva rekonstrukciju na nekim dionicama), dok je putna mreža lokalnih, a pogotovo nekategorisanih puteva, nekvalitetna, nedovoljna da poveže sva naselja putevima koji omogućavaju bezbjedno odvijanje saobraćaja u svim vremenskim uslovima i peridima godine (udaljeni planinski prostori su zimi, uglavnom, odsječeni od ostalog dijela opštine, te je stanovništvo prinuđeno da zimu provodi u Žabljaku i okolnim naseljima).
- Malobrojne crne ekološke tačke predstavljaju postojeća deponija u blizini Žabljaka, neuređeni privredni pogoni u zoni Njegovuđe.
- postojeći i potencijalni razvoj turističkih aktivnosti na potezu od Pašine Vode, preko Virka, Motičkog Gaja, Žabljaka, Borja, Vrela ka Tari i Njegovuđi nosi sa sobom nove opasnosti po kvalitet životne sredine i u ovim, do sada, zdravim delovima žabljačke opštine, čiji su pojedini dijelovi proglašeni za nacionalni park, ili imaju kvalitete zbog kojih je moguće njihovo proglašenje za regionalni park (dio Sinjajevine), zbog čega se, kao veoma važno i hitno, ističe utvrđivanje i poštovanje zakonom propisanih režima zaštite i korišćenja prostora u nacionalnom i regionalnom parku i njihovim zaštitnim zonama.

5.2. PROBLEMI KOJI PROISTIČU IZ NEODGOVARAJUĆE ORGANIZOVANOSTI U OBLASTI PLANIRANJA I KONTROLE UREĐENJA PROSTORA

Za žabljačko područje bi se moglo konstatovati da poslednjih tridesetak godina postoji tradicija, odnosno kontinuitet u planiranju prostora i razvoju grada Žabljaka. Ostala naselja nijesu bila planski razmatrana sve do izrade Prostornog plana opštine 1989. godine.

U toku 2007. započete su pripreme na izradi Izmjena i dopuna PPO i GUP-a Žabljaka, kao i DUP-a Javorovača i Lokalne studije lokacije „Borje 1“. U 2008. godini izrada ovih planova je tekla sa promenljivom dinamikom usled nedostatka ažurne topografsko katastarske podloge za sva područja obuhvaćena urbanističkim planovima i lokalnom studijom lokacije. Usled promene zakonskih propisa (novi Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata iz 2008.), u toku jeseni 2008. je donesena Odluka o izradi Izmjena i dopuna Prostorno - urbanističkog plana Žabljaka, koji, u skladu sa Zakonom, obuhvata prostorno-plansku

razradu prostora opštine, ali i urbanističku razradu urbanog područja Žabljaka. Paralelno sa tim, kompletirane su katastarsko i topografske podloge za urbano područje Žabljaka te je bilo moguće nastaviti izradu planske dokumentacije na nivou Prostorno - urbanističkog plana opštine Žabljak. Napominje se da je do tada urađena analitika i prikupljena dokumentacija za nivo PPO i GUP-a iskorističena i objedinjena u ovom materijalu **ANALIZA I OCENA POSTOJEĆEG STANJA** koji je sastavni dio Dokumentacije PUP-a.

Iako je GUP-om iz 1989.god. i DUP-om Žabljaka koji je potom usledio i njihovim manjim izmjenama i dopunama definisan planski i usmjeren prostorni razvoj grada, kontrola korišćenja i uređivanja prostora je u dugom nizu godina bila nedovoljna, pa je došlo do pojava neplanske gradnje na mnogim lokacijama u gradu, posebno na njegovom obodu. Instrumenti zemljišne politike nijesu bili adekvatni za rešavanje problema neplanskog zauzimanja zemljišta, tako da je Žabljak ostao uskraćen i za ubiranje značajnih sredstava iz gradske rente.

U takvim uslovima, nije dovoljno uspostavljen ni informacioni sistem o zemljištu i korisnicima prostora, a time je i otežano postizanje željenog kvaliteta u izradi i sprovođenju planske dokumentacije.

U uslovima neusklađenosti Prostornog plana opštine sa, u međuvremenu donesenim PPPPN za područje NP „Durmitor“, razvoj opštine je tekao nezadovoljavajućim tempom i smerom, uglavnom se oslanjajući na razvoj urbanog područja Žabljaka sa prigradskim naseljima, uz brojna ograničenja i pravila nametnuta propisanim režimima korišćenja prostora u zonama Nacionalnog parka, pri čemu jasne katastarske granice područja NP i pojedinih režima korišćenja prostor au njemu ni do danas nijesu definisane. S obzirom da je nedavno donesen novi PP Crne Gore, na čijim se osnovnim smjernicama i planskim preporukama i odredbama zasniva izrada PUP-a opštine Žabljaka, očekuje se da opštinski plan, kada bude donesen, predstavlja kvalitetan planski i pravni osnov za dalji uravnotežen prostorni razvoj opštine Žabljak, kao celine, ali i kao dela Crne Gore sa izuzetno vrijednim potencijalima, čije korišćenje mora da bude u skladu sa principima održivog razvoja i, za razliku od ranijih perioda, sa vrlo kontrolisanim posledicama i minimiziranjem negativnih uticaja po životnu sredinu i stanovništvo

DRUGI DIO**DOKUMENTACIJA**

Dokumentaciju Prostorno - urbanističkog plana Žabljaka, pored materijala PPO i GUP-a Žabljaka iz 1989.godine, čine i materijali PPPPN NP „Durmitor“, studijski i strateški materijali i master planovi urađeni za prostor Crne Gore i Durmitora, Sinjajevine i Tare, kao i projektna dokumentacija za pojedine infrastrukturne objekte i sisteme kako za područje opštine Žabljak i ovaj dio Crne Gore (posebno projekti koji se odnose na saobraćajne i elektroenergetske koridore, energetske objekte i dr.), koja je korišćena prilikom izrade plana, i iz koje se u odgovarajućim poglavljima dati izvodi ili osvrti na planska rješenja.

Pored navedenih, za potrebe izrade plana posebno su traženi uslovi od nadležnih komunalnih preduzeća, ministarstava, institucija i zavoda. Jedan broj uslova je pristigao tokom 2008. (navedeno u odgovarajućoj tabeli), ali do danas nisu dobijeni odgovori od svih institucija kojima se Opština Žabljak obratila, dok je jedan broj podataka Obradivač dobio od nadležnih komunalnih kuća u direktnom kontaktu, bez potvrde o zvaničnoj dostavi.

**ODLUKA O PRISTUPANJU IZRADI IZMJENA I DOPUNA
PROSTORNO - URBANISTIČKOG PLANA ŽABLJAKA**

**PROGRAMSKI ZADATAK ZA IZRADU IZMJENA I DOPUNA
PROSTORNO - URBANISTIČKOG PLANA ŽABLJAKA**

ODLUKE O PRISTUPANJU IZRADI IZMJENA I DOPUNA
PROSTORNOG PLANA OPŠTINE ŽABLJAKA I
IZMJENA I DOPUNA GENERALNOG URBANISTIČKOG PLANA ŽABLJAKA

PROGRAMSKI ZADACI ZA IZRADU IZMJENA I DOPUNA PPO I GUP-A ŽABLJAKA

USLOVI ZA IZRADU PLANA DOBIJENI OD NADLEŽNIH PREDUZEĆA I DRUGA
DOKUMENTACIJA

REGISTRACIJA PREDUZEĆA ZA:

- „JUGINUS - MONT“ I
- „RZUP“

REŠENJE O IZDAVANJU LICENCE NADLEŽNOG MINISTARSTVA ZA
PROFESIONALNO OBAVLJANJE DJELATNOSTI U SKLADU SA ČL. 36-39. ZAKONA
O PLANIRANJU I UREĐENJU PROSTORA RCG ZA:

- „JUGINUS - MONT“ I
- „RZUP“

LICENCE ODGOVORNIH PLANERA - ČLANOVA RUKOVODNOG TIMA
(RUKOVODIOCA) IZRADU PUP-A :

- DUBRAVKE PAVLOVIĆ, DIPL. PROSTORNOG PLANERA
- SVETLANE JOVANOVIĆ, DIPL. PROSTORNOG PLANERA
- TAMARE VUČEVIĆ, DIPL. INŽ. ARHITEKTURE
- IVANE MARKOVIĆ, DIPL. INŽ. GRAĐEVINE

institucija	poslato	primljeno
Telekom	14.12.07.	14.12.07. dopis i od Sekretarijata za uređenje prostora dobijen mail sa podacima o ispravkama na karti iz PPO 28.01.08.
Posta	14.12.07.	29.01.08.
Elektrodistribucija	14.12.07.	od Sekretarijata za uređenje prostora dobijeni podaci u toku 12.07. i 01.08.
Elektroprenos / elektroprivreda	14.12.07.	-
Vodovod i kanalizacija	14.12.07.	nisu odgovorili ali je od Sekretarijata za uređenje prostora dobijen izvještaj o snabdevanju vodom po MZ
Komunalni objekti	14.12.07.	-
Zavod za zaštitu prirode	14.12.07.	-
Zavod za zaštitu spomenika	14.12.07.	-
Ministarstvo odbrane	14.12.07.	-
Ministarstvo za ekonomski razvoj	14.12.07.	-
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	14.12.07.	25.12.07.
Ministarstvo saobraćaja	14.12.07.	-
Ministarstvo turizma i zaštite	14.12.07.	-
Ministarstvo prosvjete i nauke	14.12.07.	-
Ministarstvo zdravlja	14.12.07.	-
Direkcija za saobraćaj	14.12.07.	-
Agencija za radiodifuziju	14.12.07.	-
Radiodifuzni centar	14.12.07.	28.01.08.
Uprava policije – MUP	14.12.07.	nije dobijen odgovor ali je dobijena kopija izvještaja sa sastnaka sa MZ 28.12.07.
TABELE ZA NASELJA – OPŠTINA	oko 8.10.07.	popunjeno u toku proleća 2008. za MZ: Njegovuđa, Novakovići, Zminica, Dobri Nugo, Gradina, Brajkovača, Gomile, Rudanci, Pašino Polje, Suvodo, Rasova, dok ostale MZ do danas nijesu dostavile podatke prema popunjenim upitnicima
TABELE ZA POJEDINE OBJEKTE JAVNIH SLUŽBI, PROIZVODNJE, SKLADIŠTA, KOMUNALNE OBJEKTE I POLJOPRIVREDNE OBJEKTE, SAOBRAĆAJNU MREŽU I SL. - OPŠTINA		popunjeno u toku proleća 2008. za jedan broj ugostiteljskih i turističkih objekata, Centar za razvoj Durmitorskog područja, podaci za saobraćajnice i saobraćajne objekte uglavnom dobijeni, dok za školske, zdravstvene, komunalne, proizvodne i poljoprivredne objekte podaci nisu popunjeni